

श्री फार्मस गुजरातीसभा प्रन्धावलि: अंक १४

श्रीमेरुतुङ्गाचार्यकृतः
प्रबन्धचिन्तामणिः ।

शास्त्रि-केवलरामात्मजेन दुर्गाशंकरशास्त्रिणा संशोधितः

नवीनं संस्करणम्

SASAK
MER

प्रतयः ५००

संवदन्दा: १९८८]

[शकान्दा: १८५४

मौल्यम् रु. १॥

प्रापणस्थानम्:--

• मेसर्स एन. एम. त्रिपाठी एन्ड कंपनी

बुकसेलर्स एन्ड पब्लिशर्स

प्रिन्सेस स्ट्रीट, मुंबई नं. २.

प्रस्तावना.

श्रीप्रबंधचिन्तामणिनाम्नो ग्रन्थस्यास्य जैनधार्मिकदृष्ट्या यद्विषयप्रयोजनादि तत्प्रथमसंवादकेन स्वकृतप्रस्तावनायां विस्तरतो वर्णितम् । ततः कियानंसोऽप्ये उद्दिश्यते । तत्रोक्तप्रकारेण सत्यपि ग्रन्थस्यास्य परमपुरुषपार्श्वपक्षत्वे ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तं बुधलोकचिन्तनमपि वर्तते एव प्रयोजनान्तरं, परंपराधुनिकानां मनसि ग्रन्थोऽयं गूर्जरदेशस्य मध्यकालीनेतिहासस्य साधनभूतत्वेनैव महत्त्वमादधाति ।

ग्रन्थस्यास्यैतिहासिकमूल्यं सविस्तरं निरूपयितुं गूर्जरानुवादस्योपोद्घाते प्रथमः कृतः, परमश्रेष्ठानुवादस्य कथ्यते यदसावप्युपलब्धैतिहासिकसाधनरूपेण प्रबन्धेष्वयं प्रबन्धनिन्तामणिः सर्वतोऽधिकविश्वसनीयः । ग्रन्थेऽस्मिन्त्यगोचरीभूतो मूलराजादिनृपतीनां राज्यकालनिर्देशः प्रायः पुरातत्त्वविद्भिर्विश्वासार्हो गण्यते । तन्नुपैराक्षरितयुद्धादिकार्यनृपान्तोऽपीतिहासस्य नातिदूरे वर्तते । तथापि नाम-मितिहासः किन्तु प्रबन्ध एव । ग्रन्थकर्त्रा “संप्रदायमात्रं” श्रुतमेवात्र संकलितम् । विविधाः प्रबन्धा लोककथास्तथाः । लोककथारूपार्थशादेतिहासिकोऽगो विविष्य गूर्जरानुवादस्य टिप्पणीषु परिशिष्टेषु च प्रदर्शितः । ऐतिहासिकतत्त्वस्यैवञ्च स त्रेयोपोद्घाते वर्णिता ।

ऐतिहासिकान्येषणकार्ये उपयुक्ततामुदिश्य समानार्थानां प्रबन्धानां तथा च सुभाषितविषये मूलग्रन्थानामथवा सुभाषितव्याख्यादिसुभाषितसंग्रहानामुल्लेखा-टिप्पणीषु प्रदत्ताः ।

ऐतिहासिकटिप्पण्यस्तु गूर्जरानुवादे द्रष्टव्याः ।

ग्रन्थोऽयं वि. सं. १३६१ वर्षे वर्षमानपुरे समाप्तिं गमित इति ग्रन्थस-गाप्तौ ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तम् ।

शुद्धिपत्रकस्यावश्यकतानिराकरणाय यथाशक्ति कृतेऽपि यत्ने न तत्र सकलताऽभूदिति शुद्धिपत्रकं प्रदत्तौ तथापीन्द्रियदोषत्वाद् भ्रमभगादादिवशाद्वा-ऽवशिष्टं स्तलितं यद्भवेत्सुधीभिः संशोधनीयमिति प्रार्थयते—

शंभुकार्मसी सयानी

रोड, गुल्बर्ग.

वि. सं. १९८८

भ्रमण मृगीया.

शाल्मी केवलरामसूनुः दुर्गाशंकरशर्मा

पण्णतीयतीर्थकरत्ननिदानमुन्वन्नदानजन्यपूर्वधुष्यग्राम्भारप्रकटितेभ्यर्षीमच्छालिवा-
 इनप्रन्वसंघन्ध तितनिपयस्तव्याग्भवीयह्वान्तदान्तवृत्तान्तकथनगर्भान्तिमात्तिमित-
 भारव्रतांशप्रभावं प्रकटयन्तस्ततोनुसदधुर्द्वितीय महाप्रबन्धम् । इत्यभाद्यन्तव्रताशु-
 चितोचितद्वादशव्रतानां सेतरकष्यनुष्ठानानामपि शीलव्रते सत्येव साफल्य प्रफुल्लयन्तः
 श्रीमहाकालमहादेवदत्तमालवदेशकन्यकुब्जेधरसंश्लिष्टचरितकथनपूर्वकमुष्णालयतीमा-
 यामोहितमुष्णमहाराजचरितमुदाहरणी भूतमुपन्यस्यन्तो गूर्जरेश्वराम्रगण्ड्यामप्युष्यभाजा
 वनराजादीनां चञ्चरौर्षचतुर्लचिर्षोर्जितार्कितवुलरुलक्ककलितचरितोच्चारणेन चाद-
 तादानमहाचर्योन्मृताद्भुतप्रभाव प्रकाशयान्चतुः । ससर्प च समाप्ति प्रथमसर्गोऽप्यत्र ॥
 ततश्च प्राप्तपुरुषपुरंदरसंपदोऽपि पृथ्वीपतयो मृषावादेन नितरा पदाभूतिपद
 प्रयान्तीति प्रतिपादयन्तः काशीशार्कर्णराजभोजराजभीमानां महादानिना चरितेषु
 “ परामये प्रतिज्ञातो प्रणतिमकुर्वतो मालवोऽस्य ” मालवोऽपि स्थितैरपत्तदिति
 परिहाररूपामसत्यस्य पर। कोटितुष्टीकवन्तोऽधुनामनूना व्रताना च कर्तव्यता
 कीर्तयन्तोऽत्र द्वितीयसर्गान्तं वेत्तुः ॥

तदनु तेषामपि (व्रतानामपि) निश्चलमित्यतीतिनिवन्नामन्त्रणत्वात्तद्व-
 द्विद्विधुष्यणवतिरामगुणधिराजमानसिद्धराजप्रबन्ध चित्रचरित्र वृत्तानामासुः, सर्ग
 स्तुतीयोऽप्यतीतोऽत्र ॥

तदनु नीतिरपि परसत्तानिरपेक्षत्वशयशौर्वशाखिनामेव शीलतीति शीलशौर्व-
 शाखिनीमितममसाहसहमितवशाक्तिसकशक्तशक्तिव्यतीकृतस्वकृतपुरतवृत्तिहृत्य-
 कुमारपालमहीपालप्रबन्धं धियान्वयभूतमध्यगामिदुः, तत्र चतुःसर्गेषु सत्स्वपि समाप्त-
 भवतुर्गः सर्गः ॥

तदपि (शौर्वमपि) स्वस्वेषुदेवतादृढपर्युपासनवर्षेषु कामुचकमनीयप्रसा-
 सनीवपरमारुताहर्णीयनरचरित्रप्रथितप्रकीर्णकप्रबन्धान्त्रणभावभेदमित्रात्मपरमात्म-
 पूजाप्रभावाविर्भावान्तादृष्टपुष्टम्कावान्तरप्रबन्धसहितानुनराममनाय पञ्चत्व
 मातामित्र पञ्चमसर्गान्ताद्याहुतिरिति विस्तरमवात्सेविततरापि प्रस्तावना प्रायैः प्रकृपा
 प्रकर्षपदवी दधीयसीमपि प्रापणीयेति प्रायैना ॥

मुम्तापुरीदसर्वविद्योत्तेजकालवे
 (युनिवर्सिटी) १४-१०-१८८८ ख्रिष्ट.
 सवत् १९४४ विजयादशम्याम्

} शास्त्री रामचन्द्र दीनानाथ.

वर्तमानसंस्करणविषयेऽऽदर्शादिनिरूपणम्

१ प्रथम संपादकेन A संज्ञया सूचितं पीटर्सनसाहेबसंश्रितं नं. ६१७ सन् १८८४-८६ पुस्तकं भाण्डारकर इन्स्टीट्यूटतः समानीय मया पुनरप्यव लोकितं & संज्ञया च निर्दिष्टम् । पाठान्तराणि च मूलपुस्तकादुद्धृतानि ।

२ प्रथमसंपादकेन B स्थाने स्थापितं न मया दृष्टं b संज्ञया बहुधा कश्चिच्च प्रमादयन्तः B संज्ञयापि निर्दिष्टम् ।

३-४ प्रथमसंपादकेन C, D (अथवा d) संज्ञाभ्यामुद्धृतानि पाठान्तराणि मयापि तथैव स्थापितानि पुस्तके च न दृष्टे ।

५ प्रान्ते A संज्ञया यस्व पाठान्तराणि निर्दिष्टानि तद् विमलोपाभयस्थमपि पुस्तकं न मयाऽवलोकितं तस्य पाठान्तराणि च मुद्रितपुस्तकमनु A संज्ञया प्रदर्शयामि ।

६ फारवससाहेबसंश्रितं तृतीयप्रकाशपर्यन्तं तदानीं मुम्बापुरीय रो. ए. सोसाइटीस्थमिदानीं च भीकार्बसगुजरातीसभायाः संप्रदाहस्ये प्रथमसंपादकेन B संज्ञया निर्दिष्टं मयापि तथैव संशयोलिखितमवलोकितमपि ।

७ मुम्बापुरीय रो. ए. सोसाइटीस्थं डा. भाउदाजी संप्रहस्थमर्वाचीनमपिशुद्धं संपूर्णं च डा. भाउदाजी शर्मभिः स्वयं संशोधितं वि. सं. १९१५ वर्षे प्राचीन पुस्तकादवतारितं १२४ पृष्ठात्मकं (प्रत्येकपृष्ठं 11½×6 inches) पाठान्तराण्यतः H संज्ञयोद्धृतानि ।

८ पुण्यपत्तनस्थभाण्डारकर इन्स्टीट्यूटात्प्राप्तमेकं नं. २४९।१८७३-७४ वर्षीयकुलसंकेपत्रस्थमाधुनिकं सं. १९३० वर्षे लिखितं २४० पृष्ठात्मकं नाति शुद्धं L संज्ञया स्थापितम् ।

९ पुनश्च प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थस्याग्लभापानुवादकर्त्रां टोनीमहाशयेन इन्डीआआफीसपुस्तकालयस्थमुत्तरहस्तप्रत २९६ संज्ञकादुद्धृतानि & संज्ञया च सूचितानि पाठान्तराणि मया तस्मादेवानुवादात् K संज्ञया संश्रितानि ।

१० सप्तदेन फार्बससाहेबेन प्र. वि. ग्रन्थस्याग्लानुवादः १८४९ वर्षे कृतस्तथैव दस्ताक्षरीलिखितस्मृतीपप्रकाशमारभ्य समाप्तपर्यन्तः भीकार्बसगुजराती

सभासंग्रहालये वर्तते । अस्य मूलपुस्तकमपि संपूर्णे प्रायः शुद्धं पीटर्सन माउडाजी (a H) पुस्तकयोः समरूपीयं भवेदिति भाति । एतस्माच्च M संज्ञया पाठान्तराणि क्वचित्संगृहीतानि ।

११ पुरातत्त्वविदा श्रीजिनविजयजीमुनिना संपादविभुमारब्धे प्रबन्धचिन्तामणि-
ग्रन्थे I' संज्ञकादादर्शादवतारितानि पाठान्तराणि दृष्ट्वा ततोऽप्यावश्यकः
संग्रहः I' संज्ञयैव कृतः ।

श्रीरामचंद्रदीनानाथभास्त्रिणा परेण बलेन संपादितं इ. स. १८८८
वर्षे मुद्रितं पुस्तकं P संज्ञया निर्दिष्टम् । मुख्याधारस्थाने च स्थापितम् ।

पूर्वोक्तानामादर्शानां परस्परं तुल्यं कृत्वा तत्तदादर्शस्य पाठानां
न्यूनाधिक्यं च दृष्ट्वा यदि विविच्यते तदा ग्रन्थस्यास्योपलम्बमानादर्शानां
संप्रदायद्वैविध्यं दृश्यते । एकः संप्रदायः a संहिते पीटर्सनसंग्रहीते नं. ६१७
पुस्तके (कदाचित् B संहितेऽपि) समुपलभ्यते । द्वितीयश्च तदितरेषु सर्वेषु ।
उपलभ्यमानेषु सर्वपुस्तकेषु पश्चात्प्रक्षिप्तोऽप्रो वर्तते एव किन्तु g, A, B, C, D
E आदर्शेषु प्रक्षिप्तांशस्य बाहुल्यं वर्तते (दृश्यतां १, १३, १४, १९,
४४, ४६, ४८, ५०, इत्यादि ।)

ग्रन्थस्यास्य संपादनकार्ये मेरुतुल्लेन कथितप्रथमादर्शीमुपलम्बवादर्स-
संशोधनद्वारा प्राप्तुं कृतेऽपि प्रयत्नेऽयं ग्रन्थः प्रथमादर्शप्रतिविम्ब इति वक्तुं न
शक्यते । तस्य निकटवर्त्यवश्यं भवेत् । परीक्षकारतत्र धमत्तम् ।

अथ विषयसूची

विषयः	पन्ने.	विषयः	पन्ने.
प्रथमः प्रकाशः			
विक्रमप्रबन्धः	... २	धनपालसं बन्धः	... ५५
कालिदासोत्पत्तिः	... ५	सीतापण्डिताप्रबन्धः	... ६६
सुवर्णपुराणसिद्धिः	... ७	मानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः	... ६८
सत्यसिद्धिः	... ८	अमित्यवास्त्रो कचतुष्टयम्.	... ७२
सिद्धसेनदिवाकरसङ्गः	... ९	भीमपूररूपबन्धः	... ७३
गर्भवर्षिहारपूर्वकस्वर्गतिः	... १३	इक्षुरसप्रबन्धः	... ७४
शालिधाहनप्रबन्धः	... १६	अश्ववारप्रबन्धः	... ७५
धनराजादिप्रबन्धाः	... १८	गोपगृहिणीप्रबन्धः	... ७६
मूलराजप्रबन्धः	... २३	भोजस्वर्गमनम्	... ७८
खालाकोत्पत्तिविषयी	... २८	तृतीयः प्रकाशः	
मुजुराजप्रबन्धः	... ३०	सिद्धराजप्रबन्धः	... ८५
द्वितीयः प्रकाशः		कर्णाभिषेकः	... ८६
भोजभीमप्रबन्धाः	... ३८	राज्यप्राप्तिः	... ८८
भोजगर्वपरिहारः	... ४१	वैद्यलीलाप्रबन्धः	... ८९
भीमेन संवादः	... ४३	मन्त्रिस्नानुद्वेष्टधर्मताप्रबन्धः	... ९१
राजदोषरसङ्गः	... ४५	योमेभरतीर्ययात्रा.	... ९२
राघोपेक्षसाधनम्	... ४९	दिग्गिजयगमनागमनादि-	
घाराजगरीत्यापनम्	... ४९	वर्णनम्	... ९४
कुलचन्द्रदिगम्भरेणामद्वि- पुरभञ्जनम्	... ५०	शैवकोद्वारप्रबन्धः	... १०४
भोजसमाप्ता भीमस्य गुप्त-		देवशक्तिरिते दिगावर-	
तथानयनम्	... ५१	विवादः	... १०६
भोजस्य साधनविह्वलेन		आमलप्रबन्धः	... ११२
समागमः	... ५२	सर्पदर्शनमान्वाप्रबन्धः	... ११३
		चण्डविद्विचरिणः प्र.	... ११४
		वौदालप्रबन्धः	... ११४

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
वाराहीयाबूचप्रबन्धः...	११५	वालिकवृद्धप्रधानप्रबन्धः ...	१५०
उन्नावास्तव्ययामीणप्रबन्धः...	११६	वामराशिविप्रबन्धः ...	१५०
माङ्गूसालाप्रबन्धः ...	११६	सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ...	१५०
म्लेच्छागमननिषेधप्रबन्धः ...	११७	तीर्थयात्राप्रबन्धः ...	१५२
कोह्लापुुरराजप्रबन्धः ...	११८	राजपरदृवाहटप्रबन्धः ...	१५३
जयचन्द्रराजेन गूर्भरप्रधान- स्योक्तिप्रबन्धः	१२०	लक्षणप्रसादप्रबन्धः ...	१५४
पापघटप्रबन्धः ...	१२१	कुमारपालरोगनिराकरणम् ...	१५५
बुद्धिद्वैभवप्रबन्धः ...	१२१	हेमचन्द्रकुमारपालयोः स्वर्गमनम् ...	१५६
वण्डकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ...	१२१	अजयदेवराज्यागिषेकः ...	१५७
चतुर्थः प्रकाशः		कपर्दिप्रबन्धः ...	१५७
सुमारपालप्रबन्धः ...	१२४	रामचन्द्रप्रबन्धः ...	१५८
कुमारपालराज्यप्राप्तिः ...	१२६	वीरधवलराज्यप्राप्तिः...	१६०
बाहडकुमारप्रबन्धः ...	१२८	वस्तुपालवेजःपालयोस्त- त्तिवाप्रादिप्रबन्धाः ...	१६१
आश्चर्यकारकसोलाकप्रबन्धः...	१२९	पञ्चमः प्रकाशः	
श्याम्बदप्रबन्धः ...	१३०	प्रकीर्णकप्रबन्धाः ...	१७३
हेमचन्द्रकुमारपालयोर्मैत्री, सोमेश्वरयात्रा ...	१३१	विक्रमार्कस्य पात्रपरीक्षा- प्रबन्धः ...	१७३
यामभटकृतशत्रुजयोद्धारः ...	१४०	नन्दप्रबन्धः...	१७४
आस्रभटप्रबन्धः ...	१४२	शिलादित्योत्पत्तिः ...	१७५
कुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ...	१४४	महवादिप्रबन्धः ...	१७५
हरदइप्रबन्धः ...	१४६	रक्षोत्पत्तिः ...	१७६
लद्वयचन्द्रप्रबन्धः ...	१४७	बलभीमद्वयः ...	१७७
अभस्याभयणनिषेधप्रबन्धः ...	१४७	भीपुञ्जराजपुत्रीभीमातु- प्रबन्धः ...	१७८
यूवाविहारप्रबन्धः ...	१४८	गोवर्द्धनरूपप्रबन्धः ...	१८१
प्रभुदीक्षापत्तिसिद्धिप्रबन्धः	१४९		
बृहस्पतिगण्डप्रबन्धः ...	१४९		

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
पुण्यसारप्रबन्धः	१८२	नागार्जुनोत्पत्तिस्तम्भलक-	
कर्मसारप्रबन्धः	१८३	तीर्थप्रबन्धौ	१९६
लक्ष्मणसेनोमापतिधरयोः		भर्तृहृत्युत्पत्तिप्रबन्धः	१९८
प्रबन्धः	१८४	वाग्मठवैद्यप्रबन्धः	१९९
जयचन्द्रप्रबन्धः	१८६	रैवलक्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ...	२०१
जगद्देवपरमर्दितुङ्गसुभट-		वासनाप्रबन्धः	२०२
पृथ्वीराजप्रबन्धाः	१८८	कृपाणिकाप्रबन्धः	२०३
कौस्तुभोत्पत्तिप्रबन्धः	१९३	धनदप्रबन्धः	२०४
बराहमिहिरप्रबन्धः	१९४		

इति विषयसूची ।

शुद्धिपत्रकम्

—१०१०१—

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८	९	विषट्ठ	निषट्ठ
२९	३	स्नाता	स्नाताः
३२	७	परितुष्टो	परितुष्टः
३४टि.	६	इत्ता	दत्ता
३५	७	बत्तीसडी हियांह	बत्तीस डीहियांह
३६	१७	पिक्कि	पिळ्ळि
४६टि.	९	प्रसादे	प्रासादे
॥ टि.	१०	भीष्म	प्रीष्म
५०	५	नगगहं	नग्गुहं
६३टि.	३	१४९५	१८९५
८१	२	(७०)	(६८)
८४	२	जनान्	अवाद्
८८	१८	दवतायतन	देवतायतनं
९९	१३	धूसंण	धूसंण
१०३	७	लिङ्गानुशासनसिद्धं	लिङ्गानुशासनासिद्धं
१०५	१५	क्रीतेन	क्रीतेनं
१०७	१३	त्व	त्वं

भाउदाजीना
स्थाने

भाउदाजिशर्मभिः,
इति वाच्यम्

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१००	१	परिहरन्	परिहरन्
१३१	७	लीलयव	लीलयैव
१५१	८	रिद्धि	रिद्धि
१६६	२	शालभञ्जिका	शालभञ्जिका
१६९	१६	पूण	पूर्ण
१७३	१२	प्रपच्छ	प्रपच्छ
१९३	२	निबध्य	निबध्य

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા—મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના સંગ્રહ માટે

અડધી કિંમતની ગ્રાહ્યવૃ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભાએ, મુંબઈ ઇલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનીસીપાલિટીઓ અને હોલ્લ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાઓમાં અભ્યાસ તથા વાચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને આપાતા ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશ્ચયોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહુજા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી, ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે, ઉપરી સંસ્થાઓને વેચાતા લેઈ શકવાની અનુકૂલતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ આ સંસ્થાઓને ૧૨૦૦ ટકાના કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાવ તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે.

ઉપર જણાવેલી સંસ્થાઓના હસ્તકની શાળા, પાઠશાળાઓમાં ઇનામો આપવા માટે તેમ જ તેમનાં પુસ્તકાલયોમાં તથા અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં સંગ્રહવા માટે, જમને આ પુસ્તકો અર્ધી કિંમતે વેચાતાં લેવાં હોય, તેમજ નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

૨૧. ૨૧. હરસિદ્ધલાઈ વલ્લુભાઈ દિવેદિયા,

એમ., એ, એલએલ. ખી., એડવોકેટ, લાઇબ્રેરી, મુંબઈ.

માનાર્થ મંત્રી, શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા,

મહારાજ, મેન્શન્સ, સેન્ટ્રલર્ટ રોડ, મુંબઈ નં. ૪

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

॥ ॐ नमः श्रियै ॥ *श्रीस्वामिने नमः ॥
 श्रीनाभिभूर्जिनः पातु परमेष्ठी भवान्तकृत् ।
 श्रीभारत्यौश्वतुर्द्वारमुचितं यच्चतुर्मुखी ॥ १ ॥
 नृणामुपलतुल्यानां यस्य द्रावकरः करः ।
 घ्यायामि तं कलावन्तं गुहं चन्द्रममं प्रमुम् ॥ २ ॥
 मुम्भान्विभूय विविधान्स्तुतवोभाव श्रीमताम् ।
 श्रीभेरुतुङ्गस्तद्वर्धेवन्धाद्ग्रन्थं तनोत्यमुम् ॥ ३ ॥
 रत्नाकरात्सद्गुरुप्रदायात्प्रबन्धचिन्तामणिमुद्दिधीषोः ।
 श्रीधर्मदेवः शतधादितेतिशृष्टैश्च साहाय्यमिह व्यधत् ॥ ४ ॥
 श्रीगुणचन्द्रगणेशः प्रबन्धचिन्तामणिं नवं ग्रन्थम् ।
 भारतमिवाभिरामं प्रथमादर्शं प्रदर्शितवान् ॥ ५ ॥
 भृशं श्रुतत्वात्त कथाः पुराणाः प्रीणन्ति चैतांसि तथा बुधानाम् ।
 शृष्टैस्तदासन्नसतां प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थमहं तनोमि ॥ ६ ॥
 बुधैः प्रबन्धाः सुधिष्योच्यमाना भवन्त्यवश्यं यदि भित्तमावाः ।
 ग्रन्थे तथाप्यत्र सुसंप्रदायार्हन्धे न चर्चा चतुरैर्विधेया ॥ ७ ॥

* श्रीधर्मदेवाय नमः B. १ श्रीकृष्णभदेवः २ श्रीभारतेश्वरिणोति मुदितपुस्तके व्याख्या च दिप्ययाम् ॥ " मणिरत्नमयमुत्कर्णमयरोन्मयतुर्गप्रये समवधरणे चतुर्दिक्षु द्वारस्य विद्यमानत्वाच्चिद्रूपधतुर्द्वारमुचिनं चतुर्दिशदतिशयप्रभावात्सर्वाभिमुखस्यत्वेनदेवानां ददानस्य तीर्थंकरस्य भारतत्याघतुर्द्वारमुचितं यत्सन्व्यग्निनी श्रीमती य चतुर्मुखी जैनशास्त्रे प्रसिद्धा " ३ ग्रन्थान् A B ४ शतम् B ५ प्रथमोपरोपश्लेष P श्रीधर्मदेवः शतधादितेतिशृष्टैश्च A ६ प्रदर्शितवान् A विनिर्मितवान् B अनिमित्तवान् I, ७ स्वधियो B c सुसंप्रदायारह्ये A सुसंप्रदायस्ये B

१ ॥ अथ विक्रमार्कप्रबन्धः ॥

- १ अन्त्योऽप्याद्यः समजनि गुणैरेक एवावनीशः
 शौर्यौदार्यप्रभृतिभिरिहोर्वातले विक्रमार्कः ।
 श्रोतुः श्रोत्रासृतसवनवचस्य राहूः प्रबन्धं
 संक्षिप्योच्चैर्विपुलगपि तं वच्मि किञ्चित्तादादौ ॥
 तथाहि—

अवन्तिदेशे सुप्रतिष्ठाननामनि नगरेऽसमसाहसैकनिधिर्दिव्यलक्षण-
 लक्षितो विक्रमादिगुणैः संपूर्णो विक्रमनामा राजपुत्र आसीत् । स
 पुनराजन्मदारिद्र्योपद्रुतोऽप्यतिनीतिपरः सन्परःशतैरप्युपावैरर्थाननुपलभ-
 मानः कदाचिद्ब्रह्ममात्रमित्रैसहायो रोहणाचलं प्रति प्रतस्थे । तत्र तदा-
 सने प्रवरनार्मनि नगरे कुलालस्यालये विश्रम्य प्रभातसमये स भट्टमा-
 त्रेण स्वनित्रं याचितः प्राह । अत्र स्वनीमध्यमध्यास्य प्रोतः पुण्यश्रवणपूर्वं
 ललाटं करतलेन संस्पृश्य हा दैवमित्युदीरयन्धातं यातिते सति दुर्गतौ
 यथाप्राप्त्या रत्नानि लभते । स वृत्तान्तमनुं तस्मात्सम्यग्ब्रह्मविक्रमेण
 तद्दैन्यं कारयितुमक्षमस्तान्युपकरणानि सहादाय रत्नस्वननामं स्वनीमध्ये
 महारोघतं विक्रममभिदधे । यत्कश्चिदवन्त्याः समागतो वैदेशिकः
 स्वगृहे कुशलोदन्तं पृष्टो भवन्मातुः पञ्चत्वमाचरन्त्यौ । तत्तत्सवजसूची-
 निभं वचो निशम्य ललाटं करतलेनाहत्य हा दैवमित्युच्चरन् स्वनित्रं
 करतलाक्षिपेत् । तेन स्वनित्राग्रेण विदारितायां मुवि देवीप्यमानं
 सपादलक्षमूर्ख्यं रत्नं प्रादुरासीत् । भट्टमात्रस्तदादाय विक्रमेण सह

१ अन्तो B २ अवन्तिदेशे वज्रशिनीपूर्वो B ३ कर्मविक्रमादिगुणैः D.
 कर्मविक्रमादि B पराकर्मविक्रमादि गुणैः H ४ गो भर्तृहरिबन्धुः C ५ वृत्तः
 परशते. BH ६ यात्रिलभमानः B ७ महामात्रवहायो ABH ८ प्रवरनामि
 श्रवरनगरे AB L ९ स्वनीमध्ये प्रातः पुण्यश्रवणात्पूर्वं H पुण्यश्रवणात्पूर्वं A
 पुण्यश्रवणात्पूर्वं B १० सहादाय A H आदाय B ११ तात कश्चिन् A H
 देव कश्चिन् B. १२ प्रादुरासीत् । भाष्येन किं भवत्येते घतः

५ चापि इतद्युक्तकालः प्रयाति गिरिकन्दान्तरेषु नरः ।
 करकश्चिदीपकलिका तथापि सधूमोस्तमनुचरति ॥ १ ॥ मा B

प्रत्यावृत्तः । तच्छोकशङ्कुशङ्कार्पणोदाय खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं तत्कालमेव
मातुः कुशलमुक्तवान् । विक्रमः संहजां लोडुभतां भट्टमात्रस्य विमृश्य
क्रुधा तत्कराद्ग्लानमाच्छिद्य पुनः खनीकण्ठे प्राप्तः ।

२ धिग् रोहणं गिरिं दीनदारिद्र्यवणरोहणम् ।

दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यार्थिजनाय यः ॥

इत्युदीर्य सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृज्य पुनर्देशान्तरं
परिश्राम्यन्नवन्तिपरिसरं^१ प्राप्तः । षट्पटहध्वनिनाकर्ण्य तं वृत्तान्त-
मवबुध्य च तं ह्युत्तवान् । तेन समं स राजमन्दिरे समायातः ।
तस्मिन्नेवाष्ट्रे मुहूर्त्तं अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभिषिक्तो दीर्घदर्शित-
येति दध्यौ । यदस्य राज्यस्यं प्रबलः कोप्यसुरः सुरो वा क्रुद्धः सन्प्रति-
दिनमेकैकं नृपं संहरति नृपभावे देशविनाशं करोति । अतो भक्त्या
वा शक्त्या तदनुनयः समुचित इति नानाविधानि मध्यमोज्यानि^२
निर्माप्य प्रदोषसमये चन्द्रशालायां सर्वमपि सजीकृत्य निशारात्रिकाव-
सरानन्तरमङ्गरक्षैर्वृतस्तत्र मारुष्टृह्वलायां निहितपत्न्यङ्के निजपद्मकूला-
च्छादितमुच्छीर्षकं नियोज्य स्वयं प्रदीपच्छायामाश्रित्यं कृपाजपाणिर्घैर्यनि-
र्जितजगन्नयो दिग्वलोकनपरो यावदास्ते तावन्महानिशीथसमये वाताय-
नद्वारेण प्रथमं धूमं ततो ज्वालं ततः साक्षात्प्रेतपरितिरूपमिव करालं वे-
तालमालोकितवान् । स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि मोज्यानि यहच्छयो-
पमुज्य गन्धद्रव्यैश्च स्वशरीरं विलिप्य ताम्बूलास्वादनेन परितुष्टस्तत्र
पत्न्यङ्के समुपविश्य श्रीविक्रमं प्राह । रे मनुज अहमग्निवेतालनामा
देवराजप्रतीहारतया प्रतीतः प्रतिदिनमेकैकं नृपं निहन्मि । किं तु

१ श्लोकानुदाय A B २ विक्रमस्तदानीं संहजां A ३ मणरोपणम् A
४ परिश्रमम् A B H ५ नवन्तिपरिसरे B D नवन्तिदेशपरिसरे A L
६ ह्युत्तवान् B ७ राज्ये B ८ यथाशक्त्या भक्त्या वा A B ९ सायानि
विर्माय C १० आश्रितः L ११ प्रेतप्रतिरूपमिव B

तवानया भक्त्या प्रीणितेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्तं परमेताव-
द्भक्ष्यभोज्यानि मम सदैवोपदौकनीयानि । इत्यमुभाम्यामपि प्रतिपन्ने
क्रियत्यपि गते काले श्रीविक्रमेण राज्ञा निजमायुः पृष्टः । नाहं वेद्मि किं
तु स्वामिनं विज्ञाप्यं भवन्तं ज्ञापयिष्यामीत्युक्त्वा गतः । पुनरन्यस्यां
निशि समेतो महेन्द्रेण संपूर्णशतायुरादिष्ट इति तं जगौ । स राज्ञा
मित्रधर्ममधिकमधिरोप्येत्युपरुद्धो यन्महेन्द्रपार्श्वीदेकेन हायनेन हीन-
मधिकं वा वर्षशतं कारयेति । स तदङ्गीकृत्य भूयोऽभ्युपेतः सन्नित्युवाच ।
महेन्द्रेणापि न नवनवतिर्नैकोत्तरं वर्षशतं भवतीति^१ निर्णये ज्ञाते
यावत्परस्मिन्दिने तद्योग्यं भक्ष्यभोज्यादिकं^२ निषिध्य नृपः संप्रामसज्जो
भूत्वा निशि तस्यै । तावत्त्रैव पूर्वरीत्या समुपागतः स तद्भोज्यादि-
कमवीक्ष्य राजानमधिचिक्षेप । तयोश्चिरं द्वन्द्वयुद्धे जायमाने सुकृतसहायेन
राज्ञा तं पृथ्वीतले पातयित्वा हृदि चरणमारोप्येष्ट दैवतं स्मरेत्यादिष्टैः
स नृपं जगौ । अमुनाद्भुतंसाहसेन परितुष्टोऽस्मि यत्कृत्यादेशकारी
अग्निवेतालनामाहं तव सिद्धः । एवं निष्वण्टकं तस्य राज्यमजनि ।
इत्थं तेन राज्ञा पराक्रमाक्रान्तदिग्बलेयेनं पण्णवतिप्रतिनृपतिमण्डलानि
स्वभोगमानिन्ये ।

३ *वन्यो हस्ती स्फटिकघटिते भित्तिभागे स्वविम्बं

१ अन्यन्तमरत्या A B H २ नेतद्भक्ष्य A B ३ विद्वन्भवन्त
विज्ञापयिष्यामि A विज्ञापयिष्यामि P ४ अधिरोप्यामहान्महेन्द्र ५ अधि-
रोप्येत्युपरुध्य P A B ६ हीनं वर्षशतं A P ७ भवतीति कथितमिति
निर्णये b H ८ भोजनादिक A B भोज्यादिवाच P ९ समुपागत स
नृपं जगौ P समुपागतः तद्भोज्यादि A B १० आदिष्ट सन् भद्रो अस्य करि-
पदाविपदनेरुपशाननस्य महत्साहसेन यत्सहसेन किं न शयते यत् —

सर्वैस्तानदृष्टानां प्रतिज्ञानार्थकारिणां ।

प्रमविष्णुर्न देवोपि किं पुन प्राह्यतो जव ॥

एवं विमृश्य नृप इत्यधिक पाठ A आहस्य

१० त्वादुत A B ११ आवाप्तमण्डलेन C * शार्ङ्गपरपट्ट्यां (१२५०)
कस्यापीति प्रदत्तोयं श्लोकः

दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्द्विषां मन्दिरेषु ।
 हत्वा कोपाद्गलितरदनस्तं पुनर्वाक्षमाणो
 मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्के ॥

२ अवनत्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराज्ञः सुता प्रियङ्गुमञ्जरी । साध्य-
 यनाय वररुचिनाम्नेः पण्डितस्य समर्पितौ सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि
 तत्पार्श्वे कियद्भिर्बासैरर्घीत्य यौवनभरे वर्तमाना जनकं नित्यमाराधयन्ती
 कदाचिद्दसन्तसमये प्रवर्त्तमाने गवाक्षे सुखासनासीना मध्यन्दिनप्रस्तावे
 ललाटन्तपे तपने पथि संचरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु
 विश्रान्तं तमुवाच । परिभाकपेक्षलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं
 तल्लोलभमवबुध्यामूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा तुभ्यं रोचन्त
 इति तद्दचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य तान्युष्णान्येवाभिलषामीति तेनोक्ते
 तदुपदौकितवस्त्राञ्चले तिर्यग् तानि मुमोच । भूतलपाताद्रजोवगुण्डितानि
 करतलाम्यामादाय स्वमुखमारुतेन तद्रजोऽपनयन् राजकन्यया सोपहास-
 मभिदधे । किमत्युष्णान्यगूनि वदनवातेन शिशिरीशुरूपे इति तस्याः
 सोपहासवचसा सामर्थः स द्विजः प्राह । रे विदग्धमानिनि गुरुवितर्क-
 पराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु । इति तच्छापं श्रुत्वा तयोक्तं ।
 यस्तव त्रैविचस्याप्याधिको विद्यया परमगुरुस्तमेव विवाहयिष्यामीति सा
 प्रतिज्ञातवती । अथ श्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रमग्ने स
 पण्डितः कदाचिदभिलषितवरनिवेदनोत्सुकीकृत राजशासनादरण्यावी-
 गधगाहमानोऽतितृष्णातरलितः सर्वतः सर्वतोर्मुखाभावात्पशुपालमे-

१ साहसाङ्कः A D २ कालिरासाद्यैर्मज्ञाकविभिरित् संस्तुयमानधिरं प्राच्यं
 राज्यं बुभुजे । सांप्रतमवसरायाता श्रीकालिरासमहाकवेरुत्सृतिं पक्षेपतो भूम ॥ अवनत्या
 A B ३ वेदगर्भनाम्न A B H ४ प्रदत्ता B ५ अधिको विद्यया P अधि-
 कविद्यया a अधिकविद्यया A B H ६ अतितृष्णातरलितः B ७ सर्वतो
 मूर्खाभावात् P

कमालोक्ष्य जलं याचितवान् । तेनापि जलमावाद्गुर्धं पिबेत्युक्त्वा
 करषडी^१ विषेहीत्यमिहिते सर्वेष्वभिधानेष्वभिधानमिदंमश्रुतमाकर्ण्य
 विन्ताचान्तस्वान्तः स्वहस्तं तन्मस्तके दत्त्वा महिष्यास्तले निवेश्य कर-
 षडीसञ्ज्ञां करतलयुगलयोजनां कारयित्वाकण्ठं पयः पायितः । स तं
 मस्तके हस्तदानात्करषडीविशेषशब्दज्ञापनाच्च गुरुप्रायं मन्यमानस्तस्याः
 समुचितपतिमवगम्य महिषीपरिहारार्थं निजं सौधमानीय षण्मासी याव-
 चद्रुःपरिकर्मपूर्वं ॐ नमः शिवायेत्याशीर्वादाध्यापनं कारितः । षड्मि-
 मासैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठस्थितान्यवगम्य शुभे गुह्ये कृतशृ-
 ङ्गारः स. पण्डितेन नृपसभां नीतो नृपं प्रति सदभ्यस्तमाशीर्वादं समाक्षो-
 भवशादुशरटेत्यक्षरैर्जगौ । विसंस्पूलवचसा विस्मितस्य नृपतेरसती^२
 तच्चतुरीमारोपयितुकामः पण्डितः प्राह ॥

४ उमया सहितो रुद्र. शंकरः शूलपाणिभृत् ।

रक्षतु त्वां महीपाल टंकारबलगर्हितः^३ ॥

इति विदितेनै श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां वचनविस्तरेण न्याख्या-
 तवान् । तत्प्रत्ययप्रीतेन नृपतिना हि महिषीपालः त्वां पुत्रीं परिणा-
 यितः । पण्डितोपदिष्टं सर्वथा मौनमेवाल्म्वमानो राजकन्यक्या तद्वै-
 दग्ध्यजिज्ञासया नवल्लिखितपुस्तकस्य शोधनायोपरुद्धः । करतले पुस्तकं
 विन्यस्य तदक्षराणि विन्दुमात्रारहितानि नस्वच्छेदिन्या^४ केवलान्येव
 कुर्वन् राजपुत्र्या भूस्त्रोत्रमिति निर्णीतः । ततः प्रमृति जामातृशुद्धिरिति
 सर्वतः प्रसिद्धिरमूत् । कदाचिच्चित्रमिच्चौ महिषीनिबद्धे दर्शिते सति
 प्रमोदात्सप्रतिष्ठां विस्मृत्य तदाह्वानोचितानि विह्वलितवचनान्युत्तरन्महि-

१ करषडीं A B २ अभिधानेष्विदं a ३ अश्रुतचरं A अश्रुतपूर्वं B

४ ऋषु- परिकर्मणासहपूर्वं A ऋषु परिकर्मणापूर्वं स्वस्तीत्याशीर्वादाध्यापनं B
 परिकर्मणापूर्वं a D ५ नृपतेर्भवसि त्वातुरी B ६ रक्षतास्य राजेन्द्र टण्टकारकरं
 यतः A B L ७ निवेशितेन L c मेवावल्म्वमानो B ८ रक्षितानि
 केवलानि b अस्वच्छेदिन्या a छेदिन्या D १० महिषीपाल एव L P

धीपाल इति तथा निश्चिक्ये । स तां तदवशामाकलय्य कालिकां देवीं
विद्वच्छाकृते आरराधं । पुत्रीवैधव्यभीतेन राज्ञा निशि च्छन्नना दासी
प्रहित्य तवाहं तुष्टास्मीत्यभिधाय यावत्स उत्थाप्यते तावद्विष्टवभीता
कालिकैव देवी प्रत्यक्षीभूय तमनुजग्राह । सद्दृष्टान्तावधोधात्मशुदितया
राजकन्यया तत्रागत्यास्ति कश्चिद्वाग्विशेष इत्यभिहिते स तदैव कालि-
दासनाम्ना प्रसिद्धः कुमारसंभवप्रभृतिमहाकाव्यत्रयं यद्प्रबन्धान् रचयामा-
स । इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः ॥

३ अन्यदा तत्रगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभासंस्थितं विक्रमार्क-
सुपायनपाणिरुपागत्य प्रणामपूर्वकं विज्ञपयामास । स्वामिन्मया शुभे
सुहृत्वं प्रधानवर्द्धकिभिर्धवलगृहं कारितं तत्र महतोत्सवेन प्रवेशः कृतः ।
यावदहं तत्र निशीथे पल्यङ्गस्थितः सुसजाप्रदवस्थया तिष्ठामि तावत्प-
तामीत्याकस्मिन्की गिरं निशम्य भयभ्रान्तो माःपतेत्युदीरयंस्तदैव पलाय-
नमकार्षं । तस्य धवलगृहस्य सम्बन्धे नैमित्तिकैः स्वपतिभिश्च यथावसर-
महादानादिभिः* सत्कारैर्वृथादण्डित इत्यर्थे देवः प्रनाणं । तमुदन्तं
सम्यगवधार्य तदुक्तं तद्भवलगृहमूल्यं लक्षत्रयं तस्मै प्रदाय संघ्या-
सर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नास्मीयीकृते सौथे श्रीविक्रमः सुखं प्रसुप्तः ।
तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्यसमसाहसिकतया सत्वरं पतेत्युदीरयन्समीपे
प्रतितं सुवर्णपुरुषं भाप । इत्थं सुवर्णपुरुषसिद्धिः* ॥

* १ आराधयित्वा सुपविष्टः न मुञ्चते दिनाष्टकं जाते पुत्री B २ कालिकानाम्नीं
दासीं A B ३ महाकाव्यप्रभृतीन्प्रबन्धान् H महाकाव्यप्रबन्धान् C
कुमारसंभवेः पदतत्पुत्रवतीन् यद् प्रबन्धान् B ४ रचयामास ॥ इति कालिदास-
प्रबन्धः ॥ A B इतिकालिदासोत्पत्तिप्रबन्ध इति वाक्यं सुदितं नास्ति ५ यथा-
व्यदा C अन्यदा तत्रगरवास्तव्यो दान्ताभिधः H ६ स्थितः पुष्वमेकमवलोक्य B
* ७ यथावसरं महादानादिभिः सत्कारैश्च वृथाहं दण्डितः B यथावसरमहीनादिभिः* P
महंणादिभिः A B ८ संघ्यायां सर्वावसरानन्तरं A B P * इयं कथा सिंहासन-
शाश्वतिकायामपि वर्तते

४ अथान्यस्मिन्नवसरे कश्चिद्विधपुरुषः करकृतलोहमयकेशतरदारि-
द्यपुत्रको द्वाःस्थनिवेदितो नृपं प्राह । स्वामिन्भवता । नाधेन प्रथिताया-
मवन्त्यां सर्वाण्यपि वस्तूनि सत्वरमंत्र विक्रयं यान्ति लभ्यन्ते चेति
प्रसिद्धिं बुद्ध्वा चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहोरात्रं विक्रयाय दारिद्य-
पुत्रको भ्रामितोऽपि केनापि न गृहीतः । प्रत्याताहं निर्भर्त्सित इति नग-
र्या यथावस्थितं कलङ्कं महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं ब्रजामीत्यापृच्छत्तस्मि ।
तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्कं पुर्याः पर्यालोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय
नृपस्तं लोहपुत्रकं कोशे निवेशयामास । तस्यामेव निशि प्रथमयामे
सुखसुप्तस्य राज्ञः समीपे गजाधिष्ठातृदेवतं द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदेवतं
तृतीययामे लक्ष्मीश्वाविर्भूय महाराज्ञा दारिद्यपुत्रके क्रीते नास्माक-
मिहावस्थानुमुचितमित्यापृच्छय राज्ञः साहसभङ्गो माभूदित्यनुज्ञातानि
तानि जग्मुः । चतुर्थयामे तु कश्चिद्दुदारपुरुषो दिव्यतेजोमयमूर्च्छिः प्रादु-
र्भवाहं सत्त्चनामा भवन्तमामवं धितो गन्तुमापृच्छे इत्युदिते करतलेन
नृपः कृपाणिकामादाय यावदात्मघाताय व्यवस्यति तावत्तेनैव करे
गृहीत्वा तुष्टोऽस्मीत्यभिधाय स्वलितः । गजाधिष्ठातृणि त्रीणि देवतानि
प्रत्यावृत्त्य नृपं प्रोचुः । गमनसंकेतव्याधातिना सत्त्वेन विपलव्यानां नृपं
विहाय नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययत्नं वस्युः ॥ इति विक्र-
मादित्यसत्त्वप्रबन्धः* ॥

५ अथान्यस्मिन्नवसरे समास्थितं श्रीविक्रमं सामुद्रिकशास्त्रवेदी कश्चि-
द्देशिको द्वाःस्थनिवेदितः प्रविश्य नृपलक्षणानि निरीक्षमाणः शिरोधून-
नपरो नृपेण स विषादकारणं पृष्ट ऊचे । यत्त्वां सर्वालक्षणनिधिमपि
पण्णरतिदेशसाध्याज्यलक्ष्मीं भुञ्जानमवेश्य सामुद्रिकशास्त्रे निर्वेदपरोऽभवं ।
तस्मिन्पि कर्तुरान्त्रं न पश्यामि यत्रभावेण त्वमपि राज्यं करोषीति तद्वा-
क्यानन्तरं कृपाणिकामोकृत्य यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन किमेतदिति पृष्टः

† दारिद्र्यपुत्रो । † दारिद्र्योऽपुत्रकं । † राज्याधिष्ठातृ । † तान्य
प्रयत्नं तस्यु । - प्रकथोऽयं ति. द्वा. यामपि वर्तते ५ मादाय P

श्रीविक्रमः प्राह । उदरं विदार्य तव तद्विषमन्त्रं दर्शयिष्यामीति यद-
न्ध्रात्रिंशतोऽधिकमिदं सत्वलक्षणं तव नावगतमिति पारितोषिकदानपूर्वक
नृपस्तं विससर्ज ॥ इति सत्त्वपराक्षाप्रबन्धः ॥

६ अथ कस्मिंश्चिदवसरे परपुरंप्रवेशविषया निराकृताः सर्वा अपि वि-
फलाः कला इति निशम्य तदधिगमाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिनः समी-
पे श्रीविक्रमस्तं चिरमाररोष । तत्पूर्वसेयकेन केनापि द्विजातिना राजोऽग्रे
इति कथितं । यत्त्वया मां विहाय परपुरप्रवेशविद्या गुरोर्नादेया । इत्यु-
परुद्धो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञपयामास । यत्प्रथममस्मै द्विजाय
विद्यां देहि प्रथान्मह्यं । हे राजशयं विद्यायाः सर्वथाऽनर्ह इति गुरुणो-
दिते भूयोभूयस्तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्युपादिश्य नृपोपरोधात्तेन विप्राय
विद्या प्रदत्ता । ततः प्रत्यावृत्तौ द्वावप्युज्जयिनीं प्राप्य पृष्टहस्तिविपत्ति-
विपण्णं राजलोकमालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं च राजा निजग-
जशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् । तद्यथा—

५ भूपः प्राहारिके द्विजे निजगजस्याङ्गेऽविशद्विद्यया
विप्रो भूपवपुर्विवेश नृपतिः क्रोडाशुकोऽभूत्ततः ।
पङ्गीगोत्रनिवेशितात्मनि नृपे ज्यामृद्व्य देव्या मूर्तिं
विपः कौरमजीवयन्निजतनुं धीविक्रमो लब्धवान् ॥
इत्थं विक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा ॥

७ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकायां व्रजस्तन्नगरनिवा-

१ समाहितसूचकमिदं वाक्यं सु. पुस्तके नास्ति २ पुरप्रवेशविषया a b ३ विना-
कृता. a b * माराज्य C E ५ द्विजन्मनि A ६ पङ्गीभृगुनिवेशित B ७ अत्र निम्ना-
वतारिता प्रबन्धोपिकी दृश्यते B आदर्शे प्रथमावृत्तिपरिस्थिते ३२८ पृष्ठे च ततोऽग्रे-
ष्ट १ एकदा नृपो गुरुवन्दनाय गतः तत्र शूर्ध्वं कमपि तपस्विनं पञ्जतं बन्धयामास तेन
नाशीर्निगदिता पठनन्यप्रेण । राजोक्तं शूर्ध्वं पठन् गुरुं मुशले पुलावयिष्यसि । तद्वगम्य तेन
पठित्वा सुरिपदे प्राप्ते सद्यैव राहः सदसि गत्वा मुशलमानाभ्यालवाळं विहाय धीश्रम-
देवस्तवेन मुशले पुपठित्वा गतः । तावता सिद्धसेनेनापि तद्वगल्य यादाय पृष्ठे गाम् ।
परेण केतलारामास प्रजन् पृद्धवादी रुद्रः वादं विधेहि । तेनोक्तं । पुरे गन्वते तन-

सिना श्रीसद्देनानुगम्यमानं बन्दिर्वृन्दैः श्रीसर्वज्ञपुत्र इति स्तूयमानं श्रीसि-
द्धसेनाचार्यमागच्छन्तमवलोक्य सर्वज्ञपुत्र इति वचसा कुपितः । तत्सर्व-
ज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् ।

६ आप्ते दर्शनमागते दशशती संभाषिते चायुतं

यद्वाचा च हसेद्दमाशु भवता लक्षोस्य विश्राण्यताम् ।

—सन्ध्या भवन्ति । पुनः प्रतिवादिनोचे । अथैव वादः । अग्नी गोपाः सन्ध्याः ।
तेन्याकारिताः । प्रथमं सिद्धसेनेनोपन्यासो विहितो गीर्वाणकाण्या । तदनु शूद्रत्रादिना
गण्ठीयकं पश्चात् गोपशुद्धकं विधाय प्रोचे ॥ नवि मारीयए नवि चोरीयए परदा-
रागमण निवारीयए । योवावि हु योवं दर्दयए इम सग्गि टग्गमग्गु आर्दयए ॥ (पद्य-
मिदं प्रभावकचरिते (पृ. १०२) धीशूद्रवादिप्रबन्धे खो. १६१.) एवं पठति गोपा
नृत्तन्ति । तेस्त्वस्मिन्नेन जिते त्वं- किमपि न वेत्सि । ततो बृहदादिना पुरे गत्वा
यादं विधाय जितः शिष्यो बभूव । ततः सिद्धसेनादिवाकरेण गुरुवरणसंवाहनां विधाय
मानेन श्रुत्वा उक्ताः । यदि यूयमादेशं ददत तदाहमागमं संस्मृतेन करोमि,
गुरुभिरुक्तं । स गृह्णामनजनि त्वं गुरुगच्छप्रोग्यो न गच्छेः । तेनोक्तं, प्रायश्चित्तं
ददत । गुरुभिरुक्तं । यद्य जिनधर्मो न तत्र जिनप्रभावनां विधाय पुनः समागन्तव्य-
मित्यवधूतवेपेण चतितः । द्वादशवर्षाणि यावदन्यत्र परिभ्रम्य तदनन्तरं मालवके
गृहमहाकालप्राणदे शिवाभिमुखं चरणौ कृत्वा चरणप्राणी द्वारकाष्टे नियोज्य युतः ।
तत्र वारितोपि तथैव । अत्रान्तरे राज्ञा रक्षिकपुराणान् प्रेषयित्त्वोपद्रुताः । तावतान्तः पुरे
स्वप्रक्षीपनं कर्त्तुं, राज्ञा समागत्य पृष्टः । कथं शिवस्य न नमस्कारं विदधासि । तेनोक्तं
मम नमोऽस्तौ न सहते । विधेहि । तेन सकललोकसमक्षम्—

प्रशान्तं दर्शनं यस्य सर्वप्रताभयप्रदम् ।

मात्रमन्यं च प्रशस्तं च शिवस्तेन विभाष्यते ॥ १ ॥

इति द्वात्रिंसाद्द्वात्रिंशत्तिका कृता, तदा लिङ्गमध्याद्भवन्तिषुऽन्त्याब्ध्यात्रिंशत्पत्नो-
कारितप्रासादे थीपार्श्वनाथविषयं प्रकटीभूतं नमस्कृतं च । अथौ सहते नमस्कारं
तदाप्रभृति युद्धमहाकालोऽजनि । राजा विक्रमार्कः परमजैनोऽभूत् । सिद्धसेनोऽपि
स्वगुरुपार्श्वे समेत्य स्मिन्त्रं प्राप्यैकदोह्यदिन्यामेव चातुर्मासकं स्थितः ॥
१ बन्दिर्वृन्दैः A P २ आप्ते दर्शनमिति पद्यं A B L H पुस्तकेषु नास्ति
किन्तु जैनसिद्धसेनाद्वात्रिंशत्तिकायामुपलभ्यते

निष्काणां परितोषके मम सदा कोटीर्मदाज्ञा परा
कोशाचीश सदेति विक्रमनृपश्वके वदान्यस्थितिम् ॥

सिद्धसेनोऽपि पूर्वगतश्रुतबलेन नृपभावमवगम्य दक्षिणपाणिमुदस्य धर्म-
ल्यभाशिर्पं ददौ । नृपतिनाशीर्वादहेतुं पृष्टः सन्महर्षिस्तव मानसनमस्कार-
स्याशीर्वादः प्रदीयमानोऽस्तीत्यभिहिते तज्ज्ञानचमत्कृतेन राज्ञा तत्पारि-
तोषिके सुवर्णकोटिर्व्यतीर्यत ॥

८ अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कोशाध्यक्षस्तस्मै दापितसुवर्णवृत्तान्तं
पृष्टः प्राह । यद्धर्मबहिकायां श्लोकबन्धेन मया सुवर्णदानं निहितम् ।
तथाहि—

७ धर्मलाम इति प्रोक्ते दूराद्दुच्छ्रितपाणये ।

सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन्तभायामाकार्यं तत्सुवर्णं गृह्यतामिति प्रोक्ते
वृथा तृप्तस्य भोजनमित्युच्चारपुरःसरमनेन सुवर्णेन ऋणग्रस्तामवनीमनृणीं
कुरु इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन राज्ञा तदङ्गीकृतम् ।

८ दिदृक्षुर्मिक्षुरायात्स्तिष्ठति द्वारि चारितः ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्भागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥

९ दीयन्तां दशलक्षाणि शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्भागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥

१० सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या संस्तूयसे बुधैः ।

नारयो लेभिरे पृष्टिं न वक्षः परयोषितः ॥ ३ ॥

१ पूर्वगतबलेन P २ पयमिदं जैनसिद्धसेनद्वारिशिष्यायां प्रभावकचरिते
श्रीशुद्धवादिप्रबन्धे (श्लो. ६४) च वर्तते. कथाबल्यां च परशुनास्य महातरुषं
दृश्यते (अपभ्रंशकाव्यत्रयी पृ. ७४ टि. १) ३ पराधिपः B H ४ वृथा मुक्तस्य
A B ५ पयानि इति आरम्य 'अप्यौ' पर्यन्तानि न सन्ति A B H पुस्तकेषु

८, १०, १२, पयानि प्रभाकरचरिते श्रीशुद्धवादिप्रबन्धे वर्तन्ते । तान्येव १४
च भोजप्रबन्धेऽपि । १०, ११, १२, १३, १४, पयानि सुभाषिताबल्यां (२४५२,

- ११ सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे ॥
कीर्तिं किं कुपिता राजन् येन देशान्तरं गता ॥ ४ ॥
- १२ अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः ।
मार्गणौघः समन्वेति गुणो याति दिगन्तरम् ॥ ५ ॥
- १३ आहते तव निःस्वाने स्फुटितं रिपुहृद्घटैः ।
गलिते तत्प्रियानेत्रे राजंश्चित्रमिदं महत् ॥ ६ ॥
- १४ वक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहुः कान्तुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्रः ।
वाहिन्य-पार्श्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्यभीक्ष्णं
त्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाषः ॥ ७ ॥
- १५ जटौ ० ॥ ८ ॥
- १६ तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्यायां पुरि भ्रमन् भूयो भूयस्तैलिक-
मुखेन पठ्यमानमिदंमधौपीत् ।
- १६ अम्भीण्यो सन्देसद्वयो तारय कन्द कहिञ्ज ।
प्रभातशेषां रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धमशृण्वन्निर्विण्णो नृपः साधं
प्राप्य निद्रामकरोत् । प्रत्यूपकालेऽवसरकृत्यानन्तरं नृपेण तत्राहृतस्तै-
लिकस्तदुत्तरार्द्धं पृष्टः ।
- जग दालिदिदि दुब्बिउं बलिवन्धण ह मुइज्ज ॥

२४५३, २४५५, २४५४, २५१७, एवंभवतः) प्रदत्तानि । ८, ९, १०, ११, १२, १३,
जिबलिहामनद्वात्रिंशत्वायामपि । १०, ११ शार्ङ्गपरपदत्व्यामपि १४ बाणहयैकमु-
द्रित्य सुभास्वितावल्यां हरिचन्द्रस्येति च राहुकिचर्यापृष्टे । एतत्पर्यं हेमचन्द्रचित्ते
वाक्यानुशासनेऽपि वर्तते

१ भयमत्रे क्षणैर्द्विस्त अत्र सु. पुस्तके प्राहृतगाथापिबिका वर्तते. परं त्व-
संयत्त्वाद्दधील्लपाय त्यक्त्वा २ दालिदिदि दुब्बियउं G दालिदिदि दुब्बिउं D

श्रीसिद्धसेनोपदेशः पुनरुक्तं निर्णयिष्ये वृथिवीमनृणां कर्तुमारभे ॥

१० अथ मत्सदृशः कोपि जैनो नृपतिर्भावीति पृष्टे श्रीसिद्धसेनसूरिभिरभिदधे—

१७ पुत्रे वाससहस्से सयम्भि वरिसाण नवनवह् अहिण् ।

होही कुमरनरिन्दो तुह विकमराय सारित्यो ॥

११ अथान्यास्मिन्नवसरे जगत्यनृणीक्रियमाणे निजौदार्यगुणेनाहं कृति
दधानः प्रातः कीर्तिस्तम्भं कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशथि
वीरचर्यया चतुष्पथान्तः परिभ्रमन् युद्धयमानवृषाम्भं त्रासितः कस्यापि
दारिद्र्योपद्रुतद्विजन्मनो जीर्णवृषभकुटीस्तम्भमध्यारूढो यावत्तिष्ठति ताव-

१ अत्र नृपतिमनोनुसारी पृथ्वीरक्षप्रबन्धोपिको दृश्यते । आदर्शो मुद्रितपुस्तके ३३०
पृष्ठे चतुर्थोद्भूतः—उच्चशिन्यां राजा विक्रमादित्यो भद्रमात्रेण समे मदाकाले नाटकाले
कर्णार्थं सुप्तवेपो गतः । कालान्तरितेन नागरिकसुतेन कार्यमाणेनाटके सूत्रधारसुखात्तद्दर्शनं
ध्रुत्वा राजापि नागरिकद्वयप्रदणाय मनसि लोभं कृतवान् । पश्चात्कियत्कालमतिक्रम्य
तृप्तितो मुत्स्यवेद्याष्टे भद्रमात्रपास्वात्पत्नीयं याचितवान् । तत्र वृद्धवेद्या प्रधानान्
पुण्यान् भणित्वा तन्निमित्तमिष्टपुरोधमादात्तुमुपवने गता । सूत्रकारिष्टुष्टान् गित्वा तयार्प-
णदेज्यसंभृते दुर्मनस्या करकं भूत्वा बेलापिलम्बेनागता राजा इष्टुरसे पीते भद्रमात्रेण बेला-
विलम्बदौर्मनस्यकारणं पृथा जगत् । अन्यदिने एवेन निमित्तेष्टुष्टेन सत्कारको पटो
द्वियते । अथ पटोपि न संपूरितः । तत्कारणं न ज्ञायते । भद्रमात्रेण (पुनः) पृष्टं
युयमेव परिणतमतयस्तत्कारणं ज्ञायीत ततो विचार्य निवेदयन्तु । वेद्यापि वदति ।
पृथ्वीपतेर्मनः प्रजासु विरुद्धं जातं दत्तः पृथ्वीरसोऽपि क्षीणो जातः । इति वारणं
निवेदितवती । राजापि तद्पृष्टिकौशल्यापमत्कृतः । स्वधुवनशयनीये सुप्त इति
चिन्तितवान् । अकृतेऽपि प्रजापीडने विरुद्धचिन्तामात्रेणापि पृथ्वीरसहानिर्जाता अतः
प्रजां न पीडयिष्यामीति कृतनिश्चयो नृप इति परीक्षणार्थं दिनीयायां निशायार्थं तृषा-
मियात्तद्गृहे गत्वा शीघ्रमेव सहर्षया तयान्नीधमिष्टुरात्तं पीत्वा शयनीये सुप्तवान् ।
वेद्यापि भद्रमात्रपृथा राजः प्रजासु पृष्टं मनो निवेदितवती । राजापि आत्मनिशाश्चान्तं
निवेद्य पुनरपि तस्यै वृद्धवेद्यायै परचित्तोपलक्षणाद्युक्तेन हारो दत्तः । इति नृपतिमनो-
नुसारी पृथ्वीरक्षप्रबन्धः ॥ २ पुण्ये

चावेव वृषौ शृङ्गात्रेण तं स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतेः । अत्रान्तरे स
विप्रोऽकस्मान्निद्रामङ्गमासाधाकाशे शुक्रगुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमव-
लोक्य गृहिणीगुत्थाप्य चन्द्रमण्डलसूचितं तन्तृपतेः प्राणसङ्कटमवगम्य
होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपदौक्येति सावधानं नृपे शृण्वति
स गृहिण्योचे । अयं नृपः पृथिवीमनृणां कुर्वन्मम कन्यासप्तकस्य विवा-
हाय द्रव्यमयच्छञ्चान्तिकर्मणा कथं व्यसनान्मोचयितुमुचित इति
तद्वचसा सर्वथा परिहृतगर्वस्तस्मिन्कटाच्छुद्धितः कीर्तिस्तम्भं विस्मरन् राज्यं
चिरं चकार* ॥

१ ताडयतः । उपरि च फणो पुच्छावल्म्बेनापोभूय कुसुमगन्धिनृपशिरसि
देशाय पुनः पुनः फृतुर्वति । अत्रान्तरे B २ कीर्तिस्तम्भवार्तो H

* चकारः—

स्वच्छं सज्जनचित्तवाङ्मयतरं दीनार्थिष्व्छीतलं
पुत्रातिङ्गनवर्तया चे मधुरं बालस्य संजल्पवत् ।
एलोसीरख्यङ्गचन्दनख्यत्कपूरपालीमिख-
त्पाटल्युत्पल्येत्कीमुर्मितं पानीयमानीयताम् ॥ १ ॥
यदा जीवथ शुक्र्य परितधन्मण्वलम् ।
परिवेष्टयतस्तद्वै राजा कथेन जीवति ॥ २ ॥
इति विक्रमार्कस्य निर्गर्वताप्रबन्धः ॥

अघान्यस्यां निशि (इत्यादि भोजवृत्तान्ते शृण्व्यं, तत्रायं विशेषः) एका
रजकी राजा पृथा । वर्याणि विरूपाणि कथं ससैकतानि । तयोर्छं—

यासौ दक्षिणदक्षिणार्णववधुरेवाप्रतिस्पर्दिनी
गोविन्दप्रियगोकुलाङ्गुलश्री गोदावरी विधुता ।
तस्यां देव गतेऽपि नेपथ्यमेव स्वच्छं न जातं जलं
त्वद्दण्डद्विरदेन्द्रदन्तमुशल्पसोमितैः पाशुभिः ॥ १ ॥
रजकधूवचनमिदं ध्रुत्वा नरनाथनायकः स ददौ ।
स्वाङ्गपृष्ठकटाहिता लक्षं भूशेपमात्रेण ॥ २ ॥
चौरमावधयिष्येभ्यो रजक्ये कथिताधुत्वा ।
चातुः प्रहरिकं दानं दत्तं विवमगुञ्जा ॥ ३ ॥

इत्यधिकी प्रबन्धी B आदर्शे मुद्रितपुस्तके च परिक्षिप्ते ३३२ पृष्ठे प्रदत्तो

१८ कडुं काउं मुकुं च साहसं महलिङं च अप्पाणं ।

अजरामरं न पतं ह्य विक्रम हारिओ जन्मो ॥

१२ कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्रीविक्रमस्य वपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण रोगशान्तिर्भवत्त्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्पाके कार्यमाणे-
प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः । साम्प्रतं धर्मोपधमेव बलवत् ।
प्रकृतेर्विकृतिरुत्पातः । जीवितलोलुपतया लोकोचरां सत्वप्रकृतिमपहाय
काकमांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसीति यैथेनाभिहितस्तं पारितोषिकदान-
पूर्वं परमार्थचान्धवमिति श्लाघमानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमार्थिभ्यो वि-
तीर्थं राजलोकं नगरलोकमापृच्छ च विजने कापि धवलगृहप्रदेशे तत्कालो-
चितस्नानदानदेवार्चनपूर्वं दर्भसस्तराधिरूढो ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्त्रान्ति
करिष्यामीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगणं स ददर्श । अज्जलिं वद्ध्वा
प्रणामपूर्वं का यूयमिति पृष्टे । न वाग्मिस्तराहोऽयमवसरः । आपृच्छना-
थैव वयमुपागता इत्यभिधायान्सरसोऽप्सरन्त्यो नृपेण भूयोऽभिदधिरे । न-
वीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैतरूपवतीनामेकमेवं रूपं नासथा ही-
नमिति जिज्ञासुरस्मि । अथ ताः सहस्रतालं विहस्य निजमपराधमस्मानु
संभावयसीति ता मौनमाश्रिता नृपेणोचिरे । स्वर्गलोकस्थितास्तु भवतीषु
ममापराधः कथं संभाव्यत इति नृपवचःप्रान्ते तासां मुख्याया तुमुख्या-
चचक्षे । राजन्प्राग्पुण्योदयेन साम्प्रतं नवापि निधयस्तव सौधेऽवतेरुस्तद-
धिष्ठात्र्यो वयं । भवता देवतारूपेणाजन्मावधि महादानानि ददतैकस्यैव
निधेरेतावदेव व्यवकलितं यावत्त्वं नासाभ्रं न पश्यसि । इत्थं तदुक्तिमा-
कर्ष्य ललाटं करतलेन स्पृशन् यद्यहं नवनिधीन्वेदि तदा नवभ्यः पुरो-

१ स्नानदान P २ रूपवतीनामेव P ३ ता दत्तहस्त A B ता दत्त-
स्वहस्त H ३ निजमेवापराधं A B ४ तास्तु मुख्याया P तान्यो मुख्याया B
५ नवनिधीनवतीर्णान्त्रेदि A B H

भ्यस्तान्समर्पयामीति दैवेनाज्ञानभावाद्बद्धित इत्युच्चरंस्तामिः कलौ भवानेवोदार इति प्रतिबोधितः परलोकमाप । ततः प्रभृति तस्य विक्रमादित्यस्य जगत्पयमधुनापि संवत्सरः प्रवर्तते ॥ श्रीविक्रमार्कस्य दाने विविधा प्रवन्धाः ॥

२ अथ शाश्वत्वाहनप्रवन्धः ॥

१३ अथ दाने विद्वत्तायां च श्रीशातवाहनकथा यथाश्रुता ज्ञेया । तत्पूर्वभवकथा चैवं । श्रीपतिष्ठानपुरे^२ शातवाहनभूपो राजपाटिकायां गच्छन्नगरप्रत्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नीरतीरक्षिप्तं मत्स्यगेकं हसन्तमालोत्थय प्रकृतेर्विकृतिरुत्थात इति भयभ्रान्तो नृपः सर्वाभिव विदग्धपुरयान्सन्देहममुं पृच्छन्ज्ञानसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन तेन तत्पूर्वभवं विज्ञायेत्युपदिष्टं । यत्पुरातनभवे त्वमस्मिन्नेव पत्तने उच्छिन्नवंशः काष्ठमारवाहनैकवृचिस्तस्यामेव नद्यां भोजनावसरे संनिहितशिलातले सक्तूपयसालोडय नित्यमश्रांसि । कस्मिन्नप्यहनि जैनमुनिं मातोपवासपारणाहेतोः पुरो प्रजन्तमाह्वय तं संकुपिष्टं तस्मै प्रादात् । तस्य पात्रदानस्यातिशयात्त्वं शातवाहननृपतिरासीः स मुनिर्देवो जातस्तेदेवताधिष्ठानवशात् काष्ठमारवाहिनो जीवं त्वां नृपतितयोपलक्ष्य प्रभोदाहसितवान् । तत्कथासंग्रहश्चैवं—

* वरिणाणि सत्यच्छ्रतिमसीगदाय जिणन्दवीरस्स । विन्वानं सन्पते उच्यण्णो विष्णो राठे ॥ निर्वाणं प्राप्तारय जिनेन्द्रवीरस्य त्रयशीत्याधिकपट्टकतानि वर्षाणि गतानि तदा विक्रम उच्यन्ते राजा ॥ इति जैनश्रुतपरंपरा टिप्पण्यां प्रथमाहृतिसंग्रहकेनोद्धृता ॥

१ शातवाहनराजा प्रवन्धा लिखन्ते B २ प्रथमवंशकरणे प्रवन्धान्तरात्वात्तिवाहनकथा टिप्पण्यामुद्धृता पृ. २४-३१. ३ वृत्तिशब्दमे - 'अहो कोपि हरिद्राणां दारिद्र्यस्याभिरुद्धतः । वृत्तिवापेऽपि य. वीचमाने न स्यात्भूरुद्ध ॥ एषोऽधिकः श्लोक. B आदर्शे वर्तते ४ जैनमुनिं एषा पूर्वभवे मया कस्मैश्चिद् ददे तस्येदं फलं यदुक्तं—रन्ध्रेषु यस्तुपु मनोहरतां गमैषु रे विरा सेदमुपवासि कथं कृथा त्वं । पुण्यं कुरुय यदि तेषु तवोस्ति शान्तिं पुण्यैर्निना न हि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ इत्थं चिन्तयित्वा मुनिमाचार्यं तं सक्तुपिष्टं एष पाठ B आदर्शे ० शातवाहननृपतिरासीः P

१९) मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह श्रीसातवाहनमृषिर्भवतात्र नद्याम् ।
 यत्सक्तुर्गिर्भुनिरकार्यत पारणं प्राक् दैवाद्भवन्तमुपलक्ष्य शयो जहासं ॥
 स श्रीसातवाहनः पूर्वमवदृष्टान्तं जातिस्मृत्या साक्षात्कृत्य ततः
 प्रभृति दानधर्ममाराधयन् सर्वेषां महाकवीनां विदुषां च संग्रहपरः । चत-
 सृभिः स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्तशतीगाथाप्रमाणं शालिवाह-
 नाभिधानं संग्रहर्गाथाकोशं शास्त्रं निर्माप्यं नानावदातनिधिः सुचिरं
 राज्यं चकार । तद्गाथाचतुष्टयं बहुश्रुतेभ्यो ज्ञेयम् ॥

१ इयं कथा इत्यप्रकारान्तरेण प्रबन्धकोशे दृश्यते २ गाथाकोशं K ३ प्रबन्ध-
 कोशेष्येवं कथितम् ४ तद्गाथाचतुष्टयमेतद्यथा इत्येवमुक्त्वा निम्नलिखिता दश गाथा
 a आदर्शे मुद्रित पुस्तके च प्रदत्ताः—

हारो वेणीदण्डो खट्वुगलियाद् तद् य तालुति ।
 एयाद् नधरि तालाहणेण द्दहकोडि गहियाद् ॥ १ ॥
 मंगं चिय अल्दन्तो हारो धीपुंजयाण धणयाण ।
 उन्विम्भो भमद् उरे जउणागक्षेणपुञ्जु व्व ॥ २ ॥
 कतिशुमलो य रेहद् वेणीदण्डो नियम्बविम्बमि ।
 तद् शुन्दरि गुरयमहानिदानरक्खाभुयद्दु व्व ॥ ३ ॥
 परिओसमुन्दराई मुरए जायन्ति जाद् सुक्पयाई ।
 विरहाओ ताद् पियसहि खट्वुगलियाद् कीरन्ति ॥ ४ ॥
 मा जाण कीर जद् चञ्चुलालिय पदई पकमाइन्द ।
 जरदतणदुञ्जिये उञ्जुयतालाहलं एयं ॥ ५ ॥
 ताण पुरोयमरीढं कयलीयम्भाण सारिधपुरिमाण ।
 जे अत्तणो विणाध फलाई दिन्ता न शिन्तन्ति ॥ ६ ॥
 जद् सरणो तद् मुक्के वि पायये धरद् अणुदिणं विञ्जो ।
 उच्चंरापट्टिये निग्गुणंवि यह्य्या न उट्टुन्ति ॥ ७ ॥
 पदमो नेहाहारो तेहि तितिएहिं तर्हं क्कवि गहिज्ज ।
 विच्छान्ति जं न जर्हं ताथिय आजन्म सुंजहारो ॥ ८ ॥

१ मय्यु b c २ धीपुण्ण आणधणयाण b c ३ उन्विम्भो a उक्थिगो b c
 ४ परितोसमुन्दराद् b मुरएम् लहन्ति जाद् सोक्पयाई ताश्चिय उण विरहे C d
 ५ खट्वुगिमाद् b खट्वुगिगिहाद् d ६ पदेद् पद् b ७ उञ्जुयतालाहलं a
 c तद्दवि क्कवि C ९ मुज्जारो a b c

३ ॥ अथ शीलव्रते भूपराजप्रबन्धः ॥ तद्यथा—

१४ पद्मिदशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जे नगरे कल्याणकटके
पानीयाधिकृतमियाभिलाषव्यतिकराद्राजा भूपदेवो मालवके श्रीकद्रमहा-
कालमाराध्य मालवकं तस्मै देवाय दत्त्वा स्वयं तापसोऽभूदिति संक्षेपः ॥

४ [अथ चनराजादिचापोत्कटवंशः]

१५ तस्य कन्यकुब्जस्यैकदेशो गुर्जरपरिवी तस्यां गुर्जरभुवि वदीयारा-
भिधानदेशे पञ्चाशरभ्रामे चापोत्कटवंश्यं शोलिकासंस्थं बालकं यणनाम्नि
वृक्षे निधाय तन्मातेन्धनमवचिनोति । प्रस्तायात्तत्रायतैर्जैनाचार्यैः

सयलजगणन्दयरो मुक्त्स्व वि एस परिमलो जस्त ।

तस्त नवसरसभावमि हुञ्ज कि चन्दणदुमस्त ॥ ९ ॥

कथलिनरु विञ्जगिरी नेहाहारो य चन्दणदुमो य ।

एयाभो नधरि साताहणेण नवकोरिगहियाभो ॥ १० ॥

† अयं प्रबन्धो निम्नलिखितेन रूपेण B II K आदर्शेषु मुद्रितपुस्तके च
परिशिष्टे ३३३ पृष्ठे दृश्यते—पद्मिदशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जदेशे कल्या-
णकटकनाम्नि राजधानीनगरे भूपराज इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिंश्चित्प्रभा-
तसमये राज्ञा राजपाटिकायां गैवरभेकस्मिन्सौप्तले चातायनस्थितां कामपि
सुगन्धीं सुगन्धमाणे निजपितापहासपरश्विनीं तां त्रिदीर्घुर्निजं पानीयाधिकृतपुत्रं
समादिदेश त न तां नृपसौभि समानीय कस्मिंश्चित्संज्ञेनप्रदेशे स्थणयित्वा नृपं विज्ञ-
पयामास । नृपेण च तत्राणनेन बाहुदण्डे भूना सती भूपमवादीत् । स्वामिन् सर्वदेव-
तावतारस्य भक्तो हन्त कोऽयं नीचनार्थमभिलाषा । तनस्तद्वाक्यामृतेनेपच्छान्तकीमान्तो
नृपः बासीति तां प्रोच । तयार्हं दासीत्वमिहितं किं तभ्यमेतदिति नृपादेशात्प्रभोर्दातः
पानीयाधिकृतस्य परम्यहं दाद्यानुदासीति तद्वातयान्तधमत्कृतो नृपतिः सर्वथा
बिलीनकामार्तिः स्वां पुत्रीं मन्दमन्त्रो विपराजं । तन्त्या वपुषि निजधरो समाविति
विशिन्य एतिमद्व्याग्न्या निर्याथे निर्जरेव यमिरेणवाशप्रविष्टनरवरभ्रान्त्या निजादेव
भुञ्जी निराहवामास । अथ प्रन्दूथे तान्यानिमान् कश्चिदैर्निगृह्यमाणानिवार्य मालवम-
ण्डले महाकाण्डेवमासाडे स्तथा स्वर्धं देवमारुभयंस्तस्यौ । देवादेशाद्रुज्जद्वये लभे
रति नं कन्यकुब्जार्थमात्रदेशं मान्त पुरं सर्वे देवाय दत्त्वा तदभाषितान् वरमा-
राराजपुत्रात्रियोज्य स्वयमेव सापनीं दीधामतीचये । इति शीलव्रते भूपराजप्रबन्धः ।

१ कन्यकुब्जदेशे कल्याणकटकनाम्नि राजधानीनगरे ॥ २ वानवाधि A

श्रीशीलेगुणसूरिनामगिरपराहेऽपि तस्य वृक्षस्य छायामनमन्तीमालोक्य
 श्लोकिकास्थितस्य तस्यैव बालकस्य पुण्यप्रभावोऽयमिति विमृश्य जिनशास-
 नप्रभावकोऽयं भावीत्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्श्वीत्स बालो जगृहे ।
 वीरमतीगगिन्यां स बालः परिपाल्यमानो गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्ट-
 वार्षिको देवपूजाविनाशकारिणां मूपकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स
 ताल्लोष्टैर्निघ्नन् गुरुभिर्निषिद्धोऽपि चतुर्थोपायसाध्यांस्तानेवं जगौ । तस्य
 जातके राजयोगमवधार्यायं महानृपतिर्भावीति निर्णाय स मातुः पुनः
 समर्पितो मात्रा समं कस्यामपि पल्लिभूमौ स्वमातुलस्य चौरवृत्त्या
 वर्तमानस्य सर्वत्र घाटीप्रपातमकरोत् ॥

१६ कदाचित् काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो गृहे
 धनं गुण्णन्दधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र भुक्तोऽहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्वं
 तत्रैव मुक्त्वा विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्गगिन्या श्रीदेव्या निशि
 गुप्तवृत्त्या सहोदरघातसल्यादाहृतः । तथा भोजनवलदानपूर्वकमुपकृतो
 मम पट्टाभिषेके भवत्यैव भगिन्या तिलकं विधेयमिति प्रतिषेदे ॥

१७ अथान्यस्मिन्नवसरे चरट्टेवृत्त्या वर्तमानस्य चौरैः काप्यरण्यप्रदेशे
 रुद्धो जम्बाभिधानो वाणिज्यं चौरत्रयं हृष्ट्वा बाणपञ्चकमध्याद्बाणद्वयं भञ्ज-
 स्तैः पृष्टं इति प्राह भवन्नितयाधिकं बाणद्वयं विफलमित्युक्ते तदुक्तं चल-
 वेष्यं वाणेनाहस्य तैः परितुष्टैरात्मना सह नीतस्तयोर्धैविद्याचमत्कृतेन
 श्रीवनराजेन मम पट्टाभिषेके त्वं महामात्यो भावीत्यादिश्य विसृष्टः ॥

१ शीलगणि A शीलगण B २ गगिना A K ३ प्रतिपाल्यमानः B
 ४ धानेर्निघ्नन् A B धाणेन a ताच्छाणेननिघ्नन् b c ५ पत्नीभूमौ a c

* अप्र A आदर्शे निघ्नन्निघ्नन्मधिकं-चौरस्वभावेत्तत्रे न गुणं कदाचिदपि । यतः-
 नक्तं दिवा न शयनं प्रकटा न चर्यां स्वैरं न चाभन्नलवच्छरन्नभोगः । धंकातुजादपि
 गुतादपि दारतोऽपि श्लोकस्तथापि पुरुते ननु वीर्यशक्तिम् ॥ (पयमिदं कविरामचन्द्रक-
 तकौमुदीमिग्राण्णन्दवादकस्यं अं. ७ श्लो. ३)

६ स्नागभोजनवलदानपूर्वकं A B K भोजनवलदानपूर्वकं P ७ चौरात्या A
 ८ जाम्ब a ९ तेन पृष्टः b १० भवेत् b ११ चल्लेष्यं P १२ तयोपु A

१८ अथ कन्यकुञ्जादायातपञ्चकुलेन तद्देशराज्ञः सुतायाः श्रीमहाणिका-
मिधानायाः कञ्चुकसम्बन्धे पितृप्रदत्तगूर्जरदेशस्योद्ग्राहणकहेतवे समाग-
तेन सेलभुद्वनराजाभिधानश्चक्रे । पञ्मासीं यावद्देशमुद्ग्राह्य चतुर्विंशतिसं-
ख्यान् रूप्यकद्रुमलक्षांस्तेजोजात्यांश्चतुःसहस्रसंख्यांस्तुरङ्गमान्गृहीत्वा
पुनः स्वदेशं प्रति प्रस्थितं पञ्चकुलं सौराष्ट्रमिधानघाटे वनराजो निहत्य
कस्मिन्नपि वननिरुजे तद्राजभयाद्दर्पं यावद्भुसृष्ट्या तस्थौ ॥

१९ अथ निजराज्याभिषेकाय नगैरनिवेशचिकीः शूरां भूमिवलोक-
मानः पीपललातडागपाल्यां सुखनिषण्णेन भारुयाडसाखडसुतेनाणहिल्ल-
नाम्ना पृष्टः । किमु विलोक्यते । नगरनिवेशयोग्या शूरा भूमिवलोक्यते इति
तैः प्रधानैरभिहिते यदि तस्य नगरनिवेशस्य मम नाम ददत्त ततस्तां
भुवमावेदयामीत्यभिधाय जालिवृक्षसमीपे गत्वा यावती भूः शशकेन श्वा-
त्रासितस्तावतीं भुवं दर्शयामास । तत्राणहिल्लपुरनाम्ना नगरं निवेश्य
संवत् ८०२ वर्षे वैशाखसुदि ९ सोमे श्रीविक्रमार्कतस्तस्य जालितरो-
मूले धवलगृहं कारयित्वा राज्याभिषेकलभे वाकरग्रामवास्तव्यां तां
प्रतिपन्नमग्निर्नीं श्रीदेवीमाहूय तथा कृततिलकः श्रीवनराजो राज्याभिषेकं
पञ्चाशद्वर्षदेश्यः कारयामास । स जम्बोभिधानो वणिग् महामात्यश्चक्रे ।
पञ्चासरग्रामतः श्रीशीलगुणसूरीन् समक्तिकमानीय धवलगृहे निजसिं-
हासने निवेश्य कृतशच्छामणितया सप्ताङ्गमपि राज्यं तेभ्यः समर्पयं-
स्तैर्निरुपहृर्हृयो निषिद्धा । प्रत्युपकारबुद्ध्या तदादेशाच्छ्रीपार्श्वनाथ-
प्रतिमालङ्कृतं पञ्चासरामिधानं चैत्यं निजाराधकमूर्त्तिसमेतं च कारया-
मारा । तथा तेन धवलगृहकण्ठे कण्ठेश्वरीप्रासादश्च कारितः ॥

१ तादृशाह. P २ महणकामिधानाया. a b ३ स्योद्ग्राहणकसंबन्धहेतवे B
४ सेलभु A B ५ पाक्ष्यकद्रुम B H ६ पञ्चदशराजो ह्यचरिते
प्राचीनोत्पीनैलेतेषु ७ दृश्यते ८ राजधानीनगर. R. H ९ पञ्चाशद्वर्षदेश्येति
५ धियादेवी P १० जाम्बाभिधानः A ११ धवलगृहे कण्ठेश्वरी A B K

२०) गूर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्मभृत्यपि ।

जैनैस्तु स्थापितं मन्त्रैस्तद्द्वेषी नैव नन्दति ॥ १ ॥

२० पूर्वं निरुद्धं वर्षे ५९ मास २ दिन २१ श्रीवनराजेन राज्यं कृतं । श्रीवनराजस्य सर्वायुर्वर्षे १०९ मास २ दिन २१ । संवत् ८६२ वर्षे आपाठमुदि ३ गुरौ अश्विन्यां सिंहलमे वहमाने वनराजमुत्तस्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकस्तस्य त्रयः कुमाराः ॥

२१ अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण राजेति विज्ञपयांचक्रे । देशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि वात्यावर्षेण विपर्यस्तानि । अन्यवेलाकूलेभ्यः श्रीसोमेश्वरपत्ने समागतानि । ततस्तेषु तेनस्वितुरंगमसहस्रं तथा गजानां सार्द्धशती सैख्यया परवस्तूनि कोटिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदेशोपरि स्वदेशमध्ये भूत्वा संचरिष्यति । यदि स्वाम्यादिशति तदा तदानीयते इति विज्ञप्तेन राज्ञा तन्निषेधः कृतः । तदनन्तरं तैस्त्रिभिः कुमारै राज्ञो वयोवृद्धभावाद्देककल्यमाकलय तस्यामपि स्वदेशप्रान्तभूमौ सैन्यं सञ्जीकृत्याज्ञातचौरवृत्त्या तत्सर्वमाच्छिद्य स्वपितुरुपनिन्ये । अन्तः कुपितेन मौनावलम्बिना राज्ञा न क्रिमिभि तेषां प्रतिपर्च्यादि कृतं । तत्सर्वं नृपतिसाल्कृत्वा क्षेमराजकुमारेणैतत्कार्यं सुन्दरं कृतमसुन्दरं वेति विज्ञप्तो नृपतिर्वभाषे । यदि सुन्दरमुच्यते परस्वलुण्टनपातकं यद्यसुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेतसो विरक्तिः । अतो मौनमेव श्रेय इति सिद्धं । श्रूयतां भवदीयप्रथमप्रश्ने परवित्तापहृतौ निषेधहेतुः । यदा परमण्डलेषु नृपतयः सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशंसां कुर्वन्ति तदा गुर्जरदेशे चरटराज्यमित्युपहसन्ति । अस्मत्स्यानपुंरूपैरित्यादिस्वरूपं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमानाः किञ्चिज्जिजपूर्वजैवमनस्यमावहन्तो दूयामहे । यद्ययं पूर्वजकलङ्कः सर्वलोकहृदये विस्मृतिमावहति तदा समस्तराजपक्षिषु वयमपि राजशब्दं लभामहे ।

१ तत्र नन्दति B H २ पूर्वं वर्षे ६० श्रीवनराजेन B संवत् ८०२ पूर्वं वर्षे ६० श्री वनराजेन राज्यं कृतं । संवत् ८६२ वर्षे श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकः इत्येवं पाठः L आदत्ते. ३ छन्द ११ A B ४ सार्द्धपाठांत्यमासुर्षं H सार्द्धपाठ b सिद्धपदा रु. १८ b ५ प्रत्यादिष्टं B H ६ अस्मत्पुरीः P

घनलवलोर्लुभैर्मवद्विः स पूर्वजकलङ्क उत्सृज्य पुनर्नवीकृतः । तदनन्तरं राज्ञा शखागारात्त्रिजं धनुरूपानीय यो भवत्सु बलवान् स इदमारोपय-
त्विति समादिष्टे सर्वाभिसारेण तत्रैकेनाप्यधिरोप्यत इति राज्ञा हेलयै-
वधिर्ज्याकृत्याभिदधे—

२१) आज्ञामद्भो नरेन्द्राणां घृत्तिच्छेदोऽनुजीविनाम् ।

पृथक्शय्या च नारीणामशस्त्रो वध उच्यते ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशादसंमास्वशस्त्रवधकारिषु पुत्रेषु को दण्ड उचितः । अतो राज्ञा प्रायोपवेशनपूर्वकं विंशत्यधिकवर्षस्यते पूर्णं चिता-
प्रवेशः कृतः । अनेन राज्ञा भट्टारिकाश्रीयोगीश्वरीप्रासादः कृतः ।

२२ अनेन राज्ञा वर्षाणि ३९ राज्यं कृतं । सं. ८९७ पूर्वं वर्ष २५ श्री
शेखरराजेन राज्यं कृतं । सं. ९२२ पूर्वं वर्ष २९ श्रीभूयडेन राज्यं कृतं ।
अनेन श्रीपत्ने श्रीभूयडेश्वरप्रासादः कारितः । सं. ९५१ पूर्वं श्रीवै-
रिसिंहेन (श्रीवीरसिंहेन B) वर्षाणि २५ राज्यं कृतं । सं. ९७६
पूर्वं वर्ष १९ श्री रत्नादित्येन राज्यं कृतं । सं. ९९१ पूर्वं वर्षाणि ७
श्रीसामन्तसिंहेन राज्यं कृतं । एवं चापोत्कटवशी दस नृपतयोऽभूवन्
विक्रमकालतः संख्यया वर्षाणि ९९८ ॥

१ उन्मृज्य a B H K २ वाधिर्ज्यं विदधे H ३ द्विजन्मनाम् A B H
४ राज्ञाभज्ञात् a K

५ मुद्रितपुस्तके c आदर्शानुसारी निम्नलिखितः पाठः । संव० ८७८ श्रावणमुदि ४
निरहं वर्ष १७ मास १ दिन १ धीयोगराजेन राज्यं कृतं ॥ सं० ८७८ । भावणमुदि ५
उत्तराषाढनक्षत्रे धनुर्लमे रत्नादित्यस्य राज्याभिषेको बभूव । सं० ८८१ कार्तिकशुदि
९ निरहं वर्ष ३ मास ३ दिनाभ्यन्तेन राजा राज्यं कृतं ॥ सं० ८९८ । वर्षे
ज्येष्ठमुदि १३ वनौ हस्तनक्षत्रे सिद्धलो धीयोगराजेश्वरस्य राज्याभिषेकः समजति ।
सं० ९२९ । भाद्रपदमुदि १५ रवौ वर्ष ३८ । मास ३ दिन १० अरय राज्ञो
राज्यनियन्तः । ५ । सं० ९३५ । वर्ष आश्विनशुदि १ सोमे रोदिपीनक्षत्रे कुम्भलमे
धीचामुण्डराजेश्वरस्य प्राग्भिषेकः समजति ॥ ६ ॥ सं० ९३८ माघशुदि । ३ सोमे
निष्ठं वर्ष १३ । मास ४ दिन १६ अनेन राजा राज्यं विधिरे ॥ सं० ९३८ ।
भाषवदि १४ भौमे रश्मिगक्षत्रे सिद्धलो श्रीमान् वरैवो राज्ये उपविष्टः । अनेन

५ [॥ अथ मूलराजप्रबन्धः ॥]

२२) असेज्या मातङ्गाः परिगलितपक्षाः शिखरिणो

जडमीतिः कुर्मो फणिपतिरयं च द्विरसनः ।

इति ध्यातुर्घातुर्घरणिघृतये सान्ध्यचुलका—

त्समुत्स्थौ कश्चिद्विलसदसिपट्टः सुसुभटः ॥ इति ॥

२३ अथ पूर्वोक्तश्रीभूयडराजवंशे मुञ्जालदेवसुता राजबीजदण्डक-

नामानख्यः सहोदरा यात्रायां श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य ततः प्रत्यावृत्ताः ।

श्रीसोमन्तार्सिंहदेवनृपं बाहकेल्यामवलोकमानास्तुरगस्य नृपेण कशा-

घाते दत्ते सति कार्पटिकत्रेपधारी राजनामा क्षत्रियोऽनवसरे दत्तेन तेन

कशाघातेन पीडितः शिरःकम्पपूर्वं हाहेति शब्दमवादीत् । राज्ञा त-

त्कारणं घृष्टः स तुरङ्गेन कृतं गतिविशेषं न्युञ्चनयोग्यमनवधार्य

कशाघाते दीयमाने ममैव मर्माघातः समजनि । तेन तद्वचसा चमत्कृतेन

राज्ञा तुरङ्गे बाहनाय समर्पितस्तस्यैव । अथाश्ववारयोः सदृशयोगैमालोक्य

पदे पदे तथोर्न्युञ्चनानि कुर्वस्तेनैव तदाचारेण तस्य महत्कुलमाकलय्य

लीलादेवीनार्त्तीं स्वभग्निं ददौ । आधानानन्तरं कियत्यपि गते कालेऽ

काण्डमरणे संजाते सचिवैरपत्यमरणं पर्यालोच्य तदुदरविदारणपूर्वमपत्य-

मुद्धृतं । मूलनक्षत्रजातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बालार्क

इव तेजोमयत्वात्सर्वबलभक्तया पराक्रमेण भातुलमहीपालं प्रबद्धमान-

साम्राज्यं कुर्वन् मदमत्तेन श्रीसोमन्तार्सिंहेन साम्राज्येऽभिषिच्यते

कर्करायां पूर्वाभाकेश्वरकण्ठेश्वरीप्रासादी कारितौ । सं० ९६५। पौषशुदि ९ पुषे निरुद्धं

वर्षे २६। मास १ दिन २० राज्यं कृतं ॥ सं० ९९०। पौषशुदि १० शुभे आर्द्राक्षत्रे

कुम्भलग्ने भूयगडदेवः पट्टे समुपविष्टः । अनेन राज्ञा भूयगडेश्वरप्रासादः कृतः धीपत्तने

प्राकारध सं० ९९१। वषे आषाढशुदि १५ निरुद्ध वर्षे २७। मास ६ दिन ५ राज्यं

कृतं एवं चापोत्कटवंशे पुरयाः ७ तद्वंशे १९० वर्षे मास २ दिनसप्त राज्यं जातं ॥

१ पूर्वोक्त श्रीभूयडराजवंशे राजबीजदण्डनामानख्यः पुत्राः सहोदरा यात्रायां श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य ततः प्रत्यावृत्त्य श्रीमदनहिरपुरे श्रीसोमन्तार्सिंहनृपं बाहकेल्या A B H K २ भूयड & P ३ योग्यता K ४ श्री भूयडदेवेन & P

रामर्षनोत्थाप्यते च तदादि चापोरकृतानां दानमृषदासमगिदम् । ग इत्थ-
गनुदिनं विदग्ध्यमानो निजपरिहरं गञ्जीकृत्य विकलेन मागुलेन
स्वादिनो रात्रौ सं निदृत्य गत्य पृथ भूवतिर्षभूव ॥ 'सं० १२८ वं
धीमूळराजस्य राज्याभिषेको निष्पत्तः ॥

२४ वैश्विन्नप्यरमरे सपादन्दर्शयदितिपतिः श्रीमूळराजमभिषेकं
यितुं गूर्जरदेशेतिर्षा रामानगाम । तद्योगपवेन नरपतेर्निजलक्ष्मी-
यराज्ञो मोक्षनामा सेनापतिरग्राहयौ । धीमूळराजेन तयोरेकस्मिन्विगृह-
माणेऽथरः पाप्विपातं गुरुत इति गचिथै सह विगृह्यैस्त्वेतन्ने । श्रीक-
न्यादुर्गे प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्यतिदौघन्ते । नवरात्रिकेषु समा-
गतेषु सपादलक्षक्षितिपतिः स्यराजपान्यां शांभर्यामेव स्वगोत्रनामारा-
भयिष्यति । तस्मिन्नवसरे श्रीभारपेनामा सेनानीर्जीयते । तदनु क्रमतः
सपादलक्षलोणीपतिरपीत्यं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृपः प्राह । मम
लोके पलायनापवाद किं न भविष्यतीत्यादिष्टे ते उचुः—

२३) यदपसरति मेघः कारणं तत्प्रदृष्टं मृगपतिरेपि कोपात्संतुचत्युत्पत्तिभ्युः ।
तद्वयनिद्विर्षरा गूढमन्त्रमनाराः किमपि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सद्दन्ते ॥

इति तद्वचसा श्रीमूळराजः श्रीकन्यादुर्गे प्रविवेज । श्रीमपादलक्षी-
यभूवतिः श्रीगूर्जरदेशे वर्षाकालमतिः क्रममवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव
कटकभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेदय तत्र गोत्रजामानीय तत्रैव नवरात्राभि-
षारेभे । श्रीमूळराजस्तत्स्वरूपमयगम्य निरुपायान्मन्त्रिणो ज्ञात्वा तत्का-
लोत्पन्नमतिवैभवो राजलाहृणिकां प्रारभ्य राजादेशेन समस्तान्समन्ततः

१ ग. १११ गौं आपादगुदि १५ गुरौ, अश्विनीनक्षत्रे गिदन्ने रात्रिप्रद-
यसमये जग्मत एकविंशतिमे वर्षे धीमूळराजस्य राज्याभिषेकः समजनि । इति
सु पुस्तके पाठः ॥ ३ मूलाहं भूयते रात्रे चरं कल्याणकारक । अयुना मूळराजेन
योगविक्रमे प्रशस्यते ॥ इत्यादि स्तुतिभिः स्तूयमान, साम्राज्यं सुसंभ्राम्हे तस्मि-
न्नवसरे । A B H आदेशेऽप्येवाहः (मूलाहं इत्यादि श्लोकः त्रिदशमप्र-
स्तितगत श्लो. १) ३ पराजिते A ४ देवपत्न्यौ P ५ भारवनामा P श्रीभारव P
६ इति कोपात् ॥ ७ परमिद पञ्चमरे इत्यते ८ तिद्विजिकां ॥ राजा तिद्विजिकां P

सामन्तानां ह्य कूटलेखकव्यवकरणप्रतिबद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राज-
 पुत्रान्पदातीश्चान्वयावदाताभ्यामुपलक्ष्य यथोचितदानादिभिरावर्ज्य च
 समयसंकेतज्ञानपूर्थ तान्सर्वान्सपादलक्षीयनृपतिशिविरसंनिहितान्विधाय
 निर्णीते वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपादकेन समं भूयसीमपि भुव-
 माक्रम्य प्रत्युपकालेऽर्चिज एव सपादलक्षीयनृपतेः कटकं प्रविश्य कर-
 भ्या अवहृष्टं कृपाणपाणिरेकाक्येव श्रीमूलराजस्तदौवारिकमभिहितवान् ।
 साम्प्रतं नृपतेः कः समयः श्रीमूलराजो राजद्वारे प्रविशतीति स्वस्वामिने
 विज्ञापयेति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्यायं श्रीमूलराज एव
 द्वारे प्रविशतीति तस्मिन्मभिदधाने गुरुदरान्तः प्रविश्य तस्य राज्ञः
 पक्ष्यङ्के स्वयं निपसाद । भयआन्तः स राजा क्षणमेकं मौनमवलम्ब्येप-
 त्साध्वसं विधूय भवानेव श्रीमूलराज इत्यभिहिते श्रीमूलराजः स्पष्टं अगौ
 ॐ इति । गिरमाकर्ण्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसंकेतितैस्तै-
 श्वतुःसहस्रप्रमितैः पतिभिः स गुरुदरः परिवेष्टयान्क्रे । अथ मूलराजेन
 स नृप इत्यगिदधे । अस्मिन्भूवलये नृपतिः समरवीरः समरे यो मम
 सम्मुखस्तिष्ठति स कोऽपि नास्त्यस्ति वेति मम विमृशतस्त्वमुपयाचितै-
 रूपस्थितोऽसि । परमशनावसरे मक्षिकासन्निपात इव तिलङ्गदेशीयतैल-
 पाभिधानराज्ञः सेनापतिं मज्जयाय समागतं यावच्छिक्षयामि तावत्त्वया
 पार्ष्णिघातादिव्यापाररहितेन स्थातव्यमिति त्वामुपरोद्धमहमागतोऽस्मि ।
 मूलराजेनेत्यभिहिते भूपतिरेवमवादीत् । यत्त्वं नृपतिरपि सामान्यप-
 त्तिरिव जीवितनिरपेक्षतयेत्थं वैरिगृहे एक एव प्रविशसि तेन त्वया
 सार्धमाजीवितान्तमेव मे सन्धिः । तेन राज्ञेत्युदिते मा भवं वदेति तं
 निवारयंस्तेन भोजनाय निमन्त्रितोऽज्जया तं निषिध्य वरे तरवारिमा-
 दायोत्थितः । तां करभीमारुह्य तेन स्कन्धान्तरेण परिवेष्टितो चारुपं-

१ सामन्तानाकार्ये क्षणलेखेन व्यवकरण B H K २ आपनपूर्व A आपनपूर्-
 वकं H ३ प्ररोपकाले A H ४ करभ्यामिने C d करभ्यामवलय B
 ५ उपयाचिते A B H ६ मधिरुप B ७ यावत् a P

सेनापतिकटके पतितः । तं निहत्य दशसहस्रसंख्यांस्तद्वाजिनोऽष्टादश-
गजरूपाणि चादाय यावदावासान् दत्ते तावत्प्रणिधिभिरस्मिन्वृत्तान्ते
ज्ञापिते सपादलक्षैः पलायांचक्रे ॥

२७. तेन राज्ञा श्रीपत्तने श्रीमूलराजवसहिका कारिता । श्रीमूल-
देवस्वामिनः प्रासादश्च । तथा नित्यं नित्यं सोमवासरे श्रीसोमेश्वरपत्तने
यात्रायां शिवभक्त्यो व्रजंस्तद्भक्तिपरितुष्टः सोमनाथ उपदेशदानपूर्व
मण्डलीनगरमार्गतः । तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासादः कारितः ।
तत्र नमश्चिकीर्षाहर्षेण प्रतिदिनमागच्छतस्तस्य तद्भक्तिपरितुष्टः श्रीसो-
मेश्वरः ससागर एव भवन्नगरे समेष्यामीत्यभिधाय श्रीमदणहिल्लपुरेऽव-
तारमकरोत् । समागतसागरसंकेतेन सर्वेष्वपि जलाशयेषु सर्वाण्यपि
वाराणि क्षाराण्यभवन् । तेन राज्ञा तत्र त्रिपुररूपप्रासादः कारितः । अथ
तस्य चिन्तायकमुचितं तपस्विन कश्चिदालोकमानः सरस्वतीसरिचीरे
एकान्तरोपवासपारणकेऽनिर्दिष्टपञ्चमासभिक्षाहारं कन्थैर्दिनामानं स तप-
स्विनमश्रीधीत् । यावत्तत्रमस्याहेतये नृपतिस्तत्र प्रयाति तावत्तेन तृतीय-
ज्वरिणा स ज्वरः कन्थायां नियोजित इति नृपतिरालोक्य तेन राज्ञा
कथं कन्था कम्पते इति पृष्टो नृपेण सह वार्त्ता कर्तुमक्षमतयेह ज्वर
आरोपित इत्यभिहिते पार्थिवः प्राह । यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वरः
किं न सर्वथा प्रहीयते इति राजादेशे—

२४) उपतिष्ठन्तु मे रोगा ये केचित्पूर्वसंचिताः ।

आँनृष्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भोः परमं पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यथोपन्नभुक्तं कर्म न क्षीयते इति जानन् कथ-
ममुं विस्त्रजामीति तेनाभिहिते त्रिपुरपधर्मस्थानस्य चिन्तायकत्वाय नृप-
तिरभ्यर्थयामास ।

१ तपादलक्षानुपति B II २ सपताल देव a P ३ श्रीपत्तने P
४ शिवभक्ततया B H ५ मुपागत. B ६ कान्यदि B H ७ जानृष्यं B

c नाभुक्त क्षीयते कर्म कल्पबोधिंशैरपि ।

अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

इति सप्तमं श्लोक K आदर्शे

२९) अधिकाराभिभिर्मासैर्माठापत्याभिभिर्विनैः ।

शीघ्रं नरकवाञ्छा चेद्दिनमेकं पुरोहितः ॥

इति स्मृतिवाक्यं जानंस्तपठद्दुपेन संसारसागरमुत्तीर्य गोप्पदे निम-
ज्जामि किमिति वचसा निषिद्धो नृपस्ताम्रशासनं मण्डकवेष्टितं निर्माय
तस्मै भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयाभास । स तदजानंस्ततः प्रत्यावृत्तः ।
पुरा दत्तभागोऽपि सरस्वत्याः पूरे तदा न दीयमानमार्गं आजन्म निज-
दूषणानि विमृशंस्तात्कालिकभिक्षादोषपरिज्ञानाय गावद्विलोकते ताव-
त्ताम्रशासनं ददर्श । तदनु क्रुद्धं तपोधनं विज्ञाय तत्रागत्य नृपस्तस्ता-
न्वनाय यावद्दिनयवाक्यानि ब्रूते तावत्तेन मया दक्षिणपाणिना गृहीतं
भवत्ताम्रशासनं कथं वृथा भवतीति वयजह्मदेवनामा निजविनेयो नृपाय
समर्पितः । तेन वयजह्मदेवेन प्रतिदिनमङ्गोद्धर्चनाय जात्यबुष्टणस्याद्यौ
पलानि मृगमदपलञ्चतुष्टयं कर्पूरपलमेकं द्वात्रिंशद्द्वाराङ्गना ग्रामसहितं
सितातपत्रं च यदा ददासि तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकारोमीत्यभिहिते
राज्ञा तत्सर्वं प्रतिपद्य त्रिपुरुषधर्मस्थाने तपस्विभूषपदे सोऽभिषिक्तः ।
कंकरौलं इति प्रसिद्धः । इत्थं भोगान् मुञ्जानोऽप्यजिह्वाब्रह्मचर्यनिरतः ।
स कदाचिन्निशि मूलराजपत्न्या परीक्षितुमारब्धः । ताम्बूलप्रहारेण
कुष्ठिनी विधाय पुनरनुनीतो निजोद्धर्चनविलेपनात्खानोत्सृष्टपयःमक्षालनाच्च
सज्जीचकार ॥

६ ॥ अथात्रैव लाखाकोत्पत्तिविर्पत्तिप्रबन्धः ॥

२६ पुरा कस्मिन्नपि परमारवंशे कीर्तिराजदेशाधिपतेः सुता काम-
लतानाम्नी सा बाल्ये सममालिभिः कस्यापि प्रासादस्य पुरो रमभाणा
वरान्वृणीतेति ताभिर्व्यादियमाणा सा कामलता घोरान्धकारनिरुद्धनयन-
मार्गां प्रासादस्तम्भान्तरितं कुलडामिधानं पशुपालमज्ञातवृत्त्या तमेव
घृत्वा तदनन्तरं कतिपर्यैर्वर्षैः प्रधानवरेभ्य उपदौक्यमाना पतिव्रतावतनि-

१ प्राससहितं A B n H २ कुरौल a c d ३ लेयनस्तान K
४ विप्रतिपत्ति P ५ कदाचिदपि B H

वहणाय पितरावनुज्ञाप्य निर्वन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्दनो लास्ताकः ।
 स कच्छदेशाधिपतिः प्रसादितयशोराजवरप्रसादात्सर्वतोऽप्यजेयः । एका-
 दशहृत्स्वत्सासितधीमूलराजसैन्यः । कस्मिन्नप्यवसरे कापिलकोटदुर्गे
 स्थित एव राज्ञा लास्ताकः स्वयं निरुद्धः । तदनु स लक्षः काप्यव-
 स्कन्ददानाय प्रहितं निर्बृदसाहसं माहेचाभिधे भृत्यमागच्छन्तमित्येष ।
 तत्स्वरूपमवधार्य धीमूलराजेन तदागमनमागेषु निरुद्धेषु स समाप्तकार्य-
 स्तत्रागच्छन् शमं त्यजेति राजपुरर्यरुक्तः स्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव
 कृत्या समरमञ्जं लास्ताकनुपेत्य प्राणंसीत् । अथ संग्रामावसरे—

२६) उग्रा ताविटं जहिं न किउ लकराउ भणइ तिपट्ट ॥

गणिया लब्धाद् दीहडा के दहक अहवा अट्ट ॥ १ ॥

इत्यादिवोधवाक्यानि विविधानि व्याहरन्मारेषु भृत्येनोद्भटवृत्तिदर्श-
 नेन प्रोत्साहितसाहसः धीमूलराजेन समं इन्द्रयुद्धं नुर्वाणत्तस्याजेयतां
 दिनत्रयेण दिग्दृश्य नुर्यदिने श्रीतोमेभरमनुस्मृत्य सतोऽप्यतीर्णाद्रकलया स
 लक्षो निजो । अथ तस्याज्ञौ भूयनितस्य वातचलिते दमक्षुणि पदा
 रष्टान् राजा लक्षजनन्या लनोरोगेण भयदंशो विपत्स्यत इति प्रसक्तः ॥

२७) ममनापानले येन लक्षदोमं वितन्वना ।

श्रुवितम्तःकलत्राणां बाप्पावमहनिमहः ॥ १ ॥

२८) कच्छपलक्षं हत्वा सरसाधिकलम्बजालमायातम् ।

संगरमागरमध्ये धीवरता दर्शिता येन ॥ २ ॥

॥ इति लास्ताकोत्पत्तिविविधप्रबन्धः ॥

२७ (२०) वेदिन्यां लक्षजनना जितशक्तिनि बली बद्धमूला दर्शीनी

गमे रुद्रमवात्ता दिनकरतनये जातमारोपनास्ता ।

१ लक्षपलक्षं L. २ लक्षि वाक्यानि B. ३ काटिकभूयोद्भट K L. का-
 टिकभूयोद्भट ॥ ४ लक्षि B. ५ लक्षी २०, २८ न लक्षे ॥ सुन्दर

किञ्चिन्नागार्जुनेन प्रकटितकलिका पुष्पिता साहस्राङ्के
आमूलं मूलराज त्वयि फलितवती त्यागिनि त्यागवल्ली ॥ ३ ॥

३०) स्नाता प्राष्टपि वारिवाहसलिलैः संरूढदूर्वाङ्कुर-
व्याजेनात्तकुशाः प्रणालसलिलैर्दत्त्वा निवापाञ्जलीन् ॥
पासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुडघस्यपिण्डच्छला-
त्कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम्* ॥ ४ ॥

इत्थं तेन राज्ञा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निष्कण्टकं साम्राज्यं विधाय
सन्ध्यानीराजनाविधेरनन्तरं राज्ञा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्डेन
करतलाभ्यामादाय तत्र कृमिदर्शनात्स्वरूपमवगम्य वैराग्यारसंन्यासाङ्गी-
कारपूर्वं च दक्षिणचरणाङ्गुष्ठे वह्नियोजनापूर्वं गजदानप्रभृतीनि महादा-
नानि ददानोऽष्टभिर्दिनेः—

३१) उद्धूमकेशं पदलग्नमग्नि—

मेकं विपेहे विनयैकवश्यः ।

प्रतापिनोऽन्यस्य कथैव का य—

द्विभेद भानोरपि मण्डलं यः ॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिः स्तूयमानो दिवमारुरोह ॥

अर्थे सं. ९९८ पूर्वं वर्षाणि ९५ राज्यं मूलराजेन चके ।

॥ इति मूलराजप्रबन्धः ॥

१ आमूला P * पद्यमिदं शार्ङ्गधरपद्यत्यां (१२८०) दृश्यते २ संवत्
९९८ पूर्वं निरुद्धकं B ३ द्वादशभि H L

४ B आदर्शमनुसृत्यमुद्रितपुस्तकेऽयं निम्नलिखितः पाठः अथ सं. १०५० ।
(५२) धारणशुदि ११ शुके पुण्यनक्षत्रे वृषभमे धीचासुण्डराजो राज्ये उपा-
विशत् । अनेन धीपत्तने चन्द्रनाथदेव, चाचिणेभरदेवप्रासादौ कारितौ ॥
सं० १०५५ आश्विनशुदि ५ रात्रौ निष्कृतं वर्ष १३ मास १ दिन २४
राज्यं कृतं ॥ सं० १०६५ आश्विनशुदि ६ भौमे ज्येष्ठानक्षत्रे मियुनल्लो धीवह्नराज-
देवो राज्ये उपविशत् । अहय राज्ञो मालवकदेशे धाराप्राकारं वेद्ययित्वा शीलीरोगेण
विरसितः संजाता । अहय राजदमनसंकर इति तथा जगत्संपन्न इति विद्मद्वयं संजातं ॥

२८ सं. १०६३ पूर्वं वर्षाणि १३ श्रीचामुण्डराजेन राज्यं कृतं ।
अथ सं. १०६६ पूर्वं मास ६ बलभराजेन राज्यं कृतं । अथ सं. १०६६
पूर्वं वर्ष ११ मास ६ श्रीदुर्लभराजेन राज्यं कृतं । (अथ तस्य राज-
मदनशंकर तथा जगद्वरण इति विरुद्धयं जातं B) तेन राज्ञा श्रीपत्तने
दुर्लभसरोवरं रचयान्चके ॥

२९ तदनु श्रीभीमाभिधानं आतुः सुतं राज्येऽभिपिच्य स्वयं तीर्थो-
पासनवासनया चाराणसीं प्रति प्रतिष्ठासुर्मांलवकमण्डलं प्राप्य तन्महा-
राजश्रीमुखेन छत्रचामरादिराजचिह्नानि विमुच्य कार्पटिकवेपेणैव पुरतो
भजेति यद्वा युद्धं विधेहीत्यभिहितेऽन्तरा धर्मान्तरायमुदितमवगम्य सं
वृत्तान्तं नितान्तं श्रीभीमराजाय समादिश्य कार्पटिकवेपेण तीर्थे गत्वा
परलोकं साधयामास । ततः प्रभृतिमालविकराजैभिः सह गूर्जरनृपतीनां
मूलविरोधः संवृत्तः ॥

६ ॥ अथ मुञ्जराजप्रबन्धः ॥

३० अथ प्रस्तावायातं मांलवकमण्डलमण्डनश्रीमुञ्जाराजचरितमे-
वम् । पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्य. सिंहदन्तभट्टनामो नृपती
राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरवणमध्ये जातमात्रं रूपपात्रमतिमात्रं कमपि

—सं० १०६५ वैश्वशुदि ५ तिथिं मास, ५ दिन २९ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ॥
सं० १०६५ वैश्वशुदि ६ शुक्ले, उत्तरापाडानक्षत्रे मकरलगे तद्गता दुर्लभराजनामा
राज्येऽभिपिचः । अनेन श्रीपत्तने रासभूमिभवत्पृथ्वरथं व्ययकरणइस्तिशालापटिका-
पृथ्वदितं कारितं ॥ स्वभ्रातृबलभराजयेवमे मदनशंकरासादः कारितस्तथा दुर्लभसरः
कारयान्चके ॥ एवं १२ वर्षे राज्यं कृतं ॥ तदनु सं० १०७७ ज्येष्ठशुदि १२ भीमे
अधिनीगक्षत्रे मकरलगे श्रीभीमाभिधानं

* तदनु भीमाभिधानं निजमंगलं राज्येऽभिपिच्य A B H १ यियासु d
२ मांलवराज्ञां C ३ मांलवमण्डन P ४ श्रीगिहमट C श्रीदंपतागा d

वालमालोचय पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामास । तस्य सान्धयं
मुञ्ज रति नाम निर्गमे । तदनु सीन्धलं इति नाम्ना सुतः समजनि ।
निःशेषगुणपुञ्जमञ्जुलमुञ्जस्यं राज्याभिषेकचिकीर्णपस्तस्य सौधमलंकुर्वत्त-
मन्दमन्दाक्षतया निजवधूं वेत्रासनान्तरितां विधाय प्रणामपूर्वं भूपति-
मारराध । राजा तं प्रदेशं विजनमवलोक्य तज्जन्मवृत्तान्तमादित एव
तस्मै निवेद्य तव भक्त्या परितोषितः सन्सुतं विहाय तुभ्यं राज्यं प्रय-
च्छामीति वदन् परमनेन सीन्धलनाम्ना बान्धवेन समं प्रीत्या वरि-
तव्यमित्यनुशार्त्ति दत्त्वा तस्याभिषेकं चकार । स्वजन्मवृत्तान्तप्रसरश-
ङ्किना तेन स्वदयित्वापि निजग्रे । तदनु पराकमक्रान्तभूतलः समस्त-
विद्वज्जनचक्रवर्ती रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन चिन्तितराज्यैस्तं सीन्धल-
नामानं आतरमुत्कटतयाज्ञाभङ्गकारिणं स्वदेशान्निर्वास्य सुचिरं राज्यं
चकार । सै सीन्धलो गूर्जेरदेशे समागत्य काशहृदनगरसन्निधौ निजं

१ सिन्धुल b सिन्धुराज d B २ पुत्रमुञ्जस्य a नि शेषरात्रगुणपुञ्ज d H H
३ समस्तसन्वन P ४ अत्र A आदर्शे पथात्प्रशिक्षमिव मुद्रितपुस्तके च निज्रावता-
रितमधिकमुपलभ्यते—चिन्तितराज्यधिरं सुष्ठमनुभवन्कस्यामपि योपित्यनुरक्तधिरि-
क्षाभिषेकरभमधिलय द्वादस्योजनीं निशि प्रयाति प्रत्यायाति च तथा समं विच्छेपे
जाते इमं दोषकमप्रीषीत्—

मुञ्ज पदत्रा दोरवी पेक्खित्ति न गम्मारि ।

अघाटि षण गञ्जीदं चिक्खित्ति होतेऽधारि ॥

६ शुभशीलवृत्ताभोजप्रबन्धेऽयं प्रसंग इत्थं वर्णितः—

एतेन मुञ्जमूपेन सिन्धुलो दुर्दैमस्तदा ।

३ देशाभिष्कासितो मेदपाटे नागहृदे ययौ ॥ ४५ ॥

नागहृदपुरो प्रान्ते निजं पतीं निवेद्य सः ।

स्थितध गृहया कर्तुमाणाद्दीपोत्सवोपति ॥ ५० ॥

+ > * < ।
यायदन्ति किरिं तावरेवीभूय जगावदः ॥ ५१ ॥

त्वन्चाहयेन तुष्टोऽस्मि वरं यान्स्त शंप्रति ।

सिन्धूलोऽङ्गक्षितौ दित्तो मान्निशिस्तो मम ॥ ५३ ॥ सु-३३२०

राजो जगृहे । कारागृहे निहितः काष्ठपञ्जरनिबन्धितो मृणालवत्या
तद्भगिन्या परिचार्यमाणस्तथा सह जातकलत्रसंबन्धः । पाश्चात्यैर्निजप्र-
धानैः सुरङ्गादानपूर्वं तत्र स्थापितसकेतः । कदाचिद्दर्पणे स्वं प्रतिबिम्बं
पश्यन्नज्ञातवृत्त्या पृष्ठत समागताया मृणालवत्या वदनप्रतिबिम्बं जरा-
जर्जरं मुकुरे निरीक्ष्य यूनः श्रीमुञ्जस्य वदनसामीप्यात्तद्विशेषविच्छाय-
तया तां विपण्णामालोक्यैवमवादीत्—

३४) *मुञ्ज भणहं मृणालवद् जुव्वण गथुं न ह्तिंरि ।

जह सकर सयखण्ड थिय तो इस मीठी चूरि ॥

इति ता संभाष्य स्वस्थानं प्रति यियासुस्तद्विरहासहो भयात्तं वृत्तान्तं
शपितुमशक्तो भूयो भूय प्रोच्यमानोऽपि तां चिन्तामनुचरनलवणातिलव-
णरसवतीं भोजितोऽपि तदास्वादानवबोधात्तया निर्बन्धबन्धुरया गिरा
सप्रणयं पृष्ठः प्राह । अहमनया सुरङ्गया स्वस्थाने गन्तास्मीति चेद्भ-

१ शुभशीलकृते भोजप्रबन्धे मृणालवतीचरितं यथा :—

इतस्तेलिपदेवस्य पित्रा देवतमृगुजा ।

पत्नीस्थाने कृता दासी सुन्दरीत्यमिया पुरा ॥

पुत्रो मृगाश्रवत्याङ्गा सुते रम सुन्दरी पराम् ।

* * * * *

वर्षमाना मन्त्रात्प्राप्ता जीवन भगिनी पुन ।

इता तैलिपदेवेन धीपुरे चन्द्रभूपतेः ॥

अन्द्रो यदागमच्छत्ररोगेण यममन्दिरम् ।

सापि तैलिपदेवस्य आनुर्गेहमुपागमत् ॥

स्वसा तैलिपदेवस्य रण्डा मृणालवत्यय ।

भक्तपानादि मुत्तम्य चक्रे दातृनिदेशत ॥

तिलशून्यरौपान्ते गत्या गव्यूतपद्मे ।

प्राप्ते चन्द्रामिषे तस्थुः सुरादातुनेश् ते ॥

सु पु. पृ २२८-२२९

२ भणहं मुञ्ज ० । ३ जुव्वण गिदडे म चूरि ० द

वंती तत्र समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिषिच्य प्रसादफलं दर्शयामात्य-
भिहिते यावदाभरणकरण्डिकामुपनयामि तावत्क्षणं प्रतीक्षस्वेत्यभिदधाना-
नाऽसौ कात्यायिनी तत्र गतो मां परिहरिष्यतीति विभ्रुशन्ती स्वभा-
तुर्गुपतेस्तं वृत्तान्तं निवेद्य विशेषतो विडम्बनाय बन्धनबद्धं कारयित्वा
प्रतिगृहं मिक्षाटनं कारयाभास । स प्रतिगृहं परिभ्रमन्निर्वेदमेदुरतयेमानि
वाक्यानि पपाठ ॥ तथाहि—

३९) सउ चितह रि सट्टी मम्मणहै वचीसडी हियाहै ।

अम्मि ते नर दट्टु सीझे जे वीससहं थियां ॥ १ ॥

३९) शोली तुट्टी किं न मूउ किं न ह्यउ छारपुञ्ज ।

हिण्डह दोरीबन्धीयउ जिम मड्डड तिम मुज्जे ॥ २ ॥

तथा च—

३७) गय गय रह गय तुरय गय पायकर्डा निभिच्च ।

सगट्टिय करि मन्तण उम्मुहं ता रुदाइच ॥ ३ ॥

अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षानिमित्तं नीतः ।

पंडुकपाणिं तत्पत्नी तत्रं पाययित्वा गर्वोद्धुरकन्धरां भिक्षादाननि-
षेधं विदधती मुञ्जः प्राह—

३८) भोलि" मुन्धि म गल्लु करि पिकि वि पड्डुगुपांइ

चेंउदसह सहं छहुत्तरहं मुञ्जह गयह गयाहं ॥ ४ ॥

१ तद्भवती a b २ विशेषतोऽपि H ३ चित्तदसटीमणह a ४ पञ्चासडीहि-
याह o d ५ अस्तीतेनर b दि अम्मि P ६ शियजे पत्तिजत्ताइ अम्मी सीजे d
७ शोली तुट्टिय किं न मूउ मुउ । छारदपुञ्ज परिपरि तिमम नवावियर
जिम O । तुट्टिय D शोली p । हुयउ b c पायकर्डा छुर रुदाइच C d
९ ऊम्मुक b मत्तुमहता d १० पड्डुगुगुपाणि H ११ धनवन्ती म गल्लु
पंडुकपाणि O १२ चउदसह a छउत्तर o

- ३९) मा मङ्कड कुरुद्वेगं यदहं खण्डितोऽनया ।
 रामरावणमुखाद्याः स्त्रीभिः के के न खण्डिताः ॥ ५ ॥
- ४०) रेरे यन्त्रक मा रोदीर्यदहं आमितोऽनया ।
 कटाक्षाक्षेपमात्रेण कराकृष्टौ च का कथा ॥ ६ ॥
- ४१) *जा मति पच्छद्द सम्पज्जद्द सा मति पहिली होइ ।
 मुज्ज भणद्द मुणालवद्द विषण न वेढ्द कोइ ॥ ७ ॥
- ४२) यशःपुञ्जो मुञ्जो गजपतिरवन्तिक्षितिपतिः
 सरस्वत्यावासः समजनि पुरा यः कृतिरिति ।
 स कर्णाटेशेन स्वसचिबनुद्धयैव विधृतः
 कृतः शूलप्रोतस्त्वहद्द विपमाः कर्मगतयः ॥ ८ ॥
- ४३) सुहृदेवेन्द्रस्य क्रतुपुरुषतेजोऽशजनकः
 प्रमीतः शय्यायां सुतविरहदुःसाहशरथः ।
 ज्वलचैलद्रोण्यां निहितवपुपत्तस्य नृपते—
 शिरासंस्कारोऽभूदहद्द विपमाः कर्मगतयः ॥ ९ ॥
- ४४) आपद्रुतं हससि किं द्रविणान्वमूढ
 लक्ष्मीः स्थिरा न भयतीति किमत्र चित्रम् ।
 किं त्वं न पश्यसि घटीर्जलयन्त्रचक्रे
 रिक्ता भवन्ति भरिता भरिता च रिक्ताः ॥ १० ॥
- ४५) अलङ्कारः शङ्काकरनरकपालं, परिजनो
 विशीर्णाङ्गो भृङ्गी, वसु च वृष एको बहुवयाः ।
 अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वाभरगुरो—
 विंधी वज्रे मूर्ध्नि स्थितवति, वयं के पुनरभी ॥ ११ ॥

१ पञ्चमात् द्वादशार्धन्ताः श्लोका H पुस्तके न सन्ति २ पद्यमिदं सुमा-
 पितावल्या (२३८८) दद्यते

३ पद्यमिदं सुमापितापैवेत्यस्ति ४ दैनकाव्यानुशासने (पृ. २२७) पशुदा-
 ह्तं पद्यमिदम्

४६) *सायर खाई लंक गढ गढवइ दससिरु राठ ।

भग्गक्खय सौ भज्जि गय मुच्च म करि विसाठ ॥ १२ ॥

इत्थं सुचिरं भिक्षां आमयित्वा वध्यन्मौ नृपादेशाद्द्वेषविधौ नीतः ।
सैरुक्तमिष्टं दैवतं स्मर ।

- ४७) लक्ष्मीर्यास्यति गोविन्दे वीरथीर्वारवेशमनि ।

गते मुञ्जे यश.पुञ्जे निरालम्बा सरस्वती ॥

इत्यादि तद्वाक्यानि यथाश्रुतमवगन्तव्यानि ॥ तदनु मुञ्जं निहत्य
तच्छिरो राजारूणे शूलिकाप्रोतं कृत्वा नित्यं दधिवेष्टितं कारयन्निजमर्षं
पुषोप । अथ मालवमण्डले तद्गृत्तान्तवेदिभिः सचिवैस्तद्भ्रातृजं भोजना-
मानं राज्येऽभ्यपिच्यतं ॥

॥ इति श्रीविक्रमप्रमुखनृपवर्णनो नाम प्रथमः प्रकाशः ॥

१ विक्रमाद्वारादशमुनिभ्योमेन्दुसंमिष्टे ।

२ एवं मुञ्जपदे भोजमूषो पेटे निवेशितः ॥

इति छत्रराजकृते भोजप्रबन्धे अ. पु. पृ. ३१९

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

द्वितीय प्रकाशः

॥ भोजभीमप्रबन्धाः ॥

१ अथ यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं चकार तदात्र गुर्जरपरिभ्यां चौलुक्यवंशीयश्रीभीमः पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि निशाशेषे स श्रीभोजः श्रियश्चञ्चलतां निजचेतसि चिन्तयन् कञ्चोललोलं निजं जीवितं च विमृशन् प्रातःकृत्यानन्तरं दानमण्डपेऽनुचरैराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदञ्चलया सुवर्णैश्चकान्द्रातुमारभे ।

२ अथ रोहकामिधानस्तन्महामात्यः कौशविनाशाच्चदौदार्यगुणं दोषं मन्यमानोऽपरधा तं दानविधिं निषेद्धुमक्षमः सर्वावसरे भग्ने समा-
मण्डपभारपट्टे—

१) *आपदर्थे धनं रक्षेत्

इत्यक्षराणि खटिकयालेखिं प्रातर्यथावसरं नृपतिस्तान्वर्णाभिर्विष्यं
समस्तपरिजने तं व्यतिकरमपन्हुवाने ।

भाग्यभाजः क्व चापदः ।

इति नृपतिना लिखिते ।

दैवं हि कुम्पते कापि

एवं मन्त्रिलिखनादनन्तरं नृपतिना तद्विलोक्य

संचयोपि विनश्यति ॥

इति पुरो लिखिते स सचिवोऽभयं याचित्वा स्वलिखितं विश्रापया-
मासं ॥ तदनु पण्डितानां पञ्चशती मम मनोगतं शान्नाङ्कुशेन वशी-
कर्तुममात्रं महामात्यसन्निभा यथोचितं प्राप्तं लभते ॥

१ चौलुक्यचक्रवर्ती c d २ लिखेत् c d ३ नृपः a नृपेण d

४ भोजप्रबन्धे पश्चिमिदं (१९८)

५ स्वं लेखके ह्रापयामास c d ६ इयं पण्डितानां c d ७ अतिमात्रं c d
भद्रशुभेन वशीकृतां d

तथाहि कङ्कणोत्कीर्णमार्याचतुष्टयमेतत्—

- २) *इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् ।
विषदि नियतोदितायो पुनरुपकर्तुं कुतोवसरः ॥ १ ॥
- ३) निजंकरनिकरसमृद्ध्या धवल्य भुवनानि पार्वणशशाङ्क ।
सुचिरं हन्त न सहते हतविधिरिह सुस्थितं किमपि ॥ २ ॥
- ४) वैयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् ।
इदमपि सुलभमन्भो भवति पुरा जलधराम्युदये ॥ ३ ॥
- ५) कतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि चण्डरयः ।
तटिनि तटद्भुमपातिनि पातकमेकं चिरस्थायि ॥ ४ ॥

किंचै—

- ६) यदि नास्तमिते सूर्ये न दत्त धनमर्थिनाम् ।
तद्धनं नैव जानामि प्रातः कस्य भविष्यति ॥ ५ ॥

इति स्वकृतं कण्ठाभरणीकृतं श्लोकमिष्टमन्त्रवज्जपन्मन्त्रिन्, मेत-
प्रायेण भवता कथं विप्रलम्बे ।

३ अथान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकायां संचरन् सरितीरमु-
पागतः । तन्नीरमुल्लङ्घ्यागच्छन्त दारिद्र्योपद्रुतं काष्ठमारवाहकं कमपि
विप्रं प्राह—

→ अयं श्लोक. राजतरंगिण्या (५-३६) अवन्तिवर्म (६ रा. ८५५)
कालीनो वर्तते

१ उदयाया cd २ अयं श्लोकः कस्यापीति शार्ङ्गपरपद्वत्या (५५१)

३ अयं श्लोक. ब्रह्मदेवस्येति शार्ङ्गपरपद्वत्या (११२८) महि ४ अयं श्लोक
कस्यापीति शार्ङ्गपरपद्वत्या प्रदत्त (११२४) ५ दूरोन्नतिश्च भविता ते d
६ किंच श्लोकद्वयं कण्ठोत्कीर्णम् ॥ तथा—

प्रासादार्धमपि प्राप्तमर्थिन्यः किं न दीयते ।

इच्छानुल्लभो विभवः कदा कलय भविष्यति ॥

यदि नास्तमिते—० दृष्ट्यादि B ते

७ यदनस्त A B c इमानि सुभाषितानीष्ट d ९ विप्रलम्ब्य. d विप्रलम्ब्यः P

७) *कियन्मात्रं जलं विम

विम—

जानुदमं नराधिप ।

इति तेनोक्ते राजा—

कथं सेयमवस्था ते

इति नृपेणोक्तः ॥ विम—

न सर्वत्र भवादृशाः ॥

इति तद्वाक्यान्ते यत्पारितोषिकं नृपतिरस्मै अदापयत्तन्मन्त्री घर्मव-
दिकायां श्लोकबद्धं लिलेख । तद्यथा—

८) लक्षं लक्षं पुनर्लक्षं मत्ताश्च दश दन्तिनः ।

दत्तं देवेन तुष्टेन जानुदममभाषणात् ॥ १ ॥

४ *अथान्यदा निशि निशीथसमयेऽकस्माद्दिगतनिद्रो राजा राजानं
गगनमण्डले नवोदितमालोक्य स्वसारस्वताम्भोधिप्रोन्मीलद्धेलानिभमिवं
काञ्च्यार्धमाह ।

९) यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदल्वलीलां प्रकुरुते

तदाचष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।

इति राजा भूयो भूयो निगद्यमाने कश्चिच्चौरो नृपसौधे खात्रपातपूर्वं
कोशभुजने प्रविश्य प्रतिभाभरं निषेद्धुमक्षमः—

अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्तरुणी—

कटाक्षोल्कापातमणशतकलङ्काङ्किततनुम् ॥

* एवं यथा ७, ८ श्लोकादिता भोजप्रबन्धे (पृ ४०) वि वर्तते

१ प्रभाषिणे A C D २ ऊचे L

× भोजप्रबन्धे चतुर्थः प्रबन्धः १, १० श्लोकाद्विद्वे (पृ. ५२, ५३) वर्तते

१११० श्लोको हर्षदेवचौरयोरेति शुभागितावल्यां (११७८, ११७९) प्रदत्तो

इति तत्पठनानन्तरं चौरमङ्गरक्षकैः कारागारे निवेशयामास । ततोऽ-
हमुत्से समाप्तुपनीताय तस्मै चौराय यस्परितोषिकं राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्म-
वहिकानियुक्तो नियोग्येवं काव्यमल्लिखत् ।

१०) अमुष्मै चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीतः प्रादादुपरितनपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी-
न्करीन्द्रानप्याद्यौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥

५ अथ कदाचित्तरयां वाच्यमानायां स्वमेव स्थूललक्षं मन्यमानो
दर्पभूताभिगूत इव

११) तत्कृतं यन्न केनापि तद्दत्तं यन्न केनचित् ।
तत्साधितमसार्धं यत्तेन चेतो न दूयते ॥

इति स्वं मुहुर्मुहुः श्लाघमानः केनापि पुरातनमन्त्रिणा तद्दुर्वस्ववि-
कीर्षया श्रीविक्रमार्कधर्मवहिका नृपायोपनिन्ये । तस्या उपरितनविभागे
प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत्—

१२) अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः
पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमधुपक्वोधोद्भुराः सिन्धुराः ।
अश्वानामयुतं प्रपञ्चचतुरं वाराङ्गनानां शतं
दण्डे पाण्ड्यनृपेण दौकितमिदं वैतालिकस्यैर्पितम् ॥

१३) वैक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति—०

अस्य काव्यस्य पारितोषिकदानमष्टौ हाटकमिदं काव्यं ज्ञेयम् ॥

१ द्वांभिर्दूतः ० २ तारण्योपचयप्रपञ्चितरथा d ३ वैतालिकस्य b d
वैतालिकस्याप्युक्तमिति भोजप्रबन्धे पाठः ४ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२३१) शार्ङ्गधरप-
द्धत्यां च वर्तते एतत्सम्बन्धिनी कथा कथारत्नानुराग ज्ञेया पञ्चम. प्रबन्धः १०, ११
श्लोकसहितो भोजप्रबन्धे (पृ. ५१) वर्तते ५ अयं श्लोकः पूर्वं विक्रमार्कप्रबन्धे
(श्लो. १४) संपूर्णः प्रदत्तः

इति सत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्वसर्वस्वस्तां वहिकामर्चयित्वा यथास्थानमस्थापयत् ।

६ प्रतीहारेण विज्ञप्तः स्वामिन्देवदर्शनोत्सुकं सरस्वतीकुटुम्बं द्वारमध्यास्ते । क्षिप्रं प्रवेशयेति रामादेशादनु प्रयमं प्रविष्टा- तत्प्रेष्या प्राह—

१४) वैपो विद्वान् धापपुत्रोऽपि विद्वान्
आर्हं विडुपी आर्हधुआपि विडुपी ।
काणी चेटी सापि विडुपी वराकी
राजन्मन्ये विर्जोपुञ्जं कुटुम्बम् ॥

इति तस्य प्रहसनप्रायेण वचसा नृपतिरीपद्विहस्य तज्ज्येष्ठपुरुषाय समस्यापदमाह—

असारत्सारमुद्धरेत् ॥

१५) *दानं विताहतं वाचः कीर्तिधर्मो तथाद्युपः ।

परोपकरणं कायादसारत्सारमुद्धरेत् ॥

अथ नृपस्तत्पुत्राय-हिमालयो नाम नगाधिराजः । चकार मेनाविरहातुराङ्गीति नृपतिवाक्यान्तरम्—

१६) तव प्रतापज्वलनाज्जगाल
हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
चकार मेना विरहातुराङ्गी
प्रेवालशय्याशरणं शरीरम् ॥

* प्रविष्टः तत्प्रेष्यः प्राह A प्रविष्टं तत् । प्रेष्यः प्राह P

१ रूपो b २ विडुपी a c d ३ विरी a विरी C विडुपी d
४ विर b विर d

x परमिदं साहित्यदर्पणे, मुभापितार्णवे द्वैमकाश्यालुशासने (४-२८७) च दृश्यते

y परमिदं कुमारसंभवस्थं (१-१) १ इदमपि कुमारसंभवस्थं (३-c)

इति समस्यायां पूरितायां ज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राजा । क्वणु
पियावउ स्त्रीरु । इति समस्यापदे राजाऽर्पिते—

१७) जइं यह रावणु जाईयउ दहमुह इक्कु शरीरु ।

अणणि वियन्मी चिन्तवइ क्वणुपियावउ स्त्रीरु ॥

सेत्थं पूरयामास ॥ अथ दासीं प्रति राज्ञः, कण्ठि विडुल्लइं काउ ।
इति समस्यापदं ।

१८) काण वि विरहकरालिइं पइउड्ढावियउ वराउ ।

सट्टि अचगूउं दिड्ड मइं कण्ठि विडुल्लइ काउ ॥

सा इत्थं पूरयामास । सुतां विस्मृत्य राज्ञा तानि सर्वाणि सत्कृत्य
विसृष्टानि ॥

अथ राजा विसृष्टसर्वावसरः चन्द्रशालाभुवि परिभ्रमन्विधृतातपत्रो
द्वाःस्थेन विज्ञप्तमुतावृत्तान्तो नृप उच्यतामिति तां प्रति प्राह ॥ अथ सा—

१९) राजन्भोजं कुलप्रदीप निखिलक्षमापालचूडामेणे

शुकं संचरणं तयात्र भुवने छत्रेण रात्रावपि ।

मा भूत्स्वद्वदनावलोकनवशाद्रीडाविलक्षः शशी

मा भूत्सेयमरुन्धती भगवती दुःशीलताभाजनम् ॥

इति तद्वाक्यानन्तरं तत्सौन्दर्यापहृतचिचस्तामुद्गाद्य भोगिनीं चकार ।

७ अधान्यदा यमलपत्रेषु सरस्वपि सन्धिदूपणोत्पचये श्रीभोजराजो
गूर्जरदेशविज्ञतां जिज्ञासुः सान्धिविग्रहिककरे कृत्वेमां गाथां भीमं
प्रति प्राहिणोत् ॥

२०) हेलानिदलियगइंदकुन्मपयडियपयावपसरस्स ।

तिहस्स मएण समं न विगहो नेय सन्घाणं ॥

१ जेड a जइ b २ अशियू ० d ३ सर्वावसरे a P ४ सुषुक्ल B H
५ भोजप्रपत्रेषु पद्यमिदं शरयते (११२)

इति तदुत्तररूपां गाथां याचमानो भीमः संबेषामपि महाकवीनां
गाथाबन्धान्विविधान्फल्युवस्त्रिंशतांश्चिन्तयन् ।

२१) अन्वयमुयाण कालो पुह्वर्वाङ् भीमो निम्भिंशो विहिणा ।

जेण सयंपि न गणियं का गणणां तुञ्ज इकस्सं ॥

इति गोविन्दाचार्यविरचितां तां चेतश्चमत्कारिणीं गाथां तस्य प्रघा-
नस्य क्त्रे प्रस्थाप्य सन्धिद्रूपणमपाहरत् ॥

८ कस्मिन्नप्यवसरे प्रतिहारनिवेदितः कोऽपि पुरुषः समां प्रविश्य
श्रीभोजं प्रति—

२२) अम्बो तुप्यति न मया न स्नुपया सापि नाम्बया न मया ।

अहमपि न तथा न तथा वद राजन्कस्य दोपोऽयम् ॥

इति तद्वाक्यानन्तरं तदानन्मदारिद्यद्रोहि पारितोषिकं दापयामास ॥

९ अथ कस्यामपि निशि हिमसमये वीरचर्यया नृपतिः पारिभ्रमन्क-
स्यापि देवकुलस्य पुरः कमपि पुरुषं—

२३) *शीतेनोक्तुपितस्यै मापफलवचिन्तार्णवे मज्जतः

शान्तोऽग्निः स्फुटिताधरस्य भगतः क्षुत्क्षामकुक्षेर्मग ।

निद्रा क्वाप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं गता

सत्सान्नमतिपादितेव कैमला न क्षीयते शर्वरी ॥

१ पुह्वर्वाङ्भीमो १' २ निम्भिंशो २ b ३ गणना ३ c ४ एकस्स ४ d ५ पयमिदं भोज-
प्रबन्धे (३०९) शुभापितावल्यां (३१८५) च भद्रकपर्दिन इति । अथ प्रबंधः d आर्से
निद्रारूपो वर्तते—अथ तत्प्रतिनिवासी कोऽपि द्विजः केवलनिद्रामानरतिः कस्मिन्नपि
पर्वणि स्नानाभ्यासुले स्रक्लेऽपि नगरलोके अलप्यभिज्ञया रिणतामपाय एवागत इति द्रा-
हण्या निर्भैस्त्वभान- संजातकले तौ प्रति प्रवत्प्रहार वास्तुपुरये- संत्यज्य राजभेदिरे
नीयमानो राज्ञः पृथः रात्राह । अम्बा मुप्यतीति श्लोकं पपाठ । तस्यै पण्डितेष्वन-
वबुद्धयमानेषु राज्ञः हृदयमीषया तदभिप्रायं समुपालभ्य तद्गमे लक्षणे शक्तिं सति
श्लोकार्थं बलदमूलं तदपि शरियमूलं नृगो भ्याचरन्मौ ६ तदुचितस्य d ७ बहुषा d
*२३, २४, २५ पद्यानि भोजप्रबन्धे (२३२, २३३, २३४) वर्तन्ते तद्वचनः प्रबन्धथा दि

इति पठन्तं श्रुत्वा निशान्तमंतिवाह्य तं प्रातराह्वय पप्रच्छ । कथं-
भवता निशाशेषेऽप्यन्तशीतोपद्रवः सोढः । सत्पात्रप्रतिपादितेति संकेत-
पूर्वं समादिष्टः । स्वामिन्मया घनत्रिचेलीबलेन शीतमतिवाह्यते । स इति
विज्ञपयन्, का तव त्रिचेलीति भूयोऽभिहित इदमपाठीत् ।

२४) रात्रौ जानुर्दिवा भानुः वृक्षानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः ।

राजन् शीतं मया नीतं जानुभानुकुक्षानुभिः ॥

स इत्थं वदन् राज्ञा लक्षत्रयदानेन परितोषितः—

२५) धारयित्वा त्वयात्मोन्नमहो त्यागाध्वनाधुना ।

मोचिता बलिकर्णाद्याः सचेतो गुप्तिवेश्मनैः ॥

इति सारस्वतोद्धारपरस्तत्वारितोषिकदानाक्षमेण राज्ञा सोपरोधं
निवारितः ।

२० अन्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकाया गजारूढः पुरान्तरा संच-
रन्कमपि रोरं भूमिपतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य—

२१) नियउयरपूरणम्भि य असमत्या किंपि तेहि जापहिं ।

इति तेनार्थकयिना पूर्वार्धे प्रोक्ते—

सुसमत्था वि हु न परोवयारिणो तेहि वि नहि किंपि ॥ १ ॥

इति तद्वचनान्ते ॥

२७) परपत्थणापवत्तं मा जणाणि जणेसु एरिसं पुत्तं ।

इतितद्वाक्यादनु—

मा पुहवि मा घरिज्जसु पत्थणमद्दो कओ जेहिं ॥ २ ॥

स इति वदन्कस्त्वमिति राज्ञाभिहितो नगरप्रधानैर्गवद्विषिविप्रविद्वद्दूषटा-

यामपरया प्रवेशमलममानोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वागिर्धनचिकीरयं राजशेखर
इति ज्ञापितः ।

तदुचितमहादानैः प्रसादीकृते—

२८) 'भेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्षमान्तर्गतं कच्छपैः

पाठीनैः पृथुपङ्कपीटलटनाद्यस्मिन्मुहुर्गृहितम् ।

तरिमन्नेव सरस्यकालजलदेनोन्नम्य तच्चेष्टितं

येनाकुम्भनिमग्नवन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते ॥

इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः ॥

११ कस्मिन्नपि संवत्सरे वृष्ट्यभावात्कणलुणानामप्राप्त्या स्थानपुरुषै-
र्भोजागमं ज्ञापितः श्रीभीमाश्रित्तां प्रपञ्चो डामरनामानं सान्धिविग्रहिक-
मादिशत् । यत्किमपि दण्डं दत्त्वाऽस्मिन्वर्षे श्रीभोज इहागच्छनिवार-

१ इति भाषिणे विप्राय हस्तिनीं ददौ पुनः स विप्रः—

निर्वाता न कुन्दी न चाभिषाकटी नापि द्वितीया पटी

वृत्तिर्नारभटी न तुन्दिलपुटी भूमौ च घृष्टा कटी ।

'सुष्टिर्नैकपटी श्रिया न पधुटी तेनाप्यहं संकटी

श्रीमद्भोज इव प्रसादकरटी भद्रकां नमापत्तटी ॥ D B

इति श्रुत्वा एकादशमइत्याथ प्रदत्ताः B

२ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२०१) तथा च शार्ङ्गधरपदत्यामकालजल-
स्वेति (३७७७) सुभाषितावर्यां (८४३) च दाक्षिणात्यस्वेति

३ अथ राजशेखरनामा कविः संख्यायां महाकालप्रसादे सुतः पठति—

पोलानेताप्रय मुणवति गीष्मकालावसानं

यावत्तावच्छमस्य हृदतो येन वेनाशनेन ।

पश्चादम्नोधरस्सपरीपारुमाताय सुम्बी

कुम्भाण्डी च प्रभवति यदा के वयं भृशुजः के ॥

प्रपञ्चेन राजा पूर्वस्वदानासौपितैश्च कवितोऽहं भेकेरिति ॥ D B

णीयः । स इति तदादेशात्तत्र गतोऽत्यन्तविरूपवान्परचित्तज्ञः श्रीभोजे-
नेत्यभिदधे† ।

२९) यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो घट
मादृक्षां बहवोऽपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा ।
प्रेष्यन्तेऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेक्षानुरूपक्रमा-
त्तेनान्तःस्मितमुत्तरं विदधता धाराधिपो रज्जितः ॥

इति तद्वचनचातुर्यमस्कृतो राजा गूर्जरदेशं प्रति प्रयाणपट्टदानं
चक्रे । प्रयाणावसरे बन्धोक्तं ।

३०) दौर्लभैः क्रोडं यथोपेर्विशति निवसते रन्ध्रमन्ध्रो गिरीन्द्रे
कर्णाटः पट्टबन्धं न भजति भजते गूर्जरो निक्षेराणि ।
चेदिल्लेखीयतेऽल्लैः क्षितिपतिसुभटः कन्यकुब्जोऽत्र कुब्जो
भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राजलोकैः ॥ १ ॥

† कथं कदा डामरनामा नागररातीथो द्विजः श्रीभोजपार्श्वे गतो राज्ञोपहास-
पूर्वमभिदधे यौष्माका-० इति d b आदर्शयोः पाठः १ त्वाख्या L २ त्रे-
क्षन्ते d ॥ ३ मत्र निप्ररूपं वर्णनं d b आदर्शयोः-श्रीभोजराजा गूर्जरो-
परि कृतप्रस्थानो बाणावासे कृतस्थानो भेदितः सन् राज्ञोपे डामरारण्यः । भीम-
जीयाथो नापितोऽथ कल्पे किं करोति । तेनोक्तं । अन्येषां राज्ञां शिरोमुष्णितमेकस्य
शिरो जलभिन्नमास्ते पश्चान्मुण्डयिष्यतीति भणिते राज्ञा नमत्कृतेन राजभुवने राजविड-
म्बनाटके चित्रे डामररक्षामी कर्णाटराज्यादनि कुर्वन् दर्शितः । इतेनोक्तं ।

भोजराज सम स्वामी यदि कर्णाटभूपतेः ।

कराकृष्टो न पश्यामि कथं मुञ्जशिरः करे ॥ १ ॥

इति बाधयेन स्मृतपूर्ववैरः गूर्जरदेशं परित्यज्य कर्णाटोपरि प्रयाणं कृतवान् ।
शृपाम्रे डामरस्योक्तिः—

तस्यै त्वं भोज मार्तण्ड पूर्वस्यां दिशि राजसे ।

सुरोधि लघुत्वामेति पथिमाशावळम्भने ॥

४ चौकः d b ५ पथमिदं काव्यानुशासने दृश्यते

३१) कोणे कौङ्कणकः कपाटनिकटे लाटः कलिद्रोऽङ्गणे—
 त्वं रे कोशल नूतनो मम पिताम्ब्रोपितः स्थण्डिले ।
 इत्थं यस्य विचर्द्धितो निशि मिथः प्रत्यर्थिनां संस्तर-
 स्थानन्यासभुवा विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ ॥ २ ॥

प्रयाणकपटहृदापनादनु समस्तराजविडम्बनाटकेऽभिनीयमाने । सकोपः
 कोऽपि भूपः कारागारान्तरास्थितं सुस्थितं तैलिपं भूपमुत्थापयंस्तेनोचे ।
 अहमिहान्वयवासी कथमागन्तुकमवद्वचसा निजं पदमुज्झामीति । विहस-
 न्त्पो डामरं प्रति नाटककरसावतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे । देवातिशयिन्यपि
 रसावतारे धिमतस्य कथानायकवृत्तान्तानभिज्ञताम् यतः श्रीतैलिपदे-
 वराजः शूलिकाप्रोतमुञ्जराजशिरसा प्रतीयत इति समासमक्षं तेनोक्ते त-
 भिर्भत्सनसंपन्नमन्युरनन्यसामंश्रया तदैव तिलङ्गदेशं प्रति प्रयाणमकरोत् ।

अथ तैलिपदेवस्यातिवलमायान्तमाकर्ष्य व्याकुलं श्रीभोजं डामरः
 समायातः कलिपतराजदेशदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्रीभीमं सगायातं विज्ञपया-
 मास । तथा तद्द्वार्या क्षते क्षारनिक्षेपसदृक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीभो-
 जराजो डामरमभ्यधात् । अस्मिन्वर्षे त्वया स्वस्वामी कथंचनेहागच्छ-
 त्तिवार्य इति भूयो भूयः सदैव्यं भाषमाणे नृपे प्रस्तावविन्तृपाद्वस्तिनीस-
 हितं हस्तिनमुपायने उपादाय पत्ने श्रीभीमं परितोषयामास । -

१ स्तन्यसामान्यसामग्र्या B II

० अत्र सु. जि. F सट्टकमादर्शे डामरस्तन्वन्धी निप्रलिरितमधिकमुपलभ्यते—

अथान्यस्मिन् वर्षे श्रीभीमस्तं डामरं मालयमन्डले प्रेषयितुकामो वार्ता-
 दि शिक्षयन् आस्ते । डामर उत्तिद्रु पटीं प्राक्षाटयामास । ततः श्रीभीमेन पृष्टः स
 आह—भवच्छिक्षितमत्रैव सुशामोत्पूचे । यतस्तत्र गतोऽई स्वयमेवावसरोचितं मुक्च्ये ।
 अन्यशिक्षितं कियत्त्वथयिष्यते । ततो राजा तस्यावगरोक्षितवानुरीविज्ञानाय प्रच्छन्नं
 स्वर्गमयं समुद्रं रक्षापुत्रेण भृत्वा, भोजसभाया अन्यत्र नायमुद्रपाटनीयः, इति शिक्ष-
 यित्वा तदस्ते उपदार्थमदात् । ततः य गतो मालयभोजसभाया तं-भ्रुपदः नूळवेष्टितं
 आनाम्य भोजनप्राप्ते मुमोच । स उद्बेद्य बिलोकयति तदा मध्ये धारमुपु. । ततो—

१२ कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ष्य कि-
मभ्यासस्य दुष्करमिति विमृशन्सतताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेधं
विधाय नगरे हृद्दशोभां कारयन्स्तैलिकसूचिकामभ्यामवज्ञया निराकृतोत्स-
वाभ्यां श्रीभोजभूषो व्यजप्यत । तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितसं-
कीर्णवदने मृष्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूचिकेन च भूमिस्थितेनोर्ध्वी-
कृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्याः सूच्या विवरं नियोज्य निजाभ्यास-
कौशलं निवेद्य नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति ततः प्रमुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय
राज्ञो गर्वं स्वर्षं चक्रते ॥

३२) भोजराज मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ।

धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ।

१३ विद्वद्भिरिति श्लाघ्यमानो नयनगरनिवेशं कर्तुंक्रामः पटहे बाध-
गाने धाराभिधया पणस्त्रियाभिवेतालनाम्ना पत्या सह लङ्कां गत्वा तं

—कृपेणोक्तम्—भो इदं किमुपायनम् ? अमरस्तत्कालोत्पन्नमतिः प्राह—देव ! धीभीमेन
कोटिहोमः कारितः, उग्रश्रेयं तीर्थंमुता, प्रीत्या भद्रलङ्घते प्रायतीकृताऽरितः । इति
तेनोक्ते हृद्येतेषा राज्ञा स्वहस्तेन सर्वेषां समर्पिता । तैः सर्वैस्तिलककरणेन वन्दिता ।
अन्तःपुरे प्रेषिता । ततः स सम्मानितः प्रतिप्राश्रुतसहितः पथादागतः । हातृत्तान्तेन
धीभीमेनापि पूजितः ।

पुनः कौतुकाश्रितचित्त- धीभीमः कस्मिन्नवसरे मुद्रामुद्रिलेखं विधाय
तदस्ते समर्प्य, उपदापाणिं तद्द्वामरं मालवेऽग्र्योन् । स उपदासहितं केसं भोजहस्ते-
ऽदात् । यावद्दुःखं वाच्यमिति तापदये भवता शीघ्रं निषातनीय इति परयति । ततः
सविहग्येन राज्ञा पृष्टम्—भो इदं किं लिखितमस्ति । ततः स उत्पातिकामतिः प्राह—
देव ! मज्जन्मपत्रिकायां समस्ति, यत्रास्य रुधिरं पतित्व्यति तत्र द्वादशवर्षप्रमाणो
दुर्गिन्द्रः पतित्व्यति इति ज्ञात्वा श्रीभीमेनाहमत्र प्रेषितः स्वदेशचिन्ताशमीतेन प्रच्छन-
लेमशुक्तः । एवं सति त्वं यथा रुचितं कुरु इति तेनोक्ते रागाह- माहमात्मदेशप्रजाम-
नेयं पातयिष्ये । ततः सम्मान्य विवर्जितः प्राप्तः स्वदेशे । तद्भुदिकौशलेन पुनश्चम-
ल्लुतः श्रीभीमस्तं बहुमन्यते ।

१ नैव भूपतिः H २ प्रवेष्टुं कामः H L + पर्यायिदं पाग्भद्रन्त
कान्यानुशासनेषुदाहृत् भोजराजस्याने प्रशापुत्रेति पात्रन्तरं तत्र

नगरनिवेशमालोक्य पुनः समागतया मन्त्राम नगरे दातव्यमित्यभिधाय
तत्प्रतिच्छन्दपटं समर्प्य स धारां नगरीं निवेशयामास ।

१४ कस्मिन्नप्यहनि स नृपः सान्ध्यसर्वावसरानन्तरं निजनगरान्तः
परिभ्रमन् ॥

३२) एक जम्बु नमाहं गिड भडसिरि स्वागु न भग्गु ।

तिक्खां तुरियां न माणियां गोरी गलि न लग्गु ॥

इति केनापि दिग्म्बरेण पठ्यमानमाकर्ण्य प्रातस्तमाकार्यं रात्रिपठितवृ-
त्तान्तसंकेतवशेन शक्तिं पृष्टः सन्—

३४) देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिनां मदे ।

एकच्छत्रं करोम्येव सर्गौड दक्षिणापथम् ॥

इति स्वपौरुषभाविःकुर्वन्सेनानीपदेऽभिपिक्तः ॥

१५ इतश्च सिन्धुदेशविजयव्यापृते श्रीभोजे स दिग्म्बरः समस्तसाम-
न्तैः संमं समेत्य श्रीमदणहिलपुरं भद्रं कृत्वा धयलगृहशटिकाद्वारे कर्पादिका-
न्वापयित्वा जयपत्रं जमाह । तदादि कुलचन्द्रेण मुक्तिमिति सर्वत्र क्षितौ
ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवमण्डले गतः श्रीभोजाय तं वृत्तान्तं
विज्ञपयन्नुक्तो भयताङ्गालभाषः कथं न कारितोऽत्रत्यमुद्माहितं गूर्जरदेशे
प्रयास्यतीति श्रीसरस्वतीकण्ठामरणेन श्रीभोजेभेत्यभिदधे ॥

१ प्राशते P २ कुलचंद्रं समेत्य H

३ १४, १५, १६ प्रत्यन्तानां स्थाने निम्नलिखिते C आदर्शं समुपलभ्यते
भवकलमरीया मग्गदा गयणि धरुवर्दं मेहु ।

एत्यन्तरि जरी आविगिद तउ जापीसिद मेहु ॥

एषा भूवल्लभया सह० राजा तपिनपुत्रीस्वरूपं दृष्टे प्रातराकाशं गूर्जरदेशोपरि
सेनाधिपत्यं ददां तदा तेनोक्तं । देव दीपोति ॥ तत्रो गूर्जरदेशः समग्रोपि तेन
विनाशितः । श्रीपत्तनचतुःशये कर्पादिका वाणिनास्तदध्यागतस्य शशोक्तं । न कृतं
सर्प्यं । अथ प्रभृति मालवदेशदृष्टः श्रीगूर्जरे वास्यतीति ॥

१६ कदाचिच्चन्द्रातपे उपविष्टः श्रीभोजः संनिहिते कुलचन्द्रे पूर्णचन्द्रमण्डलमवलोकमान इदमपाठीत्—

३५) येषां बल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्रं क्षया क्षीयते
तेषां शीतकरः शशी विरहिणामुत्केव संतापकृत् ।

इत्यर्धकविना तेनोक्ते कुलचन्द्रः प्राह—

अस्माकं तु न बल्लभा न विरहस्तेनोमयभ्रंशिना-
मिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ नोप्यो न वा शीतलः ॥ †

इति तदुक्तेरनन्तरमेवैकां वैराज्ञनां प्रसादीचकार ॥

१७ अथ डामरनामा सान्धिचिमहिफो मालवमण्डलादायातः श्रीभोजस्य सभां वर्णयन्महान्तमायुल्लेकं जनयति । तत्र गतश्च श्रीभीमस्या-
मात्रां रूपपात्रतां वर्णयन्स्त्रिदृष्टक्षतरलितः श्रीभोजस्तामिहानय तत्र वा
मां नयेत्यभ्यर्थ्यमानः सभादर्शनोत्कण्ठितेन भीमेन तथैवोच्यमानश्च
कस्मिन्नपि वषे उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेपधारिणं ताम्बूलकर-
ण्डकवाहिनं श्रीभीमं स गृहीत्वा सदसि गतः प्रणमन् श्रीभोजेन श्री-
भीमानयनवृत्तान्तं व्याहृतः स विज्ञपयांचक्रे । स्वतन्त्राः स्वामिनोऽनभि-
मतं कार्यं केन बलात्कार्यन्ते, इति सर्वथेयं कदाशा देवेन नावधारणीया
इत्यभिहिते, श्रीभीमस्य वयोवर्णाकृतीनां साहृदयं पृच्छन्श्रीभोजस्तान्स-
भासदो लोकानवलोक्यन्स्थगीधरं लक्ष्मीकृत्य डामरेणेत्यभिदधे—स्वामिन्

३६) इमाकृतिरयं वर्ण इदं रूपमिदं वयः ।

अन्तरं चास्य भूपस्य काचचिन्तामणेरिव ॥

† पत्रमिदं शांभररत्नद्वयम् (५१०९) भोजराजचोरकविश्रुतिमिति वर्तते

१ इत्यर्ध P २ वारांगना H ३ आधर्ष ४ अग्निमानो H ५ सर्व-
भाषेके दासा देवेन नावधारणीया इत्यभिधाय P

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सामुद्रिकविलोकनान्निश्च-
लदृक् । तद्विशं नृपं विगृह्योपायनवस्तून्युपनेतुं स सान्धिविग्रहिकस्तं प्राहि-
णोत् । तेषु वस्तुपूषनीयमानेषु तद्गुणवर्णनवार्चान्तरव्याक्षेपेण च भूयसि का-
लविलम्बे संवृत्ते स्थगीवाहकोऽद्यापि कियच्चिरं विलम्बत इति राज्ञा समा-
दिष्टः स तं भीममिति विज्ञपयामास । राजा तदा तदनुपदिकानि सैन्यानि
प्रगुणयन् हामरेणाभिदधे । द्वादश द्वादश गोजनानां प्रान्ते प्रावहणिका
हया घटिकायोजनगामिन्यः केशभ्योऽनया समग्रसामग्र्या श्रीभीमो भुव-
मात्रमन्कथं भवता गृह्यते इति विज्ञप्तस्तेन पाणी पर्पयित्वा चिरं तस्थे ।

१८ अथ श्रीभोजः श्रीमाघपण्डितविद्वत्तां पुण्यवत्तां च सततमोक्षार्थं
तद्दर्शनोत्सुकतया राजादेशैः सततं प्रेष्यमाणैः श्रीमालनगराद्धिमसमये स-
मानीय सबहुमानं भोजनादिभिः सत्कृत्य तदनु राजोचितान्त्रिनोदान्दर्श-
यन्, रात्रावारात्रिकावसरानन्तरं संनिहिते स्वसंनिभे पल्यङ्गे माघपण्डितं
नियोज्य सस्मै स्वशीतरक्षामुपनीय प्रियालापांश्चिरं कुर्वाणः सुखं सुखेन
मुपवाप । प्रातर्माङ्गल्यतूर्धनिर्घोषैर्विनिर्द्रं नृपं स्वस्थानगमनाय माघपण्डित
आपृष्टवान् । विस्मयापन्नहृदयेन राज्ञा दिने भोजनाच्छादनादिसुखं पृष्टः
स कदन्नसदन्नवार्चागिरलं शीतरक्षामारेणं श्रान्तं विज्ञपयन्निखद्यमानेन
राज्ञा कथं कथञ्चिदनुज्ञातः पुरोपवनं यावद्भुजानुगम्यमानः माघप-
ण्डितेन स्वागमनप्रसादेन संभावनीयोऽहमिति विज्ञप्यै नृपानुज्ञातः
स्वं पदं भजे । तदनु वृत्तिपयदिनैः श्रीभोजस्तद्विभवभोगसामग्रीदि-
दृक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्राप्तः । माघपण्डितेन प्रत्युद्गमादियथोचि-
तभक्त्याऽऽवर्जितः ससैन्यस्तन्मन्दुरायां ममौ । स्वयं तु माघपण्डितस्य
सौधमध्यास्य संचारकभुवं काञ्चनैवद्वामवलोक्य खानादनु देवतायसरो-

१ निधब्दशं P H २ वरिण्यः L ३ कुमुत्पण्डितगुत्तमाघ d
४ आर्षण्यत् G ५ शीतभारेण P ६ विश्वा P ७ काचवदां H K

व्या मणिमरकतकुट्टिमशैवलवहरीशुगुजलभ्रान्त्या धौताम्वरीयं सर्व्वेष्वन्
 सौवस्तिकेन ज्ञापितवृष्टान्तस्तदैव तद्देवतार्चानन्तरं निवृत्ते मन्त्राव-
 सरेऽशनसमयसमागतां रसवतीमास्वादमान अकालिकैरदेशजैर्व्यञ्जनैः
 फलादिभिश्चित्रीयमानमानसः संस्कृतपर्यःशालिशालिनी रसवतीमाकण्ठ-
 गुपभुज्य गोजनान्ते चन्द्रशालामधिरुद्धाश्रुताहृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रबन्धप्रे-
 क्षादीनि प्रेक्षमाणः शिशिरसमयेऽपि संजाताकस्मिकग्रीष्मभ्रान्त्या संघी-
 तसितस्वच्छं वसानस्तालवृन्तकरैरेनुनरैर्वीज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्यः
 सुखनिद्रया तां क्षणदां क्षणमिवातिवाह्य प्रत्युपे शङ्खनिस्वनाद्विगतनिद्रो
 हिमसमये ग्रीष्मावतारव्यतिकरो माघपण्डितेन ज्ञापितः प्रतिसमयं
 सविस्मयः कति दिगान्यवस्थाय स्वदेशगमनायापृच्छन् - स्वयं करि-
 प्यमाणनव्यमोमस्वामिप्रासादप्रदत्तपुण्यो मालवमण्डलं प्रति प्रतस्थे ।

तथा निजजन्मदिने जनकेन नैमित्तिकाज्जातके कार्यगणे पूर्वगुदितो-
 दितसमृद्धिर्भूत्वा प्रान्ते गलितविभवः किञ्चिच्चरणयोरविर्भूतश्वयधुविकारः
 पञ्चत्वमाप्स्यतीति निमित्तविदा निवेदितां विभवसंभारेण तां ग्रहगतिं
 निराचिकीर्षुणा माघपित्रा संघत्सरशतप्रमाणे मनुजायुषि पद्त्रिंशत्सहस्राणि
 दिनानि भविष्यन्तीति विगृह्य नाणकपरिपूर्णास्तावत्संख्यान् हारकान्
 कारितनव्यकोशेषु निवेश्य तदधिकं परां भूतिं शतशः समर्थं प्रदत्त-
 माघनाम्ने सुताय कुलोचितां शिक्षां वितीर्य कृतकृत्यमानिना तेन विषेदे ।
 तदनन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्यसाम्राज्यो विद्वज्जनेभ्यः श्रियं तदिच्छया
 यच्छन्नमानैर्दानैरर्थिसार्थं कृतार्थयस्तैर्भोगविधिभिः स्वममानुपावतारमिव
 दर्शयन् विरचिताशिशुपालवधानिधानगहाकाव्यचमस्कृतोविद्वज्जनः स भ्रान्तो
 पुण्यक्षयात्क्षीणवित्तो विपतिपाते स्वविषये स्थातुमप्रभूष्युः सकलत्रो माल-

१ मीष्मोष्मभ्रान्त्या a K H २ व्यतिकरं K ३ फारित K J
 ४ प्रयाद P ५ निवेदिते a K ६ प्राप्त प्राज्य साम्राज्यो K L ७ तैस्तेः a K

धमण्डले गर्वा धारायां कृतावासः पुस्तकग्रहणकार्पणपूर्वकं श्रीभोजात्कि-
यदपि द्रव्यमानेयमिति तत्र पर्त्नी प्रस्थाप्य यावत्तदाशया माधपण्डितश्चिरं
तस्थौ तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तत्पर्त्नी विलोक्य ससंभ्रमः शलाकान्वासेन
तत्पुस्तकमुन्मुद्य काव्यमद्राक्षीत्—

३७) कुमुदवनमपश्चि श्रीमदम्भोजखण्डं
त्यजति मुदमुलूकःप्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयमहिमरश्मिर्योति शीतांशुरस्तं
हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः*॥

अथ काव्यार्थमवगम्य का कथा ग्रन्थस्य केवलमस्यैव काव्यस्य वि-
श्वम्भरामूल्यमल्पं । समयोचितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोषिके
क्षितिपतिर्लक्षद्रव्यं विलीर्य तां विसर्ज । सापि ततः संचरन्ती विदितमाध-
पण्डितपत्नी कैश्चिद्विरर्षिभिर्वाच्यमाना तत्सारितोषिकं तेभ्यः समस्तमपि
विलीर्य यथावस्थिता गृहमुपेसुषी तद्दृष्टान्तं विज्ञापनापूर्वं किञ्चिन्नरणस्फुर-
च्छोफाय पत्ये निवेदयामास । अथ त्वमेव मे शरीरिणी कीर्त्तिरिति श्ला-
घमानस्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुं वीक्ष्य भुवने तदुचितं किमपि
देयमपश्यन् संजातनिर्वेद इदमवादीत्—

३८) Tवर्था न सन्ति न च मुद्यति मां दुराशा
दानाज सद्कुचति दुर्ललितः करो मे ।
याद्या च लाणवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेवितेन ॥ १ ॥

१ अर्थं कथामाग. भोजनवन्देऽपि वर्तते (५. ६३) * पश्चिदं मापकृते
शिष्टपालपथे वर्तते

T ३८, ३९ श्लोकौ मापकृतेरिति शार्ङ्गधरपद्यया (४०७, ४०६) भोजन-
वन्देऽपि (२८१, २८२) कुभापितावल्या (३१८०) वस्थापीति

१ दानादि P त्यागाप्रसङ्गकुचति । त्यागाभासं चरति दुर्ललितं मनो मे । H

३९) दारिद्र्यानलसंतापः शान्तः संतोषवारिणा ।

दीनाशामङ्गजन्मा तु केनायमुपशाम्यतु ॥ २ ॥

४०) न भिक्षा दुर्मिक्षे पतति, दुरवस्थाः कथमृणं
लभन्ते, कर्माणि क्षितिपरिवृद्धान्कारयति कः ।

अदत्त्वापि आसं ग्रहपतिरसावस्तमयते

ऋयामः किं कुर्मो गृहिणि गहनो जीवितविधिः ॥ ३ ॥

४१) क्षुद्रक्षामःपथिको मदीयभवनं पृच्छन्कुतोऽप्यागतः

तर्कि गेहिनि किञ्चिदस्ति यदयं भुङ्क्ते बुभुक्षतुरः ।

वाचास्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः

स्थूलस्थूलविलोललोचनगलङ्गाप्याभ्रसां बिन्दुभिः ॥ ४ ॥

४२) ऋजत व्रजत प्राणा अर्थिनि व्यर्थतां गते ।

पश्चादपि हि मन्तव्यं क सार्थः पुनरीदृशः ॥ ५ ॥

इति तद्वाक्यान्त एव स माघपण्डितः पञ्चत्वमवाप । प्रातस्तं वृत्तान्तमवगम्य श्रीभोजेन श्रीमालेषु सजातिषु धनवत्सु तत्सु तस्मिन्पुरुपरत्ने विनष्टे लुघाबाधिते सति मित्रमाल इति तज्जातेर्नाम निर्ममे ॥

१९पुरा समृद्धिविशालायां विशालायां पुरि मञ्ज्यदेशजन्मा सांकाश्यगोत्रः सर्वदेवनामा द्विजो निवसन् जैनदर्शनसंसर्गाश्रायः प्रशान्तमिथ्यात्वो धनपालशोभनपुत्रद्वयेनान्वितः कदाचिदागताच्छ्रीवर्द्धमानसूरीन्गुणानुरागान्निजोपाश्रये निवारय निर्द्वन्द्वभक्त्या परितोपितान्सर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरोहितं निजपूर्वजनधिं पृच्छंस्तैर्वचनच्छलेनाधिभागं याचितः संकेतनिवेदनाल्लुब्धनिधिस्तदर्धं यच्छंस्तैः पुत्रद्वयादर्थं याचितो ज्यायसा धनपालेन निव्यात्वान्वनतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निषिद्धः कनीयसि शोभने

१ जलैर्वा P २ पयमिद् भोजप्रबन्धेऽपि वर्तते (२८३) ३ कवसार्थः पुनरीदृश इति वाक्यान्ते H ४ तज्जातेर्नाम P ५ सांकाश्यगोत्रः P ६ शोभनाभिधान H

कृपापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्गगतकं तथैषु क्षालयितुमिच्छुः प्रतितापं प्रकरो ।
अथ पितृभक्तेन शोभननामा रघुपुत्रेण तं तदामहानिषिष्य पितुः प्रतिज्ञां
प्रतिपालयितुमुपाचमतः स्वयं तान्गुरून्नुमसार ॥

अभ्यस्तसमन्तविनास्थानेन धनपालेन श्रीभोजमसादसंभ्रातसमस्तपण्डि-
तयं कृष्टप्रतिष्ठेन निजमहोदरामर्षभावाद्गद्गादराब्दीं यावत्स्वदेशनिषिद्धजै-
नदर्शनपैरेतेन तद्देशोपासर्षरत्यधमभ्यर्षनया गुरुपुरपेप्याह्यमानेषु सक-
रसिद्धान्तपाराराराररभा स शोभननामा तपोधनो गुरूनाष्टच्छत्र तप
प्रयातो भारायां प्रसिदान् पण्डितधनपालेन राजपाटिकार्यां प्रजता तं
सद्देशमनिरयनुसृत्य सौपासं "गर्भमन्त भदन्त नगस्ते" इति प्रोक्ते
"कविवृषणास्य दयस्य सुगो ते" इति शोभनमनेर्वनसान्तधमत्कृतो मया
नर्मणापि नमस्ते इत्युच्यते न तु दयस्य सुगो ते इत्युच्यते वचनचानर्या-

तद्ब्राह्मण्योपदौकिते दधि, मुनिभ्यां व्यतीतकियदिनमेतदिति पृष्ठघमाने,
धनपालः ' किमत्र पूतराः सन्तीति ' सोपहासमभिधानो, व्यती-
तदिनद्वयमेतदिति ब्राह्मण्या निर्णाय प्रोक्तं । ताभ्यां पूतराः सन्त्यत्रेत्यभि-
हिते खानासनाच्छर्शनार्थमुत्थाय तत्रागतः सन् स्थालेऽधिरोपितदधिसं-
निधौ यावद्यावकपुम्भेऽधिरूढैस्तद्वर्णजन्तुभिर्दधिपिण्डइव पाण्डुरतामा-
लोक्य जिनधर्मं जीवदयाप्राधान्यं तत्रापि जीवोत्पत्तिज्ञानवैदग्ध्यं । यतः—

४५) मुगमासाइपमुहं विदिलं कचमिं गोरसे षडइ ।

ता तसजीवुप्पची भणन्ति दहिण् तिदिण्णवरिण् ॥

तज्जिनशासने एवेति निश्चित्य शोभनमुनेः शोभनवोधात्सम्यक्प्रति-
पत्तिपुरःसरं सम्यक्त्वं मेमे । कर्मप्रकृत्यादिजैनविचारग्रन्थेषु प्रकृत्या प्राज्ञः
परं प्राचीण्यमुद्बहन्, प्रातः प्रातर्जिनाचविसरमान्ते—

४६) *कतिपयपुरस्वामी कायव्यैरपि दुर्महो

मतिवितरतो मोहेनाहो मयानुसृतः पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्बुद्धचाराध्योऽधुना स्वपदप्रदः

प्रभुरधिगतस्तत्प्राचीनो हुनोति दिनव्ययः ॥ १ ॥

४७) सञ्चत्थे अत्थि धम्मो जा मुणियं जिन न सासणं जुम्ह ।

कणगाउराण कणगु र्व ससियपयमलम्भमाण्णं ॥ २ ॥

४८) देशाधीशो ग्राममेकं ददाति

ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति ।

क्षेत्राधीशः शिम्बिकाः संपदत्ते

सौर्वस्तुष्टः संपदं स्वां ददाति ॥ ३ ॥

१ सन्तीत्यनेत्य P २ पभिर्द ० ३ सचमि ० ४ वितिदिण्णवरि ०
५ सम्यक्त्वं मेमे B K ६ मितवितरिता मोहेन K B ७ पदभिर्दं प्रभावकचरिते
महेन्द्रसूरिप्रबन्धेऽप्यस्ति (११४)

७ सञ्चत्थ ० ८ वणं ध, ९ सेतिकां B शाकमात्रं B १० सर्वज्ञ.

इत्यादीनि वाक्यानि पठन्स धनपालः ॥

२० कदाचिन्नृपेण सह मृगयां नीतो धनपालोऽभिहितः—

४९) किं कारणं नु धनपालं मृगा येदेते
ज्योमोत्पतन्ति बिलिखन्ति भुवं वराहाः ।
देव त्वदस्रचकिताः श्रयितुं स्वजाति-
मेके मृगाङ्कनृगमादिवराहमन्ये ॥

राज्ञा वाणेन मृगे विद्धे सति तद्वर्णनाय विलोकितमुखो धन-
पालः प्राह—

५०) रसातलं यातु तवात्र पौरुषं
कुनीतिरेषा शरणो ह्यदोषवान् ।
निहन्यते यद्वलिनापि दुर्बलो
ह हा महाकष्टमराजकं जगत् ॥

इति तन्निर्मत्सनात्कुन्दो नृपः किमेतदित्यभिदधाने—

५१) वैरिणोऽपि^१ हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणभक्षणात् ।
तृणाहाराः सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ॥

इत्यूनेऽतोऽद्भुतसंजातकूपेण नृपेण धनुर्बाणभङ्गमङ्गीकृत्याजीवितान्तं
संन्यस्तमृगयाव्यसनेन पुरं प्रत्यागच्छता सत्र यज्ञमण्डपे यज्ञस्तम्भनिय-
न्त्रितच्छागस्य दीनां गिरमाकर्ष्य किं पशुरसौ व्याहरतीत्यादिष्टः स
धनपालोऽवेधेहीति प्राह—

१. कामरचिते काव्यानुशासने (५-११) पुराहणे पयमिदम्

१ चरित्रात् b c H २ शरणागत ३ अत्र धनपाल—रसातलमि-
त्यादि० तन्निर्मत्सनात्कुन्दो नृपः किमेतदित्यभिदधानः वैरिणोऽपि—० c x वैरि-
णापि P ५ धनपालः प्राह B

‡ पयमिदं प्रभावकचरिते भदेन्द्रसूरिप्रबन्धे (१५०) प्यास्ति

५२) 'नाहं स्वर्गफलोपभोगतृपितो नाम्बर्चितस्त्वं मया
संतुष्टस्तृणभक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।
स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो
यज्ञं किं न करोपि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा वान्यथैः ॥
इति तद्वाक्यानन्तरं राज्ञा किमेतदिति भूयोऽभियुक्तः—

५३) यूपं कृत्वा पशून्हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यद्येवं गम्यते स्वर्गे नरके केन गम्यते ॥ १ ॥

५४) सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः कर्माग्नि संमिधो मम ।
अहिंसागाहुतिं दद्यादेधं यज्ञः सतां मर्तः ॥ २ ॥

इत्यादि शुक्रसंवादादितानि वचांसि नरेन्द्रस्य पुरतः पठन् हिंसा-
शास्त्रोपदेशिनो हिंसकप्रकृतीन्ब्राह्मणरूपेण राक्षसांस्ताञ्ज्ञापयन्तृपमर्हद्द-
र्माभिमुखं चकार ॥

२१ अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वरः सरस्वतीकण्ठाभरणप्राप्तादे ब्रज-
न्सदा सर्वज्ञशासनप्रशंसापरं पण्डितं धनपालमालपत् । सर्वज्ञस्तावत्कदा-
चिदासीत्तद्दर्शने साम्प्रतं कश्चिज्ज्ञानातिशयोऽस्तीत्यभिहिते, अर्हत्कृतेऽर्ह-
च्चूडामणिग्रन्थे विधत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूपपरिज्ञानमद्यापि विद्यत
इति तेनोक्तं, त्रिद्वारमण्डपे स्थितः कस्मिन्द्वारेऽस्माकं निर्गम इति शाल-
कलङ्कारोपणोचते नृपे बुद्धिमात्रा त्रयोदशीति पाठं सत्यापयता भूर्जपत्रे
नृपप्रश्ननिर्णयमालिख्य मृष्मयगोलके निधाय च छगिकाधरस्य तं समर्थ्य
देव पादोऽवधार्यतामिति नृपं प्राह । नृपस्तद्बुद्धिसंकटे निपातितं त्वं मन्य-
मान एतद्द्वारत्रयस्य मध्यात्किमपि निर्णीतं भविष्यतीति विमृश्य सूत्रमु-

T पठमिदं प्रभावकचरिते भद्रेन्द्रसूरिग्रन्थे (१३८) उप्यस्ति

१ प्राणाः समिधयो C २ एष यज्ञः सनातनः B K ३ धृतिसंवादः B H

४ अर्हन्तधीचूडामणिनामनि तं ५ निर्णयस्तु बुद्धिमात्रमन्य इति लोकोक्तिः, तत्स्थाने-
नेऽप्युना सर्वविद्धा त्रयोदशीति ज्योतिर्विदः । इति प्रथमसंस्कारां ६ नृपस्तु बुद्धिः K

द्विर्मण्डपपद्मशिलातलमपनीय तन्मागेण निर्गत्य तं गोलकं भित्त्वा तेष्वक्ष-
रेषु तमेवनिर्गमनिर्णयं वाचयंस्तत्कौस्तुभिकोचालचिचः श्रीविजिनशासनमेव
प्रशशंस । तथाहि—

११) ह्याभ्यां यत्र हरिस्त्रिभिर्न च हरः क्षया न चैवाष्टभि-
र्यत्र द्वादशभिर्गुहो न दशकद्वन्द्वेन लक्ष्मपतिः ।
प्रचेन्द्रो दशभिः शतैर्न जनता नैत्रैरसंख्यैरपि
तत्प्रज्ञानयनेन पश्यति बुधश्चैकेन वस्तु स्फुटम् ॥'

२२ अथ धनपालः ऋषभपञ्चाशिकास्तुतिं निर्माय, सरस्वतीकण्ठा-
भरणप्रासादे स्वनिर्मितप्रशास्तिपट्टिकां राजे कदाचिद्दर्शयामास तत्र ।

१ सु. जि. F आदर्शेऽत्र निप्रललितमधिकं कथनमुपलभ्यते—
अन्यदा जलाशयपृच्छा—

सत्यं वप्रेषु शीते शशिकरधवले वारि पीत्वा प्रकामं
व्युच्छिन्ना शेषशूष्णा प्रमुदितमनसः प्राणिधार्या भवन्ति ।
शोभं नीते जलोद्ये दिनकरकिरणीर्यान्त्यनन्ता विनाशं
तेनोदाशोभभावं भजति मुनिगणः कृप्यप्रादिकार्ये ॥

कदाचित् स्वकारितप्रौढतत्त्ववपारसि गतो नृप, वीरगिदं धर्मस्थानमिति पृच्छति । धन-
पालः प्राह—

एषा तदाकमिपतावकदानशाला मत्स्यादयो एषवती प्रगुणा सदैव ।

प्रात्राणि यत्र पञ्चसारसचक्रवाकाः पुष्यं किन्दु भवविततु नयं न खिय ॥

तथस्तधुक्शेष । पुरमाणच्छन् मार्गे वालिकासहितां वृक्षां जरया क्षितो धूमयन्तीं दृष्ट्वा नृपः
पृच्छति—किं क्षितो धूमयति । ततो धनपालः—

किं नन्दी किं गुरारिः किमु रक्षिरमणः किं विष्णुः किं विधाता

किं वा विषाचरोऽसौ विमुक्त सुरपतिः किं नलः किं कुबेरः ।

नार्यं नार्यं न चायं न सल्लु मदि न का नापि नाद्यौ न जालौ

कीदां कर्तुं प्रहृष्य स्वयमपि न हले भूपतिर्भोजदेवः ॥

अनेन नृपे रथे तोषयामास ।

२ धनपालरचिता ऋषभपञ्चाशिका अथाप्युपलभ्यते ३ पट्टिकायांकदाचिन्नुपः ॐ

- ५६) अभ्युद्धता वसुमती दलितं रिपूरः
 क्रोडीकृता धलवता बलिरान्यलक्ष्मीः ।
 एकत्र जन्मनि कृतं तदनेन यूना
 जन्मत्रये यदकरोत्पुरुषः पुराणः ॥ *

काव्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टिकायाः काञ्चनकलशं
 ददौ नृपः । तस्मात्प्रासादादपसरंस्तदीयद्वारस्वचके रस्या सह हस्तता-
 लदानपरं स्मरं मूर्ध्निमन्तमालोक्य नृपेण हासहेतुं पृष्टः पण्डितः प्राह—

- ५७) ऽस एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
 विभर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
 अनेन किल निर्जिता धयमिति प्रियायाः करं
 करेण परिताडयन् भयति जातहासः स्मरः ॥ १ ॥

- २३)५८) अन्नदिणे सिवगवणे दुवारदेसे निष्ट वि भङ्गिगणं ।
 किं दुब्बलो पलोइअ निवपुट्टो भणइ धणपालो ॥ २ ॥

- ५९) दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तच्चेत्कृतं भस्मना
 भस्माथास्य किमहना यदि च सा कामं पुनर्द्वेष्टि किम् ।
 इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहो पश्यन्निजस्वामिनो
 भृङ्गी सान्द्रशिरापिनद्धपरुषं घत्तेऽस्थिशेषं वपुः ॥ ३ ॥

- ६०) पाँणिग्रहे पुलकितं वपुर्देवं भूतिभूषितं जयति ।
 अङ्कुरित इव मनोभूर्यस्मिन्भस्मांवेशोऽपि ॥ ४ ॥

१. पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (६१६) प्यस्ति

१ हास्य ० तं

१ प्रभाषकचरिते महेंद्रसुरिप्रबन्धे (१६२) तथा च हैमकाव्यानुशासने
 टीकार्या विद्यते पद्यमिदम्

२ पुमाकितावल्यां (२३९९) पद्यमिदं वर्तते प्रभाषकचरिते च धीमहेंद्रसुरिप्रबन्धे
 (१३०) ३ गोवर्द्धनसप्ततयाभिदम्

६१) *अमेध्यमश्नाति विवेकशून्या

स्यनन्दनं कामयतेऽतिसक्ता ।

सुरामग्नौर्विनिहन्ति जन्तून्

गौर्विन्द्यते केन गुणेन राजन् ॥ १ ॥

६२) पयःप्रदानसामर्प्याद्भव्या चेन्महिषी न किम् ।

विशेषो हृदयते नास्या महिषीतो मनागपि ॥ २ ॥

२४ इत्यादिभिः प्रसिद्धसिद्धसारस्वतोद्धारैर्नृपं रक्षयन् यावदास्ते ताव-
त्कोऽपि सांयात्रिको द्वाःस्थनिवेदितः समां प्रविश्य नृपं नत्वा मदनप-
ट्टिकायां प्रशस्तिकाव्यानि दर्शयामास । नृपेण तल्लामस्थानके पृष्ठे स
एवमवादीत् । नीरधावकस्मादेव गम वाहने स्वलिते निर्यामकैः शोध्यमाने
समुद्रे तन्मंत्रं शिवायतनमालोक्य परितः परिस्फुरज्जलमप्यन्तः सलिल-
विकलमवलोक्य कस्यामपि भित्तौ वर्णान्निर्वर्ष्य च तज्जिज्ञासया मदन-
पट्टिकां तत्र प्रस्थाप्य तल्लान्ताक्षरमयी पट्टिकेयमिति नृपतिर्निशम्य तदु-
परि मृन्मयी पट्टिकां नियोज्य तत्र पतितान्येर्णान्याण्डितैर्वाचयामास ॥

* ६१, ६२ श्लोकी H आदर्शे न दृश्येते

१ अपत्युत्तमामे कर्धमूर्ध्नि माला

अभाल्दय भाळे कथं पवन्पः ।

अकर्णदय कर्णे कथं गीतनृत्ये ।

अपादस्य पादे कथं मे प्रणामः ॥

इत्यधिकमेकं पत्र G आदर्शे गु. वि. F आदर्शे विन्तलितितेश्वरे व्यधिके

स्वर्गोऽमेव्यमुषा गवामपदरो कथा विवशा इमाः

स्वर्गं छायावधाद् विनोति च तितृन्विप्रोयुक्ताशनम् ।

मासाच्छररा मराः सिचिदुत प्रीणाति देवान्द्विः

एषीतं पन्थु च पन्थु च ध्रुतिगिरां श्रे वेति लीलापितम् ॥ १ ॥

कथो धर्मो जल तीर्थं गौर्नमस्या युस्वरी ।

अग्निर्देवो द्विजः पात्र देवां लेः कोऽस्तु संस्तव ॥ २ ॥

२ मीनपदीति श्लोकी ३ तत्रिमम D ४ स्वर्गकेताक्षरमयी B तल्ला-
न्ताक्षरमयी P ५ विपरीतान् a b

६३) आबालयाधिगमान्मयैव गमितः कोटिं परामुन्नते-
रस्मत्संकयैव पार्थिवसुतः सम्प्रत्यसौ लज्जते ।
इत्थं खिन्न ह्वात्मजेन यज्ञसा दत्तावलम्बोऽम्बुधे-
र्यतिस्तीरतपोवनानि तपसे बृद्धो गुणानां गणः ॥ १ ॥

६४) देवे दिग्भिन्नयोद्धते धृतधनुः प्रत्यर्थिसीमन्तिनी-
बैधव्यप्रतदाधिनि प्रतिदिशं क्रुद्धे परिभ्राम्यति ।
आस्तामन्यनितम्बिनी रतिरपि त्रास्तात्र पौष्पं करे
भर्तुर्धर्तुमदान्मदान्मधुपीनीलीनिचोर्लं धनुः ॥ २ ॥

६५) चिन्तागम्भीरकूपादनवरतचलद्भूरिशोकारघट्ट-
व्याकृष्टे निःश्वसन्द्यः पृथुनयनघटीयन्त्रमुक्ताश्रुधारम् ।
नासावंशप्रणालीविपमपथपतद्वाप्यपानीयमेतौ
देव त्वद्भैरिवार्यः स्तनकलशयुगेनाऽविरामं वहन्ति ॥ ३ ॥

इति संपूर्णेषु काव्येषु वाच्यमानेषु ।

६६) अयि खलु विपमः पुराकृतानां
भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ।

अस्य काव्यस्योत्तरार्धं छिन्नपौदिभिः परःशतैरपि पण्डितैः परिपूर्य-
माणमपि विसंबदतीति राज्ञा घनपालपण्डितः पृष्टः ।

हरशिरसि शिरांसि यानि रेजु—

ह्रीरि हारि तानि लुठन्ति गृध्रपादैः ॥ १ ॥

इदमेवोत्तरार्धं संबदतीति नृपेणोक्ते सति स पण्डितः प्रोवाच ।
यदि गुम्फार्थ्याभ्यां श्रीरामेभ्यश्चस्तिभित्ताविदं न भवति तदतःपरमाजी-

१ इति प्राप्तो जरट्थ २ रतिरति तं ३ गृधु B ४ एका B ५ अभिरामं B

६ छिन्नपदयोःशब्दसौतेः ७ हनुमत्पाठके (अं. १४ श्लो. ४९), मांजप्रस्थे
१४९५ संस्करणे (पृ. २१६) च हरयते तत्र च काठिदागध्विना पुरितमुत्तरार्ध-
मिति कथितम्

वितान्तं कवित्वस्य संन्यास एवेति तत्प्रतिश्रवसमकालमेव यानपात्रे
निर्यामकान्निक्षेप्यावगाहमाने नीरधौ पङ्क्तिर्मौसैस्तं प्रासादमासाद्य पुनर्भ-
दनपट्टिकायां न्यस्तायामिदमेवोत्तरार्धमागतमालोक्य तस्मै तद्वृत्तितं पारि-
तोषिकं प्रसादीचकार ॥ इति खण्डप्रशस्तेर्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि
मन्तव्यानि ॥

२५ कदाचिद्राज्ञा रेवाभ्यस्तां पृष्टः, स्वं पण्डितस्त्रिलकमञ्जरीगुं-
म्फवैयद्यं जगौ । शिशिरयामिन्याध्वरमयामे निर्विनोदत्वात्तां प्रथमादर्श-
प्रतिमानीय पण्डितेन व्याख्यायमानां तिलकमञ्जरीकथां वाचयंस्तद्रस-
निपातभीरुः पुस्तकस्याधः कञ्चोल्कयुतमुवर्णस्थालस्थापनापूर्वं तां समाप्य
तच्चित्रकविताचित्रायमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह । मामत्र कथानायकं
कुर्वन् विनताया पदेऽप्यन्तीमारोपयन् शकावतारतीर्थस्य पदे महाकाल
माकलयन् यथाचसे तत्तुभ्यं ददामीत्वनिदधाने नृपे स्वद्योतप्रद्योतनयोः
सर्षपकनकचलयोः काचकाञ्चनयो धतूरकल्पपादपयोस्त्रिय तेषां महदन्त-
रमित्युचरत्—

६७) दोमुदय निरक्षर लोहमय्ये नाराय तुज्ज किं भणिमो ।

गुञ्जाहि समं कणयं तोलन्तु न गडसि पायालं ॥

इत्याक्रोशपरे तस्मिन् जाज्वल्यमानेऽग्नौ श्रीभोजं: तां मूलप्रतिमिन्धनी-
चकार । अथ स द्विधा निर्वेदभाग् द्विधाऽवाङ्मुखो निजसौधपश्चाद्भागो
जीर्णमञ्चापिरूढो निःश्वसन् भृशं सुप्चाप । बालपण्डितया तल्लुतया सम-
क्तिकमुत्थाप्य खानपानभोजननिर्मापणानन्तरं तिलकमञ्जरी* प्रथमादर्श-
लेखदर्शनेः संस्मृत्य ग्रन्थस्यार्धं लेखयांचके तदुत्तरार्धं नूतनीकृत्य ग्रन्थः
समर्थितः ॥

१ स. O d २ ग्रन्थ H ३ लोहमयी A ४ कित्तिय B ५ श्रीभोजे P

* अयं तिलकमञ्जरीग्रन्थो मुद्रितः

१ प्रथमादर्शलेखनात्. O d

२६ अन्यदा भोजसमायां काव्यमिदमुक्तं तेन—

६८) धाराधीश धरामहीशगणने कौतूहलीवानयं
वेधास्त्वद्गणनां चकार सट्टिकास्रण्डेन रेखां दिवि ।
सैवेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमिधवा—
भावात्तस्यजति स्म सोयमवनीपीठे तुपाराचलः ॥

अपरपण्डितैरस्मिन्काव्ये उपहसिते धनपालेनोक्तम्—

६९) * शैलेर्वन्धयति स्म वानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वस्तु प्रस्तुतमेव किञ्चन धयं श्रूमस्तथाप्युच्चकै-
ल्लोकोयं हसति प्रसारितसुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा राजन्महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते पण्डितं प्रति परमा-
हतेन तेन प्रत्युक्तं—

७०) I कानीनस्य मुनेः स्वबान्धवधुवैधव्यविध्वंसिनो
नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः* स्वयं पाण्डवाः ।
तेमी पञ्च संमानजानय इति ख्यातास्तदुत्कीर्तनं
पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य कान्या गतिः ॥

२७ अधुना किमपि प्रबन्धादि त्रिन्यमाणमास्ते नृपेणेत्युक्ते धन-
पालः प्राह—

७१) जारनालगलदाहशङ्कया
मन्मुखादपगता सरस्वती ।

१ पयमिदं भोजप्रबन्धे (२१०) व्यस्ति

* पयमिदं सङ्कितकर्णामृते ५-२७३ धर्मकीर्तिरिति तत्र च पाठान्तरं तृतीये पदे
'वागर्थी च गुलाशृताविव तथाप्यस्मत्प्रबन्धानयं' I पयमिदं सुभाषितावल्यां ३०४४
धर्मविदेकादुद्धृतं बोयलिक महाशयेन (सुभाषितावलि notes p. 93) तत्र चतुर्थे
पदे यथा—तेषां कीर्तनमाम्नन्ति मुनयो धर्मस्य तुङ्गमा गतिः X अद्यते जारजः
कुण्डो मृते मर्तुरि गोलकः १ समानजातय P २ भोजप्रबन्धे पयमिदं (२८८)

तेन वैरिकमलाफचग्रह—

व्यग्रहस्त न कवित्वमस्ति मे ॥ १ ॥

७२) वचनं घनपालस्य चन्द्रनं मलयस्य च ।

सरसं हृदि विन्वस्य कौऽमूत्राम न निर्वृतं ॥ २ ॥

अन्यदा सर्वाण्यपि दर्शनानि एकनाह्यमुक्तिमार्गं पृष्टे ते त्वस्वदर्शन-
पक्षपातं ब्रुवाणाः सत्यमार्गजिज्ञासयैकीक्रियमाणाः पाप्मासीमवधीकृत्य
श्रीशारदाराधनतत्पराः । कस्या अपि निशःशेषे जागर्षति व्याहृतिपूर्व-
मुत्थाप्य सा नृपं—

७३) श्रोतव्यः सौगतो धर्मः कर्तव्यः पुनरार्हत ।

वैदिको व्यवहर्तव्यो ध्यातव्यः परमः शिवः ॥

अथवा ध्यातव्यं पदमक्षयं । श्लोकममुं राज्ञे दर्शनिभ्यश्च समादिश्य
श्रीभारती तिरोदधे ।

७४) अर्हिसालक्षणो धर्मो मान्या देवी च भारती

ध्यानेन मुक्तिमाप्नोति सर्वदर्शनिनां मतम् ॥

इति श्लोकयुग्मं निर्माय नृपाय निरपायनिर्णयं प्राहुः ॥

शोभनमुनेश्वतुर्विशतिका स्तुतिः प्रतीतैव* ।

२८ अथ तन्नगरनिवासिनी शीतौमिधाना रन्धनी कमपि विदेश-
वासिनं कार्पटिकं सूर्यपर्वणि पाकपाशनमुपादाय जलाश्रये कङ्कगुणीतैल-
मास्वाद्य गृहमुपेत्य तद्धमनाद्विपन्नमालोर्बयै सद्रव्यमित्युत्पद्यमानकलङ्कश-

१ सोमेधरहृत्सीतिकौमुद्यामपि इत्यते पद्यमिदं (१-१६) २ निता C
३ व्याहृत C d ४ ध्यातव्य P ५ ध्यातव्य P ६ सरस्वती C d ७ ध्यानेन
मुक्तिमार्गं इत्यादेव C D ८ युग्मश्लोकमुत्त्वा देवी तिरोधत् D ९ शोभनचतु b D

* इयं चतुर्विंशिका काव्यमालया मुद्रिता

१० शीता (सीता) भोजप्रबन्धेपि १८९५ सस्करणे वर्णिता (पृ ८८, ८९, १४७, २०४)

११ उष्णीय D १२ कार्पटिकं पाकाय कस्या गृहेऽर्भं कारयित्वा निशि पुरतःपि-
कल्प्यत्ययेन काहुणीतैलं परिवेषितं इति वाक्यार्थो भावते इति प्रथमतः इहार्ता

७९) *सुरताय नमस्तस्मै जगदानन्ददायिने ।

इति प्रोक्ते—

आनुपङ्क्ति फलं यस्य भोजराज भवादृशाः ॥

इति विजययोक्ते राजा सत्रपमधोमुखः तस्थौ । ततो राजा तां भोगिनीं चके ।

अन्यदा तथा जालान्तरे, चन्द्रकरस्पर्शेऽपाठि—

८०) †अलं कलङ्कशृङ्गार करस्पर्शनलीलया ।

चन्द्र चण्डीशनिर्मात्यमसि न स्पर्शमर्हसि ॥

इत्यत्र बहु वक्तव्यं परंपरया तच्चु शतव्यम् ॥

इति शीता (सीता) पण्डिताप्रबन्धः ॥

२९ अथ भयूखाणाभिधानौ भावुकशालकौ पण्डितौ निजविद्वत्तया मिथः स्पर्धमानौ नृपसदासि लब्धप्रतिष्ठावमृतां कदाचिद्वाणपण्डितो जामिमिलनाय तद्दृहं गतो निशि द्वारप्रसृतो भावुकैनानुनीयमानां जामि निशम्य सत्र दद्याधान इत्यशृणोत्—

८१) *गतप्राया रात्रिः कृशतनु क्षशी क्षीर्यत इव

प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णित इव ।

प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्लृप्तमहो

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।

कुचप्रत्यासक्त्या हृदयमपि ते चण्डि कटिनम् ॥

इति आतृमुलाचूर्णं पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्रपा च कुष्ठी भवेति तं आतरं शशाप इति । पतिव्रताव्रतप्रभावाच्चदात्वप्रसूतरोगेः प्रातः शीतरक्षा-

* भोजप्रबन्धे वर्तते पद्यमिदं (२८९) आर्षधर पदव्यां (५११) धरस्वतीकुटुम्ब-
दुहितृरिति १ सुख C D † वाग्मशालकारेऽप्युदाहृतं पद्यमिदम् X सुगाफितावल्यां
(११११) शक्यतेति शक्यं ११११११ (१०११) च वक्ष्यामीति १ इति H
१ तदात्वे प्रसूतप्रसूतरोगेः C D तदा च प्रसूतप्रसूतरोगेः H B

पिहितसनुर्नृपसभायामायातो मयूरेण मयूरेणैव कोमलगिरा वरकोडीति
 तं माकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो बाणं सविस्मयं प्रेक्षमाणस्तेन
 प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यवतारयांचक्रे । बाणस्तु सापत्रप्रस्तत
 उत्थाय नगरसीमनि स्तम्भमारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमधःकुण्डं विधाय स्त-
 म्भामवर्तिनि सिक्के स्वयमाधिरूढः *सूर्यस्तुतौ प्रतिकाव्यप्रान्ते सिक्क-
 पदं छुरिकया छिन्दन् पञ्चमिः काव्यैस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्क-
 काग्रे विलसः पष्ठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतमानुस्तत्प्रसादात्सद्यःसंजातजा-
 त्वकाञ्चनकायैः । अन्यस्मिन्नहनि स सुवर्णचन्दनावलिषाङ्गः संवीतसित-
 दिव्यवसनः समाजगाम । तद्गुःपाट्यं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं
 मयूरे विज्ञपयति बाणो बाणनिभया गिरा तं मर्मणि विव्याध । यदि
 देवताराधनं सुकरं तदा त्वमपि किमपीदृक् चित्रनाविःकुरु । इत्यभिहिते
 तेन मयूरेण सं प्रति प्रतिवचः संदधे । निरामयस्य किमायुर्वेदविदा
 तथापि तव वचः सत्यापयितुं निजपादौ च पाणी दुर्या विदार्य त्वया
 पष्ठे काव्ये सूर्यः परितोपितोऽहं तु पूर्वस्य काव्यस्य पष्ठेऽक्षरे भवानी
 परितोपयामीति प्रतिश्रुत्य सुखासनमासीनश्चण्डिकाप्रासादपश्चाद्भागे नि-
 विष्टो मा भाङ्क्षीर्विभ्रममिति पष्ठेऽक्षरेऽ प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रसादात्प्रत्य-
 ग्रप्रथमानवपुःपल्लवः स्वसन्मुखं च तत्प्रासादमालोक्यागिमुखागतैर्नृपति-
 प्रमुखराजलोकैः कृतजयजयारवो महता महेन पुरं प्राविक्षत् ।

१ वरकोडी b वकोडी d २ ततः t ३ चिन्तयान्तिके H c ४ शिष्यके d

* सूर्यशतकं मयूरचितं न बाणकृतं काव्यमालायां च प्रसिद्धम्

५ कायकान्तिः b L ६ वाराधनाय a

‡ चण्डीशतकं तु बाणरचितं न मयूरकृतम् काव्यमालायां च प्रसिद्धम् तत्त्व प्रथमः

श्लोकः इत्थं समपः B आदर्शे प्रदत्तः—

मा भाङ्क्षीर्विभ्रमं भूधरविपुरता केयमास्वस्य रायं
 पाणौ प्राण्येव नार्यं कलयसि बलहृत्प्रत्या किं विदुर्ले ।
 इत्युत्तरोपकेतुप्रकृतिमवयवान्प्राण्यन्त्येव श्रेया
 न्यस्तौ वो मूर्धन्यमुग्धा मरुत्तुदसुवहृत्पैरिदः ॥

३० एतस्मिन्नवसरे मिथ्यादृशां शासने विजयिनि सम्यग्दर्शनेद्वेषिभिः कैश्चित्प्रधानपुरूपैर्नृपोऽभिदधे । यदि जैनमते कश्चिदीदृग्प्रभावविर्भावः प्रभवति तदा सिताम्बराः स्वदेशे स्थाप्यन्ते नो चेन्निर्वास्यन्ते इति तद्वचनानन्तरं श्रीमान्तुङ्गाचार्यास्तत्राकार्यं निजदेवतातिशयं कमपि दर्शयन्तु इति राज्ञा गणितं । ते प्राहुः—मुक्तानामसद्देवतानामत्र कोऽतिशयः संभवति तथापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोऽपि विश्वचमत्कारकारी दर्शयत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशत्तो निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्यभागे स्थितो मन्त्रगर्भं *भस्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिकार्यं भागैकैकनिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्तस्त्वोऽभिगुस्तीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ॥ इति श्रीमान्तुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

३१ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो गूर्जरदेशमविदग्धतया निन्दन् स्थानपुरूपेणाभिदधे । अस्माद्देशीयबालगोपालस्योपि भवदीयपण्डिताप्रणीः कोऽपि तुलां नारोहतीति । इततः ज्ञापितवृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोपवेषधारिणं पण्डितं पणस्त्रियं च तत्र

१ तत्तत्तो स्वर्दया कामीरं गतो इत्यधिकः पाठः d आदत्ते २ दर्शयन् L d ३ अभिहिते L H ४ ततश्चत्वारिंशत् c d

* भस्तामरस्तोत्रं श्रीमान्तुङ्गाचार्यैरेतैः प्रतिदमस्ति

५ देशीयबालगोपालयोः c H

§ B H आदर्शयोरत्रैवं पाठः—विज्ञो नृपस्तं तथा भावितं चिन्तितुं आकारसंगृह्याद्वियन्तमपि कालं विलम्बमान स्थानपुरूपेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः भीमीम स्वदेशसीमान्तनगरे विदग्धाः काश्चिदपणस्त्रियः यश्चैन गोपवेषधारिणः पण्डिताय गुणवान् । अन्वयाद्भीमो जटौपारिकेण, तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेशीनाम्नीं पणस्त्रियं स गृहीत्वा विदग्धलोकमुधारारं धारागारादवाप्य तां तापि तत्रानष्टुवे विमुच्य प्रत्युपसुद्धे भूपाय गोपे निवेदिते भीमोजेन किमपि वदेत्वादिष्टः—

प्रहितवान् । तत्र प्रस्यूषे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन किमपि निवेदयेत्यादिष्टः

(२) भोय ए हु गलि' कण्टुलउ भण केहउं पडिहाइ ।

उर लच्छिहि' मुह सरसति सीम निवद्धि काई ॥

T सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो राजा तदुक्तिविस्मितः T । सभायामलंकृतायां नेपथ्यधारिणीं पणखियं पुरो विलोक्य तां प्रति ' इह किं ' इत्याकस्मिकं वचः श्रीभोजः समादिशत् । अथ स्वजाति-पक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्रं शेमुपीनिधिः सा सुमुखी शरीरिणी प्रतिभेव गम्भीरमपि तद्वचनतत्त्वमवगम्ये, पृच्छन्तीति नृपं प्रति वचः प्रधितवतीत्युचिततद्वचनैधिकसितास्येर्न भोजेन लक्षत्रये दाप्यमानेऽज्ञात-तत्त्वतयां त्रिरुक्तोऽपि कोशाधिपो यदा न ददाति तदा तं प्रकाशमाह । देशसात्न्यासप्रकृतिकार्पण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दाप्यते । औदार्यात्तु साम्रा-ज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रयमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तविश्रान्तमपाज्ञाजनरेखा-शुगं शुभपदस्या गिरूप्य मयेह किमित्यभिहितं । अनया तु द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्षेणऽजनरेपामिपात् । यो भवञ्चां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपेदितं तदियं प्रस्यक्षरूपा भारती तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं कियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिव्यारान्नवलज्ञांस्तंस्यै दापयामास ॥

१ भोज एव हु कण्टुलउ n २ स्तंभउउ वंजुल n ३ लच्छिहिं c
४ काई c उरि लच्छिहि मुहि c सीम विहली कोइ c

T T स्थाने इति तदुक्तिमाकर्ष्य विस्मयस्मेरमानसः II आदर्शः पाठः

५ सुमुखी शिरोमणी P ६ तद्वचोवगम्य B H c ७ वचसा D c विरु-
तितवदनाम्भोजेन t

† तस्मिन्स्तम्भता भजनाने B H आदर्शयोरधिरापेक्षितव

१ प्राकृतसुप्रलक्षणात् A H वरस्वित्प्रकृतप्रकारे। वर्तते चैतादृश
सुप्रम् । १० गत इत्याद्याङ्गोत्तरं एतन्ती प्रशयदशतयास्वतीनामपि पण्डिताना
योर्धोऽपिपयस्ते सहस्रयोद्विगन्ती B H ११ स्थानप्रत्ययान् II

३२ अथावाल्मदेव स नृपः—

८३) 'मस्तकस्यायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।

आहारोऽपि न रोचेत् किमुताकार्यं कौरिता ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मोऽप्रमत्तोऽमृतः । कदाचिन्निद्रामज्ञानन्तरं कश्चि-
द्विपश्चित्समेत्य बेगवति तुरगेऽधिरूढस्त्वां प्रति भेतपतिरूपैतीत्यनुसारेण
धर्मकर्मणि सञ्जीवित्तन्वयमिति वचनाधिकारिणे पण्डिताय प्रत्यहमुचित-
दानं ददानः कदापि परोक्षे सभासिंहासने उपविष्टः । स्थगिकावित्तस-
मर्पितघीटकात्प्रागेव मुक्ते पत्रं क्षिप्त्वाम्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं
पृष्ट इत्यवदत् । कृतान्तदन्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यद्दत्तं यच्च भुक्तं
तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः । तथाच—

८४) उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् ।

आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥*

८५) लोकः पृच्छति मे यार्त्तां शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥

८६) श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ने चापराहिकम् ।

मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३ ॥†

८७) मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपचयः ।

व्याधयो बाधिताः किं तु ह्यप्नन्ति यदमी जनाः ॥ ४ ॥

इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥‡

* श्लोकः सुभाषितावल्यां (३२६७) वर्तते

† अत्रत्य ०

‡ पत्रं मुखरीटिकयाम्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्विस्तृत इति श्लोकचतुष्टयं
जगात् a H

× हिनोपदेशे सुभाषितावल्यां (३२९०) च वर्तते

३ पूर्वाह्ने चापराहिकम् ०

¶ महाभारते शान्तिपर्वणि सुभाषितावल्यां (३२८९) च वर्तते

४ व्याधिताः ० K ५ मायन्ति ०

‡ अनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः a H L ० आदर्शान्मुक्तवान्यत्र भोपलभ्यते

३३ 'अथान्यदा' श्रीमोजः श्रीमीमनूपतेः पार्श्वद्वैतमुखेन वस्तुचतु-
ष्टयमयाचिष्टं । १ एकं वस्तु इहास्ति परत्र नास्ति २ द्वितीयं परत्रास्ति
अत्र नास्ति ३ तृतीयमुभयत्रास्ति ४ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति इति
विदुषां संदिग्धेषु पटहे वाच्यमाने गणिकावचनाद्वेश्यांतपस्विदानेश्वरघूत-
काररूपं वस्तुचतुष्टयं प्रहितमिति । वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

३४ अन्यदा' भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि कथाचिदपि
दरिद्रवंध्या ।

८८) माणुसंडा' दस दर्से दसां मुणियद्दे' लोपसिद्ध ।

महं कन्त ह इकन दसा अवारि नवोरहि लिद्धं ॥

इति पठ्यमानमाकर्ण्य तस्या दुस्सावस्यया संजातकृपो नृपः प्रात-
स्तत्यति सदस्यानीय तस्याः किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपुरकद्वये
प्रत्येकलक्षगूर्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तसौ प्रसादीकृतवान् ।
तेनापि तं वृष्टान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपाय-
नाथ सन्नातुलिकद्वयं कस्यापि समर्पितं तेन श्रीमोजस्यैव समर्पितं ॥

८९) वेलांमहल्लकलोलपल्लिद्धे* नद् वि गिरिनई पत्तं ।

अणुसरद् भग्गलग्गं पुणोपि रयणाथरे रयणं ॥

* इत्यनुभवाद्गत्यं नृपस्तथ्यमेव मेने यतः—

९०) मीणिताशेषविधासु चर्पास्वपि पयोलवम् ।

नामुयाद्यातको नूनमलभ्यं लभ्यते कुतः ॥*

इति बीजपुरकप्रबन्धः ॥

१ प्रदीपतो d २ दुरिधे d ३ माणुसंडी b ४ एव d ५ माणुसंडी
एव d देवेदि निम्नविधा d ६ मुञ्जा C ७ नवोरहि हरिवा d ८ वोरहि C
८ स्थामुल्या रत्नद्वयी प्रभृत्प्रोपहाराय H L ९ उपरीक्षित् d १० पतियं
d विदियं c वे

* ० तारवद्वर्पातर्पितः पाठः a आदर्से तोपउभ्यते

३६ अथान्यदा कस्यामपि निधि नृप एको न भव्य इति प्रच्छन्नं क्रीडाशुकं पाठयित्वा प्रातस्त्वया वाक्यमिदमुच्चारणीयमिति शिक्षितवान् । अथ तेन तथाभिर्धायमाने नृपेण पृष्टाः पण्डिता निर्णयमजानन्तः पाप्मासीमवधिं^१ याचितवन्तः । ततस्तन्मुख्यो वररुचिस्तर्निर्णयाय देशान्तरं परिभ्रमन्केनापि पशुपालेनाहमेवामुं निर्णयं भवत्स्वामिने निवेदयिष्यामि । परममुं श्वानं वृद्धतया नोद्धोदुं वत्सलतया न मोक्तुं च शक्नोमीति तेनोक्ते तं श्वानं निजस्कन्धे समारोप्य पशुपालं सह नीत्वा नृपसभामुपागतस्तत्तुत्तरकारिणं निवेदयामास । अथ स पशुपालो नृपेण तदेव वचनं पृष्टः । अस्मिन् जीवलोके राजन् लोभ एवैको न भव्यः । राज्ञा कथमिति गूयोऽपि पृष्टः । यद्वाक्षणः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृश्यमपि वहति तल्लोभस्यैव विजृम्भितमतो लोभ एव न भव्यः* इति एको न भव्यः प्रबंधः ॥

३७ अथान्यदा मित्रमात्रसहायो नृपतिर्निधि परिभ्रमन्पिपासाकुलतया पणरमणीगृहं गत्वा मित्रमुखेन जलं याचितवान् । ततोऽस्तुच्छ्वात्सल्याच्छम्भत्या कालंबिलम्बनेनेक्षुरसपूर्णः करकः तस्मैदमुपानीयत । मित्रेण खेदकारणे पृष्टे, एकस्यामिच्छुलतायां^२ पुरा रससंपूर्णः सवाहटिको घट आसीत् साम्प्रतं तु प्रजासु विरुद्धमार्गसे नृपे चिरकालेन केवला वाहटिकैव मृतेति खेदकारणं । नृपस्तदाकर्ण्य केनापि वणिजा शिवा-

१ पाप्मासीं यावत्याचितव्यवधानाः H L २ तज्जिपृष्टयावत्प्रान्तरितं श्वानं H L * अत्र H L आदर्शयोः निम्नलिखितमुपलभ्यते-वतः—

अहो लोभस्य साप्राज्यमेकच्छत्रमदीतले ।

तावन्नीतिर्विनीतत्वमतिशीले कुलीनता ।

यावज्जगन्वी लोभं क्षामं भाभ्येति जन्तुषु ॥

(पद्यमिदं H आदर्शप्रान्ते लिखितं)

इत्युभरन्कथमपि भूयोऽनुयुक्तः श्वानं दधानं विप्रभयतावरणं दर्शयन् लोभवशवित्तंस्तुल्यवृत्तिं ज्ञापयामास ।

३ श्वलेन भियमानायां रसः परिपूर्णः सवाहटिको घट आसीत् H c
४ विरुद्धमानहाय a P

यत्ने गृहति नाटके कार्यमागे तद्गुणचिन्तात्मानं विमृश्य तद्वच
स्तथ्यमेवेति' ततो व्यावृत्य स्वस्थानमासाद्य निद्रां सिधेवे । अथ परेषुः
प्रजासु संजातकृपो नृपः पणाङ्गनागृहं गतः । तदा च तथाय प्रजासु
वत्सलो नृपतिरिति प्रचुरेशुरससंकेतादिति व्याहरन्त्या राजा तोषितः ॥
इतीशुरसप्रबन्धः ॥

३७ अथ धारानगर्याः शाखानगरे प्रासादस्थिताया गोत्रदेव्या नमश्चि-
कीर्षया नित्यमागच्छन् कैदापि तद्भक्तिरञ्जितया देव्या स नृपः साक्षाद-
भ्यधायि । परबलं सन्निहितमागतं ततः शीघ्रं व्रजेति विद्यष्टः क्षणाद्गूर्जर-
सैन्यैः खं वेष्टितमालोक्य जवाधिनेन वाजिना व्रजन् धारानगरगोपुरे अवि-
शन्नादस्याकीदृश्याभिधानाभ्यां गूर्जराश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे धनुषी प्रक्षिप्य,
एतावता व्यापादितोऽसीति वदद्भ्यां त्यक्तः ॥

९१) असौ गुणी नमस्त्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

धनुषा गुणिना यश्चापश्यदश्वान्निपातितः ॥ १× ॥

इत्यश्ववारप्रबन्धः ॥

३८ अथान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः पुरगोपुरे छि-

१ दृश्यौ पुनः स वज्राधरः सौधमध्यास्य निद्रावसरे संजातकृपः प्रजासु ।
परस्मित्वादि पणाङ्गनागृहमुपगतस्तत्कालगतया तथाय प्रजासु वत्सलो नृपतिरिति C H
२ कदाचिद्वेलाव्यतिक्रमे जाते सति प्रत्यङ्गीभूतया देवतया मितपरिच्छदं द्वारप्रदेशमा-
गतमक्रभान्नुपमालोक्य ससंभ्रमाधिपेदुषी निजासनमत्रिचक्राम । नृपः प्रणामपूर्वकं
तं शूलान्तं धृञ्छन् सन्निहितं परबलमागतं विचिन्त्य शीघ्रं व्रजेति विद्यष्टो देवतया
क्षणात् गूर्जरसैन्यैर्वेष्टितं स्वमपश्यत् B C d H

+ कीर्तिकौमुदामेव पाठः श्लोकस्यास्यः—

असौ गुणीति मत्सेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

धनुषा गुणिना यस्य नमस्तथाय पातितः ॥

पयामिद् B L H आदर्शेषु नोपलभ्यते

१ छमुष P मुष L

स्वसृक्तेन तुरगेण प्रविशन् व्याकुलीकृतेषु लोकेषु, इतस्ततः पलायमानेषु
जनेषु कामपि तक्रविक्रयिणीं जनसंमर्देन मौलिकंपाद्गततपतितभद्रभाण्डा-
मपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विकसितमुस्तां तां प्राह । तवावि-
पादे किं कारणमिति नृपेण पृष्टे सा प्राह—

९२) हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य मुजङ्गदष्टं
देशान्तरे विधिवशाद्गणिकासि जाता ।
पुत्रं मुजङ्गमधिगम्य चितां प्रविष्टा
शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ॥
तस्मात्प्रदेशान्महीनदी प्रादुरासेत्यवादिषुः ॥
॥ इति गोपगृहिणीप्रयन्धः ॥

३९ अन्यदा प्रीतो भोज उपशिलोमेकां लक्ष्मीकृत्य धनुर्वेदमनिर्वेद-
मन्यसंस्तत्कालदर्शनार्थमागतेन सिताम्बरत्वेपधारिणा श्रीचन्दनाचार्येण
प्रत्युत्पन्नप्रतिमाभिरामतयौचित्यमभिदधे—

९३) विद्धा विद्धा शिलेयं भवतु परमतः कार्मुकक्रीडितेन
राजन्पापाणवेधव्यसनरसिकतां मुञ्च देव प्रसीद ।
क्रीडेय चेत्प्रवृद्धा कुलशिखरिकुलं फेलिलक्षं करोषि
ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पातालमूलम् ॥

इति तत्कवितातिशयचमत्कृतोऽपि शिशिद्विचिन्त्य नृपतिरित्युवाच ।
भवता सर्वशास्त्रपारङ्गतेनापि ध्वस्ता धारेति यत्पदमपाठि ततः कमप्युत्पातं
सूचयति* ॥

४० इत्थं डाहालदेशीयराशे राज्ञी देमतीनाम्नी महायोगिनी कदा-
चिदासन्नप्रसथा सदैव दैवज्ञानिति पप्रच्छ । कस्मिन्मुलमे जातः सुतः सार्व-

१ पलायमानेषु लोकेषु ० जगत्तमेषु लोकेषु H L २ तां प्रीतोऽज प्राह
तव निपादेऽपि किं हर्षकाले नृपेणेत्यभिदिता सा प्राह L ३ महीयसी नदी
प्रादुरासीत् L H इति लोका पदमि D

x प्रयन्धोऽर्थे B L आदर्शयोर्नोपलभ्यते

सौमो भवतीति । अथ तैः सम्यगवगम्योचराशिषु केन्द्रस्येषु सौम्यप्रहेषु त्रिपढायगेषु क्रूरेषु चामुकलम्बे जातः सुतः सार्वभौमो भवतीत्युक्तं तन्नि-
शम्यं निश्चितमसवदिनादूर्ध्वं षोडशप्रहरान्यावद्योगयुक्त्या गर्भस्त्रभं कृत्वा
नैमित्तिकनिर्णीते लम्बे सुत कर्णनामानं प्रासूतं । तद्गर्भधारणदोषावष्टमे
याज्ञे सा विपन्नो ।

मुलमजातत्वात्तराक्षमाक्रान्तदिग्बक्रः पट्ट्रिंशदधिकेन राशां शतेन
सेव्यमानश्चतुस्रसु राजविद्यासु परं प्राविष्यमावहन् विद्यापतिप्रमुखैर्न-
हाकविभिः स्तूयमानः । तद्यथा—

९४) *मुखे हारावातिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्राली सतिलकमभूत्पाणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्णे त्वदारियुवतीनां विधिवशा—
दपूर्वोऽयं भूपाविधिरहह जातः किमधुना ॥ १ ॥

९५) गोपीपीनपयोधराहतमुरः सन्त्यज्य लक्ष्मीपते
शङ्के पङ्कजशङ्कया नयनयोर्विश्राम्यति श्रीस्तव ।
श्रीमत्कर्णनरेन्द्र यत्र चलति भ्रूवल्लरीपल्लव—
स्तत्र नुट्यति भीतिभङ्गुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥ २ ॥

इति स्तूयमानः स कर्णनृपः कदाचिद्दूतमुखेन श्रीभोजमुवाच । भव-
लगर्या भवत्कारिताश्चतुरुत्तरं शतं प्रासादा । एतावन्न एव गीतप्रबन्धा
भवदीयाः । एतावन्ति तव विरुदानि । अतश्चतुरङ्गयुद्धेन द्वन्द्वयुद्धेन वा चत
सृषु विद्यासु वादशक्त्या त्यागशक्त्या वा मा निर्जित्य पञ्चोत्तरशतविरुदानां

१ इति निशम्य D २ दूतमुखे H ३ संयमिनीं पुरी जगाम D H ४ इन्द्र
लक्ष्मणेन O भूमिकिन्नमकारिणा इन्द्रलक्ष्मणेन सेव्यमानश्चिन्मल्लमकमलयुगलः B H

* पयनिद शार्ङ्गधर पदव्या (१२६२) इत्यापीति प्रदत्तम्
५ पत्रालि तं ६ इत्ययमनानावदात श्रीभोज प्रयानानि प्रादिभोत B L H
(कर्णोऽस्मिन्प्रयान्तः B काङ्क्षो नास्ति) ७ पादिवत् a P वादत्यक्तं एवा-
शेन च H L

माजनं भूयाः । नो वाहं त्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य राज्ञां शतस्य
 नाथो भवामीति तद्वचसा परिम्लानमुखाम्भोजः श्रीभोजः सर्वेष्वपि
 प्रकारेषु जितकाशिनं श्रीकाशिपुराधीशं विमृशन् त्वं विजितं मन्यमान-
 स्तानुपरोधपूर्वमभ्यर्च्यैवमङ्गीकारयामास । मयावन्त्यां श्रीकर्मणं धाराण-
 स्तामेकस्मितहनि लभे गर्तापूरपूर्वमारभ्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः पञ्चा-
 दशस्तप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे प्रथमं कलशध्वजारोपो भवति
 तस्मिन्नुत्सवे परेण नरेन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिरूख समागन्त-
 न्यमित्यं भोजस्य यथारुच्यङ्गीकारे कर्णगोचरंगते श्रीकर्णस्तेनापि प्रकारेण
 भोजमधधिकीपुरेकस्मितेव लभे पृथग् पृथग् प्रारब्धयोल्लभयोः प्रासादयोः
 सर्वाभिसारेण निजप्रासादं निर्मापयंस्तत्र कर्णः सूत्रभृतं पप्रच्छ । एक-
 स्मितहन्मुदयास्तयोरन्तरे कियान्कर्णांशुयो भवतीति निवेदतां । अथ तेन
 चतुर्दश्यनध्याये तत्र सप्तहस्तप्रमाणा एकादश प्रासादा दिनोदये प्रारभ्य
 दिनान्ते कलशारोपपर्यन्ताः क्वामित्वा नृपय दर्शितास्तया समप्रसा-
 मप्र्या नृपः प्रमुदितचित्तो भोजप्रासादकलापबन्धे संजायमाने निजप्रा-
 सादेऽनलसः कलशमधिरोप्य निर्णति ध्वजाधिरोपलभे तथा प्रतिज्ञया
 श्रीभोजं दूतमुखेन निमन्त्रयामास । ततः स्वप्रतिज्ञामङ्गीरर्मांलवमण्डल-
 ममुस्तथा मयानुभममुर्ध्वं श्रीभोजसूष्णीमारीत्

४१ अथ प्रासादध्वजाधिरोपानन्तरं श्रीकर्णस्तावद्भिरेव नृपैः समं
 परिधतः श्रीभोजमधिपेर्गपितुं । तदाच श्रीभोजराज्यार्थं प्रतिधुत्व श्रीमाल-
 वकमण्डलपार्श्विपाठाय श्रीकर्णः श्रीभीममाजूहवत् । अथ ताम्यां नरे-
 न्द्राम्यां मन्त्रेणाभरन्तो व्याल इय भोजभूपालो विगलितदर्पविपो बभूव ।

तदा चाकस्मिके संजाते भोजवपुरपाटवेऽपहृयमाने, सर्वेष्वपि घाटमार्गेषु निजनियुक्तमानुषैः सर्वथा निषिध्यमाने परपुरप्रवेशे, श्रीभीमः कर्णान्घ्र्णवर्तिनं निजसान्घिविग्रहिकं डामरं भोजवृत्तान्तज्ञानाय स्वपुरेण पप्रच्छ तेनापि स पुरो गायामध्याप्य प्रहितः श्रीभीमसभामुपागतः ॥

९६) अन्वयफलं सुपकं विष्टं सिद्धिलं समुन्मडो पवणो ।

साहा मिल्हणसीलां न याणिमो कञ्जपरिणामो' ॥

अनया गायया श्रीभीमे तथास्थिते श्रीभोजः सन्निहितपरलोकपथप्रयाणः कृततदुचितधर्मकृत्यो मम पञ्चत्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्दहिविधेयावित्यादिश्य दिवं गतः ॥

९७) कमु करुरे पुत्र कलत्र धी कमु करुरे करसणवाडी ।

एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग थे झाडी ॥

४२ इति भोजवान्धं वैश्यया कथितं लोकानां प्रति । तद्वृत्तान्तविदा कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समग्रायां भोजलक्ष्म्यामुपात्तायां श्रीभीमेन डामर आदिष्टो यच्छ्रीकर्णात्त्वया मत्परिकल्पितं राज्यार्थं भिजं शिरो वोपनेत्त्व्यमिति राजादेशं विधित्सुर्द्वात्रिंशता पत्तिभिः सह गुरुदेरे प्रविश्य मध्याह्नकाले प्रसुप्तं श्रीकर्णं बान्धं जग्राह । अथ तेन राज्ञा एकस्मिन् विभागे नीलकण्ठचिन्तामणिगणाधिपप्रमुखेदवतावसरे निर्णीते परस्मिन्नुत्तरार्धे समस्तराज्यधस्तूनि स्वेच्छैकमर्धमादत्स्वेत्यभिहिते षोडशप्रहरास्तथा स्थित्वा पुनः श्रीभीमराजादेशाद्देवतावसरमादाय श्रीभीमायोपायनीनकार ॥ अधैतत्प्रबन्धसंग्रहफाव्ययुगं यथा—

९८) पद्याशङ्कस्तमाने सुरभवनयुगे तुल्यलक्षणे प्राक्

प्राग्ध्वे यस्य शोधं भवति हि कलशारोपणं तत्र राश ।

१ अपह्रियमाणेषु P २ उद्धतसाहा मल्हणसीला b c ३ परिणामे b c
४ इत्येवो राज्यस्यानुशास्ति समस्ताराजलोकस्य त्रितीयं o L ५ दिवमुपेविवात्
o L ६ मत्परिकल्पितं निजं P ७ धन्व्ये K छान्द P c शिव d

अन्येन च्छत्रवालव्यजनविरहितेनाभ्युपेतव्यमेवं
संवादे भोजराजो व्ययविमुखमतिः कर्णदेवेन जिग्धे ॥ १ ॥

०९) भोजराजि दिवं गतेऽतिबलिना कर्णेन धारापुरी-
मङ्गं सूत्रयतोपरुध्य नृपतिर्भीमः सहायीकृतः ।
तद्द्रव्येन च दामरेण जगृहे बन्दीकृतात्कर्णतो
हैमी मण्डपिका गणाधिपयुतः श्रीनीलकण्ठेश्वरः ॥ २ ॥

१००) *कविषु वादिषु भोगिषु योगिषु
द्रविणदेषु सत्तामुपकारिषु ।
धनिषु धन्विषु धर्मपरेषु च
क्षितितले न हि भोजसमो नृपः ॥ ३ ॥

(७ आद्ये तथा सु. पुस्तके निम्नलिखितः प्रबन्धोऽधिको वर्तते)
अथ धीकर्णस्यापे इदं काव्यमुक्तं कर्पूरकविना मुखे दारावासिरित्वादि
(श्लो. ९३) । अपराधदण्डनाश्राप्ता तस्य कर्णेः किञ्चिन् प्रदत्तं ।
कुक्षेः कोटर एव कैटभरिपुर्षते त्रिलोकीमिमा-
मन्तभूरिभरं विभर्ति तमसि प्रीतो भुजगाधिपः ।
धीचण्डस्य स कण्ठमुग्रमवदेष त्वया ते हृदा
विभ्रागेनं पेषु विंशत्युक्था धीकर्णे निर्वाशिता ॥ १ ॥
धीनाचिराजकविनीकमेतदाज्ञा प्रदत्तम् ।
दत्ता कोटी सुवर्णस्य मत्ताश्च दत्ता दन्तिनः ।
दत्तं धीकर्णदेवेन नाचिराजकवेर्मदात् ॥ २ ॥

भार्यया दक्षितेन कर्पूरकविना समागच्छतो नाचिराजकवेरप्ये मार्गे इदं काव्यं
भणितं । यत्—

कव्ये कासि, न वेत्ति मामपि क्वे कर्पूरं, किं भारती
सत्यं, किं निपुरासि, बल्लभुयिता, केनाम्ब दुर्वपता ।
किं नीतं तव, मुञ्जमोजनदनद्वन्द्वं, कथं वर्तसे
दीर्घाशुभ्रजतेऽन्ययष्टिपदवीं श्रीनाचिराजः कविः ॥

श्रीनाचिराजकविना संकृतेन यदाज्ञा प्रदत्तं तत्सर्वमपि कर्पूरकवये प्रदत्तं ।

* पद्यनिर्देश भोजप्रबन्धेऽप्यस्ति

१०१ धाराधीशधरामहीशगणने०—

(अयं श्लोकः पूर्वं (७०) संपूर्णः प्रदत्तः)

*इत्यादि भोजस्य नानाविधाः प्रवन्धा अवशेषा यथाश्रुतं मन्तव्याः ॥

* c d b पुस्तकेषु प्रान्तभागे छिरितानि मुद्रितपुस्तके च टिप्पण्यां प्रद-
तानि काव्यानि यथा (सर्वाण्येतानि श्रीबालविरचितभोजप्रवन्धे सन्ति)—

धाराधरस्त्वक्षिरेव नरेन्द्र चित्रं

वर्षन्ति वैरिनिताग्नलोचनानि ।

कोशेन घन्तमसंगतिराहवेऽस्य

दारिद्र्यमन्सुदयति प्रतिपार्थिवानाम् ॥ १ ॥

कूर्मः पातालगङ्गापयसि विहृतां तत्तटोत्सुमुस्ता-

मादस्तामादिपोषी शिथिलयतु फणामण्डलं पुष्पलीन्द्रः ।

दिङ्मातङ्गा मृगालीकवल्लकलनां कुर्वतां पर्वतेन्द्राः

सर्वे स्वेरं चरन्तु त्वयि वहति विभो भोज देवी धरित्रीम् ॥ २ ॥

अये साजा उचैः पथि वचनमाकर्ण्य शृङ्घिणी

शिशोः कर्णां यास्मात्सुपिहितवती दोगवदना ।

मयि क्षीणोपाये यदहव दशावभुचहुले

तदन्तः शन्यं मे स्वमसि पुनरुद्धर्तमुचितः ॥ ३ ॥

व्यामोर्दिमस्तो मृगाः कितलशेज्जालैस्त्वया तापघाः

पुष्पैः कृचरणाः फलेः शत्रुनयो परार्दितास्त्रायसा ।

स्वल्पैर्गन्धगजास्त्वथैव विहिताः सर्वे वृत्तार्थास्ततः

त्वं विश्वोपकृतिशमोऽसि भयता भद्राश्रयोऽन्ये हुमाः ॥ ४ ॥

हठादाकृष्टानां कतिपयपरानां रचयिता

जनः स्पन्दालिभेदहृद कपिना वदयवचसा ।

भवेदथ शो वा किमिह बहुना पापिनि कलौ

घटानां निर्मातुस्त्रिभुवनविधातुश्च कलहः ॥ ५ ॥

मुक्ताभूषणमिन्दुविम्बमजनि, व्याकीर्णतारं नमः

स्मारं चापमपेतचापलमभूदिन्दीवरे मुद्रिते ।

व्यालीनं कलकण्ठमन्दरमितं मन्दानिलैः स्पन्दितं

निष्पन्दस्तवका च यम्बरकृता साभूष जाने ततः ॥ ६ ॥

१०२) देव स्वत्करनीरे दशदिशि प्रारब्धपुण्योन्नतौ
 चक्षत्काञ्चनकङ्कणमुतितटित्स्वर्णामृतं वर्षति ।
 वृद्धा कीर्तितरङ्गिणी समभवत्सीता गुणप्राप्तममूः
 पूर्णं चार्थिसरः शशाम विदुषां दारिद्र्यदावानलः ॥ १ ॥

खिन्नं मण्डलमैन्दवं, विलुखितलभारनद्धं तमः
 प्रागेव प्रथमानकैतकशिखलाब्धिष्यितं सुस्मितम् ।
 शान्तं कुण्डलाण्डवं, कुञ्जलयद्गन्धं तितोर्मालितं
 धीर्तं विद्रुमसीत्कृतं, गहि तस्यो जाने किमासीदिति ॥ ७ ॥
 अहो मे सौभाग्यं मम च भवमूतेषु भगिर्ति
 तुल्यायामारोप्य प्रतिफलति तस्यां लघिमति ।
 गिरां देवी सद्यः धुतिकलितस्वहारकलिषा
 मधुलोमाधुर्यं क्षिपति परिपूर्यं भगवती ॥ ८ ॥
 लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलगृहं दर्पणो दिग्भूना
 पुष्पं श्यामालतायास्त्रिभुवनजयिनो मन्मथस्यालपत्रम् ।
 पिण्डीभूतं हरस्य स्मितममरधुनीपुण्डरीकं घृणाद्धो
 ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितरूपस्तारकागोधनस्य ॥ ९ ॥
 महाराज थीमन् जयति यशसा ते घवलिते
 पयःपारावारं परमपुरुषोऽयं गृणयते ।
 कपर्दी कैलासं कविवरमभौम कुलिशभृत्
 कलानार्थं राहुः कमलभवतो हंसमधुना ॥ १० ॥
 नीरस्यीरे गृहीत्वा निखिलरगतत्वीर्याति नाडीकजन्मा
 तर्कं पूत्वा ह्यु सर्वानदति जयनिर्षीष्यपाणिर्मुकुन्दः ।
 सर्वांस्तुल्यशैलान् दहति पशुपतिर्मांलनेश्रेण पश्यन्
 व्यासस्त्वत्कीर्तिकान्तौ दिग्गति नृपते भोजराज क्षितीन्द्र ॥ ११ ॥
 विद्वान्निखिलामणे ब्रह्मगिर्तुं धाता त्वदीय यशः
 वेलासं च निरीक्ष्य तत्र लघुतां निक्षिप्तवान् पूर्वये ।
 उशानं तदुपयुंभासद्वपरं तन्मूर्ध्नि गत्राजलं
 तस्यामे फणियुत्रवं तदुपरि स्फारं मुधादीपितम् ॥ १२ ॥
 स्वर्गाद्गोपाल इन्द्र मजसि सुरसुने भूतले कामधेने—
 वीरहस्यानेतुकास्तुगचवमधुना मुग्धं दुग्धं च तस्याः ।

१०३) श्रीभोजे मृगयां गतेऽपि सहसा चापे समारोपिते-
 ऽप्याकर्णान्तगतेऽपि मुष्टिगलितेऽप्येणांगलभेऽपि च ।
 न त्रस्तं न पलायितं न चलितं नोत्कंपितं नोत्प्लुतं
 मृग्या मद्भक्षिनं करोति दयितं कामोऽप्यमित्याशया ॥ २ ॥

धुत्वा धीभोजराजप्रचुरवितरणं श्रीवृष्णस्तनो सा
 प्यर्थो हि स्यात्प्रयासस्तदपि तदरिनिश्चितं सर्वमूर्ध्याम् ॥ १३ ॥
 अस्य धीभोजराजस्य ह्यमेव सुदुर्लभम् ।

शत्रूणां शृंसलेर्लोहे ताभ्रं शासनपत्रकेः ॥ १४ ॥

निजानपि गजाम् भोजं ददानं प्रेक्ष्य पार्वती ।

गजेन्द्रवदनं पुत्रं रक्तवध पुनः पुनः ॥ १५ ॥

पटो जन्मस्थानं मृगपरिजनो सूर्जवसनं

वने वासः कन्दादिकमशनमेवंविधगुणः ।

अगस्त्यः पाषोर्धि यद्वृत्तं वराम्भोजतुहरे

क्रियासिद्धिः सख्ये वसति महतां नोपकरणे ॥ १६ ॥

रपत्येकं चक्रे भुजगयमिताः सप्त तुरगा

निरालम्भो मार्गध्वरणविक्रलः सारथिरपि ।

रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नमस-

क्रियासिद्धि ० ॥ १७ ॥

विजैतव्या लङ्का चरणतरीयो जलनिधि-

विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सदायाध कपयः ।

सयाप्यार्जो रामः सकल्पपपीदास्तसुलं

क्रियासिद्धिः ० ॥ १८ ॥

धनुः पौष्यं मौर्वी मधुकरमयी चक्रलक्ष्यां

स्यां कोणो बाणः सुहृदपि जडात्मा द्विमकरः ।

स्वयं चैकोऽनतः सकल्पभुवनं ध्यातुलयति

क्रियासिद्धि ० ॥ १९ ॥

अर्थं दानवैरिणा गिरिजयाप्यर्थं शिवस्याहते

देवेषु अपतीतके पुरहरामावे समुन्मीळति ।

गङ्गा सागरमन्दरं शक्तिचला नागाधिपः क्ष्मावर्त

सर्गद्वयमधीश्वरत्वमगमावा मां च निजादत्तम् ॥ २० ॥

१०४) त्यागैः, कल्पद्रुम इव भुवि त्रासिताशेषदौस्थ्यः

साक्षाद्वाचस्पतिरिव जनान्दृष्वनानाप्रबन्धः ।

राधावेधेऽर्जुन इव चिरात्तस्य कीर्त्योत्कचित्तै—

राहतो द्रागमरनिकरैः स्वर्ग्यौ भोजराजः ॥ ३ ॥

इति श्रीमिरुद्राचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीभोजमीम-

भूपयोर्नावावदावर्णनो नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥

शुक्तिद्वयपुटे भोज यशोऽर्घ्यो तव रोदसी ।

मन्ये तदुद्भवं मुक्ताफलं शीतलमण्डलम् ॥ २१ ॥

अमृतप्राची पित्रा रसपतिरिव प्राप्य कनकं

गतच्छायमन्त्रो बुभजन इव भ्राम्यसदसि ।

क्षणात्क्षीणास्तारा भुवतय इवातुल्यमपरा

न राजन्ते दीपा दक्षिणरहितानामिव गृहाः ॥ २२ ॥

समुन्नतवनस्तनस्तवकपुम्बितुम्यीफल—

इगन्मधुरवीणया नितुभलोकलोलभुवा ।

त्वदीयमुपचीयते हरकिरीटकोटिकुण्डल—

तुपारकरकन्दलोकविरण्वरगौरं यतः ॥ २३ ॥

बङ्गलसौजीपाल त्वदद्वितनगरे संचरन्ती किराती

कीर्णान्यादाय रत्नान्युक्तास्त्रदिवाहारशङ्काकुलाङ्गी ।

क्षिप्त्वा श्रीसङ्गरागडं तदुपरि मुकुलीभूतनेत्रा धमन्ती

श्लासामोदातुपाठमंशुकरनिकरैर्भूमशङ्कां विमर्ति ॥ २४ ॥

स्नाता तिष्ठति कुन्तलेधरसुता वारोऽऽराजस्वसु—

सुते रात्रिरियं त्रिता कमलया देवी प्रसादाधुना ।

इत्यन्तं पुरसुन्दरीजनगणे न्यायाविकं ध्यायता

देवेनाप्रतिपत्तिमुदमनसा द्विधाः स्थिता नाविकाः ॥ २५ ॥

बहते मुक्ताभ्रैर्गो क्षेपः फणाफलकस्थिता

कमलपतिना मन्दिपुष्टं तदा स न धार्यते ।

तमपि कुर्वते शोभाधीर्न पयोनिधिरादरा—

ददत महतां निःसीमान्यरिप्रविभूतयः ॥ २६ ॥

इष्टे धीभोजराजेन्द्रे गलन्ति श्रीणि तत्क्षणात् ।

छन्नोः छन्नं कवेः कष्टं नीविदन्धो मृगीरक्षाम् ॥ २७ ॥

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

तृतीयः प्रकाशः

सिद्धराजप्रबन्धः

१ अथ कदाचिद्दूर्जरदेशे अवग्रहनिगृहीतायां वृष्टौ राजदेयविभाग-
निर्वाहाक्षमो देशलोकः तत्रियुक्तैर्व्यापारिभिः श्रीपत्तने समानीय भी-
मभूपाय न्यवेद्यत । ततः कदाचिदहर्मुसे श्रीमूलरान्कुमारस्तत्र चङ्क्रम-
माणो नृपपतिभिः सत्यनिदानीभूतदानीसंबन्धे व्याकुलीक्रियमाणं सकल-
लोकमालोक्य पारिपार्थिकेभ्योऽधिगतवृत्तान्तः कृपया किञ्चिदश्रुमिथलो-
चनो बाह्वर्वाल्यां तदतुल्यां कलया नृपं परितोष्य वरं वृणीष्वेति नृपा-
देशमासाद्य भाण्डागार एव चरोऽयमस्तु इति विज्ञपयामास । राजा
किमिति न याचसे इत्युक्तः प्रातिप्रमाणामावादित्युदारिर्यन् भृशं निर्बन्धप-
राद्धराधिपत्तेषां कुट्टम्बिकानां दानीमोचनवरं यवाचे । ततो हर्षबाप्या-
विललोचनेन राज्ञा तत्तथेति प्रतिपद्य भूयोऽप्यर्थयेत्यभिहितः ।

१) कुट्टाः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः

स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः ।

दुःपूरोदरपूरणाय पिबति श्रोतःपतिं याडवो

जीमूतस्तु निदापसंभृतजगन्संतापविच्छिन्नये ॥

इति काव्यार्थवलेन निगृहीतप्रभूतलोगस्ततो भूयः किमप्यभ्यर्थ्यमा-
नोऽपि मानोत्ततया स्वस्थानमगमत् । तैश्च कौटुम्बिकन्यैर्कैः स्तूयमान-

१ निगृहीतवनेन विशेषदृष्टशादिदेशमामर्शोद्भिन्नेषु राजदेयविभागनिर्वाहा-
मेषु तत्रियुक्तैर्व्यापारिभिः सकलैऽपि यं ज्ञानवित्तो देशलोकः L H C आदर्शनेनें पाठः
२ पाठान्यां & ३ अतुल्यां L ४ इत्युदीयं H L ५ विस्मयवति, शाहंपरस्वरत्यां
(७०१) दानापितावत्यां (१८५) ४ पयमिदं रस्यते ९ सत्यार्थं H d

सृष्टीयेऽहनि स श्रीमूलराजः स्वलोकं जगाम । तच्छोकाम्बुधौ स राज-
लोको राजा स च पूर्वमोचितलोकश्च निमगाश्चिरं चतुरैर्विविधयोधवलाद-
पहृष्टशोकमङ्कुशके ।

२ अथ द्वितीयवर्षे कर्णुकलोकैर्षीबलालिप्पदेषु समस्तसस्येषु न्यती-
ततद्वर्षयो राजदेवविगामे प्रदिश्यमाने राज्ञि चानाददाने सति तैरु-
चरसभा मेलिता । तत्र सभ्यानां लक्षणमेवं—

२) न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न षदन्ति धर्मम् ।
धर्म स नो यत्र न चास्ति सत्यं
सत्यं न तपत्तृत्तानुविद्धम् ॥

इति निर्णयात्सभ्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानो राजा प्रादितः । तत्रनेन द्रव्येण
कोशद्रव्येण च श्रीमूलराजकुमारक्षेत्रे नत्र्यश्विपुत्रपमासादः श्रीभीमेन
कारित ।

३ अनेन श्रीपद्मे श्रीभीमेधरदेवमहारिकामीरवाणीपारादी कारितौ
सं० १०७८^० पूर्वे वर्षे ४२ श्रीभीमेन राज्यमकारि । श्रीउदयमतिनाभ्या
तत्रारवा श्रीपद्मे सदमन्त्रिद्वसरोवरादप्यतिगायिनी नत्र्या वापी कारिता ।
अथ सं. ११२०^० वर्षे श्रीकर्णस्य महान्तंगारिणः राज्याभिषेकः संजात ॥

१ प्रायस्काले कालेऽप्यथा स्वर्गीयमभ्यास्य कथ्यतेचिरेतैर्लोके । उदेव
भवाद्युवराजान् एतौभगवैव स्यमानसुगीयेऽहनि तदीयवृत्तोपदत्ता श्रीमूलराज
B H L, २ राजदेवमन्त्रिगामे B P L, ३ प्रदिश्यमाने B H K J,

४ महाभारते, शिल्पदेशे, शिल्पशास्त्रे (११४४) च हायने पत्रनिदम्

५ इती इनेन पार्श्वद्वारादिवा कापुदेमाणकोश d H ५ अथ
सं. १०७८ पूर्वे श्रीभीमेव वर्षे ४२ H सं. १०७७ प्रारम्भ वर्षे ४२ मास १०
दिन २ रात्रि इति B P सं. ११२० वर्षे H सं. ११२० क्षेत्र यदि ७
होने एतद्वृत्ते हीमने B P ४ श्रीकर्णदेवाय B P

४ इतश्च शुभकेशिनामा कर्णाटराट् तुरगापहृतोऽष्टैर्व्यां नीतः कुत्रापि पत्रलवृक्षच्छायां सेवमानः प्रत्यासन्नदावपावके कृतज्ञतया विश्रामोपकार-
कारिणं तमेव तरुमणिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्दहने प्राणानाहुतीचकार ।
ततस्तत्तूनुर्जयकेशिनामा तद्राज्ये सचिवैरभिपिक्तः क्रमेण तत्सुता मयण-
ल्लदेवी समजनि सा च शिवभक्तैः सोमेश्वरनामनि गृहीतमात्र एवेति पूर्व-
भवमस्मार्थात् । यदहं प्राम्भवे ब्राह्मणी द्वादशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं
द्वादशवस्तूनि तदुद्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता बाहुलोढ-
नगरमागतां तत्करं दातुमक्षमाश्रतो गन्तुमलभमाना तन्निर्वेदादहमागा-
मिनि जन्मनि अस्य करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना कृतान-
शना च विपद्यात्र कुले जातेति पूर्वभवस्पृतिः । अथ बाहुलोढकरमोच-
नाय सा गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना तं वृत्तान्तं पित्रे^१ निवेदयामास ।
अथ जयकेशिराज्ञा तं व्यतिकरं ज्ञापितः श्रीकर्णः स्वप्रधानैः स्वसुताया
मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्र-
वणादुदासीने^२ सति तस्मिन्नेव राशि निर्वन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता
स्वयं वरां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णवृषो गुप्तवृत्त्या स्वपमेव तां कुत्सित-
रूपां निरूप्य सर्वथा निरादर एव जातः । ततोऽष्टभिः सहचरीभिः
सह नृपतिहत्याकृते मयणल्लदेवीं प्राणान्पारिजिहीषुं मत्वा श्रीकर्ण-
जनन्या उद्दयमतिराश्या तासां विपदं दृष्टुमक्षमया तामिः सह प्राणसंकल्प-
श्चक्रे ॥ यतः—

३) *स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्सु ।

अचला निजोपहृतिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने ॥

* अयं प्रबन्धः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धे वर्तते

१ प्रान्तरप्रान्तगूर्मौ H L २ मुपागता H ३ मातरं निवेदितवती B H L

४ श्रीकर्णः प्रधानपुस्त्र्यैर्मयणल्लदेव्याः कुरूपतां निशम्य मन्दादरे b H ५ वि-
लोक्य H D ६ दिक्न्यामिरेव मूर्तिमतीभिः H B L

५ अयं श्लोकः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते ।

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभक्त्या तां' परिणीय श्रीकर्णः
पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न संभावयामास ॥

। ६ "अन्यदा कस्यामप्यधमयोपिति सामिलापं नृपं मुञ्जाल्मन्त्री कञ्चु-
किना विज्ञाय तद्वेषधारिणीं कृत्वा मयणल्लदेवीमृतुस्नातां रहसि प्राहि-
णोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेममुज्यमानायास्तस्या आधानं
समजनि तदा च तया संकेतज्ञापनाय नृपकराजामाङ्कितमङ्गुलीयकं
निजाङ्गुल्यां न्यधायि । अथ प्रातस्तद्दुर्विलसितात्प्राणपरित्यागोचतो नृपतिः
स्मार्त्तस्तत्प्रायश्चित्तं पप्रच्छ । तैस्तप्तताम्रमयपुच्छलिकालिङ्गनमिति' निवे-
दिते प्रायश्चित्तं तथैव चिकीर्षवे स मन्त्री यथावदवदत् ॥'

६ अमुलमे तस्य जातस्य सूनो नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स
बालस्त्रिवार्षिकः कुमारैः सवयोभिः सह रममाणः सिंहासनमलङ्क्रे ।
नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके' लमे निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो
राज्याभिषेकं चकार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ' श्रवणनक्षत्रे
वृषलमे श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः ।

७ स्वयं तु, आशापल्लीनिवासिनमाशाभिधानं भिल्लमभिषेणयन् भैरव-
देव्याः शकुने जाते तत्र कोछरवाभिधानदेव्याः प्रासादं च कारयित्वा पद्-
लक्षाधिपं भिल्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा तथा
कर्णेश्वरद्वयतायतन कर्णसागरतडागालङ्कृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य
स्वयं तत्र राज्यं चक्रे ।

१ इति श्यायातदाप्रहादेवानिच्छुनापि सर्वथाधीकर्णेन सा परिणित्ये । तदनन्तरं
(एगमात्रेण) सर्वथा तामसंभावयन् कृत्यां C B H

२ अर्थे प्रबन्धः जिनमण्डनगणोयकुमारपालप्रबन्धे तथा चारित्रमुन्दरगणोयकुमा-
रपालपरितोऽपि वर्तते ।

३ उद्यताय नृपतये स्मार्त्तस्तप्तताम्रमयपुच्छलिकालिङ्गनमिति प्रायश्चित्ते c B H
४ प्रायश्चित्ताय a I, P

× ६, ७ प्रबन्धो जि. कु. प्रबन्धे चा. कु. चरितेऽपि

× तद्भ्यवहारविरुद्धं विमुक्ताता नृपेण श्रुतैर्नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके B II D

८ शीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमैरुप्रासादः कारितः ॥ सं० ११२०
चैत्रसुदि ७ प्रारभ्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८
दिन २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ।

९ अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या आता मदनपालोऽस-
मञ्जसप्तत्याञ्चर्तत । तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दैवतवरलब्धप्रसादः सक-
लनागरिकैस्तत्कलाचमस्कृतचित्तैः काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदा-
चिन्निजसौधे समानीतः कृतके^१ शरीरामये नाडीदर्शनात्पथ्यसज्जतां निवे-
दयन्निदमूचे । तदेव नास्तीति । ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाका-
रितः किंतु पथ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युप-
नयेत्युक्त्वा तेन बन्दीकृतस्तत्तथेति^२ निर्मायेत्यभिग्रहमग्रहीत् । यदतः परं
प्रतीकारनिगितं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति ।

१० ततः परमातुराणां महद्वणालोकनाग्निदानचिकित्सितं कुर्वाणः
केनापि मायाविना कृतकामयचिकित्सितकौशलं बुभुक्षुना वृषभप्रसवणे
दर्शिते सम्यक् तद्वगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभः स बहुसादनेन गोडिते^३
इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां नो चेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते चम-
त्कारमारोपयामास ।

११ अन्यदा राज्ञा निजश्रीवावाधाप्रतीकारं पृष्टः । पलद्वयप्रमाणमृग-
मदपङ्कलेपेन शिरोऽर्चिरुपशाम्यतीति व्याहृते तथाकृते श्रीवा सज्जीभूता
ततो नृपमुखासनवाहिना पामरेण भरेण शिरोवाधाप्रतीकारं पृष्टः । कंरी-
रभूलरसेन तन्मृचिकासहितेन लेपे विधेहीत्यभिदधे । ततो राज्ञा किमेत-
दिति पृष्टे देशकालौ यत्नं शरीरप्रकृतिं च विमृश्यासुर्वेदविदा चिकित्सा
क्रियते इति विश्वयतिस्मै ॥

१ तत्कलाचमस्कृतचित्तैः c B ॥ २ समानीय कृत्रिमे L B ३ इत्या-
दिश्रन्तत्तथेति b D ॥ ४ मोडितः B H ५ इदंशरीरं B ६ भूयो राज्ञा
विश्रल्लभ्यः b D उवाचल्लभ्यः B H ७ विज्ञान्य २१ गतः B

१२ अन्यदा धूर्तैः कैश्चिदेकसंमत्या' पृथक् पृथक् युगलीभूय तत्रथ-
मयुगलिकया विपणिभागं किमद्य पूयं वपुष्यपटव इति' पृष्टः द्वितीययुग-
लिकया श्रीमुञ्जालस्वामिप्रासादसोपाने पृष्टः तृतीययुगलिकया तु राजद्वारे
चतुर्थयुगलिकया द्वारतोरणे तथैव, ततो भूयो भूयः पृच्छोत्पद्येन शङ्कादूपणेन
तत्कालोत्सवमाहेन्द्रज्वरसद्योदशदिने विपेदे स वैद्यः ॥ इति वैद्यली-
लाप्रबन्धः ॥

१३ अथ सान्त्वन्निषण उपायाद्राजपाटिकाव्याजेन धीकर्णाङ्गजेना-
न्यायकारी मदनपालो व्यापादितः ॥

१४ अथ कश्चिन्मरुमण्डलवास्तव्यः श्रीमालवंश्यं उदाभिधानो वणिक्
प्रावृट्काले प्राज्याज्यक्रयाय निशीथे वजन् कर्मकरैरेकरमात्केदारारादपर-
स्मिन् जलैः पूर्वभागे तान्के यूयमिति' पप्रच्छ । तैर्वयममुदस्य कामुका
इत्युक्ते ममापि कापि सन्तीति पृच्छन्, तैः कर्णावत्यां सन्तीत्यभिहिते
'स सकुटुम्बस्तत्र गतः वायदीयजिनायतने विधिबद्धैवान्नमस्कुर्वन्कयापि
छिन्नाम्बा उम्पिकया धाविकया सार्धमिफत्वाद्भवन्दे । तथा भवान्
कस्यातिथिरिस्कुदीरितः, वैदेशिकोऽहमिति भवत्या एवातिथिरिति वदन्
तथा सह नीत्वा कस्यापि वणिजो गृहे कारितान्नपाकेन भोजयित्वा निज-
तलके कापि गृहे निवासितः ।

१५ कालक्रमेण संपन्नसंपदिष्टिकाचितं गृहं विक्रीपुंः खातावसरे
निरपधिं शेषधिमधिगम्य तामेव म्रियमाह्वय समर्पयन् तथा निषिद्धः ।
तत्रमावेण ततः प्रभृति स उदयनमन्त्रीति नाम्ना पप्रथे' । तेन

१ श्यामपूर्वकं आकस्मिकं क्षुरपाटवं पृष्टः B H २ श्रीमुञ्जालस्वामिप्रासादे
प्रावृट्कालः शङ्काविपदोपेयैव मृत. H D ३ अथ सान्त्वन्नामा मन्त्री अन्यायका-
रिणं सौ मदनपालं कालमिर जिपायुः कदाचित्कर्णाङ्गवं गजेऽधिरोग्य राजपाटिकाव्या-
जेन सकुटुम्बे नीत्वा पतिभिरतं व्यापादयामात् B L M ४ श्रीमालदेवस्यः P
५ वीपमणि B C ६ अपरस्मिन्पूर्वभागेऽम्बोमिके यूयमिति B ७ निर्मापितका-
यमाने निजकले H L ८ यतः—

हृदयवत्प्राणपि मैव कांश्चन एवैव शदानाजपि जेवते परान् ।

इयेऽपि नास्ति क्षिप्रैऽपि विदने म्रिय. प्रपारो न विचारणेचरः ॥ इत्यधिकं पठं D H

कर्णावत्यामतीतानागतवर्तमानचतुर्विंशतिविजिनसमलंकृतः श्रीउदयनविहारः
कारितः । तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः चाहडदेवजाम्बडबाहडसोल-
कनामानोऽभूवन् ।

१६ अधान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महामात्यः कोणुस्कन्धारुडो
राजपाटिकायां ब्रजन् व्यावृत्तः स्वकारितसान्तूवसहिकायां देवनम-
धिकीर्षया तत्र प्रविशन् वारवेश्यास्कन्धन्यस्तहस्तं कमपि चैत्यवासिनं
सितवसनं ददर्श । ततो गजादवश्यं कृतोचरासङ्गः पञ्चाङ्गप्रणामेन तं
नमश्चकार । तत्र क्षणं स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे । ततः स-
लज्जयाऽधोवदनः पातालं प्रविदिक्षुरिव तत्कालं सर्वमेव परिहृत्य मलधा-
रिश्रीहिमसूरीणां समीपे उपसम्पदमादाय संवेगरससम्पूर्णः श्रीशत्रुञ्जये
गत्वा द्वादशवर्षाणि तपस्तेपे । *किञ्च तेनान्ये समानाः प्रतिबोधिताः
मुनिश्चिन्तयति ।

४) रे रे चित्तं कथं भ्रातः प्रभावसि पिशाचवत् ।

अभिन्नं पश्य चात्मानं रागत्यागालुखी भव ॥ १ ॥

५) संसारभृगतृष्णासु मनो धावसि किं वृथा ।

सुधामयमिदं ब्रह्मसरः किं नावगाहसे ॥ २ ॥*

१७ कैदाचित्स मन्त्री श्रीशत्रुञ्जये देवपादानां नमस्करणायोपगतो
दृष्टपूर्वमिव मुनिं तं प्रणम्य तत्रिभविचित्रितमनास्तं गुहकुलादि पप्रच्छ ।
तत्त्वतो भवानेव शुद्धरिति तेनोक्ते कर्णो पिषाय पाणिभ्यामेवं मादिशे-
त्यज्ञातवृत्त्यैवं पित्रपर्यंस्तेन मन्त्र्यूचे ॥

१ आहृत्तदेवजाम्बडदेवबाहडकोटाः c सोलदेवभट्ट d H सोलः K L M
२ गौतममिव नमश्चके L D M * द्वितारकान्तर्गतः पाठः a L K M आदर्शेषु
नोपलभ्यते ३ इति ध्यायन्त्या मुनिः कायोत्सर्वं तस्यौ B * तदुद b c

६) जो जेण शुद्धधम्मम्भि ठाविउं संजण्ण गिहिणा वा ।

सो चैव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणाउं ॥

इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां निर्दिशे ॥

इति मन्त्रिसान्तूह्यधर्मताप्रबन्धः ॥

१८ अथानन्तरं श्रीमयणल्लदेव्या जातिस्मरणात्पूर्वभववृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणल्लदेवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूर्त्यां हेममयीं पूजामादाय यात्रायां प्रस्थिता । बाहुलौढनगरं प्राप्ता पद्मकुलेन कदर्थ्यमानेषु कार्पटिकेषु राजदेयविभागस्याप्राप्त्या सभाप्यं पश्चान्निवृत्त्यमानेषु मयणल्लदेवी हृदयादर्शसङ्क्रान्ततद्वाधां स्वयमेव पश्चाद्द्व्यापुटन्ती अन्तरान्तरायभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञप्ता स्वामिन्यलममुना सम्भ्रमेण कुतो हेतोः पश्चान्निवर्त्यते इति राज्ञोक्ते यदैव सर्वथाज्यं करमोक्षो भवति तदैवाहं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्यथेति' श्रुत्वा राज्ञा पद्मकुलमाकार्यं तत्पट्टकस्याङ्गे द्वासप्ततिलक्षानुस्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदार्य मातुः भेषसे करं मुक्त्वा करे जलचुलुकं मुञ्चति स्म ।

१९ ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तथा सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा ।

७) *संप्रहैकरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् ।

दावा तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥

८) सेनाहपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।

दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥

१ द्वाणपारा d २ अन्तरादीन्तेन H

१ नान्यथा किं धानः पत्यगन्नीरयोर्नियम्य, D M * सुभाषितार्थवेऽपि पद्यमिदम् । ७, ८, ९ पद्यत्रयं a H L M आदर्शेषु नोपलभ्यते B आदर्शे P मुद्रित पुस्तके चोपलभ्यते

९) दातुर्नार्थिसमो बन्धुर्भारगादाय यः परात् ।

लक्ष्मीरूपादविगमं निस्तारयति तं सत्तु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्गत्सदृशी कापि नाभून्न भवितेति दर्पाध्माता निशि निर्भरं सुप्ता । तपस्विदेषधारिणा तेनैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदेवं-कुलमध्ये काचित्कार्पटिकनितम्बिनी यात्रायै आयातास्ति तस्याः सुदृष्टं याचनीयं त्वयेऽथमादिश्य तिरोहिते तस्मिन् राजपुरुषैरालोक्य समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचितेऽप्यददाना कथमपि यात्राया किं व्ययीकृतमिति पृष्ट्वा सती सा प्राह । अहं भिक्षापृच्छ्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तन-दिवसे कृततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्त्वण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमविषये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्षं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः । या त्वं ग्राह-लोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सौ कथं मदीयपुण्यं लब्धेच्छसि यदि न कुप्यसि तदा किञ्चिद्दत्त्मि । तत्त्वतस्तवपुण्यान्मदीयं पुण्यं गृहीतेषु गृहीयः । यतः—

१०) संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।

वारिव्ये दानमत्यल्पमपि लागाय भूयसे ॥

२० इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्भं निराचकारं ॥ सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चरणेन—

११) को जाणइ तुहें नाह चीत तु हालेई चकवइलउ ।

लंकैहले बाहभर्गु निहालई करणउत्तु ॥

इत्यादि स्तूयमानोऽभूत् ॥

१ देवस्यलने H L २ शरणां c D ३ आणयपुण्यसर्जयन्ती कुण्डेऽपि पुण्ये कथं लब्धाति C L ४ सा गर्भं विसर्जने b c D सर्वेषु गर्भं विसर्जने B L H ५ को इ हास्तु H ७ हाले c मया B h ८ अपोलिखितमपि c B L M आदर्शेऽपि इति स्तूयमाने द्वितीयेनैव— पादभोय पाय जलनिदि जेखल ताहिवाइ । जीता सवि राय इह विदुषु मेदिम् ॥

२१ एवं तत्र यात्रायां व्यावृत्ते राज्ञि छलान्वेषिणा यशोवर्मणा मालव-
कभूपेन गूर्जरदेशे उपद्रव्यमाणे सान्तुसचिवेन त्वं कथं निवर्तसे इति भोक्तः
स सजाह । यदि त्वं स्वस्वामिनः सोमेश्वरदेवयात्रायाः पुण्यं ददासीत्यु-
दीरितस्तश्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले तत्पुण्यदाननिदानं जलचुलुकं
निक्षिप्य तं राजानं निवर्तयामास । ततः श्रीसिद्धराजस्तद्गृहान्तोपगमनेन
कुद्धस्तं मन्ध्येवमवादीत् । स्वामिन् यन्मया दत्तं तव सुकृतं याति ततस्तस्य
सुकृतमन्धेवामपि पुण्यवतां सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव । येन केनाप्युपा-
येन परचक्रं स्वदेशे प्रविशन्निवारणीयमेवेति वदता तेन नृपतिरनुगीतः ।

२२ ततस्तेनैवामर्षेण मालवमण्डलं प्रतिष्ठार्मुः सचिवान् शिल्पिनश्च
सहस्रलिङ्गधर्मस्थानकर्मस्थाये नियोज्य स्वरितगत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने नृप-
तिः प्रयाणकमकरोत् । तत्र स्वजयकारपूर्वकं द्वादशवार्षिके विग्रहे संजाय-
मानेऽर्धे मया धाराभङ्गानन्तरं भोक्तव्यमिति कृतप्रतिज्ञो सचिवैः पतिभिः
परमारराजपुत्रैः पञ्चशतीभिर्विपद्यमानैः राज्ञः प्रतिज्ञां दिनान्तेऽपि पूरयितु-
मक्षमैः कथञ्चित्तस्यां कपिकामयधाराभङ्गेन पूरितायां राजा पश्चाद्ब्याघु-
टितुमिच्छुर्गुञ्जालसचिवं ज्ञापयामास । तेनापि त्रिकचतुष्कचत्वरप्रासादेषु
निजपुत्र्यात्रियोज्य धारादुर्गभङ्गवार्त्तायां क्रियमाणायां तद्वासिना केनापि-
पुरुषेण दक्षिणप्रतोल्यां यदि परबलं दौकते तदैव दुर्गमङ्गो नान्यथेति
तद्धानमाकर्ण्य स विज्ञप्तः सचिवस्तं व्यतिकरं राज्ञे गुप्तविज्ञप्तिकया
निवेदयामास । राज्ञापि तद्गृहान्तोपेदिना तत्र सैन्ये दौकिते दुर्गमं दुर्ग-
मन्तर्विगृह्यै यशःपटहनाग्नि बलवद्दन्तावलेऽधिरूढसामलनाभारोहकेण

१ अग्निदानं D २ कुद्धो नृप पराद्रुमुखोऽजनि । एकदा राजानं D श्रीसिद्धराज-
धीपत्तनमुपेत्य सर्वात्मस्वरनृपयोस्तं इतान्तमवगम्य H B L M धीपत्तनागते
श्रीसिद्धराजे तद्गृहान्तावगमनेन कुद्धं a १ रक्षणीयं P ४ प्रति शियायुः B
५ कथञ्चित्तारादुर्गभङ्गं वर्तुमप्रनृप्युरय B H L ६ प्रतोल्या a P ७ दुर्गम-
न्तर्दुर्गम विगृह्य P

पश्चाद्भागेन 'त्रिपोल्लिक्पाटद्वये जाह्नव्याने लोहमार्गलायां भज्यमानायां
बलाधिकतयान्तस्त्रुटिताद्रजात्कर्णाद्भ्रजमुत्तार्य स्वयं यावदवरोहति तावत्स
गजः पृथिव्यां पपात । स गजः सुभटतया विपथं वडसरशामे स्वयशो-
धवल एव यशोधवलनामां विनायकरूपेणावततारं ॥

१२) सिद्धेः स्तनशैलतटीपरिणतिलितद्वितीयदन्त इव ।

'विभाणो रवमेकं गजवदनः सृजतु यः श्रेयः ॥

इति तथीया स्तुतिः ॥

२३ इत्थं दुर्गभङ्गे सूत्रिते सति समराधिरूढं यशोवर्माणं पद्भिर्गुणै-
रावध्य तत्र निजानाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया प्रत्यक्ष-
यशं पताकया रोचिष्णुं शीपत्तनं प्राप ।

२४ प्रतिदिनं सर्वदर्शनेष्वाशिर्वादिदानायाहृतेषु यथावसरमाकारिता
जैनाचार्या श्रीहिमचन्द्रमुख्याः श्रीसिद्धराजमासाद्य नृपेण दुकूलदानादि-
भिरावर्जितास्तैः सर्वैरप्यप्रतिमप्रतिभाभिरामैर्द्विधापि पुरस्कृतो नृपायेत्या-
शिपं श्रीहिमचन्द्रः पपाठ—

१३) 'भूमिं कामगवि स्वगोमयरसैरासिञ्च रत्नाकरा

'मुक्तास्वस्तिकमातनुध्वमुडुप त्वं पूर्णकुम्भी' भव ।

धृत्वा कल्पतरोर्दलानि सरलैर्दिग्धारणास्तोरणा—

न्याधत्त स्वकरैर्विजित्य जगती नन्वेति सिद्धाधिपः ॥

२५ अस्मिन्काव्ये 'नि प्रपञ्चे प्रपञ्च्यमाने तद्वचनचातुरीचमत्कृत-
चेता नृपस्तं प्रशंसन्, कैश्चिदसहिष्णुभिरस्मच्छलाध्ययनवलादतेषां

१ यशोधलो नाम ० यशोदेवोनाम' ११ १ यथा परदो मृत्वा व्यन्तरोऽहृदिति

'शिनमंठनेनोक्तं (जि./कु. प्रबन्धे)

* विदर्हिमप्रवास्तां (श्लो २६)

३ कुम्भो ०

विद्वत्तेत्यभिहिते राज्ञा पृष्टाः श्रीहेमचन्द्राचार्याः— *पुरा श्रीजिनेन श्रीमन्महावीरेणन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्व्याख्यातं तज्जैनव्याकरणमधीयामहे ययमिति तद्वाक्यानन्तरमिमां पुराणवार्चामपहायास्माकमेव सन्नहितं व्याकरणकर्तारं कमपि ब्रूतेति तत्पिशुनवाक्यादनु ते प्राहुः । यदि श्रीसिद्धराजः सहायीभवति तदा कतिपर्येव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतनं

→ B D आदर्शगोरत्र निम्नावतारितो वृत्तान्तोऽधिक उपलभ्यते—

द्विदशदिग्निर्भे मेने ॥ हेमचन्द्रनामा शिष्य कदाचिन्नवत्युत्तरासिरा जलविहरणाय प्रान् गजभयात्सौधभित्तिस्थितो गजासङ्घेनास्मिपुरोहितेन सारिणा पराभूतः । गुरवो विज्ञातास्तेऽसौ मिथ्या वृ कृतं देहि । तद्गु खेन निःसृतोऽन्यमच्छीयदेवचन्द्रवस्त्राकरान्या सह धीकादमीरं प्रति । मार्गे नञ्जोलापामे सप्तमोपवामे धीसरस्वती प्रमत्ता जाता निजमूर्तिर्दशिता मित्रचोर्निवेदिते । श्लोकसप्ततया प्राप्तो वर्गित मित्रद्वयस्य कार्यसिद्धिहेतोः स्तम्भतीर्थे प्रविशन्त केनापि देशान्तरिणाकार्यविद्या सगर्षिता । इरशुकं च । मम मरणसमये मम शवोपरि त्रिभिर्नाभिमण्डले मन्त्र स्मरणीयः शवो वरं दास्यति । एवं कृते स्मशाने मध्यरात्रौ शवेनोत्थाप्य वरो इत्त । श्रीहेमचन्द्रेण राजप्रबोपो यचित । देवचन्द्रेण हस्तसिद्धेराकृष्टिविद्या । पद्माकरेण पाण्डित्यं । शनान्तरे कृत्स्न्यहेमचन्द्रो वस्त्रितः । कालभैरवीयमन्त्रे चण्डिकाप्रासादे विप्रान्तस्तत्र श्रुतभैरवानन्दः शिक्ष्यपश्यतीवृतः समेत्य, रेरे चण्डे चण्डे प्रचण्डे मङ्गं मोदकानु देहीति भणित्वा सुवर्णमयकर्पूरगणे मुक्तं देव्या मोदकैर्भूतं । तेन सर्वेषां तेषर्विताः । हेमचन्द्रस्यापि हे शिष्य त्वमपि गृहान्तरुक्तो तेन तस्यापि करी स्तम्भगित्त्वोक्तं । यद्यस्ति रात्वं तदा त्वं भङ्गयेथा एवमुक्ते चरणयोः पतितः । ततः पत्तने आयातं धीजयसिंहदेव, सम्मुखमेत्य समानीय हेमचन्द्रं गजापिरूढ प्रवेश्य च पुरोहितनिरस्कृतं गुरि, राज्ञा गुरव उपरोप्य हेमचन्द्रस्य पदस्यागता कारिता ॥ धीहेमचन्द्रसुरयोऽष्टम्यां चतुर्वेदया च धीजयदेवमुत्रनं प्रवान्ति । पौष्पपागारे श्रीस्फूर्तिभद्रचरित वाचयन्त पुरोहितेन राज्ञोऽप उपहसिताः, महाराज कोयमसरप्रलाप सर्वरसभोजो पूर्वपरिचितेस्याप्युदे कामनिषद् । परं किं क्रियते भवद्भवभाः । राज्ञोक्तं । आचार्या अत्र समेप्यन्ति तदा वक्तव्यं परोक्षे न । गुरिभागतेषु राज्ञोक्तं । किं २ वाचयन्तो बर्नेभ्ये मूरं । गुरिभि समप्रमपि संक्षेपत स्फूर्तिभद्रचरितं कथितं । आलिङ्गेनोक्तं । महाराज, *विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो इत्यादि, गुराभिरुक्तं— *सिंहो यदीयो द्विरद इत्यादि० आलिङ्गेनोक्तं । अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतयसजाताः । गुरभिरुक्तं । जेनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीय यत्पुरा १ नृप व्याकरणकर्तारं P

* अयमप्ये सपूर्णो वनते

व्याकरणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमित्यभिधाय
तद्विष्टयाः सूरयः स्वं स्थानं ययुः ।

२६ ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं समर्प्य तदभ्रासने
वयं गजाधिरूढाः पुरमध्ये प्रवेशं करिव्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवणाकर्ण्य
मुज्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुद्यता किमिति राज्ञा निर्वन्धपृष्टेन—

१४) ना स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम् ।

आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना प्रतिज्ञातोऽयमर्थः सर्वथा-
यतौ न हित इत्युक्तं । ततो वरमसून्परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रति-
श्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमर्थां क्षुरिकां^१ पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितं
श्रुत्वासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदभ्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः
परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश ।

२७ प्रावेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो
देशेभ्यस्त्वेदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहेमा-
चार्यैः श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्षग्रन्थप्रणायं संव-
त्सरेण रचयाद्यक्रे । राजवाद्यकुम्भिकुम्भे तत्पुस्तकमारोप्य सितातपवारणे
प्रियमाणे चामरग्राहिणीचामरयुग्मवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय प्राज्यवर्ष-
पूजापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । ततो राजाज्ञयान्त्वानि व्याकरणान्यपहाय
तस्मिन्नेव व्याकरणे सर्वप्राधीयमाने केनापि मत्सरिणा भवदन्वयवर्णना-
विरहितं व्याकरणमित्युक्ते श्रीहेमाचार्यः क्रुद्धं राजानं राजमानुषादवगम्य
द्वात्रिंशच्छ्लोकान्मृतनास्त्रिमास्य द्वात्रिंशत्सूत्रितपादेषु तान्सम्बन्धं दधानोनेव
लेखयित्वा प्रातर्नृपसभायां वाच्यमाने व्याकरणे चौद्धम्यवंशोपश्लोककेन
श्लोकान्वाचयन्तृपं संतोपयामास । यथा—

१-२ वृष्यु प्रतिज्ञाभागीर्णससून्परिहरामि नतु विश्वविदितं प्रतिश्रुतमिति वृष्य
पचनात् H L M ३ क्षुरिकां c D ४ व्याङ्गलानन्तरं c ५ संवदान् D

१५) हरिरिवप्रलिखन्धकरस्त्रिशक्तिपुक्तः पिनाकपाणिरिव ।

कमलाश्रयश्च विधिरिव जवति श्रीमूलराजनृपः ॥

इत्यादि । तथा च श्रीसिद्धराजदिग्विजयवर्णने द्रुघाश्रयनामा
ग्रन्थः कृतः ।

१६) आतः संवृणु पाणिनिप्रलपितं कातन्त्रकन्धा वृथां

मा कार्षीः कटु शाकटायनवचः क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् ।

कः कृष्णानरणादिभिर्बठरयत्यात्मानमन्वैरपि

श्रूयन्ते यदि तावदर्धमधुराः श्रीहेमचन्द्रोक्तयः ॥

२८ अथ श्रीसिद्धराजेन पत्ने यशोवर्मराज्ञस्त्रिपुरुषप्रभृतीन्सर्वानपि
राजप्रासादान्सहस्रलिङ्गप्रभृतीनि च धर्मस्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदा-
यपदे कोटिद्रव्यव्ययं निश्चैतत्सुन्दरमसुन्दरं वेति यशोवर्मा पृष्ट इत्यवादीत् ।
अहं ह्यष्टादशलक्षप्रमाणमालवेदेशाधिपस्त्वतः परामवपापं कथं भवेयं,
परं महाकालदेवस्य दत्तपूर्वत्वाद्देवद्रव्यं मालवकः । तद्दुजानास्तत्प्रभावाद्दु-
दितास्तमिता वर्तामहे । भवदीयान्वयराजानोऽप्येतावद्देवद्रव्यव्ययनिर्वाहा-
क्षमा लक्षसर्वदेवद्रामपदा विपदां परं भविष्यन्ति ।

२९ अथ सिद्धराजः कदापि सिद्धपुरे रुद्रमहाकालप्रासादं कारयितु-
कामः क्वपि स्वपतिं स्वसन्निधौ स्थापयित्वा प्रासादप्रारम्भलभे तदीयक-
लासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णगृहीतां मोचयामास । तां यंशशलाकामयीमा-
लोक्य किमेतदिति राजा पप्रच्छ । ततो नया प्रभोरौदार्यपरीक्षानिमित्त-
भेतत्कृतमिति स्वपतिरुक्तवान् । ततस्तद्द्रव्यमनिच्छतेऽपि नृपेतिनार्थितं ।
ततः क्रमेण त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णं प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरप

१ चौडारवर्षोपश्लोकान् द्वात्रिंशत्सुवरादान्तेषु द्वात्रिंशत् श्लोकानवलोक्य
प्रमुदितो राजा व्याधर्यं विस्तारयामास B H L M २ वर्षां H L ३ वर्सा-
पयित्वा C ४ मूल्यात्तं निश्चयन्ति H L M ५ कस्मिन्नप्यवसरे H L ६ तत्र-
व्यधर्यणपूर्वं त्रयोविंशति H L

तिभभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तिः कारयित्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देशभक्तेऽपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान् । तस्य प्रासादस्य ध्वजारोपप्रस्ताये सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पताकावरोहं कारितवान् । यथा मालवकदेशे महाकालवेजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप इति ।

३० अन्यथा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति यियासतः केनापि व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्मस्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्त्वेव कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशामावात्कर्मस्थायस्य विलम्बमवाप्त्येन व्यवहारिणा सुतस्य पार्श्वीकस्यापि घनाधिपस्य वध्वास्ताडङ्गमपहार्थं तद्दण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं दत्तं । तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्ता श्रुण्वतो मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरतीतः प्रमोदः संजातः । अथ प्रावृष्ये घने प्रगल्भवृष्ट्या क्षीर्णनिकार्णवां कुर्वति वर्द्धापनिकाहेतोः प्रधानपुरुषैः प्रहितः मस्देरीयपुरुषो नृपतिपुरतः सविस्तरं वर्षास्वरूपं व्यज्ञपयत् । तदा त्वागतेन गूर्जरघूतण नरेण सहस्रलिङ्गसरो भृतमिति स्वामिन् वर्द्धाप्यसे' इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिक्कपतितमाज्जरस्येव मरुत्-द्वस्य पश्यतः सर्वाङ्गलग्ननाभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ ।

३१ अथ वर्षानन्तरं प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने दद्या-वासो' नगरप्रासादेषु ध्वजस्थालोके' क एते प्रासादा इति ब्राह्मणान्प्र-प्रच्छ । तैर्जिनग्रहादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामर्थ्ये राजा मया गूर्जरमण्डले जैनप्रासादानां पताकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे पताकावज्जिनायतनमित्यादिशंस्तैर्विज्ञपयांचके । अवधार्यतां श्रीमन्महादे-येन कृतपुत्रप्रारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता श्रीत्रयमदेवनाथश्रीमल्लश्री-

१ सहस्रलिङ्गकर्मस्थायविभागं याचितो राजा तददत्त्वेव मालवकं प्रति प्रयाणस-
करोत् a २ तादृशेऽप्यवहारिवे D ३ कर्मस्थायं परिपूर्णं शृण्वतो H ४ वर्द्धाप-
यसे b ० ५ मस्देरवकाशुतगर्वावसारस्वत्र b B M ६ ध्वजप्रमालोक्य e M
श्रीमल्लप्रासादयोः सुकृतिभिः P

सादौ स्त्रयं स्थापितौ प्रदत्तध्वजौ तदनयोः प्रासादयोः सुकृतिमिसद्विय-
माणयोश्चत्वारो युगा व्यतीताः । अन्यच्च श्रीशत्रुभयमहागिरेर्नगरमिदमु-
पत्यकामूनिः । यतो नगरपुराणे उक्तं—

१७) पञ्चाशदादौ किल मूलभूमे-
र्दशोर्ध्वभूमेरपि विस्तरोऽस्य ।
लक्षत्वमष्टैव तु योजनानि
मानं वदन्तीह जिनेश्वराद्रेः ॥

इति कृतयुगे आदिदेवश्रीकृष्णस्तत्सूनुर्मरतस्तन्नाम्ना भरतखण्डमिदं
वर्तितम्—

१८) *नामैः सुतैः स वृषभो मरुदेविसूनु-
र्यो वै चचार समदृग् मुनियोगचर्याम् ।
तस्यार्हताद्यमृषयः पदमागन्ति

स्वच्छः प्रशान्तकरणः समदृक् सुधीर्ध्वं ॥ १ ॥

१९) *अष्टमो मरुदेव्यां तु नाभेर्जात उरुकमः ।

दृश्यन्वर्त्म धीराणां सर्वाधमनमस्कृतेम् ॥ २ ॥

इत्यादिपुराणोक्तान्युदीर्य विशेषप्रत्ययाय श्रीवृषभदेवप्रासादकोशा-
न्तरीभरतभूषणामाङ्कितं पञ्चजनवाद्यं कांस्यतालमानीय नृपाय दर्शयन्तो
जिनधर्मस्याद्यत्वं स्थापयामासुः । ततः खेदमेदुरमनसा राज्ञा हायनान्ते
जैनप्रासादेषु ध्वजारोपः कारितः ।

१ इति C H * पद्यमिदं भागवतपुराणस्थं तत्र च पाठः—

नाभेरघातपम आस सुदेवीसूनु-

र्यो वै चचार समदृग् मुनियोगचर्याम् ।

तस्यार्हस्त्वमृषयः पदमागन्ति

स्वच्छः प्रशान्तकरणः परिसुकुसुतः ॥ भा. २-७-१०

२ इति L ३ आर्हतत्वं मृषयः D आर्हतत्वं H P ४ सुधीः सः D X अष्टमे
मरुदेव्यामिति पाठो भागवते १-३-१३ ५ सुतः C D ६ यथावद्विद्यतदाय-
त्वस्थापनाय L H M ७ द्विजा जैनधर्मस्यायधर्मत्वं स्थापयञ्चतुः D H M

३२ अथ श्रीपत्तने प्राप्तो नृपः । प्रस्तावे सरोवरव्ययपदेणुं वाच्यमानेषु सापराह्वयव्यवहारिसुतदण्डपदाङ्गक्षत्रयं कर्मस्थाये व्यवकलितमिति श्रुत्वा लक्षत्रयं तस्य गृहे प्रस्थापयामास । ततः स व्यवहारी उपायतपागिर्नृपोपान्तमुपेत्य किमेतदिति विशयन् राज्ञादिष्टः । यः फोटिच्चजो व्यवहारी स कथं तादृक्चौरस्त्वयाऽस्य धर्मस्थानस्य धर्मविभागः मार्थितोऽपि यन्न लब्धस्ततः प्रपञ्चचतुरण गृगमुखव्याघ्रेणान्तःशटेन प्रत्यक्षसरलेन त्वयेदं कर्म निर्मितम् ॥*

३३ अथ श्रीपालकविना सहस्रलिङ्गसरोवरस्य रचितायां मशस्तिपट्टिकामामुत्कीर्णायाम्* तत्प्रशस्तिशोधनाय सर्वदर्शनेष्वाह्वयमानेषु

१ सरोवरकर्मस्थानत्रिपदेषु e D H * निम्नावतारितो गामः a H L M आदर्शेषु नास्ति परन्तु सुश्रितपुस्तकेऽपिषो वर्तते—

यतः—परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे भ्रिमवादिनम् ।

वज्रैवेत्तादर्शं मित्रं विदकुम्भं पयोमुखम् ॥ १ ॥

मुखां पद्मदलाकारं वाच्यन्दनशीतलाः ।

हृदयं कर्तरीभूतनेतदूर्तस्य लक्षणम् ॥ २ ॥

इत्यादि वाच्यैर्भूतं यच्छ्रितः ।

‡ सुश्रितपुस्तके निम्नलिखितमधिकं—तत्स्थकाव्यमिदम् .

न मानसे मायति नामसं से

पन्ना न संपादयति भ्रमोदम् ।

अच्छोदकाच्छोदकस्य चारं

विराजते कीर्तितसिद्धिभर्तुः ॥

(पद्यमिदं a H I, M आदर्शेषु नास्ति परन्तु कीर्तिकीर्णायाम् वर्तते तत्र च पाठभेदो तथाः—

... ..

... ..

अच्छोदमच्छोदकस्य चारं

सरोवरे राजति सिद्धभर्तुः ॥ (१-७८))

श्रीहोमचन्द्राचार्यैः सर्वविद्वज्जनानुमते प्रशस्तिकाव्ये भवता वैदग्ध्यं किमपि न प्रकाश्यमित्युक्त्वा *पण्डितरामचन्द्रोऽनुशिष्यस्तत्रं प्रहितः । ततः सर्वविद्वद्भिः शोध्यमानायां प्रशस्तौ नृपोपरोधाच्छ्रीपालकोवेर्दाक्ष्यदाक्षिण्याञ्च सर्वेषु काव्येषु मन्यमानेषु—

२०) कोशेनापि युतं दलैल्पचितं गोच्छेत्तुमेतत्क्षमं
स्वस्यापि^१ स्फुटकण्टकव्यतिकरं पुंस्त्वं न घटे नहि ।

१ अनुशिष्यः B २ स्वस्यापि D

*निम्नवतारितो भागः मुद्रितपुस्तके ३३ प्रकथात्पूर्वं प्रदत्तः a H L M आदर्शेषु नास्ति—एकदा क्षीतिद्वेन रामचन्द्रः पृष्टो प्रीत्ये दिवसाः कथं गुल्लराः । रामचन्द्रः प्राह—

देव धीगिरिदुर्गमाह भवतो दिग्गैत्रयाभ्रोत्सवे

धावद्दीरतुरङ्गवल्गलतुरङ्गुणक्षमामण्डलान् ।

घातोद्भूतजोमित्तुरसरित्त्वंजातपङ्कस्थली—

दूर्वातुम्बनचञ्जुरा रविद्वयास्तेनातिहृदं दिनम् ॥ १ ॥

लघ्वलक्ष्णा विपक्षेषु विलक्षास्त्वयि मार्गणाः ।

तथापि तव सिद्धेन्द्र दातेस्तुत्कन्धरं यथाः ॥ २ ॥

अथ कदाचिद्वाह्य प्रविलाचार्या जयमङ्गलसूरयः पुरवर्णनं पृथा ऋतुः—

एतस्यास्य पुरस्य पौरुषनिदानानुमेतानिर्जिता

मन्ये हन्त सरस्वती जलतया नीरं वहन्ती क्षियता ।

कीर्तिस्तम्ममिषोवदण्डरुचिरामुत्सृज्य बाहोर्वला—

सन्त्रोकां गुहसिद्धभूपतिपरस्तुम्भं निजा कच्छर्षाम् ॥ १ ॥

अन्यथ—

महालयो महायात्रा महास्थानं महासरः ।

यत्पुत्रो सिद्धराजेन धरिण्यां तत्करोतु यः ॥ २ ॥

वस्यन्तर्गिरिसायारदीपिद्याः प्रतिविम्बिताः ।

शोभन्ते निधि पातालव्याल्मौलिमणिधियः ॥ ३ ॥

(तृतीयं पर्यं B H L M आदर्शेषु नास्ति a आदर्शे मुद्रितपुस्तके चातम्बदं प्रदत्तं कीर्तिकौमुद्यां (स. १ श्लो. १४) य वर्तते)

एकोऽप्येव करोति कोशरहितो निष्कण्ठकं भूतलं
मत्तैवं कमला विहाय कमलं यस्यासिमाशिधियत् ॥

विशेषेणास्मिन्काव्ये प्रशस्यमाने श्रीसिद्धराजेन पृष्टः श्रीरामचन्द्रश्चि-
न्त्यमेतदित्यवादीत् । अथ तैरेव सर्वैरनुयुक्तः, एतस्मिन्काव्ये सैन्यवा-
चको दलशब्दः कमलशब्दस्य नित्यक्लीबत्वमिति दूषणद्वयं चिन्त्यं ।
ततः सर्वानपि पण्डितानुपरोध्य दलशब्दो राजसैन्यार्थे प्रमाणीकारितः
कमलशब्दस्य तु लिङ्गानुशासनसिद्धं नित्यक्लीबत्वं केन निर्णायतं इति
पुंस्त्वं च धत्ते न वेत्यक्षरभेदः कारितस्तदा श्रीसिद्धराजस्य सञ्जातदृष्टिदो-
षेण पं० रामचन्द्रस्य वसतौ प्रविशत एव लोचनभेकं स्फुटितम् ॥

३४ अथ कदाचित् ॥

२१) आयुक्तः प्राणदो लोके वियुक्तो मुनिवल्लभः ।

संयुक्तः सर्वधानिष्टः फेवली स्त्रीषु वल्लभः ॥

इति डाहलदेशीयनरपतियमलपत्रान्ते लिखितश्लोकव्याख्यानावसरे
तूष्णींस्थितेषु पण्डितेषु श्रीहेमचन्द्राचार्यं राज्ञा पृष्टैर्हरशब्दमध्याहार्यं
व्याख्यातः । अन्यदा सपादलक्षक्षितिपतिना ।

२२) पहली ताव न अणुहरइ गौरीमुहकमलस्त ।

इति समस्यादोधकार्थं प्रहिते तैः कदिभिरपूर्वमाणे ।

अदिठी किमु उम्मीयइ पडिपयली चन्द्रस्त ॥

इति श्रीहेमचन्द्रनामा मुनीन्द्रस्तां पूर्यामास ॥

१ प्रमाणीकृतः D २ लिङ्गानुशासनसिद्धं H ३ निर्णायते a ४ प्रयुक्तः d
५ डाहलदेशीयनृपतेः सान्निविषद्विद्वैरानीतथमलपत्रेषु श्लोकमेतं लिखितं निघ-
न्त्य किमेतदिति पृष्टास्ते प्राहुः । तत्रैकैश्चप्रपाना भूयांसो विद्वांसस्तत्पार्थाहुर्बोधोऽयं
श्लोको व्याख्येय इति तदाचमाकर्ण्य सर्वैरपि विद्वद्भिः स्यात्तदर्थं विष्णुद्विर्नृपेण पृष्टा हेमा-
चार्या दारशब्दमध्याहारे व्याख्येयुः H L B M आदर्शेष्वेवमनरादः ७ ओलीतावपु
अहरइ b अदिठि किमयत्तियइ राडिपयली b D १

३५ अन्यदा श्रीसिद्धराजो नवघणाभिधानमाभीरराणकं निगृही-
तुकामः पुरैकादशवारं निज्रतैन्ये पराजिते सति श्रीवर्धमानादिषु पुरेषु
प्राक्कारं निर्माण्य स्वयमेव प्रयाणकमकरोत् । तद्ग्राग्नेयदत्ते सञ्ज्ञेते सति
वमपरावर्चकालेऽयं द्रव्यव्यापादित एव करणीयो नवघनो न पुनरस्त्रादि-
भिरिति परिग्रहदत्तान्तरस्थः स विशालाच्छालांद्दहिराकृष्यं द्रव्ययासणै-
रेव ताडयित्वा व्यापादितैः । अयं द्रव्यव्यापादित एव कृत इति वचनवि-
ज्ञापनात् परिग्रहो बोधितः ।

अथ तद्राज्ञ्याः शोकपतिताया वाक्यानि—

२३) सहस्र नहीं स राणइ कुलाईउ नकुलाइ इ ।

सह सउ पद्धारिहिं प्राणकइ वहसानरि होमीई ॥ १ ॥

२४) राणा सन्वे वाणिया जेसल वहुउ सेठि ।

काहं वणिअहु माण्डीयउ अम्मीणा गढहेठि ॥ २ ॥

२५) पइं गरुआ गिरनार काहू नणि मल्लरु धरिउ ।

मारीतां पद्धार एकसिहरु न डालिउं ॥ ३ ॥

२६) जेसल मोडि मवाह बलिवलि विरुर्ष भावयिइ ।

नइ जिम नवा धवाह नवघण विणु आवइ नहि ॥ ४ ॥

१ प्राकास्प्रकारं निरूप्य D H २ इति याचिते राज्ञ जयसिंहदेवेन सः
शालात् ३ सहिराकृष्यो H L ४ तं व्यापादयामास L H ५ इति वचनबला-
त्तद्ग्राग्नेयपरिग्रहः C ६ सत्यं नहि स राण B न कुलाई न कुलाई H B ७ सर्वे
सउ वंगारिहिं प्राण किन् वद्धारि होमिना H B ८ वरण ० ९ नवयणविणुआवै नदी ०

* वलीं गढआ गिरिनार दीहू बोलावउहुयउ ।

लहसि न धीजीवार एदासञ्चणभारखम ॥

अम्हइ एतल्ल संतो जडपभुताअ पवाया ।

नकुलाणि मन हुरोसु वेउ खंगारिहि सउगिया ॥

सगतंवेठि म माणि झासि भउपादइ मुर्दि ।

देवलवाड उपाणि खंगारिहि सउते गिया ॥

इत्यधिकानि वाक्यानि H आदर्शे

२७) बाढी तो वढवाणं वीसारतां न वीसरइ ।

सोनांसमा पराण भोगावह पइ भोगवीई ॥ ५ ॥

इत्यादीनि बहूनि वाक्यानि यथावसरं मन्तव्यानि ॥

३६ ततो महं० जाम्बान्वयस्य सज्जनदण्डाधिपतेः श्रीसिद्धराजेन योग्यतया सुराष्ट्रविषये व्यापारो नियुक्तः । तेन स्वामिनमविज्ञाप्य वर्षत्रयोद्ग्राहितेन श्रीमदुज्जयन्ते श्रीनेमीधरस्य काष्ठमयं प्रासादमपनीय नूतनः शैलमयः प्रासादः कारितः । चतुर्थे वर्षे सामन्तचतुष्टयं प्रस्थाप्य सज्जनदण्डाधिपतिं श्रीपत्तने समानीय राज्ञा वर्षत्रयोद्ग्राहितद्रव्यं याचितः । तद्देशव्यवहारिणां पार्श्वात्तावद्द्रव्यमुपढौक्योज्जयन्तप्रासादजीर्णोद्धारपुण्यमुद्ग्राहितद्रव्यं वा द्वयोरैकमवधारयतु देवः । इति तेनोक्ते श्रीसिद्धराजस्तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतस्तीर्थोद्धारपुण्यमेवोररीचकार । स पुनस्तस्य देशस्याधिकारमधिगम्य शत्रुज्जयोज्जयन्ततीर्थोद्धारोद्धारयोजनयोर्भावुकूलमेयं महाध्वजं ददौ । इति रैवतकोद्धारप्रबन्धः* ॥

३७ अथ सूर्यः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्तः श्रीसिद्धाधिपो रैवतोपत्यकायां दत्तावासस्तदैव तैत्कीर्तन दिहक्षुः मत्सरोत्तेकपरैर्द्विजन्मभिः सजलाधारलिङ्गाकारोऽयं गिरिरित्यत्र पादस्पर्शं नाहतीति कृतकवचनैर्निषिद्धस्तत्र पूजां प्रस्थाप्य स्वयं शत्रुज्जयमहातीर्थसन्निधौ स्कन्धावारं न्यधात् । तत्र पूर्वोक्तैर्जातिपिशुनैः कृपाणिकापाणिभिररूपैस्तीर्थमार्गं निरुद्धे सति श्रीसिद्धाधिपो रजनीमुखे कृतकार्पटिकवेषः स्कन्धनिहितविहङ्गिकोभयपक्षान्यस्तगङ्गोदकस्तन्मध्येभूत्वाऽपरिज्ञातस्वरूप एव गिरिमथिरुद्ध गङ्गोदकेन श्रीसुगादिदेवं स्तपयन् पर्वतसमीपवर्तिमानद्वादशकशासनं श्रीदेवार्चायै

१ बाढी लवठ वढमाण c २ सूना c ३ भोगावह पइ भोगिन्या c
४ सधनरुण्ड D दण्डाधिपति B ५ सुराष्ट्रा B ६ द्वादशयोजनावामं b a K H

* रैवतकोद्धारप्रबन्धो प्रनावकपरिते हे-सू. प्रबन्धे (खो. ३२७-३३७)

जिज्जमंढनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते

७ एवं B c प्राकृतवेष. D

विश्राणयामास । तीर्थदर्शनाच्चोन्मुद्रितलोचन इवामृताभिषिक्त इव जातः ।
अत्र पर्वते सहस्रकीवनसरित्पूरसंकुले इहैव विन्ध्यं करिष्यामीत्यवन्ध्यप्र-
तिज्ञो, हस्तिग्रथनिष्पद्ये विहस्तमनसं मनोरथेनापि तीर्थधिष्णं सपात-
किने धिग्नामिति श्रीदेवपादानां पुरतो राजलोकविदितं स्वं निनिन्द ।
सानन्दो गिरेरवततार ।

३८ अथ श्रीदेवसूरिचरितं व्याख्यास्यामः । तस्मिन्नवसरे कुमुदच-
न्द्रनामा दिगम्बरस्तेषु देशेषु चतुरशीतिवादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेश-
दुर्जरदेशं जेतुकामः कर्णावतीं प्राप । तत्र भट्टारकश्रीदेवसूरीणां चातुर्नी-
सके स्थितानां श्रीअरिष्टनेमिप्रासादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरी-
मनुच्छिष्टामाकर्ष्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते निवेदिते कुमुदचन्द्रस्तेषामुपाश्रये
सत्पुणमुदकं प्रक्षेपितवान् । अथ तैर्महर्षिभिः पण्डितैः खण्डनतर्कादिप्रमा-
णप्रवीणैस्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णिततयाऽवज्ञाते सति श्रीदेवाचार्यजामि तपोधनां
चेटकैरधिष्ठितां विधाय नृत्यजलानयनादिभिर्विषामिर्विहम्बनागिर्विडम्ब्य
तेषु चेटकेष्वपहृतेषु तान् भृशं परामवान्निर्मत्स्यनपरानर्पवार्य श्रीदे-
वसूरिभिरुक्तं वादविद्याविनोदाय भवता पत्तने गन्तव्यं । तत्र
राजसभायां भवता सह वादं करिष्याम इत्यादिष्टे कृतकृत्यमनाः
स आशावसनः श्रीपत्तनपरितरं प्रावः । श्रीसिद्धराजेन मातामह गुरु-
रिति प्रत्युद्गनादिना सत्कृतस्तत्रावासान्दत्त्वा तस्थौ । श्रीसिद्धराजेन वाद-
निष्णाततां पृष्टाः श्रीहेमानार्याश्चतसृषु विद्यासु परं प्रावीण्यं विभ्राणं जैन-
मुनिगंजयूयायिषं सिताम्बरशासनवज्रप्राकारं नृपसमागृह्णारहारं कर्णाव-
तीस्थितं श्रीदेवाचार्यT वादविद्याविदं धात्रीभकण्ठीरवं प्राहुः । अथ राजा
तदाब्धानाय प्रेषितविज्ञप्तिकायां श्रीसंघेलेखन सममागतायां श्रीदेवसूरयः
पत्तनं प्राप्य नृपोपरोषाद्वाग्देवीमारोधयामासुः । तथा तु वादिदेतालीय-

१ विन्ध्यचनं रचयिष्यामीति, ० २ दान्त्याचार्यस्तोत्रराध्ययनश्चतौ । ३ उपाह-
तेषु C १ T अतः T पर्वन्तो भाग a आदर्शे नास्ति

श्रीशान्तिसूरिविरचितोत्तराध्ययनवृहद्भूतौ दिग्म्बरवादस्थले चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे भवद्भिः प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रा पतिष्यती-
त्यदेशानन्तरं गुप्तवृत्त्या कुमुचन्द्रसन्निधौ पण्डितान्मस्थाप्य कस्मिन्
शास्त्रे विशेषकौशलमिति ज्ञापिते ।

३८) देवादेशयं किं करोमि सहसा लङ्कामिहैवानये
जम्बूद्वीपमितो नयेयमथवा वारांनिधिं शोषये ।
हेलोत्पादिततुङ्गपर्वतशिरोभावनिनेत्राचल-
क्षेपक्षोभविर्धमानसलिलं वध्नाभि चा वारिधिर्म् ॥

इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलतां तस्याल्पीयसीमवगम्य जितं
मन्यमानाभ्यां श्रीदेवाचार्यश्रीहेमचन्द्राभ्यां प्रमुदितं T । अथ देवसूरिप्रभो
रत्नमभागिधानः प्रथमशिष्यः क्षपामुखे गुप्तवैपतया कुमुदचन्द्रस्य गुरुद्वरे
गतः । तेन कस्त्वमित्यभिहिते अहं देवः । देवः कः । अहं । अहं कः ।
त्व । त्वं कः । श्या । श्या कः । त्वं । कः अहं देव इति तयोरुक्तिप्र-
त्युक्तिबन्धे चक्रअमं अमति, आत्मानं देवं दिग्म्बरं श्वानं च संस्थाप्य
यथागतं जगाम । तेन चक्रदोषप्रादुर्धरणेन विपादनिषादसम्पर्कात् ।

२९) *हंहो श्वेतपटाः किमेव विकटाटोपोकिसंटङ्कितैः
संसारायटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जनः पात्यते ।

१ शान्तिसूरिकृतोत्तराध्ययनसूत्ररतौ (३-९) वर्ततेऽथसुपन्यासः । २ देवा-
शापय D ३ अथानये किं C ४ वारांनिधि D

T अत्र निम्नावतारितो भाग H वादसौऽधिकः-

अथ गार्हपत्याना महोपासकः श्रीदेवसूरिं व्यजिज्ञापत् प्रभो प्रकटकपटेन
दिकपटेन गार्गिणाद्याः प्रपानपुरुषाः इत्यव्ययं विधाय भेदिताः सन्ति । यदि पूज्या
वादिशान्ति तदा अहमपि तथा करोमीति ध्रुत्वा देवसूरयः प्राहुः यदि भागीप्रवादतो
न जयस्तत्किमुत्क्रोचैः संकोचैः सत्यसंधिरो ततोऽलमनेन प्रयासेन ।

५ विपादसम्पर्कात् ॥ * पशुमिदं मुदितं कुमुदचन्द्रनादकाङ्क्षुरतम् (सं. १ श्लो. ३१)

तत्त्वातत्त्वविचारणामु यदि वो हेवाकलेशस्तदा
सत्यं कौमुदचन्द्रमद्वियुगलं रात्रिदिपं ध्यायत ॥

इमां तदुचितां कवितां निर्माभ्यं समादाय कुमुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीप्र-
ति प्राहिणोत् ।

तदनु तच्चरणपरमाणुर्ध्वद्विवैभवावगणितचाणाम्यः पण्डितमाणिक्यः ।

३०) *कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यद्विणा
कः कुन्तेन क्षितेन नेत्रकुहरे कण्डयनं कांक्षति ।
कः सन्नद्यति पद्मेश्वरशिरोरत्नावतंसश्रिये
यः श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते बन्धस्य निन्दामिमाम् ॥

अथ रत्नाकरपण्डितः—

३१) Tनम्रैर्निरुद्धा शुवर्ताजिनस्य
यन्मुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
तत्किं वृथा कर्कशतर्ककेलौ
तवाभिलाषोऽयमनर्थमूलः ॥

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं प्राहिणोत् ॥

अथ श्रीमयणहृदेवी कुमुदचन्द्रपक्षपातिनी, अभ्यासवर्चिनः सभ्यां-
स्तज्जमाय नित्यमुपरोधयन्तीति श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्राचार्येण वादस्थले दिग्-
म्बराः स्त्रीकृतं सुकृतमप्रमाणीकरिष्यन्ति, सिताम्बरास्तं स्थापयिष्यन्तीति
तेषामेव पार्श्वोत्तदृष्टान्ते निषेदिते राज्ञी व्यवहाराद्बहिर्मुखे दिग्म्बरे पक्ष-
पातमुज्ज्ञांचकार । अथ भापोत्तरलेखनाय सुस्तासनसमासीनः कुमुद-
चन्द्रः पण्डितरत्नप्रभश्चरणचारेणाऽक्षपटले समागतौ । तदधिकृतैः—

१ निर्माय समये a * पद्यमिदं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकानुद्भूतम् (अं. १ श्लो. २२)
T पर्य मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकानुद्भूतम् (अं. १ श्लो. ३४) तत्र माणिक्येनोचम् ।
२ मक्षिपटले C M

३२) केवल्लिहूळं न भुजइ चीवरसहिअस्स नत्थि निब्बाणं
इत्थी ह्या न सिज्झइ इं मयमेयं कुमुदचन्दस्स ॥

कुमुदचन्द्र इति भाषां लेखयामास । अथ सिताम्बराणामुत्तरम्—

३३) केवलि हूळविमुज्झइ चीवरसहिअस्स अत्थि निब्बाणं
इत्थी ह्यावि सिज्झइ मयमेयं देवसूरीणं ॥

इति भाषोत्तरलेखनानन्तरं निर्णतिवादस्थलवासरे श्रीसिद्धराजे समा-
जमागतवति, पट्टदर्शनप्रमाणवेदिषु सभ्येषु समुपस्थितेषु कुमुदचन्द्रवादी
पुरो वाचमानजयडिण्डिमो धियमाणसितात्पत्नः सुखासनसनासीनः पुरो
वंशाग्रलम्बमानपत्रावलम्बः सिद्धराजसभायां नृपप्रसादीकृतसिंहासने निप-
साद् । प्रभुश्रीदेवसूरयश्च श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसहिताः समासिंहासनमेकमे-
वालंचक्रुः । अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किञ्चिद्व्यतिक्रान्तशै-
शवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति पीतं तक्रं भवतेत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्तं प्रति जरा-
तरलितमते किमेवमसमञ्जसं श्रेषु श्रेतं तक्रं पीता हरिद्रेति वाक्येनाधःकृतः।
शुबयोः को वादीति पृच्छन्, श्रीदेवसूरिभिस्तन्निराकरणायोगं भवतः प्रति-
वादीत्यभिहिते कुमुदचन्द्रः प्राह । मम बृद्धस्यानेन शिशुना सह को वाद्
इति तदुक्तिमाकर्ण्यार्हमेव ज्यायान् भवानेव शिशुः योज्वापि कटीदवरकं-
मपि नादत्से निवसनं च । इत्थं राजा तयोर्धितण्डार्या निपिद्धायामित्यं
पणवन्धो मिथः समजनि पराजितैः श्वेताम्बरैर्दिग्म्बरत्वमङ्गीकार्यं । दिग्-
म्बरैस्तु देशत्याग इति निर्णति पणवन्धादनु स्वदेशकलङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः
सर्षानुवादपरिहारपरैर्देशानुवादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति प्रथमं भवान्क-
क्षीकरोतु पक्षमित्यभिहिते—

३४) *स्योत्तपुत्तिमात्तनोति सविता जीर्णोर्णनामालय—

च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।

१ तलिनस्फरणाय D H २ दोरकं A ० M

* पद्यमिदं सुदितकुमुदचन्द्रनाटकानुसृतम् (अं. ५ श्लो. ६) इ उर्णनामालयछायां P

इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं ।

तत्तस्मिन्ममरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥

इति नृपं प्रत्याशिषं ददौ । वाचस्ततो मुद्रिता इति तदीयाप-

शब्देन सभ्यास्तं स्वहस्तवन्धनमिति विमृशन्तो मुमुदिरे ।

अथ देवाचार्याः—

३५) नारीणां विदधाति निर्दृतिपदं श्वेताम्बरप्रोल्लस-

त्कीर्तिस्फातिमनोहरं नयपथप्रस्तारमङ्गीगृहम् ।

यस्मिन्केवलिनो न निर्जितंपरोत्सेकाः सदा दन्तिनो

राज्यं तज्जिनशासनं च भवतैश्वौलव्य जीयाच्चिरम् ॥ १ ॥

नृपं प्रतीमामाशिषं ददौ ॥ अथ वादी कुमुदचन्द्रः केवलिभुक्तिस्त्री-
निर्वाणचीरनिराकरणपक्षोपन्यासं पारावतविहङ्गमसदृशया स्तलितगिरौ
प्रारममाणः सभ्यैरन्तर्विहसद्भिः प्रत्यक्षप्रशंसापरैः पुरस्क्रियमाणः । कियदु-
पन्यासप्रान्ते उच्यतामित्युक्तो देवाचार्यः । प्रलयकालोन्मीलितप्रचण्डपवन-
क्षुभिताम्बोधिनिचितवीचीसमीचीभिर्वाग्भिर्दुत्तराध्ययनवृत्तेश्चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे प्रकान्ते भास्वत्प्रतिमाप्रसरपरिम्लानायमानकुमुदः
कुमुदचन्द्रः सम्भ्रमभ्रान्तचेतास्त्वद्वचनान्धवधारयितुमक्षमो भूयस्तमेवोप-
न्यासं समभ्यर्थितवान् । सिद्धराजसभ्येषु निषेधपरेष्वपि अप्रमेयप्रमेयल-
हरीभिस्तं प्रमाणाम्बोधी मज्जयितुं प्रारब्धे षोडशे दिने आकस्मिके देवाचा-
र्यस्य कण्ठावग्रहे मान्त्रिकैः धीयशोभद्रसूरिभिरंतुल्यकुलनुज्ञादेवीमसादल-
व्यपरैस्तत्कण्ठपीठारक्षणारक्षणककृतकार्मणानुभावात्केशचण्डुकः पातया-
चक्रे । तच्चिन्निरीक्षणाच्चतुरैः धीयशोभद्रसूरिः श्लाप्यमानः, कुमुदचन्द्र-
श्रामन्दं निन्दमानः, प्रमोदविषादौ दधाते । अथ धीदेवसूरिभिरपन्या-

१ दक्षिण ॥ ० २ विनिर्जित. ॥ १ ० ३ भवनो. A b † पश्चिम् मुद्रित-
कुमुदकण्ठावग्रहम् (अं ५ २०). ५) † उपमया सस्त्रस्त्रितस्त्रिभिरा ० ५ पुरस्क्रि-
यमाणैः A † सभ्यासप्रकमे भद्रवत् A † धीयशूरिभिर ० ६ यशोभद्रसूरिभिः P

सोपक्रमे कोटाकोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने, तच्छब्दव्युत्पत्तिं कुमुदचन्द्रे
पृच्छति, कण्ठपीठे लुठिताष्टव्याकरणः पण्डितः काकलः टापटीपसूत्रनि-
प्यत्रं शाकटायनव्याकरणोदितं कोटाकोटिः कोटीकोटिः कोटिकोटिरिति
सिद्धं शब्दत्रयनिर्णयं प्राह । अथ प्रथममेव वाचस्ततो मुद्रिता इति स्वयं
पठितमिति स्वयमपशब्दप्रभाषात्तदा तु प्रादुर्भूतमुखमुद्रः श्रीदेवाचार्येण
निर्जितोऽहमिति स्वयमुचरन् श्रीसिद्धराजेन पराजितव्यवहारादपत्नोरे-
ष्यापसार्यमाणः संभवत्परामवाविर्भावाद्दुद्विस्तोऽं' प्राप्य विषेदे ॥

३९ अनन्तरं तु श्रीसिद्धराजः प्रमोदमेदुरमनाः देवाचार्यप्रगावप्रभाव-
नाचिकीर्म्भि' धारितसितातपत्रचतुष्टयः प्रकीर्णकप्रकरवीज्यमानः स्वयं
दण्डहस्ताबलम्बः पूर्यमाणेषु यमलशङ्खेषु रोदःकुक्षिनरविभ्रमं विभ्रति
निःस्वाननिस्वनैः सूर्जद्वयैतूर्यपूर्यमाणदिगन्तराले थाहडनांसोपासकेन
लक्षत्रयप्रमितद्रव्यव्ययकृतार्थाकृतार्थिसार्थे वादिचक्रवर्तिनः पादावधार्यता-
मिति स्तुतिवार्तैरमन्दानन्दकन्दकन्दलनकारिणि मङ्गले मुहुर्मुहुर्हृच्छ्यमाने
श्रीदेवाचार्यान्थाहडेन तेनैव कारितमासादे श्रीमन्महावीरनमस्करणपूर्व
वसतौ प्रावेशयत् । तत्पारितोषिके नृपतिः सुरिभ्योऽनिच्छब्धोऽपि छालाम-
भृतिप्रामद्वादशकं ददौ । तदुपश्लोकेन श्लोका एवं—

३६) वस्त्रप्रतिष्ठाचार्याय नमः श्रीदेवसूरये ।

यत्प्रसादमिवाख्याति सुखमश्रेषु दर्शनम् ॥

इति श्रीप्रद्युम्नाचार्यः ।

३७) यदि नाम कुमुदचन्द्रं नाजेव्यद्देवत्वरिरहिमरुचिः ।

कटिपरिधानमपास्यत्कतमः श्वेताम्बरो जगति* ॥

इति हेमाचार्यः ।

१ ऊर्ध्वरूपे H D २ प्रभावनां विधीर्षुः c ३ पूर्यमाणेषु दिगन्तरालेषु D
४ ऊर्ध्वरूपे D ५ चाहड A ६ चाहडेन A D ७ प्रावेशयत् A b
* पद्यमिदं प्रभावकचरिते देवसुरिप्रबन्धेऽपि वर्तते (२५१)

३८) भेजेऽवकीर्णितां नमः कीर्तिकन्धामुपार्जयन् ।

तां देवसूरिराच्छिद्य तं निर्ग्रन्थं पुनर्व्यधात् ॥

इति श्रीउदयप्रभदेवः ।

३९) वादविधावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झता ।

देवसूरिप्रभोः सान्ध्यं कथं स्याद्देवसूरिणा ॥

इति श्रीमुनिदेवाचार्यः ।

४०) नमो यत्प्रतिभाघमांरेकीर्तियोगपटं त्यजन् ।

हियेवात्याजि भारत्या देवसूरिमुदेऽस्तु वः ॥ १ ॥

४१) सत्रागारमशेषकेवलभृतां भुक्तिं तथा स्थापय—

त्रारीणामपि मोक्षतीर्थमभवत्तद्युक्तियुक्तोत्तरैः ।

यः श्वेताम्बरशासनस्य विजिते नये प्रतिष्ठागुरु—

स्तद्देवाद्गुरुतौऽप्यमेयमहिमा श्रीदेवसूरिप्रभुः* ॥ २ ॥

इति मेरुतुङ्गसूरिणां द्वयमिति देवसूरीणां प्रबन्धः* ।

४० ॥ अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिन्नवंशकः आभङ्गनामा षण्णिक्

पुत्रः फांस्यकारकहृष्टे पर्यरकपर्षणं कुर्वस्तत्र पञ्च विषोपेकानर्जयित्वा

दिनव्ययं कुर्याणो द्विसन्ध्यमपि श्रीहेमसूरीणां चरणमूले प्रतिकर्नन् प्रकृ-

तिचतुरतयाऽधीतागस्त्यबौद्धमतादिरत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणां सा-

न्निध्यात्परीक्षादक्षः कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रसन्निधौ घनाभावात्परिग्रहमया-

णनियमानसंकुचितान् गृह्णन् सामुद्रिकवेदिभिः प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवै-

भवप्रसरं विगृह्यद्विस्तस्य लक्षत्रयद्रम्भाणां परिग्रहमानं कारयद्भिः सह

संतुष्टतया व्यवहरन्, फस्मिन्नप्यवसरे कापि ग्रामे थियासुरन्तरालेऽजात्रजं

१ कण्ठासुधान्यं यः A २ निग्रन्थं P a ३ विदः A ४ अशुद्धता H ५ पर्याप्त

A ६ स्पृष्टवान् गुह्यो C लम्प्रतिष्ठागुरुश्रीदेवाद्गुरुः D ७ श्रीदेवसूरिः प्रभुः D

* मुनिदेवसूरिहृष्टे शांतिनाथचरित्रे श्लोकषट्केऽप्यर्थ श्लोकः १२

× अथ देवसूरिप्रबन्धो प्रभारकचरितेऽप्यस्ति, मुद्रितकुसुदन्त्रनादकेऽपि प्रबन्धस्यास्य

वस्तु शुम्भिकम् C धीमात्कृष्णतीयः D ९ पञ्च लोटिकान् (राजशेखरकृत प्रबन्धकोशे

पाठः) १० प्रतिकामन् D

ब्रह्मन्तमालोक्यैकस्या अजायाः कण्ठे पाषाणखण्डं रत्नपरीक्षकतया रत्न-
जातीयं परीक्ष्य तल्लोभाचां मूल्यान क्रीत्वा मणिकारपार्श्वोत्तमुचेजितं निर्मा-
प्य सिद्धराजमुकुटवटनामस्तावे लक्षमूल्याद्वयेण तं नृपायैव ददौ । तेन
नीवीधनेन मञ्जिष्टास्थानकानि फदाचिदागतानि क्रीत्वा तद्विक्रयावसरे
सांयात्रिकैर्जलघोरंभयात्तदन्तर्निहिताः काञ्चनकम्बिकाः पश्यन् सर्वेभ्यः
स्थानकेभ्यस्ताः संजग्राह । तदनन्तरं सर्वनगरमुख्यः श्रीसिद्धराजमान्यो
जिनशासनप्रभावकः श्रावकः प्रतिदिनं प्रतिवर्षं यच्चलया जैनमुनिभ्योऽन्न-
वस्त्रादि ददानो गुप्तवृत्त्या नव्यानि धर्मस्वानानि जीर्णानि च प्रशस्तिर-
हितानि स्वदेशेषु च समुद्धार ॥

४२) वल्लीछलद्वंम इव मत्स्याच्छादितसमस्तबीजमिव ।

प्रायः प्रच्छन्नकृतं सुकृतं शतशासतामेति ॥

इति साह आभट्टप्रबन्धः* ॥

४१ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराजः संसारसागरं तित्तिर्षुः प्रत्येकं
सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु देवतस्वधर्मतस्वपायतस्वजिज्ञासया पृच्छयमानेषु
निजस्तुतिपरनिन्दापरेषु सन्देहदोलाधिरूढमानसः श्रीहिमाचार्यमाकार्य
विचार्यकार्यं पप्रच्छ । आचार्यैस्तु चतुर्दशविद्यास्थानरहस्यं विमृश्येति पौरा-
णिकनिर्णयो वक्तुमारम्भे । यत्पुरा कश्चिद्व्यवहारी पूर्वपरिणीतां पत्नीं
परित्यज्य संगृहिणीसात्कृतसर्वस्वः सदैव पूर्वपत्न्या पतिवशीकरणाय तद्वे-
दिभ्यः कार्मणककर्मणि पृच्छयमाने कश्चिद्गौडदेशीयो रश्मिनियन्त्रितं
तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदचिन्त्यवीर्यं भेषजमुपानीय गोजनान्तर्देय-
मिति भावमाणः स गतः । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिन्तथा
कृते स प्रत्यक्षधृपमतां माप । सा च तत्पतीकारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वा-
फोशान्सहमाना निजं दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यंदिने दिनेश्वरक-

* छलीछल. A c २ वसाह A ७ अथ साहआभट्टप्रबन्ध (आभट्टोत्पत्ति-
प्रबन्धः) प्राचीनेऽन्यस्मिन्पुस्तके नास्तीति डा भाट्टशमीना एक्कीयादर्शप्रबन्धभागे
लिखितम् । किन्तुचतुर्विंशतिप्रबन्धे वर्तते ।

ठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाडलभूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरोर्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्मकस्माच्छु-
 श्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्मवान्या तदुःखकारणं पृष्टो
 यथावस्थितं निवेद्य तस्यैव तरोच्छ्रयायां पुंस्त्वनिबन्धनमौषधं तन्निर्वन्धा-
 दादिश्य तिरोदधे । सा तदनु तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यव-
 र्तिन औषधाङ्कुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौषधाङ्क-
 रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मनुष्यतां प्राप । यथा तदज्ञातस्वरूपोऽपि भेष-
 जाङ्कुरःसमीहितव्यर्थसिद्धिं चकार तथा कल्पियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं
 पात्रपरिज्ञानं समाक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं
 भवतीति निर्णयः । इति हेमचन्द्राचार्यैः सर्वदर्शनसन्माने निवेदिते सति
 श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मारोपनां चकार । इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

४२ ॥ अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन्
 केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीला-
 यितेन चित्रीयमाणमानसः स भूयो भूयस्तदीयमानं सकर्पूरवीटकं परितो-
 पितो' गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेऽनुचरैस्तद्देहादि सम्यगवगम्य सौधमा-
 साद्य सुप्त्वाप । प्रत्युपे भूपः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलङ्कृतसभाग-
 ष्टपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्यं निशि स्कन्धन्यस्तहस्तमा-
 रेण भीवा वाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्पन्नमतिर्विज्ञपयामास । देव आस-
 मुद्रान्तभूमारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनो न वाधते स्कन्धस्तदा वृण-
 मात्रस्य निर्जिवस्य मम पण्याजीवस्य भारेण स्वामिनः को स्कन्धवा
 धेति तदीयौचित्यविज्ञपनेन प्रमोदान्मृषः पारितोषिकं ददौ ॥

इति चणकविक्रयिवणिजः प्रबन्धः ॥

४३ अथान्यस्यां निशि नृपः कर्णमेरुप्रासादात्प्रेक्षणं प्रेक्ष्य प्रत्यावृत्तः

१ संमते A b H २ स्कन्धेन एव न्यस्तहस्तेन P ३ स्कन्धन्यस्तहस्तः H
 ४ परितोपिते P ५ भारेण वा. D ६ प्रमोदवान् H P

कस्यापि व्यवहारिणो हर्म्ये बहून्दीपानालोक्य किमेतदिति पृष्ठः स लक्ष-
दीपांस्तान्विश्रपयामास । असौ घन्य इति । स्वसौधमध्यमध्यास्य व्यतीत-
क्षणदाक्षणः स घन्यमानिनं तं सदाः समानीयेत्यादिदेश । एतेषां सदा प्रदी-
पानां प्रज्वालनेन भवतः सदा प्रदीपनं, तद्भवदीयचित्तस्य कियन्तो लक्षा
इत्यभिहितः स विद्यमानांश्चतुरशीतिलक्षाशिवेदयामास । तदनुकन्याक-
म्पमानमानसः स्वफोशात्पोडशलक्षान्प्रसादीकृत्य तत्सौधे फोटिध्वनम-
ध्यारोपयामास । इति षोडशलक्षप्रबन्धः ॥

४४ अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कदाचिद्दालाकदेशे दुर्गभूमौ सिंहपुर-
गिति ब्राह्मणानामग्रहारः स्थापितस्तच्छासने षड्भुजशतं ग्रामाः । अथ
श्रीसिद्धराजः कदाचित्सिंहनादैर्भर्तृविषैर्देशमध्यनिवासं याचितः साग्रम-
तीतीरवर्तिनमाशाश्विंलीग्रामं तेभ्यो ददौ । तेषां च सिंहपुराद्धान्यान्या-
दाय गच्छतामागच्छतां च दानमोक्षं चकार ।

४५ अथ राज्ञा सिद्धराजेन मालवकं प्रति कृतप्रयागेन वाराहीग्राम-
परिसरमाश्रित्य तदीयान् षट्किलानाहूय तच्चातुर्यपरीक्षाकृते निजां मघानां
राजवाहनसेजवालीं स्थापनिकार्थं समर्पिता । अथ नृपतौ पुरतः प्रयाते तैः
सर्वैरपि संभूय तदङ्गानि प्रत्येकं विदार्य यथावाञ्छितं स्वस्वसौधे निदधेरे ।
अथ यदा प्रत्यावृत्तो नृपस्तां स्थापनिकां तेभ्यो याचमानस्तद्वैकित्तिभि-
जानि तदङ्गानि पश्यन् सविस्मयं किमेतदित्यादिसंस्तैर्विश्रपयांचक्रे ।
स्वामिनेकः कोऽप्यस्य वस्तुनो गोपनविधौ न प्रभूष्णुर्मलिम्लुचादिभ्यः-
कदाचिदंपाये संजायमाने सति कः प्रभोरुत्तरकर्तेति विमृश्यैतदस्माभि-

१ स घन्यमानी. A घन्यमानी P २ शासाम्बली A b ३ शयन b
४ षट्किलानां M ५ यानविशेष ६ स्थापनिकार्थं c ७ समर्पयत्. P c यथोचितं c
८ स्थापनिका (न्यास यापण इति भाषायाः) P n १० मलिम्लुचानलादीनां
कराचिदंपाये D

व्यवसितं । तदा राजा सविस्मयस्मेरमनास्तेषां वृच इति बिरुदं ददौ ।
इति चाराहीयावृचप्रबन्धः ।

४६ अथ कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं विजित्य प्रत्या-
वृत्तः । उज्झांग्रामे निवेशितस्कन्धावारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलैर्दुग्ध-
परिपूर्णाहारादिभिरुचितैः परितोप्यमाणस्तस्यामेव निशि गुप्तवृत्त्या
तद्दुःखसुखजिज्ञासुः कस्यापि ग्रामीणस्य गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुल-
तायामपि तेन कस्त्वमिति पृष्टः, श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोऽहं महाराष्ट्र-
देशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेदयत् । तेन च नृपतेः पार्श्वे महाराष्ट्रदे-
शस्य तन्महाराजस्य च गुणदोषवृत्तान्ते पृच्छमाने स नृपतेस्तस्य
पण्णवतिराजगुणान्प्रशंसंस्तत्पार्श्वे गूर्जराधीश्वरगुणदोषान्पृच्छन् । श्रीसि-
द्धराजस्य प्रनापालनपाण्डित्यं सेवकेष्वतुल्यवात्सल्यं चेत्यादीन्गुणान्व-
र्णयंस्तेन कृत्रिमदोषे उत्पाद्यमाने सौऽस्माकं मन्दभाग्यतया नृपतेरपु-
त्रतालक्षण एव दोष इत्यश्रूणि मुञ्चन्नृपतिं निःकैतववृत्त्या परितोपया-
मास । अथ प्रमातकाले संभूय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनोत्कण्ठिताः
सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्यपल्यङ्गे निविष्टाः, आसनदान-
नियोगिभिः प्रदत्तेऽपि पृथगासने तत्सौकुमार्यं करस्पर्शेन विचिन्त्य वय-
मिह सुखसुखेन निपण्णास्तिष्ठाम इति नृपे स्मितमुखाम्भोजे तस्थुः ।
इति उज्झावास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः* ।

४७ अथ कदाचिज्जालाज्ञातीयमांगूनामा क्षत्रियः श्रीसिद्धराजसे-
वार्थं सभां गच्छन् प्रत्यहं पाराचीद्वयं भूमौ निहत्योपविशति । उद्ध-

१ ह्ये P * अयं चाराहीयावृचप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति २ कुण्डा c इत्यत्र D ३ आवादादिभिः A b प्रयादादिभिः P ४ कुण्डा c x अयं उज्झा (कुण्डा) वास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति ५ गत्य b ६ पायाणभेदकः पात्रविशेषः (पराई भाषायां)

रन्द्यमुत्तिष्ठति । तस्य च भोजने घृतपरिपूर्णः कुतुपं एक एव व्यये याति-
तस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्माणे घृतपोडशांशोऽवशिष्यते । कदाचि-
द्वपुरपाटवे पथ्यावसरे पञ्चमानकप्रमितयवागूपथ्यप्रान्ते आगुर्वेदविदाम्-
तोदकमर्धाहारे किमिति न पीतमित्युपालब्धः । यतः—

४३) विवेदघटसहस्रं तु यावन्नाभ्युदितो रविः ।

उदिते तु सहस्रांशौ विन्दुरेको घटायते ॥

रजन्याः पाश्चात्यघटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदयावधि यस्पयः पीयते
—जलयोगः क्रियते तद्वज्रोदकं तदमृतोदकं, सूर्योदये समुत्पन्ने निरन्नैः
प्रातर्यदुदकं पीयते तद्विपं, ततः विन्दुरेको घटश्चतायते । भोजनार्थं
यज्जलं पीयते तदमृतं, भोजनान्ते तरमालपीतं पयः छत्रं छयोदकमिति
भण्यते । तेन प्रोक्तं पुनः, पूर्वभुक्तमर्धाहारं परिकल्प्य सम्प्रति पयः
पीत्वा पुनरर्धाहारं करिष्यामीत्युपक्रममाणस्तेनैव वैद्येन निषिद्धः । नृप-
तिना निरायुधकारणं पृष्टः, समयोचितं मे प्रहरणमिति विज्ञपयन्नन्यदा
मज्जनावसरे हस्तिपर्यमाणं हस्तिनमालोक्य सन्निहितस्थानेन शुण्डादण्डे
निहत्य मर्गस्थाननिपीडितस्य गजस्य पुच्छभागं स गृह्णन् तदीयातुलेन
पलेनान्तस्फुटितस्य करटिन उच्चारिते हस्तिपंके मूपतितः सोऽसुभिर्व्य-
सुज्यत । स तु गूर्जरदेशमूपाळे पलायिते समयातम्लेऽन्तमरे स्वेच्छ-
योच्छेद्यन् यत्र दिवं प्रातस्तत्र श्रीपत्तने मांगूस्वण्डिलमिति प्रसिद्धिः ।
इति मांगूस्वण्डिलप्रबन्धः ।

४८ अन्यदा म्लेच्छप्रधानेषु समायातेषु मध्यदेशागतान्वेषकारका-
नाह्वय रहस्यं किञ्चिदादिश्यं विससर्ज नृपः । अथापरस्मिन्सायादे च

१ उत्तिष्ठति रन्द्यमुत्तिष्ठति ० २ कुम्भः A D ३ व्याप्यवसरे A ४ अस्तमितः ०
५ अस्तं याते C ६ विन्दुपंशतायते C D ७ उदं छनोदकं ० ८ ततोऽगौ ०
९ पूर्वां A १० उत्तरिते मूपतौ H C M उत्तरिते नृपतौ D ११ म्लेच्छे
येषु ० १२ तः ० द्विविदाक्य D

ते पराहृतास्तरुवरूपं नृपतेर्विज्ञपयामासुः । अथ स्वामिनि सभां निभा-
 लयति तंश्चित्रवेदिना केनापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वकं निजामिप्राये
 प्रादुःक्रियमाणे राज्ञा स रदसि तत्कारणं पृष्टो नृपतेराशयं विज्ञपयन्
 द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वाक्यविशेषमाह । तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे
 गृह्ये स नृपाल्लक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्वमाण्डानि संगृह्य
 सिद्धसंज्ञेतं रत्नखचितं सुवर्णपादुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकु-
 ण्डलयुगलं च तद्विधयोगविशुनं योगपट्टं च चण्डांशुरोचिर्ध्वण्डातकं सह
 नीला पथानमुल्लङ्घ्य कतिपर्यैरहोभिस्तत्पुरे दत्तावासः । आसन्नायां दी-
 पोत्सवनिशि तन्नगरराज्ञोऽजरोधे महालक्ष्मीदेव्याः पूजार्थं तत्प्रासादमुपे-
 शुषि स हृतकसिद्धरूपस्तेन येपेणालद्रुतः, केनापि सदभ्यस्तेऽत्पत्नेन
 वर्षरेणानुगम्यमानो देव्याः पीठेऽऋत्स्मादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
 सुवर्णकूर्मरथी सपर्यां विरचयंस्तद्वरोपाय तद्विधानि बीटकानि ददानः
 श्रीसिद्धराजनागाद्वितं सिद्धयेपं पूजाभ्याजात्तत्र नियोग्योत्पत्तनवशाद्द्वय-
 रस्कन्धमधिरुह यथागतमगात् । निशावसाने समयेऽजरोर्धस्तें विरोधी-
 नृपवृत्तान्तं ज्ञापितः सन् भयभ्रान्तो नृपः स्वप्रधानपुत्रोत्पत्तमाभृतं सि-
 द्धाधिपतये प्रादिगोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिकविक्रयं
 संक्षिप्य । ममागमनायपि नैतेषां प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता
 पुरुषेण विज्ञपयानास । तदनु शटिति कतिपर्यैर्दिनेस्त्वत्र समुपेतः । तत्स्व-
 रूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां अकार । इति
 कोलापुरराजप्रबन्धः* ॥

५० श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निपथ्यार्नातः ।
 अवसरे क्रियमाणे सीलगाभिधानकौतुकिना "बेटायां समुद्रो मय इति"
 तत्पृष्टगायनेनापराब्दं मूषे इति सार्जितो बेटाममानायां गूर्जरधरिन्यां

१ लणक १' २ सिद्धदेव १' ३ कन्नाड १'

* अयं कोलापुरराजप्रबन्धः सुतरीयेऽप्यस्ति नक्षत्रीति वा. काठद्वारात् सिद्धि ।

मालवकसमुद्रो मम इति विरोधालङ्कारमर्थापत्त्या परिश्रन्प्रभोर्हममर्था
त्रिष्टं प्राप । इति कौतुकीसीञ्जणमवन्धः ॥

५१ कदाचित्सिद्धराजस्य वार्मा कश्चित्सान्धिविप्रहिको जयचन्द्र-
नासा काशीपुरीश्वरेण श्रीमद्रणहिङ्गपुरस्य प्रासादप्रपानिषानादिस्वरू-
पाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः । यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्मात्यं
तदस्पृश्यतया तत्सेवमानो लोक्रुद्धयविरोधेन तत्रत्यलोकः कथमुदितो-
दितप्रमात्रः स्यादिति । सिद्धाधिपेन सहस्रलिङ्गसरः कारयताऽनुचितमि-
दमाचरितमिति तस्य नृपतेर्वचसान्तः कुपितः स नृपं पप्रच्छ । अस्यां
वाराणस्यां कुतस्त्यं पयः पीयते ? नृपेण त्रिपथगानलमित्यमिहिते किं
नाम सुरसरितीरं शिवनिर्मात्यं न यतः शिवोत्तमाङ्गमेव गङ्गानिवास-
भूमिः । इति जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रवन्धः ॥

५२ कस्मिन्नप्यवसरे कर्णाटविपयादागतेन सान्धिविप्रहिकेण श्रीम-
यणहृदेव्या पितुर्जयकेशिराजस्य कुशललोदन्ते पृष्टेऽश्रुमिश्रलोचनेनेति सा
विज्ञापयामास । स्वामिनि सुगृहीतनामा जयकेशिमहीन्द्रोऽशनावसरे पञ्ज-
रात्क्रीडाशुकमाकारयन्, तेन मार्जार इत्युच्चरिते नृपः परितो विलोक्य
निजभोजनान्धोऽधोभागवर्तिनभोतुमपश्यन् यदि तय विडालेन विनाशः
स्यात्तदाहं त्वया सह गमनं करवाणीति प्रतिज्ञाते स यावत्पञ्जरादुडुष्य
तस्मिन्काधनमाजने निषीदति तावदकस्मात्तेन घृकदंशेन तं विना-
शितमालोक्य परित्यक्ताशनकवलः । उक्तियुक्तिवेदिना राजवर्गेण
निषिध्यमानोऽपि—

४४) राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणात् ।

या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥

इतीष्टदैवतमिव तामेव गिरं जपंस्तेनैव शुक्रेण सह दारुनिचितां

पितां विवेश । इति वाक्याकर्णनाच्छोकाम्भोधिभ्रमां श्रीमयणल्लदेर्बी
विशेषधर्मोपदेशहस्ताबलम्बनेन विद्वज्जनः समभ्युद्धार ।

५३ अथ सा पितुः श्रेयसे श्रीसौमेश्वरपत्तने यात्रां गता सती त्रिवे-
दिनं^१ कमपि ब्राह्मणमाकार्यं तदङ्गलौ जलन्यासाधसरे यदि भवत्रयपा-
तकं स्यासि तदा ददामि नान्यथेति तद्वचनविशेषपरितोषमाक् मन्नाश्व-
काधनादिभिर्पुत्रं^२ पापघटमाददौ । स च तत्सर्वं विप्रेभ्यो ददानः
किमिति देव्या पृष्टः प्राह । प्राक्तनपुण्यादस्मिन् जन्मनि नृपप्रिया
नृपतिजननी भूत्वा लोकोत्तरेरिर्दानैः सुकृतैर्भावी भवोऽपि श्रेयस्कर इति
विश्वस्य भवत्रयपातकं मया जगृहे । भवत्या पापघटदाने उपक्रान्ते क-
श्चिदधमद्विजोऽपि पापघटं नीत्या स्वं भवतीं च भवाम्भोधौ गज्विष्य-
तीति मया तु संन्यस्तसमस्तवित्तेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धोदष्ट-
गुणं पुण्यं लब्धमिति श्रेयः स जगृहे । इति पापघटस्य प्रबन्धः* ॥

५४ ॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डलं विगृह्य स्वदेशनिवेशं प्रति
चलितः श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्रतिगलैर्भिष्टै रूढमध्वानमवधार्य तस्मि-
न्वृत्तान्ते ज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा प्रतिग्रामं प्रतिनगरं घोटकसुदमाद्य
प्रतिवृषं पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिदलबलेन भिष्ठान्विवास्य श्रीसिद्धराजं
सुखेन समानीतवान् ॥ इति सान्तूमन्त्रिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धो वा ॥^x

५५ अथ कस्यांचिजिषि द्वावकुण्ठावेव वण्ठौ श्रीसिद्धराजस्य चरण-
संवाहनं व्यापृतौ तं निद्रामुद्रितलोचनं विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थं
श्रीसिद्धराजं सेवकजनकस्त्वृक्षं सर्वराजगुणनिलयं प्रशशंस । अपरस्त्व-
स्यापि भूपतेः प्राज्यराज्यप्रदं प्राक्तनं कर्मैव श्लाघितवानेवमाकर्णिते^३ तेन
राजा तस्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मणः प्रशंसां विफलीकर्तुं स्वमशंसाकारिणः

१ त्रिवेदीत्रेदिनं A २ तदा ददासि । ३ दानैर्पुत्रं D ४ लब्धोदष्टगुणं P

* अयं पापघटप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नास्तीति डा. भाट्टदाजीना लिखितं ५ बल-
स्तद्वलेन ० इत्यस्तद्वलेन K x अयं सान्तूमन्त्रीप्रबन्धोऽन्यस्मिन्प्राप्ति पुस्तके इति
डा. भाट्टदाजीना लिखितम् ६ संवाहना. D ७ आकर्णितेन P

प्रेष्यस्यापरस्मिन्नहन्यऽनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमार्गयत् । यदस्मै
 वण्टाय तुरङ्गमशतस्य सामन्तता देयेत्यालिख्यं तं महामात्य-
 श्रीसान्त्पार्श्वे प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया निःश्रेण्यामव-
 रोहति तावत्प्रस्त्रलितपदः पृथिव्यां पतदीपदङ्गमङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठा-
 नुगामिनाऽपरेण वण्ठेन किमेतदिति पृष्टे तेन स्वस्वरूपे निवेदिते स मञ्च-
 कन्यस्तो गृहं गत्वा तमपरस्मै^१ समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्मै
 शततुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अथ तयोर्यथावद्वृत्तान्तेऽवधारिते नृपतिः
 कर्मैव बलीय इति तत्प्रभृति मेने यथा—

४९) नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं

विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा ।

पुण्यानि^१ पूर्वतपसा किल सञ्चितानि

काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १ ॥ इति वण्ठक-

र्मप्राधान्यप्रवन्धः ॥

४६) सो जयउ कूडच्छरडो^१ तिहुयणमज्झमिं^२ जेसलनरिन्दो ।

छिपूण रायवंसें^३ इके छत्तं कयं जेण ॥ १ ॥

४७) महालयो महायात्रा—० (इत्यादिपृ. १०२^१ टिप्पण्यां संपूर्णः)

४८) मात्रयाप्यधिकं किञ्चिन्न सहन्ते जिगीषवः ।

इतीव त्वं धरानाम धारानाथमपाकृथाः ॥ २ ॥+

१ आलेख्य C २ प्रसादलेखं D

• वङ्गभूदेवकृतमुभायितावल्यां श्लो. ३१०० अथपोषत्येति प्रदत्तस्त्रः—

विद्या सहरगुणिना न च वाग्विशुद्धिः ।

कर्माणि पूर्वशुभयेवयसंभितानीति पाठभेदः ॥

मार्तुहरिकुलनीतिरुपकेऽपि वर्तते (१६) पद्यमिदम्

१ तपोऽपि न च यन्नकृपापि मेवा a D ४ भाश्यानि b D ५ नरदो b

६ मासिभिः b ७ रायवंसे b ८ निददेमप्रदत्तयो पद्यमिदम् (श्लो. २१)

४९) मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यमङ्गीस्यज
रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवे रयस्त्यज्यताम् ।
श्रीसिद्धेशकृपाणिपाटितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित—
स्रोतोजातनदीनवीनवनितारकोऽम्बुधिर्वर्तते ॥ ३ ॥

५०) *श्रीमज्जैत्रमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे
पानीयाशयशोषणैः करटतो वीरघर्णाकाक्षया ।
स्वीयस्वीयपतेर्विनाशसमयं सञ्चिन्त्य चिन्तातुरा
मत्सी रोदिति यक्षिका च हसति घ्यायन्ति वामं स्त्रियः ॥ ४ ॥

५१) सपादलक्षः सह भूरिलक्षै^v—

रानाकम्पाय नताय दत्तः ।

हस्ते यशोवर्मणि मालवोऽपि

त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥ ५ ॥

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः ॥

संवत् ११९० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि ४९ राज्यं कृतं ॥

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्णश्रीसिद्धराज-

योर्विबिधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम

हतीयः प्रकाशः ॥

१ कृताय C २ वीर्यत b ३ वामभुज. b ४ त्वि D * ५०, ५१ * श्लोकी
M आदर्शेन दृश्येते ५ इत्याद्या बहुस्तदीयाः स्तुतयः प्रबन्धाश्च ॥ D ६ संवत्
११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तथाप्येन वर्षे ४९ राज्यं कृतं P प्रयुज्यधिकृत
विचारवारस्योद्देशः प्रथमसंपादकेनादकृतः ।

श्रीः
प्रबन्धचिन्तामणिः

चतुर्थः प्रकाशः

कुमारपालप्रबन्धः

१ अथ परमार्हतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते । श्रीमदणहिलपु-
रपत्तने बृहति श्रीभीमदेवे साम्राज्यं पालयति श्रीभीमेश्वरस्य पुरे चउला-
देवीनाम्नी १ पण्याङ्गना पत्तने प्रसिद्धं गुणपात्रं रूपपात्रं च तस्याः कुल्यो
षितोऽप्यतिशायिनी प्राज्यभर्यादां नृपतिर्विगृह्य तस्यास्तद्वृत्तपरीक्षानिमित्तं
सपादलक्षमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै महणके दापयामास । औत्सु-
क्यात्तस्यामेव निशि वहिरावासे प्रस्थानलभमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं याद-
न्मालवकमण्डले विग्रहामहाचस्यौ । सा चउलदेवी तद्विचमहणकप्रामा-
ण्येन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषा शीललीलयैव तस्थौ । निस्तीमपराक्रमो-
भीमः कृती स्वेस्थानमागतो जनपरंपरया तस्यास्तां प्रवृत्तिमवगम्य ताम-
न्तःपुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपालस्तत्सुतस्त्रिभुवनपालस्तत्पुत्रः कुमारपा-
लदेवः । स स्वविदितधर्मोऽपि कृपापरः परनारीसहोदरश्च । स तु सामु-
द्रिकवेदिभिर्भवदनन्तरमयं नृपो भविष्यतीति सिद्धनृपो विश्वस्तस्मिन्ही-
नजातावित्यसहिष्णुस्तस्य विनाशावसरमन्वेपयामास सततं । कुमारपालस्तं
वृत्तान्तमीषद्विज्ञाय तस्मान्नृपतेः शङ्कमानमानसः तापसवेपेण निर्मितना-
नाविधदेशान्तरभ्रमणः कियन्त्यपि वर्षाप्यतिवाह्य पुनः पत्तनमागतः कापि
मठे २ तस्थौ । अथ श्रीकर्णदेवस्य श्राद्धावसरे श्रद्धालुतया निमन्त्रितेषु
सर्वेष्वपि तपस्विषु श्रीसिद्धराजः प्रत्येकं तेषां तपस्विनां स्वयं पादौ प्रका-

१ चउलादेवीनामा C बकुलादेवी M चउलादेवी b H २ चातीव तस्या ०
३ विग्रहाय D ४ सा तु चउला b H ५ तृतीयवर्षे M H a ६ तु विदित धर्मोऽपि
a P ७ श्रीमदादिभूतेशो मठे ०

ल्यन् कुमारपालनामस्तपस्विनः कमलकोमलौ चरणौ करतलेन संस्पृश्य
 तदूर्ध्वरेखादिभिर्लक्षणै राज्याहोऽयमिति निश्चलया दृशापश्यन् । तदिङ्गि-
 तैस्तं विरुद्धं विबुध्यमानस्तदैव वेपपरावर्तेन काकनाशं नष्टः । आलिङ्ग-
 नाम्नः कुलालस्यालये मृत्पात्राणां पाके रच्यमाने तदन्तर्निधाय तदानुपदिके
 भ्यो रक्षितः स क्रमात्ततः सञ्चरन् तद्विलोकनाकुलितेन राजलोकेन प्रासितः
 सन्निहितां दुर्गमां भूमिमनवलोक्य कापि क्षेत्रे क्षेत्रक्षकैः क्रियमाणच्छि-
 लकण्टकिशासिशास्त्रानिचये समुपचीयमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्था-
 नमागतेषु, पदिकेन पदे तत्रानीते सर्वथा तत्रासम्भावनया कुन्ताग्नेण भिद्य-
 मानेऽपि तस्मिन्स्तमनासाद्य व्यावृत्ते राजसैन्ये द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः
 स्थानादुद्धृतः पुरतः कापि प्रान्तरान्तर्गजन् कापि तरुच्छायायां विश्रान्तः
 सन् विलान्मूपकं मुखेन रूप्यनाणकमाकर्षन्तं निभृतया दशा विलोक्य
 यावदेकविंशसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तेभ्य एकं गृहीत्वा बिलं प्रविष्टे पाश्चो-
 त्यानि तु सर्वाणि स गृहीत्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य
 तदुत्सी विपेदे । स तच्छ्लोकव्याकुलितमानसाधिरं परितप्य पुरतो व्रजन्,
 फयापीभ्यवच्चा श्वशुरगृहात्पितृगृहं व्रजन्त्या, पथि पाथेयाभावाद्दिनत्रयं
 क्षुत्क्षामकुक्षिर्भ्रातृवात्सल्यात्कर्पूरपरिमलशालिशालिकरम्भेण सुहितीचक्रे ।
 तदनु स विविधानि देशान्तराणि परिभ्रमन्स्तम्भतीर्थं महं ० श्रीउद-
 यनपार्श्वं शम्बलं याचितुमागतः । तं पौपधशालायामागतमाकर्ण्य तत्रागते
 तस्मिन्नुदयनेन पृष्टः श्रीहिमचन्द्राचार्यः प्राह । लोकोत्तराणि तदङ्गलक्ष-
 णानि वीक्ष्य सार्वभौमोऽयं नृपतिर्भावीत्यादिशत् । आजन्म दारिद्र्योपहृ-
 ततया तां वाचं 'संदिग्धतया मन्यमानेन तेन, क्षत्रिये नौसंभाव्यमेतादिति
 विज्ञप्ते, सं. ११९९ वर्षे कार्तिकवदि २ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवतःपट्टा-
 भिषेको न भवति तदाऽतःपरं निमिचावलोकसंन्यास इति पत्रकमालिङ्ग्यैकं

१ राजपुत्रेभ्यो रक्षितः M K H २ दुर्गेभूमिमवलोक्य A P ३ ध्वंशरक्षकेः
 M H ४ प्रातरान्तर्गजन् M P ५ पथादन्यानि H ६ यथायामन्यमानेन H
 ७ क्षत्रियेणाधमान्य M A K

मन्त्रिणेऽपरे तस्मै समारोपयत् । अथ स सन्नियस्तत्कलाकौशलचमत्कृत-
मानसः यद्यदः सत्यं तदा भवानेव नृपतिः, अहं तु त्वच्चरणरेणुः, स
कुमारपाल इति प्रतिश्रवं क्षावयन् किं नो नरकान्तराज्यलिप्सया भवतु
कृतज्ञेन भवता चावयमिदमप्यऽविस्मरता गिनशासनमकेन सततमेव
भाव्यमिति तदनुशास्ति शिरःशेखरीकृत्यापृच्छ च मन्त्रिणा सह गृहं
प्राप्तः । खानपानाशनादिभिः सत्कृतः यथायाचितं पाथेयं समर्प्य मस्था-
पितो मालवकदेशं गतः कुडञ्जेश्वरप्रासादे म्हास्तिपट्टिकायां—

१) पुत्रे 'वाससहस्ते' सयमि वरिस्त्राण नवनवद्वहिय ।
होही कुमरनरिन्दो तुह विक्रमाय सारित्थो ॥

इमां गाथामालोक्य विस्मयापन्नमानसो गूर्जरनाथं सिद्धाधिपं परलो-
कगतमवगम्य ततः प्रत्यावृत्तो विष्ठीनशम्बलोऽस्मिन्नगरे कस्यापि विप-
णिनो विपणादशनानन्तरं पैलायमानः श्रीमदणहिल्लपुरमुपेत्य निशि कान्द-
विकापणे धनाभावाद्भुक्तदशनो भगिनीपते राजश्रीकान्हडदेवस्य सदन-
मासाय राजमन्दिरावागतेन तेन पुरस्कृत्यान्तर्नीतः सद्भोजनादिभिः मुहि-
तीभूतः सुप्वाप ।

२ प्रातस्तेन भावुकेन स्वसैन्यं सन्नद्य नृपसौधमानीयाऽभिषेकपरीक्षा-
निमित्तं प्रथममेकः कुमारः पट्टे निवेशितः । तमुत्तरीयाञ्चलेनाप्यनावृण्वन्त-
मालोक्य तदपरो निवेशितस्तं योजितकरसम्पुटं वीक्ष्य तस्मिन्नप्यप्रमाणी-
कृते श्रीकान्हडदेवानुज्ञातः कुमारपालः संवृतवसनः उर्ध्वं पयनं गृह्णन्
सिंहासने उपविश्य कृपाणं पाणिना कल्पयन् पुरोधसा कृतमङ्गलः पञ्चाश-

१ पुत्रे c D २ वारसहस्ते A ३ (न्यपेतोपायः b M) तमेव वन्दीचकार
सत्वापुत्रमावन्दन्मिलितनगरलोकैर्द्वयोरपि निपते भिदित्य मम कृतवद्भुच्छौ भवान-
पदयतु इत्यभिहितस्तेन यदियंभवेन प्रत्युच्चीकितं मन्वस्तत्तथा कृत्वा तस्मात्प्रा-
यात्पलाकमानः M A H

द्वर्षदेश्यः सनिस्वानान्यनिस्वनं श्रीमता कान्हडदेवेन पञ्चाङ्गशुम्बितभूतलं
नमोऽकारि ।

३ स प्रौढतया देशान्तरपरिभ्रमणनैपुण्येन राज्यशास्त्रि स्वयं कुर्वन्
राजशुद्धानामरोचमानस्तैः सम्भूय व्यापादयितुं व्यवसितः । सान्धकार-
गोपुरेषु न्यस्तेषु घातुकेषु प्राक्तनशुभकर्मणा प्रेरितेन केनाप्यासेन ज्ञापि-
तशृचान्तस्तं प्रवेशं विहाय द्वारान्तरेण वषट् प्रविश्य तानि प्रधानान्यन्तक-
पुरीं प्राहिणोत् ।

४ स भावुकमण्डलेश्वरः शालकसम्बन्धाद्राज्यस्थापनाचार्यत्वाच्च राज्ञो
दुरवस्थामर्माणि जल्पति । पश्चाद्वाज्ञोक्तं हे भावुक राजपाटिकायां सर्वा-
वसरे च प्राक्तनदुरवस्थामर्मनर्म न भाषणीयं त्वयाऽस्यः परमेवंविधं
समासमक्षं नो वाच्यं विजने तु यद्वच्छया वाच्यमिति राज्ञोपरुद्धः ।
उत्कटतयाऽवज्ञावशाच्च रे अनात्मज्ञ इदानीमेव पादौ त्यजसीति भाष-
माणो मर्तुकामः औषधमिव तद्वचः पथ्यमपि न जग्राह । नृपस्तदाकार-
संवरणेनाऽपन्हवं विधायाऽपरस्मिन्दिवसे नृपसङ्केतितैर्मल्लैस्तदङ्गभङ्गं कृत्वा
नेत्रयुगं समुद्धृत्य ततस्तं तदावासे प्रस्थापयामास—

२) आदौ गयैवायमदीपि नूनं
न तद्देहेन्मामवहेलितोऽपि ।
इति अमादङ्गुलिपर्वणापि
सृष्टयेत^१ नो दीप इयावनीर्षः ॥

इति विमृशक्तिः समन्ततः सामन्तैर्भयभ्रान्तचिचैस्ततः प्रभृति स
नृपतिः प्रतिपदं सिपेवे ।

५ तेन राज्ञा पूर्वोपकारकर्तुः श्रीमद्बुधयनस्याङ्गजः धीवाग्भटदेवनामा
महामात्यश्चक्रे । आळिङ्गनामा ज्वायान्प्रधानः ।

६ महं० उदयनदेवस्य पुत्रो वाहडनामा कुमारः श्रीसिद्धराजस्य प्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपालदेवस्यावज्ञामेव मन्यमानः सपादलक्षीयमूपतेः पतिगायं चमार । तेन श्रीकुमारपालमूपालेन सह विग्रहं चिकीर्षुणा तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं लञ्चोपचारदानैः स्वायत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धानारोपेतं सपादलक्षशोणीपतिं सहादाय देशसीगान्तमागतः । अथ चौलुक्यचक्रवर्ती अभ्यमित्रीणतथा स्कन्धावारसमीपे निजं चमूसमूहं निवेशयामास । निर्णीते समरवासरे, निष्कण्टके क्रियमाणे सीमनि, सञ्जीक्रियमाणायां चतुरङ्गसेनाया चञ्चलिङ्गनामा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्यागसि नृपेणाक्रुश्यमाणः क्रौधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलनामाऽमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलयसुदानपूर्वकं तस्यदे निर्योजितः सन् राज्ञा स्वकलहपद्धानननामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं निवेश्य तत्र पट्त्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकलाकलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढवान् । तदासनस्थश्चौलुक्यभूपालोऽपि संप्रामाधिकृतपुरवैरुत्यापनिकां कार्यमाणेषु वाहडकुमारभेदादाज्ञामङ्गकारिषु, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं निषादिनगादिवेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपादलक्षक्षितिपतिमत्तङ्गजं छत्रचामरसङ्केतादुपलक्ष्य विधटिते कटकबन्धे मयैवैकाकिना योद्धव्यमिति निर्णय्य तेनाघोरणेन स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ नेतुमादिशन्नपि तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य स्वमपि विधटितोऽसीत्यादिशंस्तेन विज्ञपयांचक्रे । स्वामिन्कलहपद्धाननो हस्ती सामलनामा हस्तिपकश्च द्वयं युगान्तेऽपि न विधटते परं परस्मिन्कुम्भिकुम्भे वाहडनामा कुमारस्तारध्वनिरधिरूढोऽस्ति यस्य हक्या हस्तिनोऽपि मज्जन्ते इत्युक्तोत्तरीयाञ्चल्युगलेन सिन्धुरश्रवणौ पिषार्यं स निजं गजं प्रतिगजेन संपट्टयामास । अथ वाहडः पूर्वमात्मसात्कृतं चञ्चलिङ्गनामानमारोहकं जानन् कृपाणपाणिनिज-

१ वाहडनामा L २ आज्ञामवमन्यमान c M ३ दानादिना b L ४ इह लवत्सुदानपूर्वकं K H ५ विषट्टियन्ते A ६ वाहडनामा L ७ युगले सिन्धुर श्रवणयोर्धरोन्व L c वाहड L

गजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः श्रीकुमारपालविनाशाशया, तेन नि-
यन्त्रा पश्चात्कृते गजे स भूमौ पतितस्तलवर्गीयपदातिभिरधारि । तदनु
चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्षनृपः शस्त्रसज्जो भवेत्प्रभि-
हितरत्नमुखकमलं प्रति औचित्याच्छिलीमुखं व्यापारयन् प्रधानक्षत्रिभ्यो
ऽसीति सोपहासश्लाघया तं वञ्चयित्वा नाराचेन निर्मिथ कुम्भीन्द्रकुम्भे-
पातयित्वा जितं जितमिति द्रुवाणः स्वयं षोडशं भ्रमयांचकोरति सर्वेषां
सामन्तानां सर्वानपि तुरङ्गमान् स नृपतिराक्रम्य जग्राह । इति वाहड-
कुमारप्रबन्धः ॥

६ तदनु चौलुक्यराजेन कृतज्ञचक्रवर्तिना आलिङ्गकुलालय सप्तश-
तीप्राममिता विचित्रचित्रकूटपट्टिका ददे । ते तु निजान्वयेन लज्जमानाः
अद्यापि सगरां इत्युच्यन्ते । यैः छिन्नकण्ठकान्तरे प्रक्षिप्य क्षितिपो रक्षि-
तस्तेऽङ्गरक्षपदे प्रतिष्ठिताः ।

७ अथ सोलाकनानां गन्धर्वोऽवसरे गीतकलया परितोपिताद्वाञ्छः षोड-
शाधिकं द्रम्भाणां शतं प्राप्य तेन सुखभक्षिकां विसाध्य बालकांस्तर्पयन्
राज्ञा कुपितेन निर्वासितः । ततो विदेशं गतस्तत्रत्यभूपतेर्गीतकलया रञ्जि-
तात्मसादप्राप्तं गजयुगलगानीयोपायनीकुर्वन् चौलुक्यभूपालेन सम्मानितः ।
कदाचिरकोऽपि वैदेशिकगन्धर्वो मुपितोऽस्मि मुपितोऽस्मीति तारं बुभ्चारवं
कुर्वाणः, केन मुपितोऽसीति राज्ञाभिहितो मम गीतकलया समीपागतेन,
मया कौतुकाद्वलन्यस्तकनकशृङ्खलेन मृगेण त्रस्यता मृगेन्द्रेणेति विश्रपया-
मास । स तदनु भूपतिना समादिष्टः सोलाभिधानो गन्धर्वराडटवीमटन्
स्फीतगीताकृष्टिविषया कनकशृङ्खलाद्वितमैलं मृगं नगरान्तः समानीय
तस्य भूपतेर्दर्शयामास । अथ तत्कलाकौशलचमत्कृतमानसः प्रभुः क्षीहे-

१ वाहड L २ सागरा A b L ३ तस्य चौलुक्यराजः पदाभियेकानन्तरं स
सोलाकनामा M c ४ सङ्गेषुमास्य वि० c ५ सामीप्यमुपेयुषा कौतुकाद्वितपल
शृङ्खलेन b L ६ त्रस्यता इति विज्ञ-० K a M ७ गजे रोक्तकनकशृङ्खलं D

मानार्थो गीतकलाया अवधिं पप्रच्छ । स शुष्कदारुणः पल्लवपरोहमवधिं
 विज्ञप्तवान् । तर्हि तत्कार्तिकं दर्शयेत्यादिष्टः अर्जुदाद्विरेर्वरदकना-
 मानं वृक्षमाशेषादानाप्य तच्छुष्कशाखायाः काष्ठं राजाज्ञे कुमारमृ-
 त्तिकया पल्लवाब्जवाले निवेद्य निजया नवगीतकलाया सद्यः प्रोह्यसत्पल्लवं
 तं निवेदयन् सनृपतीन् महारकश्रीहेमचन्द्रसूरीन् परितोपयामास ।
 इति अच्छरंकारसौलाकप्रबन्धः ॥

८ अथ कदाचित्सर्वावसरे स्थितचौलुक्यचक्रवर्ती कुङ्कुणदेशीयम-
 ल्लिकार्जुनाभिधानस्य राज्ञो भागधेन राजपितामह इति विद्दमभिधीय-
 मानमाकर्ण्य तदसहिष्णुतया सभां निभालयन्नुपचित्तविदा मन्त्रिणाऽम्ब-
 टेन योजितकरसम्पुटं दर्शयता चमत्कृतः, सभाविसर्जनानन्तरमञ्जलि-
 न्धस्य कारणं पृच्छजेवमूचे । यदस्यां सभायां स कोऽपि सुभटो विद्यते
 यंप्रस्थाप्य गिध्याभिमानिनं चतुरङ्गनृपवन्द्यपाभासं मल्लिकार्जुनं विनाशयाम
 इत्याशयविदा मया त्वदादेशसमेण चाञ्जलिवन्धक्षमे इति विज्ञप्तिमन-
 न्तरमेव तं नृपं प्रति प्रयाणाय दलनार्थकीकृत्य पञ्चाङ्गमसादं दत्त्वा सम-
 स्तसामन्तैः समं विससर्ज । स चानवच्छिन्नैः प्रयाणैः कुङ्कुणदेशम-
 धिगम्य दुर्वारवारिपूरां कलविणिनाम्नी सरितसुत्तरन् परस्मिन्कूले आवा-
 सेषु दीयमानेषु तं संश्रामसज्जं विमृश्य स मल्लिकार्जुननृपतिः प्रहरंस्त-
 रसैन्यं त्रासयामास । अथ तेन पराजितः स सेनापतिः कृष्णवदनः कृष्ण-
 वसनः कृष्णच्छत्रालङ्कृतमौलिः कृष्णगुरूदरे निवसन्, चौलुक्यमभुजा
 विलोक्य फस्पासौ सेनानिवेश इत्यादिष्टे कुङ्कुणात्पत्यावृत्तस्य पराजि-
 ताम्बटसेनापतेः सेनानिवेशोऽयमिति विशेप्ते तस्य त्रपया चमत्कृतचित्तः
 प्रसन्नया दृशा संभावयंस्तदपरैर्बलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकार्जुनं जेतुं

पुनः प्रहितः । स तु कुङ्कुणदेशं प्राप्य तां नदीमासाद्य पद्याबन्धे वि-
रचिते तेनैव पथां सैन्यमुत्तार्य सावधानवृत्त्याऽसमसनरारम्भे हस्तिस्कन्धा-
धिरूढं वीरवृत्त्या मल्लिकार्जुनमेव निश्चलीकुर्वन् स आम्बडः सुभटो
दन्तमुशलसोपानेन कुम्भिकम्बस्थलमधिरूढ माघदुद्दामरणरसः प्रथमं
प्रहर, इष्टदैवतं स्मरेत्युच्चरन् धारालकरालकरवालप्रहारान्मल्लिकार्जुनं
पृथ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तलगरलुण्ठनव्यापृतेषु केसरिकेशोरः
करिणमिव लीलयव जघान । तन्मस्तकं स्वर्णेन वेष्टयित्वा तस्मिन्देसे
चौलुक्यचक्रवर्तिन आज्ञां दापयन् श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य सभानिष-
ण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु स्वामिनः श्रीकुमारपालनृपतेश्वरणौ कुङ्कुणदे-
शीयनृपमल्लिकार्जुनशिरसा समं ववन्दे ।

शृङ्गारकोडीसाडी, माणिकड पछेडउं, पापखउ हारु, संयोगसिद्धि-
सिप्रा, तथा हेमकुम्मा ३२, स्तथा मौक्तिकानां सेडउं ६, चतुर्दन्तहस्ति
१, पात्राणि १२०, कोडीसार्ध १४ द्रव्यस्य दण्डः*

श्रीआम्बडेनैतैर्वस्तुभिः सह तच्छिरःकमलेन पुपूजे राजा । तदव-
दातप्रतिन राज्ञा श्रीमुखेन श्रीमदान्द्रडाभिधानमहामण्डलेश्वरस्य राज-
पितामह इति विरुदं ददे । इति आम्बडप्रबन्धः ।

९ अथ कदाचिदणहिल्लपुरे श्रीहेमचन्द्रसूरयो दत्तत्रतायोः पाहिणी-
नान्न्याः स्वमातुः परलौकावसरे कोटिनगस्कारपुंष्ये दत्ते व्यापत्तेरनु

* १ पद्यालुके A २ पछेडउं M K ३ तथा A ४ मुज C M ५ कोटि C D

६ जिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धे दण्डस्याह्येत्थे वर्णितं पृष्ठे-(पृ ३९)

शार्दी शृंगारकोटपाख्यां पठे माणिक्यनामकं ।

पापखण्डरं हारं मुकाश्रुक्तिं विदापदाम् ॥

हेमान्द्रात्रिशतं कुम्भान्मनुमारान्प्रमाणतः ।

पटमूटकास्तु मुक्तानां स्वर्णकोटीश्चतुर्दश ॥

विंशं शतं च पात्राणां चतुर्दन्तं च दन्तिनं ।

केतुं सेडुकनामानं दत्त्वा नव्यं नवप्रहम् ॥

६ प्रेतायाः ० ७ नवकार M

तरसंस्कारमदोत्तोपे मित्यमाणे त्रिपुररूपधर्मस्थानसन्निधौ तत्पत्स्विमिः स्त-
जमात्सर्पादिमानमहापमाने मूर्धिते तदुपरिक्रियां निर्माय तेनैव मन्सुता
माश्रयकसंस्थितस्य कुमारपालनृपतेः स्कन्धावारगच्छाम्नुः ।

३) आपण पद् ममु होईलं फद् ममु कीमदं हाशि ।

कज्ज करिवां माणुसद्वे वीजठ मागु न अरिधे ॥

इति वचनं तथैवं विमृशन्तः श्रीमद्बुद्धयनमन्त्रिणा नृपतेनिवेदिता-
गमनाः श्रुतज्ञमौलिमणितया परोपरोधात्सीधमानताः । तद्राज्यप्राप्ति-
निमित्तज्ञानं स्मारयन्नृपः भवद्भिः सर्वैव देवतार्चनापसोऽभ्युपेतव्य-
मित्युपरोधयन्,—

४) भुञ्जीमहि वयं भेक्ष्यं जीर्णं वासो धसीमदि ।

शयीमदि मदींष्टे कुर्वीमदि किनीधरैः ॥

इति स्त्रिभिरभिहिते नृपः—

५) एकं मित्रं सूपतिर्वा यतिर्वा

एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।

एकं शास्त्रं वेदमव्यात्मकं वा

एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥

इति महाकविपर्णातत्वात्परलोकसंगारचनया भवद्भिः सह मैत्र्यम-
भिलषामीति व्याहरन्, अथापतिपिन्द्रमनुमतमिति तस्य महर्षेः परी-

१ पश्चोदय ० D २ काजदरे वा मणुपद ० ३ माणत आधि, ४ वचस्तत्त्वं ०
५ विमृशत, P ६ प्रगाथरुक्तरिणे धोहेमन्त्रप्रवर्णये पय (३२२) मिदम्
मर्तृहरिसातके प्रकीर्णं (को. ४) पाठान्तरं यथाः—

अग्नीमदि वयं भिक्षामारावासो धसीमदि (अन्यत्समांते)

७ भर्तृहरिसातके देसवो वा शिवो वा इति पाठान्तरं वर्तते पयमिदम् (प्रकीर्णं)
एकं मित्रमिति प्रथममेव पदं b M H c D पुस्तकेषु । द्वितीयं पदं a I, पुस्तकयोः
एका भार्या संज्ञाया प्रिया वा इत्येवम् तृतीयपदे वेदस्थाने वैद्य R आदर्शः ।

क्षितचित्तवृत्तिः श्रीमुखेन स नृपः स्खलनाकारिणां त्रेत्रिणां सर्वसम-
यकं ददौ ।

१० अथ तत्र गतायाते संजायमाने सुरेर्गुणमामस्तवं कुरुत्वुर्धापितौ
पुरोवा विरोषादामिगः प्राह—

६) *विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राक्षिन-
स्तेऽपि सीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।
आहारं सघृतं पयोदचियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा-
स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोपयताम् ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः—

७) T सिद्धो बली द्विरदशकुरमांसभोजी
संबस्तरेण रतमेति विलैकवेळम् ।
पारावतः स्वरशिलाकणभोजनोऽपि
कामी भयस्यनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः ॥

तन्मुखमुद्राकारिणि प्रस्युत्तरेऽभिहिते सति, नृपमत्यक्षं केनापि
गत्सरिणैते सिताम्बराः सूर्यमपि न भेन्यन्ते इत्यभिहिते ।

८) अघोम घामघामोर्के ययमेव हृदि स्थितम् ।
यस्यास्तव्यसने ज्ञाते स्पजागो भोजनं यतः ॥

इति प्रागाण्यनैपुण्याद्वयमेव सूर्यभक्ताः नैते इति तन्मुखबाधे जाते ।
कदाचिद्देवतावसरक्षणे सौधमागते मोहान्धकारधिकारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे
यशश्चन्द्राणिना रजोहरणेनासनपदं प्रमार्ज्यं कम्पले तत्र निहिते, अज्ञात-

१ सर्वशायकं दृयकं H L २ भक्त्ये ० * पयस्विद प्रभायकचरिते
श्रीहेमचन्द्रमुरिप्रत्यये वर्तते (१७५) T ... .. (१७५) भर्तृहरि-
षतके प्रकीर्ण (श्लो. ४१) ३ आपाम L C ४ घामघामेदं H L ५ स्फुटं
H ६ तस्वत इति तन्मुखपन्थे H L

तत्त्वतया किमेतदिति नृपेण पृष्टः प्राह । कदाचिदिह कोऽपि जन्तुर्भवति तदावाधापरिहारयाऽसौ प्रयत्नः । यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवेदं युज्यते नापरथा वृथाप्रयासेहेतुत्वादिति युक्तियुक्तां नृपोक्तिमाकर्ण्य तैः सूरिभिरभिदधे । गजतुरगाद्या चमूः किं प्रतिनृपतिरिषावुपस्थिते क्रियते उत पूर्वमेव, यथायं राजव्यवहारस्तथा धर्मव्यवहारोऽपीति तद्गुणरजितहृदा पूर्वप्रतिपत्ते राज्ये दीयमाने सर्वशास्त्रविरोधहेतुत्वात् यदाह—

९) राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ।
दग्धानामिव वीजानां पुनर्जन्म न विद्यते ॥

इदं पुराणोक्तं । तथा च जैनागमः—

१०) सात्ति ही गिहिमत्ते यं रायपिण्डे किमिच्छए ।
इति तत्संबोधाचमत्कृतचित्तः श्रीपत्तनं पाप ॥

११ भूपोऽन्यदा मुनिं पप्रच्छ कयापि युक्तयाऽस्माकमपि यज्ञःप्रसरः कल्पान्तस्थायी भवतीति तदीयां गिरं श्रुत्वा विक्रमार्क इव विध्वस्यानृष्यकरणात्, यद्वा सोमेश्वरस्य काष्ठमयं प्रासादं वारिधिशीकरनिकरैरासन्नाम्नः शीर्णप्रायं युगान्तस्थायिकीर्तये समुद्धरेति चन्द्रातपनिमया श्रीहेमचन्द्रगिरोल्लसन्मुदम्भोधिर्नृपस्तमेव महर्षिं पितरं गुरुं दैवतं मन्यमानो विजानाति । निरन्तरं द्विजाननिन्दंस्ततः प्रासादोद्धाराम तदैव दैवज्ञनिवेदितमुल्लगस्तत्र पञ्चकुलं प्रस्थाप्य प्रासादमारम्भमचीकरत् ।

१२ अन्यदा श्रीहेमचन्द्रस्य लोकोत्तरेर्गुणैः परिहृतहृदयो नृपो मन्त्रिश्रीलदयनमिति पप्रच्छ । एतादृशं पुरुपरत्नं समस्तवंशावतंसं देशे च समस्तगुणाकरे नगरे च कस्मिन्समुत्पन्नमिति नृपादेशादनु स मन्त्री

१ छप्रिगिहिमितेय A b I. २ इदं दणवैकालिकएत्रत्थं यचनम् ३ अन्त C H
४ समस्तवंशावतंसे वंशे देशे च समस्तगुणप्रवेशे नि.शेषगुणाकरे नगरे च a K

जन्मपभृति तच्चरित्रं पवित्रमित्यमाह । अर्धाष्टमनामनि देशे धुन्धुक्-
 नगरे श्रीमन्मोडवंशे चाचिगनामा व्यवहारी, सतीजनमतल्लिका जिनशास-
 नदेवीव तस्तघर्मचारिणी शरीरिणीव श्रीः पाहिणीनाम्नी चामुण्डागोनक्षयो-
 राद्याक्षरेणाङ्कितनामा, तयोः पुत्रश्चाङ्गदेवोऽङ्गत् । स चाष्टवर्षदेश्यः श्रौदे-
 वचन्द्राचार्येषु श्रीपत्तनाचीर्थयात्राप्रस्थितेषु धुन्धुके श्रीमोडवसहिकायां
 देवनमस्करणाय प्रातेषु सिंहासनस्थिततदीयनिपद्याया उपरि सवयोमिः
 समं रममाणः शिशुभिः सहसा निपसाद् । तदङ्गप्रत्यङ्गानां जगद्विलक्ष-
 णानि लक्षणानि प्रेक्ष्य, अयं यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्वभौम-
 चक्रवर्ती, यदि वणिक्विप्रकुले जातस्तदा महामात्यश्चेद्दर्शनं प्रतिपद्यते
 तदा युगप्रधान इव कलिकालेऽपि कृतयुगमवतारयति स आचार्य इति
 विचार्य तन्नगरव्यवहारिभिः समं तल्लिप्तया चाचिगौकः प्राप्य तस्मि-
 न्श्चाचिगे ग्रामान्तरभाजि तत्पत्न्या विवेकिन्या स्वागतादिभिः परितो-
 पिताः श्रीमन्तस्त्वंपुत्रं याचितुमिहागता इति व्याहरन्तोऽथ सा हर्षाश्रुणि
 मुञ्चती खं रत्नगर्भं मन्यमाना श्रीसंघस्तीर्थकृतां मान्यः स मत्सूनुं
 याचते इति हर्षास्पदेऽपि विषादः, एतस्य पिता नितान्तमिथ्यादृष्टिः ।
 अपरं तादृशोऽपि सम्प्रति ग्रामे नास्ति । अय तैर्बर्ष्यहारिभिस्त्वया दीय-
 तामित्युक्ते स्वदोषोच्चारणाय मात्रा दाक्षिण्यादमात्रगुणपात्रं पुत्रस्तेभ्यो
 गुरुभ्यो ददे । तद्वन्तरं तया श्रीदेवचन्द्रसूरिरिति तदीयमभिधानम-
 बोधि । तैर्गुरुभिः स शिशुः शिष्यो भविष्यतीति पृष्टः, ओमित्युच्चरन्
 प्रतिनिवृत्तैस्तैः समं कर्णावत्यामाजगाम । उदयनमन्त्रिगृहे तरसुतैः समं
 बालधारकैः पाल्यमानो यावदास्ते तावता ग्रामान्तरादागतश्चाचिगस्तं
 पृष्टान्तं परिज्ञाय पुत्रदर्शनाबधिसंन्यस्तसमस्ताहारस्तेषां गुरुणां नाम
 मत्वा कर्णावतीं प्राप । तद्गतौ समागत्य कुपितः पितेपत्तान्प्रणनाम ।
 गुरुभिः सुतानुसारेणोपलक्ष्य विचक्षणतया विविधाभिरावर्जनाभिराव-

र्जितः, तत्रानीतेनोदयनमन्त्रिणा धर्मबन्धुबुद्ध्या निजमन्दिरे नीत्वा
 ज्यायःसहोदरभक्त्या भोजयांचके । तदनु चाङ्गदेवमुतं तदुत्सङ्गे
 निवेश्य पञ्चाङ्गप्रसादसहितं दुकूलत्रयं प्रत्यक्षं लक्षत्रयं चोपनीय सभ-
 क्तिकमाचर्जितः । तं प्रति चाचिगः प्राह । क्षत्रियस्य मूल्ये जशीत्य-
 धिकसहस्रं, तुरगस्य मूल्ये पञ्चाशदधिकानि सप्तदशशतानि अकिञ्चि-
 त्करस्यापि वणिजो मूल्ये नवनवतिक्लभाः एतावता नवनवतिलक्षाः ।
 त्वं तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यं उद्वाना कार्पण्यं प्रादुःकुरूपे । मत्सुतस्ता-
 वदनर्थां भवदीया च भक्तिरनर्घ्यतमा तस्य मूल्ये सा भक्तिरस्तु शिव-
 निर्माह्वयमिवास्पृश्यो मे द्रव्यसंचयः । इत्थं चाचिगे सुतस्य स्वरूपम-
 भिदधाने प्रमोदपूरितचित्तः स मन्त्री अकुप्योत्कण्ठतया तं परिरम्भ्य
 साधु साध्विति वदन् श्रीमानुदयनः प्राह । मम पुत्रतया समर्पितो यो-
 गिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नभस्कारं कुर्वन् केवलमपमानपात्रं भविता,
 गुरूणां दत्तस्तु गुरुपदं प्राप्य वालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्करणीयो जाय-
 तेऽतो यथोचितं विचार्य व्याहरेत्स्यादिष्टः स भवद्विचार एव प्रमाणमिति
 वदन् गुरुपार्श्वे नीतः सुतं गुरुभ्योऽर्पयत् । तदनु सुतस्य प्रव्रज्या-
 करणोःसयथाचिगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभाभिरामतया
 समस्तवाङ्मयान्मोधिमुर्धियोऽभ्यस्तसमस्तविधास्थानो हेमचन्द्र इति
 गुरुदत्तनाम्ना प्रतीतः । सकलसिद्धान्तोपनिषत्प्रिपण्णधीः पद्त्रिंशता
 सूरिगुणैरलङ्कृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभिषिक्तः । इति मन्त्रिणोदयनेनो-
 दितो हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य नृपो मुमुदेतरां ।

१३ अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादारम्भे खरशिलानिवेशे संजाते
 सति पद्मकुलप्रद्वित्तवर्भाषनिकाविज्ञप्तिकां नृपः श्रीहेमचन्द्रस्य गुरोर्दर्श-
 यन्, अयं प्रासादप्रारम्भः कथं निष्पत्युहं प्रमाणगुमिभाधिरोदेति पृथ्वी-

परिवृढेनानुयुक्तः श्रीमान्किञ्चिदुचितं विचिन्त्य गुरुरुच्चिवान् । यदस्य
धर्मकार्यस्यान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजिस्रब्रह्मसेवा, अथवा
मद्यमांसनियमो द्वयोरैकतरं किमप्यङ्गीकरोतु नृप इत्यभिहिते तद्वचन-
माकर्ण्य मद्यमांसनियममभिलपन्, श्रीनीलकण्ठोपरि विमुच्योदकं तं चा-
भिब्रह्मं जभाह । संवत्सरद्वयेन तस्मिन्प्रासादे कलशध्वजाधिरोपं याव-
द्विवृष्टे तं नियमं गुमुक्षुर्गुरुननुज्ञापयंस्तरूचे । यद्यनेन निजकीर्तनेन
सार्धमर्धचन्द्रचूडं प्रेक्षितुमर्हसि, तथात्रार्थन्ते नियममोचनावसर इत्य-
भिघायोत्थिते श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रे पद्मिंशद्गुणैरुन्मीलनीलीरागरक्तहृदय-
स्तमेकमेव संसदि प्रशशंस सः । निर्निमित्तवैरोपरिजनस्तत्तेजःपुञ्ज-
मसहिष्णुः—

११) उज्ज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते ।

दग्ध्वा तनुमपि शलभो दीप्तं दीपार्धिपं हेरति ॥

इति न्यायात्पृष्टिमांसान्नदोषमप्यङ्गीकृत्य तदपवादानवादीत् । यद-
यममन्दछन्दानुवृत्तिपरः सेवार्धर्मकुशलः केवलं भ्रमोरभिमत्तमेव भापते
यद्येवं न तदा प्रातरुपेतः श्रीसोमेश्वरयात्रार्थमत्यर्थमभ्यर्थेत । राज्ञा
तथाकृते सूरयः प्रोक्तुः । यद्व्युपुक्षितस्य किं निमन्त्रणमह, उत्कण्ठितस्य
किं केकारघश्रावणमिति लोकलुडेस्तपस्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को
नाम नृपतेरत्र निर्बन्धः । इत्थं गुरोरङ्गीकारे किं भव्योत्थं सुस्वातन-
प्रभृति बाहनादि च लभ्यतामितीरिते वयं चरणचारेणैव सञ्चरन्तः
पुण्यमुपालमामहे परं वयमिदानीमापृच्छद्य मितैर्मितैः प्रयाणकैः श्रीशत्रुं-
जयोज्यन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्याम
इत्युदीर्य तत्तथैव कृतवन्तः ।

१ सुभाषितार्थवेदपि दृश्यते कथमिदं २ श्रीसोमेश्वरयात्रार्थं भवानसहायच्छु
इति गदितः य परतीर्थपरिदारप्र तत्रागमिष्यतीति अस्मन्मदमेवं प्रयाणं नृस्त-
द्राज्यमाकर्ण्य प्रातरुपामत् श्रीहेमचन्द्राचार्यं ॥ ११

१४ नृपतेः समग्रसामग्र्या कतिपयैः प्रयाणकैः श्रीपत्तनं प्राप्तस्य श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रमिलनादतिप्रमुदितस्य सन्मुखागतेन गण्ड० श्रीबृहस्पतिनानुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुरं प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रासादसोपाने-
 प्वाक्रान्तेषु भूषीठलुण्ठनादरादनन्तरं चिरतरातुल्यायल्लकानुमानेन गाढ-
 मुपगूढसोमेश्वरलिङ्गस्थं, एते जिनादपरं न नमस्कुर्वन्तीति मिथ्याहग्व-
 चसा भ्रान्तचित्तस्य श्रीहेमचन्द्रं प्रति एवं विधा गीराविरासीत् । यदि
 युज्यते तदैतैरुपहारैर्मनोहारिभिः श्रीसोमेश्वरमर्चयन्तु भवन्तः । तत्तथेति
 प्रतिपद्य क्षितिपकोशादागतेन कर्मानुयेनोद्गमनीयेनालङ्कृततनुर्नृपतिनिर्दे-
 शाच्छ्रीबृहस्पतिना दत्तहस्तावलम्बः प्रासाददेहलीमधिरुद्ध किञ्चिद्वि-
 चिन्त्य प्रकाशं । अस्मिन्प्रासादे कैलासनिवासी महादेवः साक्षाद-
 स्तीति रोमाञ्चकञ्चुकितां तनुं विभ्राणो द्विगुणीक्रियतानुपहार इत्या-
 दिश्य शिवपुराणोक्तदोक्षाविधिनाहाननावगुण्ठनमुद्रामन्त्रन्यासविसर्जनो-
 पचारादिभिः पञ्चोपचारविधिभिः शिवमभ्यर्च्य तदन्ते—

११) यत्र तत्र समये यथा तथा
 योऽसि सोऽस्यभिधया यथा तथा ।
 वीतदोषकलुषः स चेद्भवा—
 श्लोक एव भगवन्नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

१२) भववीजाद्गुरजनना रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।
 ब्रह्मा वा विष्णुर्वा महेश्वरो वा नमस्तस्मै ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिभिः सकलराजलोकान्विते राज्ञि सविस्मयमवलोकमाने
 दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्रीहेमाचार्य उपरते सति, स नृपः श्रीबृहस्पतिना
 ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवार्चानन्तरं धर्मशिलायां तुला-

१ उपपद्ये सोमेश्वरलिङ्गे H मुपगूढसोमेश्वरलिङ्गे a L २ तथैते P
 ० प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रपुरिप्रबन्धे (३४०) पद्यमिदम्

पुराणराजदानादीनि महादानानि कृत्वा कर्पूरारात्रिकगुत्तार्य समग्रं राज-
 धर्मपसार्य तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य न महादेवसमो देवः, न मम तुल्यो
 नृपतिः, न भवत्सदृशो महर्षिरिति भाग्यवैभवशादत्रं सिद्धे त्रिकसं-
 योगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासंदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिप्रदं दैवतमस्मिंस्तीर्थं
 तथ्यगिरा निवेदयेत्यभिहितः श्रीहिमाचार्यः किञ्चिद्विद्या निध्याय नृपं
 प्राह । अलं पुराणदर्शनोक्तिभिः श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि,
 यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैपीति तद्वाक्यात्किमेतदपि जाघटीतीति
 विस्मयापन्नमानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्येव दैवतमावां गुरूक्त-
 युक्त्या निश्चलावाराधकौ तदित्यं द्वन्द्वसिद्धौ मुकरं दैवतप्रादुःकरणं,
 मया प्रणिधानं कियते, भवता कृप्यागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो
 यदा श्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति । अधोभाभ्यामपि तथा क्रियमाणे
 घृषभूमान्धकारिते गर्भगृहे निर्वाणेषु नक्षत्रमालादीपकेषु, आकस्मिके
 प्रकाशे द्वादशात्ममहर्षीव मसरति, नृपो नयणे सम्भ्रनादुन्मृज्य यावदा-
 लोकेते तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनवद्युति चर्मचक्षुषां दुरालोक-
 मप्रतिमरूपमसम्भाव्यस्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाद्गुह्यात्प्रभृति
 जटावधि करतलेन संस्पृश्य निश्चितदैवतावतारः पचाद्गुम्बिता-
 वनितलं प्राणित्य भक्त्या भूमनिति विज्ञपयामास । जगन्नीश भवदर्श-
 नाख्युत्तार्थे दृशौ आदेशप्रसादात्कृतार्थय श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य
 तूर्णो स्थिते मोहनिशादिनमुखाचन्मुखादिति दिव्या गीराविरासीत् ।
 राजजयं महर्षिः सर्वदैवतावतारः । अजिज्ञपरब्रह्मालोकः करतलक-
 लितमुक्ताफलवस्त्रकालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्टएवासंदिग्धो मुक्ति-
 मार्गं इत्यादिश्य तिरोभूते भूतपताबुन्मनीमावं भर्जति भूपती, रेचितप्रा-
 णायामपवनः श्रुतीकृतासनवन्मः धीहिमचन्द्रो यावद्राजप्रिति वाच-
 मुवाच । तावदिष्टदैवतसङ्केतात्त्वक्तराज्यागिमग्नौ जीव पादावयपार्यता-

१ जपसंसिद्धे a H L २ मेतदिति a P L ३ मज्ज नृपतिः
 H a L ४ शास्त्रमिति a P ५ जीवा आदावधार्यतामिति P

मिति व्याहृत्यपरो विनयनममौलिर्यत्कृत्यमादिशेति व्याजहार ।
अथ तत्रैव नृपतेर्यावज्जीवं पिशितप्रसन्नानियमं दत्त्वा ततः प्रत्यावृत्तौ
गुरुक्षमापती श्रीमदणहिलपुरं प्रापतुः ।

१५ श्रीजिनवदननिर्गमपावनीभिः शुद्धसिद्धान्तगीर्भिः प्रतिबुद्धो
नृपः परमार्हतविरुद्धं भेजे । तदभ्यर्थितः प्रभुः त्रिपष्टिशलाकापुरुषचरितं
विंशतिवीतरागस्तुतिभिरुपेतं पवित्रं योगशास्त्रं च रचयांचकार । प्रमोरा-
देशाच्चाज्ञाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्दशवत्सरप्रमितां सर्वभूतेषु मारि
निवारितवान् । तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशशतानि
विहारार्णां कारयामास । सम्यक्त्वमूलानि द्वादशप्रतान्यर्त्तुर्वन्नदत्ता-
दानपरिहाररूपे तृतीयप्रते व्याख्यायमाने रुदतीवित्तदोषान् पारैक-
निबन्धनान् ज्ञापितो नृपस्तदधिकृतं पञ्चकुलमाकार्यं द्वासप्ततिलक्ष-
प्रमाणं तदीयपट्टकं विपाठय मुमोच । तस्मिन्मुक्ते—

१३) एन यन्मुक्तं पूर्वं रघुनहुपनाभागभरत-
प्रभृत्युर्वानाथैः कृतमुगकृतोत्पत्तिभिरपि ।
विमुञ्चन्कारुण्यात्तदपि रुदतीवित्तमधुना
कुमारक्षमापाल स्वमसि महतां मस्तकमणिः ॥

इति विद्वद्भिः स्तूयमाने—

१४) अपुत्राणां घनं गृह्णन् पुत्रो भवति पार्थिवः ।

स्वं तु संतोषतो मुञ्चन्सत्यं राजपितामहः ॥

इति प्रभुरपि नृपतिमनुमोदयांचक्रे ॥

१६ अथ सुराष्ट्रदेशीयं सुधैरनामानं विग्रहीतुं श्रीमद्बुदयनमन्त्रिणं
दलनायकीकृत्य समस्तकटकबन्धेन समं प्रस्थापयामास । सोऽपि श्रीवर्ध-
मानपुरं प्राप्य श्रीयुगादिदेवपादानिर्गमः पुरः प्रयागकाय समस्तमण्डले-
श्वरान्नम्यर्थं स्वयं विमर्लंगिरिमागतः विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादानां

१ व्याहृत्यपरे गुरो P * प्रभावचरिते धीहेमचन्द्रसूदिप्रबन्धे पद्य
(१९७) मिश्रम् । २ छठवर A O D M ३ नम्यवर्णं P ४ शत्रुजयं

पूजादि विधाय यावत्पुरतो विधिवच्चैत्यवन्दनां विधत्ते तावन्नक्ष-
त्रमालया द्वीपवर्ति देदीन्ययानामादाय मूपकः काष्ठमयप्रासाद-
विले प्रविशन्देवाङ्गरक्षैस्त्याजितस्तदनु स मन्त्री सगाधिभद्रात्काष्ठमय-
देवप्रासादविध्वंसमयाज्जीर्णोद्धारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पुरत एकम-
क्तादीनभिग्रहान् जग्राह । तदनु कृतप्रयाणः स्कन्धावारस्तुपेत्य तेन
प्रत्यर्थिना समं समरे जायमाने परैः पराजिते नृपवले श्रीमदुदयनः
समुचस्यौ । तदा तत्प्रहारजर्जरितदेह आवासं नीतः सकरणं क्रन्दन्
स्वजनैस्तत्कारणं पृष्टः सन्निहिते मृत्यौ श्रीशत्रुंजयशकुनिकाविहारस्यो-
र्जीर्णोद्धारवाञ्छया देवक्रणं पृष्टिलभं मन्त्री प्राह । अथ तैर्भवन्नन्दनौ
वाग्मटाभ्रमटनमानौ गृहीताभिग्रहौ तीर्थद्वयमुद्धरिष्यत इत्यथं वयं
प्रतिभुवः इति तदङ्गीकारात्पुलकितान्नः घन्यमन्यः अन्त्याराधनकृते
स मन्त्री कमपि चारित्रिणमन्वेषयामास । तस्मिन्ननुपलभ्यमाने कमपि
वण्ठं तद्वेषमानीय निवेदिते मन्त्री तदङ्गी ललाटे परिस्पृशन् तत्समक्षं
दशधाराधनां विधाय श्रीगानुदयनः परलोकं प्राप । वण्ठस्तु चन्दनतरो-
रिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवद्वासितोऽनशनप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके
जीवितान्तं चकार ।

१७ अथाणहिल्लपुरं प्राप्तैस्तैः स्वजनैस्तं वृत्तान्तं शपितौ वाग्म-
टाभ्रमटौ तानेवाभिग्रहान्गृहीत्वा जीर्णोद्धारमारेमाते । वर्षद्वयेन
श्रीशत्रुंजये प्रासादे निष्पत्ते उपेत्यागतमानुषेण वर्षापनिकायां वाच्य-
मानायां पुनरागतेन द्वितीयपुरुषेण प्रासादः स्फुटित इत्सूचे । ततस्तक्ष-
त्रपुत्रायां गिरं निशम्य श्रीकुमारपालगुपालमापृच्छद्यमहं० कर्षेर्दिनि श्रीक-
रणमुद्रां नियोज्य चुरङ्गमाणां चतुर्भिः सहसैः सह श्रीशत्रुंजयोपत्यकां
प्राप्य स्वनाम्ना वाग्मटपुरनगरं निवेशयामास । सभ्रमप्रासादे पवनः

प्रविष्टो न निर्यातीति स्फुटजहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्तं, अमर्हने च प्रासादे निरन्द्ययतां विमृश्याऽन्वयागावे धर्मसंतानमेवास्तु पूर्वोद्धारकारिणां श्रीमरतादीनां पङ्क्तौ नामास्तु, इति तेन मन्त्रिणा दीर्घदर्शिन्या बुद्ध्या विभाव्य अमभित्योरन्तरालं शिलाभिर्निचितं विधाय द्रुपत्रयेण निप्यन्ने प्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां श्रीपत्तनसंपं निमन्त्रणापूर्वमिहानीय महता महेन सं० १२११ वर्षे ध्वजारोपं मन्त्री कारयामास । स शैलमयविम्बं मम्माणीयखनीसक्तपरिकरमानीय निवेशितवान् । श्रीवामदेवपुरे नृपतिपितुर्नाम्ना त्रिभुवनपालविहारे श्रीपार्श्वनाथं स्थापितवान् । तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारमानगरे परितो वप्रं देवलोक्तस्य आसर्वासादि दत्त्वा चैतत्सर्वं कारयामास । अस्य तीर्थोद्धारस्य व्यये—

१५) पष्टिलक्षयुता कोटी व्ययिता यत्र मन्दिरे ।

स श्रीवामदेवोऽत्र वर्ण्यते विद्युधैः कथम् ॥

इति श्रीशत्रुंजयोद्धारप्रबन्धः ॥

१८ अथ विधैकमुमटेन श्रीभाम्रकभटेन पितुः श्रेयसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकाविहारप्रासादप्रारम्भे खन्यमाने गर्ताग्रे नर्मदासान्निध्यादफस्मान्मिलितायां मृमौ बाधितेषु कर्मकरेषु कृपापरवशतयात्मानमेवामन्दं निन्दन्सकलत्रपुत्रस्तत्र शम्पामदार्त् । तत्साहसातिशयात्तस्मिन्प्रत्यूहे निराकृते । शिलान्यासपूर्वं समस्तप्रासादे निप्यन्ने कलशदण्डप्रतिष्ठावत्तरे नगरसंधानिमन्त्रणपूर्वं तत्रानीय यथोचितमशनधस्त्रामरणादिसन्मानैः सन्मान्य सामन्तेषु यथागतं प्रहितेषु, आसत्ते ल्यो संजायमाने

१ मिरवता P २ सं० ११६५ A b ३ विन्वस्य a P H L

४ श्री प्रासादि C H ५ सप्तपटि ६ कर्मद्वारार्थंरूपेः स्वजनक्यवसा विक्रमाकांतप्रयातैर्यातैनाः सिद्धशैले जितवतिमुवनं वाम्भटः प्रोद्धार ॥ (इति वा. ५. च. स. ७) ७ उदितेषु C H L ८ प्रसंगोऽयं चारित्रमुद्गरगणिकृतकुमारपालनरिते उत्तमवर्गे सविस्तरं वर्णितः ।

महारकश्रीहेमचन्द्रसूरिपुरस्तरं स नृपतिं श्रीमदणहिलपुरसंघं तत्रानीया-
 तुच्छबात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैः सन्तर्प्य ध्वजाधिरोपाय सञ्चरन्नर्धभिः
 स्वयं त्वं मन्दिरं मुपितं कारयित्वा श्रीसुव्रतपारादे ध्वजं महाध्व-
 जोपेतमध्यारोप्य हर्षोत्कर्षाचत्रानालस्यं लास्यं विधाय तदन्ते भूपतिना-
 भ्यर्थित आरात्रिकं गृह्णन् तुरङ्गं द्वारमद्याय दत्त्वा राज्ञा स्वयं कृत-
 तिलकावसरे द्वात्सत्या सामन्तैश्चागरपुष्पवर्षादिभिः कृतसाहाय्यस्तदा-
 भ्यागताय चन्दिने कृतकङ्कणवितरणो बाहुभ्यां धृत्वा बलात्कारेण नृपे-
 णावतार्यमाणारात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीसुव्रतस्य च गुरोश्चरणौ प्रणम्य
 सार्धमिकवन्दनापूर्वं नृपतिं सत्वरारात्रिकहेतुं पमच्छ । यथा घृतकारो घृत-
 रसातिरेकाच्छिरःप्रमृतीन् पदार्थान् पणीकुरुते तथा भवानप्यतः परम-
 र्थितसंस्थागरसातिरेकाच्छिरोऽपि तेभ्यो ददासीति नृपेणादिष्टे, मवष्टोको-
 षरचरित्रेणापहृतहृदया विस्मृताजन्ममनुष्यस्तुतिनियमाः श्रीहेमाचार्याः—

१६) *किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः ।

कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥

इत्यमात्रभटमनुभोध गुरुक्षमापती यथागतं जन्मतुः ॥

१९ अथ तत्रागतानां प्रभूणां श्रीमदाग्रभटस्याकस्मिकदेवी-
 दोपात्पर्यन्तदशमागतस्याष्टुच्छनविज्ञप्तिकायामुपागतायां सत्यां तत्काल-
 भेव तस्य महात्मनः प्रासादशिलरे नृत्यतो मिथ्यादृशां देवीनां दोषः
 संजात इत्यवधार्य प्रदोषकाले यश्चश्चन्द्रतपोधनेन समं स्वेचरगत्यो-
 त्पत्य निमेषमात्रादलङ्कृतभृगुपुरपरिसरमुषः प्रभवः सैन्धवीमनुनेतुं
 कृतकायोस्ताग्स्तथा जिह्वाकर्षणादवगणनास्पदं दीयमानां उद्धृतले

१ स त्वारात्रिक P २ अर्थिमल्लर्षित्त्याग C * पद्यमिदं प्रभाषकचरिते
 श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे (७६१) ३ नीयमाना H ४ उद्धृतले C

शालितन्दुलान्प्रक्षिप्य यशश्चन्द्रगणिना प्रदीपमानेषु मुशलप्रहारेषु
प्राक्प्रासादकम्पो, द्वितीये प्रहारे देवीमूर्तिरेव स्वस्थानादुपेत्य बन्नपाणिप्र-
हारेभ्यो रक्ष रक्षेत्युचरन्ती भ्रमोश्चरणयोर्निपपात । इत्यमनवद्यविद्याबला-
चन्मूलानां मिथ्यादृग्व्यन्तरीणां दोषं निगृह्य श्रीसुव्रतप्रासादमाजगुः ।

१७) संसारार्णवसेतवः शिवपथप्रस्थानदीपाङ्कुरा

विश्वालम्बनयष्टयः परमतव्यामोहकेतूद्गमाः ।

किं यास्माकमनोमतद्भवददालानैकलीलाजुप-

स्त्रायन्तां नखरश्मयश्चरणयोः श्रीसुनतस्वामिनः ॥

इति स्तुतिभिः श्रीसुनिमुव्रतमुपास्य श्रीमदाम्रभटमुल्लावस्नानेन
पट्टकृत्ये यथागतमागुः । श्रीमदुदयनचैत्ये शकुनिकाविहारे षटीगृहे राज्ञः
कौङ्कणनृपतेः कलशत्रयं स्थानत्रये न्यास्येत् । * इति श्रीराजपिता-
महाम्रभटप्रबन्धः ॥

२० अथान्यस्मिन्नवसरे कुमारपालनाम्न नृपः पाण्डित्यलिप्सया क-
पर्दिमन्त्रिणोऽनुमतेन भोजनानन्तरं क्षणं केनापि विदुषा याच्यमाने
कामन्दकीयनीतिशाले—

१७) पर्जन्य इव मृतानामाधारः पृथिवीपतिः ।

विकलेऽपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ ॥

चाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेर्मघ औपम्या इति कुमारपालेनाभिहिते सर्वे-
ष्वपि सामाजिकेषु न्युञ्जन्तानि कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमन्त्रिणमवाङ्मुखं
वीक्ष्य, एकान्ते नृपपृष्ठ एवमवादीत् । औपम्याशब्दे स्वामिना स्वव-
मुच्चरिते सर्वव्याकरणेष्वेतत्प्रयोगापेतेषु छन्दोनुवर्तिभिर्न्युञ्जन्तानि क्रिय-

१ उल्लान्य नीसेग कृत्वा c १ एवं शकुनिकाविहारोद्वारे कोटिद्वय व्ययितम् &

* प्रबन्धयोगे जिनप्रभसुरिकृततीर्थकृत्ये तथा च प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसुरिप्रबन्धे
ऽपि वर्तते ३ का. नी. सर्ग १ श्लो १३ हितोपदेशे शार्ङ्गधरकृत्यां (१२८३)
चापि दृश्यते ४ अपप्रयोगे A c D

माणे मम द्वेषाद्वाङ्मुखत्वमुचितं । तथा वरमराजकं विश्वं न तु मूर्खो
राजेति प्रतीपभूपालमण्डलेऽपकीर्तिः प्रसरति । अतोऽस्मिन्नर्थे उपमेयं
औपम्यं उपमेत्याद्याः शब्दाः शुद्धाः । तद्वचनानन्तरं राज्ञा शब्दव्यु-
त्पत्तिहेतवे पञ्चाशद्वर्षदेशेन कस्याप्युपाध्यायस्य समीपे नातृकापाठाप्र-
भृति शास्त्राभ्यारम्भैकेन वर्षेण वृत्तिकार्यत्रयमधीतं विचारचतुर्मुखत्रि-
रुदमर्जितम् ॥* इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ।

२१ वस्त्रिभ्रमप्यवसरे विश्वेश्वरनामा कविधाराणस्याः श्रीपद्यनुपा-
गतैः श्रीहेमसूरीणां संसदि प्राप्तः । तत्र कुमारपालनृपतौ दिवमाने सः—

१८) * पातु वो हेमगोपालः कन्बलं दण्डमुद्रहन् ।

इति भणित्वा बिलम्बमानो नृपेण समीपं निरैक्ष्यत ।

बहूदर्शनपशुप्रामं चारयन् जैनगोचरे ॥

इत्युत्तरार्धपरिष्ठापितसमाजलोकः श्रीरामचन्द्रादीनां समस्यां सम-
र्पयामास ।

१९) न्यापिद्धा नयेदं मुखं च रुदती स्वे गहित्रे कन्यका

नैतस्याः प्रसूतिद्वयेन सरले शक्ये पिधातुं दृशौ ।

सर्वत्रापि च लक्ष्यते मुखशशिज्योत्स्नाधितानैरिय-

मित्थं मध्यगता सर्वाभिरभितो दग्मीलनाकेलिषु ॥

व्यापिद्धा इति श्रीकपर्दिना महाभात्येन पूरितायां समस्यायां पश्चा-
त्कविः पश्चादात्सहस्रमूल्यं निजं प्रैवेयकं श्रीकपर्दिनः कण्ठे श्रीभारत्याः
पदमित्युच्यरन्निवेशयामास । अथ तद्वैदग्ध्यचमत्कृतेन नृपतिना स्वस-
न्निधौ स्थाप्यमानः ।

१ वृत्तिकार्यानां M: C * प्रबन्धोऽयं कुमारपालवर्तितेऽपि वर्तते
२ कथमिति चेज्जिननपदनसूरिकृतप्रमत्तपालनरित्रं दृष्टव्यम्

* पद्यमिदं प्रभाषकवृत्तिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे (३०४)

१ निर्दोषितः b च गोपुरे C ५ इदं पाठुषु चरणे दृश्यते C D आदासयोः ।

२०) कथाशेषः कर्णोऽजनि जनकृशा काशिनगरी

सहर्षं ह्येपन्ते हरिहरिति हर्षमीरहरयः ।

सरस्वत्याश्लेषप्रवणलवणोदप्रणयिनि

प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥

इत्युक्त्वापृष्ठग्रमानो नृपसत्कृतः स यथास्थानमगात् ।

२२ कदाचिदेव श्रीकुमारपालविहारे नृपाहूताः प्रभवः श्रीकपर्दिना

दत्तहस्तावलम्बा यावत्सोपाननारोहन्ति तावन्नर्तक्याः कञ्चुके गुणमा-
कृष्यमाणं विलोक्य श्रीकपर्दी—

२१) सोहर्गगीड संहि कञ्चुयड शुच उचाणु करेइ ।

पधमुकरवा यावद्विलम्बते ।

पुडिहिं पच्छइ तरुणीयणुं जसु गुणंगहेणुं करेइ ॥

इति श्रीभ्रमुपादैरुत्तरार्धमपूरि ॥

२३ कदाचित्प्रत्युपे कपर्दिमन्त्री प्रणामानन्तरं हस्ते किमेतदिति
पृष्टः स प्राकृतभाषया हरडइ इति विज्ञपयामास । प्रभुभिरुक्ते किम-
चापि ? आहतप्रतिभतया, तद्वचनच्छलमाकलय्य कपर्दिनोक्तं, इदानीं न
कुतोऽन्त्योऽप्याद्योऽभूत् मात्राधिकश्च । हर्षाश्रुपरिपूर्णदशः प्रभवः श्रीराम-
चन्द्रमभृतिपण्डितानां पुरस्तात्चातुरीं प्रशंससुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति
पृष्टो हरडइ इति शब्दच्छलेन हकारो रडइ । किमचापीत्यभिहितमात्रेण
यच्चस्तत्त्वविदानेन नेदानीमुक्तं । यतः पुरा मात्रकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते
पठ्यते अत एव ह रडइ साम्प्रतं त्वस्मन्नामनि प्रथमतया मात्राधि-
कश्च । इति हरडइ प्रथमः ।

२४ कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशीशब्दे शकारस्तालव्यो
दन्त्यो वेति पृष्टे यावत्प्रभवः किञ्चित्समादिशन्ति तावत्, उरुं अश्नुते

उर्वशीति पत्रकं लिखित्वा श्रीकपर्दिना प्रभोक्तसङ्गे मुक्त । तत्प्रामाण्या-
चाल्क्यसङ्कारनिर्णयस्तादमे प्रभुभिरभिहित । इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः ।

२६ अधान्यदा सपादलक्षीपराज्ञः कश्चित्सान्धिविग्रहिकः श्रीकुमा-
रपालनृपते. सभायामुपेतो राज्ञा भवत्स्वामिनः कुशलमिति पृष्टः । स
मिथ्याभिमानी पण्डितमानी च विश्वं लार्तीति विधलस्तस्य च को
विजयसन्देहः । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना मन्त्रिणा श्वलधञ्ज
आशुगतौ इति धातोर्विरिव श्रलति नश्यतीति विश्वल. । इत्येवं प्रधानेन
तन्वामदूपणं विज्ञप्त इति स राजा विग्रहराज इति नामे वभार । अपर-
स्मिन्वैयं स एव प्रधानपुरुषः श्रीकुमारपालनृपते पुरो विग्रहा-
जनाम विज्ञपयन् मन्त्रिणा श्रीकपर्दिना विग्रो विगतनासिक एवं हराजौ
रुद्रनारायणौ कृतौ, इति व्याख्यात । तदित्यवगम्य तदनन्तरं स नृपः
कपर्दिना नामरत्नण्डनभीरुः कविवान्धव इति नाम वभार ॥

२६ अधान्यदा श्रीकुमारपालनृपपुरतः. श्रीयोगशास्त्रव्याख्याने संजा-
यमाने षड्दशकर्मादानेषु वाच्यमानेषु ।

दन्तकेशनखास्थित्वक्रोम्णां ग्रहणमाकरे ।

। इति प्रभुक्ते मूलपाठे प० उच्यचन्द्रः रोम्णो ग्रहणमिति भूयो
भूयो वाचयन् प्रभुभिर्दिविमेतं पृष्टः स प्राणिनूर्वाज्ञानामिति व्याकरण-
सूत्रेण प्राण्यज्ञानां सिद्धमेकत्वमिति लक्षणविशेषं स विशपयन् प्रभुभिः
श्लाघितो, राज्ञान्द्वैश्वं । इति प० उदयचन्द्रप्रबन्धः ।

२७ अथ कदाचित्स राजार्पणतपूरभोजनं कुर्वन् किञ्चिद्विचिन्त्य
कृतसर्वाहारपरिहारं इति प्रभुं पप्रच्छ । यदस्माकं घृतपूराहारो युज्यते
नृपेति प्रभुभिरभिदधे । वणिग्त्राक्षणयोर्युज्यते कृतामक्षयनियमस्य क्षत्रि-

१ विग्रहराज इति परिश्रुतगुणतन्वाम a b H २ रोम्णां ग्रहणं P
३ नृपुज्यते संभावितः H ४ पवित्रीमूय इति H

यस्य तु न, तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवतीत्यभेदेति पृथ्वीपतिरभि-
घाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष्यस्य प्रायश्चित्तं याचितवान् । द्वात्रिंशद्दशनसं-
ख्ययां द्वात्रिंशद्विहारान्कारयेति ।

राज्ञा तथाकृते, प्रभुदत्ते लभे षट्पद्मकानिजप्रासादे मूलनाय-
कप्रतिष्ठां कारयितुं धीपत्तनमुपेत्युपि कान्हनाग्नि व्यवहारिणि तन्नगर-
मुख्ये प्रासादे तद्विम्बं मुक्त्वा यावदुपहारान्गृहीत्वा स पुनरुपैति ताव-
न्तृपतेरङ्गरक्षकैर्निरुद्धे द्वारि अन्तः प्रवेशमलनमानः कियति काले
व्यतिक्रान्ते उत्थितैर्द्वारपालकैर्व्यतीति प्रतिष्ठाकाले स तत्र प्रविश्य प्रभोः
पादमूले लगित्वा सोपालम्भं स्रोद । प्रभुभिरन्यथा दुरपेयं तस्य
दुःखमिति विमृश्य रत्नमण्डपाद्महिर्भूत्वा नक्षत्रचारेण स्वं लग्नमुदितं
व्योम्नि विलोक्य घटिकासम्बन्धेन नैमित्तिकेन यस्मिँहमे विम्बानि प्रति-
ष्ठापितानि तेषां वर्षत्रयमायुः सम्प्रतितने लभे तु प्रतिष्ठितमिदं चिरायु-
रिति प्रभुभिरादिष्टं । स तदैव प्रतिष्ठामकारयत्तत्प्रमूक्तं तथैव जज्ञे ।
इत्यभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ।

२८ मयापहृते धने पुरा कश्चिन्मूषको मृतस्तत्प्रायश्चित्ते राज्ञा या-
चिते तच्छ्रेयसे प्रभुभिस्तन्नामाङ्कितो विहारः कारितः । तथा च कयापि
व्यवहारिविध्याऽज्ञातज्ञातिनामग्रामसम्बन्धया पथि दिनत्रयं बुभुक्षितो
नृपतिः शालिकरम्भेन सुहितीकृतस्तत्कृतज्ञतया तत्पुण्याभिवृद्धये करम्ब-
विहारं धीपत्तनेऽकारयत् ।

२९ तथा यूकाविहारश्चैवं । सपादलक्षदेशे कश्चिद्विवेकी धनी
केशसम्मार्जनावसरे प्रियार्पितां यूकां करतले संगृह्य पीडाकारिणीं तां
तर्ज्यंश्चिरेण मृदित्वा व्यापादयामास । सन्निहितेनामारिकारिपद्मकुलेन
रा श्रीमदणहिलपुरे समानीय नृपाय निवेदितः । तदनु प्रभूणामादेशा-

१ दन्तासंख्यया एकस्मिन्निद्वयन्धे a b २प्रतिष्ठोत्सवे a ३ कृत्-
घटिका D

षड्ण्डपदे तस्य सर्वस्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः । इति यूका-
विहारप्रबन्धः ।

३० अथ स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे यत्र प्रभूणां
दीक्षाक्षणो बभूव रत्नमयविश्वालङ्कृतस्तत्र निरुपमो जीर्णोद्धारः कारितः ।
इति प्रभुदीक्षावसहिकाया उद्धारप्रबन्धः ।

३१ अथ श्रीसोमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे बृहस्पतिनामा गण्डः
कामर्ष्यरति कुर्वाणः प्रभोरपसादाद्भ्रष्टप्रतिष्ठः श्रीमदणहिलपुरं प्राप्य
पोढावश्यके धौडिं प्राप्य प्रभून् सिपेवे । कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके
प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्तवन्दनादनु—

२२) चतुर्मासी^१ यावच्च पदयुगं नाथ निकषा
कपायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहारमतमिदम् ।
इदानीमुद्भिन्नभिजचरणनिर्लोठिर्तिकले—
जैलङ्घिभैरजैर्गुनितिलकशृचिर्भवतु मे ॥

इति विज्ञपयंस्तलकालागतेन राज्ञा प्रसन्नान्प्रभून्विमृश्य स पुनरेव
तरपदानपात्रीकृतः । इति बृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः ।

३२ अथान्यदा सर्वावसरस्थितेन राज्ञालिगनामा बृद्धः प्रधानपुरुष
इत्यष्टच्छद्यत । यदहं श्रीसिद्धनृपतेर्हानिः समानोऽधिको वा । तेन
चाऽच्छलप्रार्थनापूर्वं श्रीसिद्धनृपतेः पण्णवतिर्गुणा द्वौ दोषौ । स्वामि-
नस्तु द्वौ गुणौ तत्तंख्या एव दोषा इति तद्वाक्यादनु दोषमये आत्मनि
विरागं दधानो यावच्छूरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनेति
व्यञ्जयि । श्रीसिद्धनृपतेः पण्णवतिगुणाः संग्रामासुभद्रास्त्रीलम्पटका-

१ इति सालिगवसहिकारप्रबन्धः H २ कामर्ष्य रति c धनपते काम-
र्ष्यरति L ३ चतुर्मासीमासीद a ४ कवे o d ५ अथवतिः H

दोषाभ्यां तिरोहिताः । कार्पण्यादयो भवद्दोषाः समरशूरतापरनारीखड्गो-
दरतागुणाभ्यामपद्धता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथः स्वस्थानस्थस्तस्मै ।
इत्यालिङ्गप्रबन्धः ।

३३ अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो वामराशि-
नामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामसहिष्णुः ।

२३) यूक्तालक्षशंतावलीवलवलोलोलसत्कम्बलो
दन्तानां मलमण्डलीपरिचयाद्गुर्गन्धरुद्धाननः ।
नासावंशविरोधनाद्विणिगिणैत्पादप्रतिष्ठास्थितिः
सोऽयं हेमडसेवड. पिलपिलवस्त्रलिः समर्गच्छति ॥

इति तदीयममन्दं निन्दास्पदं वचनमाकर्ण्यन्तर्भूतामर्षवत्तर्जनापरं
वचः प्रभुभिरमिहितं पण्डित विशेषणं पूर्वमिति भवता किं नाधीतमतो-
ऽतः परं सेवडहेमड इत्यभिधेयमिति, सेवकैः कुन्तपश्चाद्भागोनाहृत्य
मुक्तः । श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽशस्त्रो वध इति तद्वृत्तिच्छेद. का-
रितः । स ततः परं कणभिक्षया प्राणाधारं कुर्याणः प्रभूणां पौषधशा-
लायाः पुरतः स्थितः । अनादिभूपतितपस्त्रिभिरधीयमानयोगशस्त्रमा-
कर्ण्योऽशठत्येदमपाठीत्—

२४) आसङ्गकारणमकारणदास्नानां
वक्त्रेषु गालिगरुं निरगालि येषाम् ।
तेषां जटाधरफटाधरमण्डलानां
श्रीयोगशास्त्रवचनामृतमुज्जिहीति ॥

इति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापास्तस्मै द्विगुणां वृष्टिं
प्रसादीकृतवन्तः । इति वामराशिप्रबन्धः ।

३४ अथ कदाचिचारणौ द्वौ, सुराष्ट्रमण्डलनिलयौ दूदाविधया स्प-

धर्मानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते सोऽपरस्य हीनोपक्षयं ददातीति प्रतिज्ञाय श्रीमदणहिलपुरं प्रापतुः तदैकेन प्रमुसमागतेन ।

२५) * लच्छिवाणिगुडकाणि एयई भागी मुह भरंडं ।

हेमसूरिअच्छीणि जे ईसरते ते पण्डिया ॥

इत्युक्त्वाभ्यर्णं स्थिते तस्मिन् श्रीकुमारपालविहारे आरात्रिकावसरानन्तरं प्रणामपरो नृपः प्रमुणा दत्तपृष्ठिहस्तः क्षणं यावचिप्रति । अत्रान्तरे प्रविश्य द्वितीयधारणः ।

२६) * हेम तुहाला कर भरंडं जाह अचंभूरिहि ।

जेवं पह हिठा मुहा ताह उग्रहरी सिद्धि ॥

इत्यनुच्छिष्टेन तद्वचसान्तश्चमत्कृतो नृपतिरेतदेव भूयोभूयः पाठयामास । ततस्त्रिःकृत्यः पठिते किं पठिते लक्षं दास्यसीति विज्ञप्तस्तस्मै त्रिलक्षं दापयामास । इति सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ।

३५ कदाचिच्छ्रीकुमारपालनृपतिः श्रीसंघाधिपतीभूय तीर्थयात्रां चिकीर्षुर्महता महेन श्रीदेवालयप्रस्थाने सज्जाते सति देशान्तरायात्तद्युगलिकया त्वां प्रति हाहलदेशीयकर्णनृपतिरूपेतीति विज्ञप्तः स्वेदभिन्दुतिलकितललाटं वधानो मन्त्रिवाग्मटेन साकं राध्वसध्वस्तसंघाधिपत्यमनोरथः प्रभुपादान्ते स्वं निनिन्द । अथ तस्मिन्नृपतेः समुपस्थिते महाभये किञ्चिदवधार्यं द्वादशे यागे भवतो निवृत्तिर्भविष्यतीत्यादिश्य विस्मृतो नृपः किंकर्तव्यतामूढो यावदास्ते तावन्निर्णीतवेलायां समागतयुगलिकया श्रीकर्णो दिवं गत इति विज्ञप्तो नृपेण ताम्बूलमुत्सृज्य कथमिति पृष्टो तावच्चतुः । कुम्भिकुम्भारथः श्रीकर्णः प्रयाणं निदिश कुर्वन्निद्रामुद्रितलोचनः कण्ठपीठप्रणयिना सुवर्णशृङ्खलेन प्रविष्टन्यग्रोष-

१ पयद H c २ मरड b ३ सूरिआ छाणि c ४ जिह अन्नपुपरिदि c D ५ जे चंपहहिठा मुहा तीह उग्रहरी सिद्धी c D ६ त्रि.पठिते c D

पादपेनोल्लम्बितः पद्मतामश्चितवान् । तस्य संस्कारानन्तरमावां प्रचलि-
ताविति ताम्भ्यां विश्वे तत्कालं पौषधवेदमनि समागतो नृपः प्रशंसापरः
कथं कथमित्यपवार्यं द्वासप्ततिमहासामन्तैः समं समस्तसंधेन च प्रभुणा
द्विधोषदिश्यमानवर्त्मा धुन्धुकनगरे प्राप्तः प्रभूणां जन्मगृहभूमौ स्वयं
कारितसप्तदशहस्तममाणशोलिकाविहारे प्रभावनं विधित्सुर्जातिपिशु-
नानां द्विजातिनामुपसर्गमुदितं वीक्ष्य तान्विपयताडितान्कुर्वन् - श्रीशशुं-
जयतीर्थमाराधयन् ।

३६ दुक्खदक्खउं कम्मक्खउं इति प्रणिधानदण्डकमुच्चरन् देवस्य
पार्श्वे विविधप्रार्थनावसरे ।

२७) इक्ख फुल्लह माटि देव्हइ सामी सिद्धिसुहु ।

तिणिसिउं केही साटी भोलिम जिणवरह ॥

इति चारणमुच्चरन्तं निशम्य नवकृत्वः पठितेन नवसहस्रांस्तस्मै
नृपो ददौ । तदनन्तरमुज्जयन्तसन्निधौ गते तस्मिन्नकस्मादेव पर्वतकम्पे
सञ्जायमाने श्रीहेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः । इयं छत्रशिला युगपद्गुपेत-
योर्द्वयोः पुण्यवतीरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरम्परा, तदावां पुण्यवन्तौ
यदियं गीः^१ सत्या भवति तदा लोकापवादः, नृपतिरेव देवं नमस्क-
रोतु न वयमित्युक्ते, नृपतिनोपरुभ्य प्रभव एव संधेन सह प्रहिताः
स्वयं छत्रशिलोभागे परिहृत्य परस्मिन्जीर्णप्राकारपक्षे नव्यपचाकर्णाय
श्रीवामदेव आदिष्टः पथायाः पक्षद्वये व्ययीकृतास्त्रिपष्टिलक्षाः । इति
तीर्थयात्राप्रबन्धः ।*

१ देवइ सिद्धि सुहु वेदि साडि कडि रेओतिम् ० D २ सउं ० ३ इदपरवरया P
४ गीरतत्या सत्या I^१ ५ छत्रशिला ॥ * कृष्णार्थयजुर्वेदसूत्रिधिरचिते कुमा-
रपालचरिते नवमोर्षे वर्णितोयं प्रबंधः

३७ कदाचित्पृथिव्यामानृप्याय नृपतिना स्वर्णसिद्धये श्रीहेमचन्द्रा-
णामुपदेशात्तदुरय श्रीसंघनृपतिविज्ञितिकाभ्यामाकारितास्तीव्रप्रतपरायणा
महत्संघकार्यं विगृह्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्यलक्ष्यमाणा निजा-
मेव पौषषशालामागता । राजा तु प्रत्युद्गनादिसामग्रीं कुर्वन्
प्रमुञ्चपितस्तत्राययौ । अथ गुरौ नृपतिप्रमुखै समस्तथावकयुतैः
प्रभुभिर्द्वादशावर्तवन्दनावन्दिते वन्दनान्ते तौ श्रुततदुपदेशानन्तरं
गुह्यभिःपृष्टे संघकार्यं समां विसृज्य जवनिकान्तरितौ श्रीहेमचन्द्र-
नृपती तत्पादयोर्निपत्य सुवर्णसिद्धेर्याचनां चक्रते । मम बाल्ये वर्तमा-
नस्य ताम्रखण्डः काष्ठभारवाहिकातो याचितवाङ्गीरसेनाभ्यक्तो शुष्मदादे-
शाद्गृहिसंयोगात्सुवर्णावभूव । तस्या वल्लेर्नामसकेतादिरादिश्यतामिति,
श्रीहेमाचार्ये उक्तवति कोपाटोपात् श्रीहेमचन्द्रं दूरतः प्रक्षिप्य न
योग्योऽसीति । अग्रे मुद्गरसप्रायदक्षविषया त्वमजीर्णभाक् कंथमिमां
विधा मोदकप्रायां तव मन्दाग्नेर्ददामीति तं निषिध्य नृपं प्रति एत-
द्भाग्यं भवतो नास्ति येन जगदानृप्यकारिणी हेमनिष्पत्तिविद्या तव
सिध्येति । अपि च मारिनिवारणजिनमण्डितपृथ्वीकरणादिभिः पुण्यैः
सिद्धे लोकद्वये किमधिकमभिलषसीत्यादिश्य तथैव विहारक्रमं कृतवन्तं ॥

* [एकदा पृष्टं राज्ञा पूर्वभवेत्स्वरूपं तत्सर्वं कथितं प्रभुभिरिति ।]

३८ अथ कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीबा-
ग्मटस्थानुजन्मा चाहडचामा मन्त्री वानशौण्डतया कृपितोऽपि भृशमनु-
शिष्यं संपतिना सेनापतिश्चक्रे । तेन प्रयाणद्वितयानन्तरमस्तोकमर्थिलोकं
मिलितंमालोक्य कोशाधिपाहक्षद्रत्ये याचिते, नृपादेशात्तस्मिन् दवाने
अथ तं कशाप्रहारेणाहृत्य स सेनापतिस्तं कटकान्तिरवासयत् । स्वयं तु
यदच्छया दानैः प्रीणितार्थिलोकश्चतुर्विंशतसंख्यासु करभीष्वारोपितै-

* कोष्टकान्तर्वर्त वचनमिदं & H L M आवशेषु नास्ति परन्तु सुरित्युक्तके
पतेने प्रसगस्तु चतुर्विंशतिप्रबन्धे कथितं

द्विगुणैः सुमैटैः समं चरन्मैतैः प्रयाणैर्बिम्बेरानगरे प्राकारं वेष्टयामास ।
 अथ तस्यां निशि सप्तशतीकन्यानां विवाहः प्रारब्धोऽस्तीति नगरलोकात्
 श्रुत्वा तद्विवाहार्थं तथैव निशि स्थित्वा प्रातः प्राकारपरावर्त्तं चकार ।
 तत्राधिगतं स्वर्णकोटीसप्तकं तथैकादशसहस्राणि षडयानामिति संपत्ति-
 गर्भितां विज्ञप्तिकां वेगवत्तदैश्वरैर्नृपं प्रति प्राहिणोत् । स्वयं तत्र देशे
 श्रीकुमारपालनृपतेराज्ञां दापयित्वाऽधिकारिणो नियोज्य व्यापुस्तितः,
 श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसौधमधिगम्य नृपं प्रणनाम । नृपस्तदुचितालापा-
 वसरे तद्गुणरञ्जितोऽप्येवमवादीत् । तव स्थूललक्ष्यैव महद्दूषणं ।
 (बाह्यानीकयोः साधनादौ, साधीयान्, नेदीयान्प्रयोगनिष्पत्तिरक्षामन्त्रो नो
 चेच्चक्षुर्दोषेणोद्धृ एव विदीर्यसे) यं व्ययं भवान्कुरुते तादृशं कर्तुमप्यर्हं,
 न प्रभृष्णुः । स इति श्रुतनृपादेशान् नृपं प्रति "तथ्यमेव तदादिष्टं देवेन"
 एवंविधं व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति । यतः स्वामी परंपरया न नृपतेः
 सुतः । अहं तु नृपपुत्रोऽतो मयैव द्रव्यव्ययः साधीयान्क्रियते* ।
 तेनेति विज्ञप्ते नृपतिस्तोषं करोतु रोषं वा निकपः निकषा काञ्चनश्रियमा-
 सादयतीत्यनर्घ्यतां लभमानो नृपतिविष्टः स्वं पदं प्रपेदे । इति
 राजघरकुचां हडप्रबन्धः ॥

३९ अर्थे तस्य कर्नायान्भ्राता सोलाकनामा मण्डलीकः सत्रमार-
 विरुद्धं धमार ।

४० अथ कदाचिदानाकनामा मातृप्वत्नीयस्तस्तेवागुणतुष्टेन राज्ञा
 दत्तसामन्तपदोऽपि तथैव सेवमानः । कदापि मध्यन्दिनावसरे चन्द्रशालाप-
 ल्यङ्गस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः सहसा कमपि प्रेष्यं तत्र प्राप्तं

* १ मत्वा P H २ b c D आदर्शेषु कोष्ठकान्तर्गता पङ्क्तिर्नास्ति ३ कर्तुं क्षमते e

* यतोई स्वामिबलेन व्ययं करोमि । स्वामी तु मया बलेनातो मयेव, द्रव्यव्ययः,
 साधीयान् क्रियते इति वदन् प्रसुदिनेन राज्ञा राज्ञतो राजघरदत्तनर्घ्यता लभमानो रा-
 जघरविष्टं लभ्या । इति त्रिवमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे प. १४

४ रोप वा निकषा A ५ बाह्व A ६ तथा A

प्रेक्ष्य कोऽयमिति पृष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकरमुपलक्ष्य
तरसङ्केताधिकेतनान्निर्गत्य सकौशलं पृष्टः पुत्रजन्मवर्षोपनिकां प्रार्थया-
मास । ओमिति तथा वार्तया तु दिनकरप्रभयेव विकसितवदनारविन्दः
तं विसृज्य स्वं पद्मुपेतः । राजा किमेतदिति पृष्टस्तेन स्वामिनः
पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञोते, वसुधाधवः स्वगतं किञ्चिद्वधार्थं तं प्रति प्रकाशं
प्राह । यजन्म निवेदयितुमयं कर्मकरो वेनिभिरस्खलित एवेमां
धुवंमाप तावता 'पुण्योपचयेनायं गूर्जरदेशे नृपो भावी परमस्मिन्पुरे
धवलगृहे च न । यतोऽतः स्थानादुत्थापितस्य तधामे सुतोत्पत्तिर्निवे-
दिता । ततो हेतोर्नास्मिन्नगरेश्वरत्वमिति विचारचतुर्मुखेन श्रीकुमारपा-
लदेवेन निर्णीतम् । इति लवणमसादप्रबन्धः ॥

४१)२८) आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वाधरा-*

दब्दान्येव चतुर्दश प्रमृमरां मारि निवार्योजसा ।

कीर्तिस्तम्भनिर्मांश्चतुर्दशशतीसंख्यान्विहारांस्तथा

कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जैनो निजैर्नोच्ययम् ॥

अथ प्रभोः कदाचित्कच्छराजलक्षराजमातुर्महासत्याः शापाच्छ्रीमूल-
राजान्वयानां लूतारोगः संकामतीति^१ तन्वन्धातु गृह्णिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे
प्रभोरुद्गणितराज्यभारे श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण तान्प्रविश्य लूताव्याधि-
र्बाधामधात् । तद्दुःखदुःखिते सराजलोके राशि प्रणिधानान्निजमायुः
सबलं वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगान्यासेन प्रभवस्तं लीलपोन्मूलितवन्तः^२ ।

१ बाधमाप P २ तस्मिन्नगरे नरेश्वरत्वं ०

* कण्ठि १ गूर्जरे २ लाटे ३ सौराष्ट्रे ४ कच्छ ५ सिन्धवे ६ ।

उद्याया ७ वैव भम्भेयो ८ मारवे ९ मालवे १० तथा ॥ १

कौडिणे च ११ महाराष्ट्रे १२ कीरे १३ जान्दवरे १४ पुन ।

सपादलक्षे १५ मेवाते १६ दीपा १७ भीराव्ययोरपि १८ ॥ २

इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे पत्र ५७

३ राजन्यानां A C H ४ लीति च व्याधिः, बुमारपाले बाधामधात् P

× तथातनावाधित्स्मृतिरूपैः पत्रच्छ सूरिं गदशांतिदेवतम् ।

आकुर्वन् श्रीकुमरस्य वीक्ष्य ते दक्षमुख्या अपवदन्निगृहय ॥

४२ वदापि कदलीपत्राविलुढं कमपि योगिनमालोक्य त्रिस्मिताम्
नृपतये आसनध्वनेन चतुरङ्गुलमूलभूमित्यागाद्भ्रक्षरन्ध्रेण निर्यत्तेजःपुञ्जं
प्रभवो दर्शयामासुः ।

अथ चतुरशीतिवर्षप्रमाणायुःपर्यन्ते निजमवसानदिनमवर्षाया-
न्त्याराधनक्रियायामनशनपूर्वप्रारब्धायां तदतितरलिताय नृपतये पद्मा-
सन्निपमायुरास्ते संतत्यभावाद्धिद्यमान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्या इत्य-
नुशिक्ष्य दशमद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । तदनन्तरं प्रमोः संस्काः
रादनु तद्वस्म पवित्रमिति राज्ञा तिलकव्याजेन नमश्चक्रे । ततः समस्त-
सामन्तैस्तदनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्नायां गृह्यमाणायां तत्र हेमसण्ड
इत्यद्यापि प्रसिद्धिः ।

४३ अथ राजा वाप्याविलोचनः प्रभुशोकविलम्बमना सचिवैर्वि-
श्रुत इदमव्यादीत् । स्वपुण्याङ्गितोत्तमतमलोकात् प्रसूज्य शोचामि किं तु
निजमेव सप्ताक्षराज्यं सर्वथा परिहार्यं राजपिण्डदोषदूषितं, यन्मदीयमुद-

निवेशयतेऽन्यो यदि कोपि राज्ये हित्वा मयस्त्वां समर्थं प्रयाति ॥

उवाच चातुर्यनिधिर्नरेशो निहन्म्यहं किं निजजीवितार्थं ।

वराकमन्यं परमार्थं किञ्च गिर सुभासारसमा निपीय ॥

दयाभिरस्ता अवदन्तीह निवेशय राज्ये स्वयमेव तु ताम् ।

तसे हरिष्यामि नरेभ्योऽहं अतोऽदुर्बेधकित्तो नरेश ॥

शो देवपुत्रं पितुमन्दद्रेतोऽकिन्तामणिं काचकृते निहन्ति ।

तोषे निहन्तुं मम शक्तिरस्ति स्यान्नान्तरं योगवलेन राजन् ।

तत्र सुमारो महता मदेन न्यवीरिषात्पूरिवरं स्वराज्ये ।

हित्वा कुमारं परिमुक्तराज्यं ह्यतामयं सूरिधरीरमाप ॥

रोगं हन्तुं निधत्ताह स योगी प्राणायाम पूरकार्थं चित्तेने ।

कर्व्वं नीते, सर्व्वं किञ्चै समन्ताम्बन्दस्तापाद्दाम् सुभाभिर्षवर्ष ॥

श्रुष्टं ताभि रार्थतोषापाहानिर्गवावर्जं चक्रमासीदनुष्य ।

इति चारित्र्यमुदरगणितकुमारपालचरित्रस्य दशममर्गस्य प्रथममर्गे प. ३४

कम्पि जगद्गुरोरङ्गे न लभं तदेव शोचामीति मभुगुणानां, स्मारं, स्मारं खंचिरं
विलप्य प्रभूदिते दिने तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः, स्वर्लोक-
मलंचकार ॥ सं० ११९९ पूर्ववर्ष ३१ श्रीकुमारपालदेवेन राज्यं कृतं ।

४४ सं० १२३० वर्षेऽजयदेवोऽभिषिक्तः । अस्मिन्पूर्वजप्रासादान्
विध्वंसयति सीलनामा कौतुकी नृपपुरः प्रारब्धेऽवसरं कृतककामपटुतां
मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं देवकुलपञ्चकं पुत्रेभ्यः समर्प्य ममान
न्तरं भक्त्यतिशयेनाराधनीयमित्यनुशिक्ष्यान्स्वावस्थायां यावदास्तेः ताव-
त्तेन लघुपुत्रेण तूर्णं चूर्णितमाकर्ष्य रे श्रीमदजयदेवेनापि पितुः
परलोकानन्तरं तद्धर्मस्थानानि विध्वंसितानि त्वं स्वर्गापि मयि विद्यमा-
नेऽपि चूर्णयन्ममत्वमोऽसीति तदालापेन सत्रपस्तस्मादसमञ्जसाद्विरराम ।

४५ तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकपर्दिमन्त्री महामात्यपदं दातुमत्य-
र्थमभ्यर्षितः प्रातः शकुनान्यवलोचय तदनुमत्या प्रभोरादेश्चमाचरिष्याः
मीत्यभिधाय शकुनगृहं गतस्त्वतः सप्तविधं दुर्गादेव्या शकुनं याचितम-
वाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्षतादिगिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं मैत्र्यमानः पुरगोपुरान्तः
प्राप्तो नदन्तं वृषममीशान्दिम्भागे विलोकयातिशयस्मेरमता.. स्वं
निवासमासाद्य भोजनानन्तरं मरुवृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं पृष्टः
श्रीकपर्दी तदग्रे तस्वरूपमादिश्य तांस्तुष्टाव । ततो मरुवृद्धः—

२९) ननुचारेऽश्ववैषम्ये तथा सन्निहिते भये ।

नारीकार्ये रणे व्याधौ विपरीतां प्रशस्यते ॥

इति प्रामाण्याद्भवानासन्नव्यसनतया मतित्रंशात्प्रतिकूलमप्यनुकूलं
र्षनुते । यस्त्वया वृषभः शुभः परिकल्पितः सोऽपि भवद्व्यापत्त्या शिवस्या-
भ्युदयं पश्यंश्चद्वाहनोक्षौ जगर्जेति तदुक्तिमवमन्यमाने तस्मिन्नाष्टच्छत्र

१ सीलना नामा H २ कृतकृत्यमानी a H ३ विपरीतः c ४ मनुष्ये
a H ५ तद्वदाहात वधा P

तीर्थान्ध्रज्वगाहुं गते, स नृपतिना प्रसादीकृतां मुद्रामासाद्य महता
महेन समधिगतनिजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विधृतः समानपति-
ष्टेरमिमवितुमारब्धः ।

३०) जो करिवराण कुम्भे पायं दाळ्य मुत्तिप दळइ ।

सो सीहो विहिवसई जम्बूयपरिपिल्लणं सहइ ॥

इत्यादि विगृह्यन्कटादिकायां प्रक्षेपकाले ।

३१) अर्धिम्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो

वादेषु प्रतिवादिनां विनिहिताः दास्यार्थगर्भा गिरः ।

उत्खातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैखि ब्रौडितं

कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥

स सुधीरित्यन्त्यकान्यमधीयंस्तथैव व्यापादयांचके । इति श्री कप-
दिम्बन्धः ॥

४६ अथ श्रीप्रबन्धशतकर्ता रामचन्द्रस्तु तेन शूपापसदेन तप्त-
तामपट्टिकायां निवेश्यमानः ।

३२) महिचीदह सचराचरह जिण सिरि दिहां पाय ।

तसु अत्यमणु दिणेशरहं होउत होई चिराये ॥

इत्युदीर्य दशनाग्नेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव व्यापादयांचके ।
इति रामचन्द्रप्रबन्धः ।

४७ अथ राजपितामहः श्रीमान्नाम्रगतस्तचेजोऽसहिष्णुभिः साम-
न्तैस्तैः समं तदालम्ब्यावधैः प्रणामं कारयद्विरासित एवमवादीत् ।
देवबुद्ध्या श्रीवीतरागस्य, गुरुबुद्ध्या श्रीहेमचन्द्रर्षेः, स्वामिबुद्ध्या कुमा-
रपालस्यैव मे नमस्करोऽस्मिन् जन्मनीति जैनधर्मवासितसप्तधातुना तेने-

त्यभिहिते रुष्टो राजा । युद्धसज्जो भवेति तद्भिरमाकर्ण्य श्रीजैनविन्धं
समभ्यर्च्यार्जनशनं प्रपद्याङ्गीकृतसंभ्रामदीक्षो निजसौधाद्राज्ञः परिग्रहं
निजमटवातेन तुपनिकरमिव विकरन् घटिकागृहे प्राप्तस्तेषां मलीमसानां
सङ्गजनितं कश्मलं धारातीर्थे प्रक्षाल्य तत्कौतुकालोकनागतामिरप्सरो-
भिरहंपूर्विकया त्रियमाणो देवभूयं जगाम ॥

३३) वरं भट्टैर्भाव्यं वरमपि च विज्ञैर्धनकृते
वरं वेद्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।

दिवं याते दैवादुदयनसुते दानजलधौ
न विद्वद्भिर्भाव्यं कथमपि बुधैर्भनिबलये ॥

३४) त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः षडैस्त्रिभिर्दिनैः ।

अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते* ॥

४८ इति पुराणोक्तप्रामाण्यात्स कुपतिर्वयजलदेवनाम्ना प्रतीहारेण
क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातनपातकी कृमिभिर्भक्ष्यमाणः प्रत्यहं नरक-
मनुभूय परोक्षतां प्रपेदे । सं० १२३० पूर्वमजयदेवेन वर्ष ३ राज्यं
कृतम् ॥

४९ सं० १२३३ पूर्ववर्ष २ बालमूलराजेन राज्यं कृतमस्य मात्रा
नाइकिदेव्या परमार्दिभूपसुतयोत्सङ्गे शिशुं निधाय गाढरारघट्टनामानि घाटे
संग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा तत्सत्त्वादकालागतजलदपटलसाहाय्येन
विजिग्ये ॥

५० सं० १२३५ पूर्ववर्ष ६३ श्रीभीमदेवेन राज्यं कृतमस्मिन्
राज्ञि राज्यं कुर्वाणे श्रीसोड्डनामा मालवभूपतिर्गूर्जरदेशविश्वंसनाय
सीमान्तमागतस्तत्प्रधानेन सम्भ्रुत्वा गत्वेत्यवादि—

प्रतापो राजमार्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते ।

स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥

इति विरुद्धां तद्विरमाकर्ष्य स पश्चान्निवधते । तदनु तत्सुत्रेण
श्रीमदनुन्देवनाम्ना गूर्जरदेशमज्ञोऽप्यकारि ।

५१ श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपत्नीसङ्केतप्रसिद्धः श्रीमदा-
नाकनन्दनः श्रीलवणसाहस्रसादश्विरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्रा-
ज्यमारधवलः श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भोगि-
नीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्द्यां विपत्त्यायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमायत्नोरं
निशम्य तनिर्वहणाय लवणप्रसादाभिर्भपतिमापृच्छर्यं शिशुना
वीरधवलेन समं तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणी-
चक्रे । श्रीलवणस्तद्दृष्टान्तं सम्यगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे
प्रविष्टो निमृत्वीभूय स यावदवसरं निरीक्षते, तावत्स भोजनयोप-
विशन् वीरधवलः विना नाशामीति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्व-
न्धाःसमानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽन्नञ्चकस्मादोपतितं शरीरिणं कृता-
न्दाभिव स्यान्वकमालोक्य श्यामलास्यो मा भैषीरिति तेनोच । यदहं
त्वामेव हन्तुमागतः परमस्मिन्ममन्दने वीरधवले वात्सर्यं साक्षाच्चक्षुषा
निरीक्ष्य तदाग्रहाणितृप्तोऽस्मीत्युक्त्वा तेन सत्कृतो भयागतं जगाम ।
वीरधवलस्यापरपितृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गणचामुण्डराजोदयो वीरै-
रत्वेन मुबनतलमतीता । जय स वीरधवलक्षत्रिय उन्मीलितकिञ्चिच्चेतं-
नस्तस्माद्दृष्टान्तात्प्रमाणस्तद्गृहं त्यक्त्वा निजमेव जनकं सिषेवे ।

५२ सत्त्वौदार्यगाम्भीर्यैर्भयविनयौचित्यदयादानवाक्षिण्यादिगुण-
शाली शालीनतया फण्टकैमस्तां कामपि भुवमाक्रम्य पित्रापि-
कियत्कृतजनपदमसादो द्विजन्मना चाहृदनाम्ना सचिवेन चिन्त्यमानर-
ज्यमारः प्राग्वाटवंशमुक्तामणिना पुत्र श्रीमत्पत्तनवास्तव्येन सत्काले
सत्रायाततेज पालमन्त्रिणा सह सौहार्दमुत्पेदे ।

५३ मन्त्रिणस्तु जन्मवार्ता चैवं । कदाचिच्छ्रीमत्पत्तने महारक-
श्रीहरिगद्गत्तरिभिर्व्याख्यानावसरे कुमारदेव्यभिधाना काचिद्विद्यवातीव
रूपवती मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्यमाणा तत्र स्थितस्याशराजमन्त्रिणश्चित्तमाचकर्ष ।
तद्विसर्जनानन्तरं मन्त्रिणानुयुक्ता गुरव इष्टदेवतादेशादमुष्याः कुक्षौ
सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमवतारं पश्यामः, उस्तामुद्रिकानि स्यो स्यो
विलोकितवन्त इति प्रमोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं
कृतवान् । क्रमात्तस्या उदरेज्वतीर्णौ तावेव ज्योतिष्केन्द्राविव वस्तुपाल-
तेजःपालाभिधानौ सचिवावभूतां ।

५४ अथान्यदा श्रीवीरघवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्थमानः
प्राक् स्वसौधे तं सपत्नीकं भोजयित्वाणुपमा राजपत्न्यै श्रीजयतलदेव्यै
निजं कर्पूरमयताडङ्गयुगलं कर्पूरमयं मुक्ताभिःसुवर्णनयमण्यन्तरिताभिर्निष्प-
न्नमेकावलीहारं सा प्राभृतीचकार, मन्त्रिणः प्राभृतमुपडौकितं निषिध्य
निजं व्यापारं समाप्यते । यत्तवेदानी वर्तमानं वित्तं तत्रे कुपितोऽपि
प्रतीतिपूर्वं पुनरेव ददामीति, अक्षरपत्रान्तरस्थबन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय
व्यापारसम्बन्धिनं पञ्चाङ्गप्रसादं ददौ ।

३४) अकरात्कुरुते कोशगवधाद्देशरक्षणम् ।

देशवृद्धिमयुद्धाच्च स मन्त्री बुद्धिर्गाश्च सः ॥

निखिलनीतिशास्त्रोपनिषत्त्रिपण्णधी स्वस्वामिनं वर्धयन् भानूदये काल-
पूजया विधिवच्छ्रीजिनमर्चित्वा गुरुणा चन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वाद-
शावर्तचन्दनदानादनु यथावसरप्रत्याख्यानपूर्वमपूर्वमेकैकं श्लोकं गुरोर-
ध्येति । मन्त्रावसरानन्तरं सयस्करसवतीपाकभोजनानन्तरं, मूञ्जालनामा
महोपासकस्तदङ्गलेसकोऽवसरे रहसि पप्रच्छ । स्वामिनाहर्मुखे शीतान्न-

१ समर्पयन् HC २ यत्तावकादीना b यन्मवेदानी P ३ पुनरेवास्दामि P
४ पत्रान्तरसम्बन्ध P ५ भुगि U ६ यन्दम I'

माहार्यते किं वा सद्यस्कमिति पृच्छन्तं प्रामेयं द्वेषा त्रेधाऽवधीर्य
 कदाचिक्कोधान्मन्त्रिणा पशुपाल इत्याक्षिप्तः । स घृतधैर्यः उभयोः
 कश्चिदेकतरः स्यादित्यभिहिते तद्वचश्चातुरीचमस्कृतचित्तोऽनधिगतमव-
 तुपदेशध्वनिरहं, तद्विज्ञं यथास्थितं विज्ञप्स्यतामित्यादिष्टः स वाग्मी
 प्रोवाच । यां रसवतीमतीव रसप्लुतां सद्यस्कां प्रमुरभ्यवहरति तां
 प्राग्पुष्यरूपं जन्मान्तरिततयात्यन्तशीतलां मन्ये । किं चेदं मया
 गुरोः संदेशवचनमाविःकृतं तत्त्वं तु त एवावधारयन्तीति तत्र पादाववधा-
 र्यतां तेनेति विश्वः श्रौतेजःपालनामा मन्त्री कुलगुरुभट्टारकश्रीविजयसे-
 नसूरीणामभ्यर्णमागतो गृहिधर्मे पप्रच्छ । तैर्यासकदर्शोभिधसप्तमाज्ञा-
 जिनोदितदेवपूजावश्यक्यतिदानादिके गृहिधर्मे समुपदिष्टे, ततः प्रभृति
 स देवतार्चनविशेषेनमुनिदानाद्यं धर्मकृत्यमारब्धवान् ।

५५ वर्षत्रयदेवतावसराय पदेन पृथक्कृतेन पट्टत्रिंशत्सहस्रप्रमाणेन
 द्रव्येण बाउलाग्राने धीनेमिनाथप्रासादः समजनि ॥ अथ सं० १२७७
 वर्षे सरस्वतीकण्ठाभरणलघुभोजराजमहाकविमहामात्यश्रीवस्तुपालेन महा-
 यात्रा प्रारम्भे । गुरुपदिष्टे लगे तत्कृतसंपाधिपस्थाभिषेकेण श्रीदेवालयप-
 स्थाने उपक्रम्यमाणे दक्षिणपथे दुर्गादेव्याः स्वरमाकर्ष्य स्वयं तद्विदा
 शाकुनिकेन किञ्चिन्तपति । मरुद्बद्ध शकुनं भारितं विधेर्हीत्यभिद-
 धानः शकुनाच्छब्दो भलीयानिति विचार्य पुराद्दहिर्दावासेषु श्रीदेवालयं
 संस्थाप्य शकुनव्यतिकरं पृष्टो मार्गवैपम्ये शकुनानां वैपरीत्यं श्लाघ्यते,
 राज्यविकलतायां, तीर्थमार्गाणां वैपम्यं तथा, यत्र सा दुर्गा दृष्टिपथं गता
 तत्र कमपि दक्षं पुरुषं प्रस्थाप्य स प्रदेशो दृश्यतां । तथाकृते स पुरुष

१ धाम्योऽयं ०२ मन्यते P २ गृहिधर्मविधिं गुरुन् B ४ वैपम्याकृतं
 निश्चयो उवाचग्रन्थाद्दोऽभिधोऽयं ग्रन्थ धी हनेलमहाशयेन 'वीम्नोधीका इण्डीका'
 प्रेम्णा संतोष्य साजुवादः प्रकाशितः ५ तत्कृत्य P ६ दक्षिणपथे H
 ७ पुरादिता P

इति विज्ञपयामास । यत्स्मिन् चण्डकेऽ नवीक्रियमाणे सा त्रयोदशे-
ष्वरेषु निपण्णा देव्यभूत् । अथ स मरुद्वद्धो देवी भवतः सार्धययोदश-
संख्या यात्रा अभिहितवती । अन्त्यार्थयात्राहेतुं भूयः पृष्ठे स आह ।
इहाब्रुवमङ्गलावसरे तद्वक्तुं न युक्तं, समये सर्वं निवेदयिष्यामीति वाक्या-
नन्तरं श्रीसंपन्नं समं मन्त्री पुरतः प्रयाणमकरोत् ।

५६ सर्वसंवाहनानामर्धपञ्चमसहस्राणि, एकविंशतिशतानि श्वेता-
म्बराणां, संधेतद्रक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणां, सप्तशती रक्तकरमीणां,
संघरक्षाधिकारिणश्चत्वारो महासामन्ताः । इत्थं समग्रसामग्र्या मार्गम-
तिक्रम्य श्रीपादलिखपुरं स्वयं कारितधीमहावीरचैत्यालङ्कृतस्य शीललि-
तासरसः परिसरे आवासान्दापयामास । तत्र तीर्था राधनां विधिवद्विधाय
गूलप्रासादे काञ्चनकलशं प्रौढजिनयुगलं, श्रीमोडेरपुरावतारे श्रीमन्महा-
वीरचैत्याराधकमूर्तीं, देवकुलिका मण्डपश्रेणेरुभयतश्चतुष्क्रिकाद्वयपङ्क्तिः,
शकुनिकाविहारे सत्यपुरावतारे चैत्यपुरतो रजतमूल्यं तोरणं, श्रीसंपयो-
ग्यान्मठान्, जामिसंसक्तस्य देवकुलिकाः, नन्दीधरावतारे प्रासादात्
इन्द्रमण्डपं च, तन्मध्ये राजाधिरूढशीलव्यप्रसादवीरधवलमूर्तीं, तुरङ्गा-
धिरूढां निजमूर्तिं, तत्र सप्त पूर्वपुरुषमूर्तीः सप्त गुरुमूर्तीश्च, तत्सन्निधौ
चतुष्क्रिकायां ज्यायोभ्रात्रोर्महं, मालेदेवन्जिगयोराधकमूर्तीं, प्रतोलीः,
अनुपमासरः, कर्पादियशमण्डपतोरणप्रभृतीनि बहूनि जिनधर्मस्थानानि
रचयाञ्चक्रे ।

५७ तथा नन्दीधरकर्मस्थाये कण्ठेलीयापापाणसत्कजातीसपोदस-
स्तम्भेषु पर्यतात् जलमार्गेषु नदीयमानेषु समुद्रोपकण्ठे उद्यायमाणेषु, एकः
स्तम्भः पश्ये मग्नस्तथा यथा निरीक्ष्यमाणोऽपि न लभ्यते । तत्पदेऽपरपा-
पाणस्तम्भेन प्रासादः प्रमाणकोटि नीतः । वर्षान्तरे वारिषिदेवावनात्-

* पाठान्तरे P १ मयाधिरु-शिलतो दिग्गणकां M K २ कारिणि ।
३ धीतलिख P भीतदीक्षा C ४ जामिसंसक्तस्य P ५ नन्दीधरावतारेः D B
६ मालवरेण P ७ पावचपर्यन्तं H K ८ समुद्रोपकण्ठे B P

इतिमग्नः स एव स्तम्भः प्रादुरासीत् । सचिवसमादेशात्स्मिन्स्तत्र
संचार्यमाणे प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परुषभाषकाय हेमी
जिह्वां स मन्त्री ददौ । दक्षैः किमेतदिति पृष्टेऽतः परं ययाकथंचिद्-
मंस्थानानि दृढानि कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेऽपि तेषां नान्तो भवति
अतः पारितोषिकदानं । आगूलाचृतीम्वेलायामयं प्रासादः समुद्रतो
विजयते ।

५८ श्रीपालित्ताणके च पौषशालां विधातां कारयामास । श्रीम-
दुज्जयन्ते च श्रीसंपेन सह प्राप्ते मन्त्री तत्र च तदुपत्यकायां तेजलंपूरे
कारितं नव्यं वस्त्रं, तथा तन्मध्ये श्रीमद्राशाराजविहारं तथा कुमारदेवीस-
रथं निरुपमं विलोचय, धवलगृहे पादोऽवधार्यतामिति निगुक्तैरुच्यमाने,
श्रीमद्गुरुणां योग्यं पौषधवेऽस्ति नास्तीति मन्त्रिणादिष्टे तन्निष्पाद्यमान-
माकर्ण्य विनयातिक्रमभीरुर्गुरुभिः सह बहिर्दीपितावासे तस्थौ । प्रातरुज्ज-
यन्तमारुह्य श्रीशैवेयक्रमकमलजुगलमभ्यर्च्य स्वयंकारितश्रीशत्रुंजया-
वतारतीर्थं प्रभूतप्रभावनां विधाय कल्याणत्रयचैत्यवर्यसपर्यादिभिस्तु-
चितीमाचर्य मन्त्री यावचृतीये दिनेऽवरोहति तावदुभाम्यां दिनान्यां
निष्पन्ने पौषधौकरि मन्त्रिणा समं गुरवस्तत्र समानीतास्तत्प्रशशंसुः
पारितोषिकदानेनानुजगृह्णुः ।

५९ श्रीमत्पत्तने प्रमासक्षेत्रे चन्द्रप्रभं प्रभावनाया प्रणिपत्य यथौचि-
त्यादभ्यर्च्य च निवेऽष्टापदप्रासादेऽष्टापदकलशमारोप्य तत्रत्यदेयलो-
काय दानं ददानः श्रीहेमाचार्यः श्रीकुमारपालनूपत्ये जगद्विदितं श्रीसौ-
मेश्वरः प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधिकवर्षशतदेशीयधार्मिकपूजाकारकमु-
स्तादाकर्ण्य सचरित्रचित्रितमना व्यावृत्तमानो मार्गं लिङ्गोपजीविनाम-
सदाचारेणानदाने निषिद्धे, तत्परामर्शं विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तूरिभि-

निर्जोपासकपार्थात्तस्मिन्क्षणे पूर्वमागे सति दर्शनानुनयार्थं तत्र समा-
गताय मन्त्रिणे—

- ३९) रत्नाकर इष धारवारिभिः परिपूरणात् ।
गम्भीरिमाणमाधरो ज्ञासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥
३६) यान् लिङ्गिनोऽनुवदन्ते संविमा अपि साधवः ।
तदर्चा चर्च्यते कस्माद्धारिर्कैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥
३७) प्रतिमाधारिणोऽप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।
लिङ्गिनां विषयस्थानागनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥
३८) लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।
दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ—

- ३९) तित्थयस्गुणा पडिमासु नरिथि नितसंसर्गं विषाणन्तो ।
तित्थयरोभि^१ नमन्तो सो पावई निज्जरं विउळं १
४०) लिङ्गं जिणपन्नवं एव नमंसन्ति^२ निज्जरा विउळा ।
जइवि गुणप्पहीणं चन्दइ अज्जप्यसुद्धीदे ॥ २ ॥^३

इति तद्रूपदेशानिर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषाद्दर्शनपूजापरः स्व-
स्थानमासदत् ।

६० अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लुण्णिगनाम्ना परलोकप्रयाणावस-
रेऽर्बुदवसहिकासीं मम योग्या देवकुलिका कारयित्तयेति धर्मव्यथं
याचित्वा तस्मिन्निपत्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्गुणमलगमानश्चन्द्रावस्थाः स्वामिनः
पार्थान्त्रिव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्च्यं तत्र श्रीलुण्णिगवसहिप्रासादं
भुवनत्रयचैत्यशलाकाररूपं कारयामासिवात् । तत्र श्रीनिमिनाथविम्वं
संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयसो-

१ अतुनयार्थे २ वन्दन्ति ३ तित्थयसि ४ पाम ५ ५ नम-
सति ६ आवश्यकनिर्युक्तौ लोकद्वयं वर्तते ७ अर्बुदे विमलवसहिकासीं H D

वीरमन्त्रिणं सगानीय मन्त्री प्रासादस्वरूपं पमच्छ । ततस्तेन प्रासादकार-
कस्तत्रभारः शोभनदेवोऽन्यथायि । रत्नमण्डपे शालमन्त्रिकामिधुनस्य
विशालपांडस्तार्थकृत्प्रासादे सर्वथानुचितो वास्तुनिपिद्वध । तथा गर्भगृहे
प्रवेशद्वारे सिंहाभ्यां तोरणमिदं देवस्य विशेषपूजाविनाशि । तथा
पूर्वपुरुषमूर्तियुतगजानां शाला पश्चाद्दोमे प्रासादकारापकस्यापतिवि-
नाशि । अमतीकारार्हं दूषणत्रयं विज्ञस्यापि सूत्रभृतो यदुत्पद्यते स
भाविकर्मणो दोष इति निर्णाय यथागतं स च गतः । तदुपस्योक्त-
श्लोका एवम्—

४१) यशोवीर यशोमुक्त्तारात्रेरिन्दुरसौ शिखा ।

तद्रक्षणाय रक्षायाः श्रीकारो लाञ्छनच्छलात् ॥ १ ॥

४२) विन्दवः श्रीवशोवीर शून्यमध्या निरर्थकाः

संख्यावन्तो विधीयन्ते त्वय्येकेन पुरस्कृताः ॥ २ ॥

४३) यशोवीर लिखन्त्याख्यां यावच्चन्द्रे विधिस्तव ।

न माति मुबने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥

इति श्रीशङ्खुडामादितीर्थानां यात्राप्रबन्धाः ।

६१ अथ श्रीवस्तुपालस्य स्तम्भतीर्थे सद्दनात्त नौदितकेन समं
विग्रहे संज्ञायमाने श्रीभृगुपुराणमहासाधनिकं शङ्खनामानं श्रीवस्तुपालं
प्रति कालरूपमानीतवान् । स जलधिकूले दणनिवासो नगरप्रवेशमार्गान्
शत्रुसंकीर्णनालोकय, व्यवहारिणां भित्तानि यानपात्रप्रणयीनि च बीक्ष्य
प्रहितैर्बन्दिभिः श्रीवस्तुपालेन समं समरवासरं निर्णाय, यावच्चतुरङ्गसैन्यं
सन्नक्षते तावच्छ्रीवस्तुपालेन पुरःकृतो गुडजातीयो लूणपालनामा
सुभटो यदि शङ्खमन्तरेणार्हं प्रहरामि तदा कपिलां धेनुमेवेति वारवर्षि-
कार्णवं कः शङ्ख इति तद्वचनादनु शङ्खोऽभिमिति प्रतिमुभेदेनोदिते तं

१ विलासवाट D H २ पुस्तः C ३ आवविनाशो D ४ बालकालस्य K

निपात्य पुनरनयैव रीत्या द्वितियेऽपि पातिते सति कथं समुद्रसामीप्यात्
शङ्खबाहुल्यमित्युचरन् महासाधनिकशङ्केनैव तत्सुमटतां स्थापमानेनाहूतः
कुन्ताप्रेण प्रहरन् सतुरग एकेनैव प्रहारेण व्यापादितः । तदनु श्रीवस्तु-
पालेन समराङ्गणप्रणयिना केसरिकिशोरेण च शङ्खसैन्यं गजयूथमिव
त्रासितं दिशो दिशमनशत् । पश्चाच्चौविचको मारितः सहयद् इति ।
तदनु लूणपालमृत्युस्थाने लूणपालेश्वरप्रासादो मन्त्रिणा कारितः ।

६२ अथान्यत्सिद्धवसरे श्रीसोमेश्वरस्य कवेः काव्यम्—

४४) हंसैर्लब्धप्रशंसैस्तरलितकमलप्रवरत्रैस्तरङ्गै—

नीरैरन्तर्गभीरैश्चटुलवककुलप्रासलिनैश्च र्मानैः ।

पालीरूढहुमालीतलसुखशयितस्त्रीप्रणीतैश्च गीतै-

र्गति मक्रीडदूर्मिस्तव सचिव चलधकवाकस्तटाकः ॥

श्रीमन्त्रिणा पोडशसहस्रद्रम्भाणां दंतिः प्रसादीकृता ।

६३ क्वचिच्चिन्तातुरस्य मन्त्रिणौ भूमिं सृगयमाणस्य समागतः
सोमेश्वरदेवः समयोचितमिदमपाठीत् । तद्यथा—

४५) एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं

लज्जानम्रशिराः स्थिरातलमिदं यद्वीक्ष्यसं वेधि तत् ॥

वाग्देवीवदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल स्वयं

पातालाद्दलिमुद्दिधीर्पुरसकृन्मार्ग भवान् मार्गति ॥

मन्त्रिणास्य काव्यस्य पारितोषिकेऽष्टौ सहस्राणि दत्तानि ।

६४ तथा—

४६) त्वचं कर्णः शिविर्मांसं जीवं जीमूतवाहनः ।

ददौ दधीचिरस्थीनि । इति त्रिषु पदेषु पण्डितेष्वधीयमानेषु

पण्डितजयदेवः समस्यापदमिव 'वस्तुपालः पुनर्वसु' । इत्युचरन् सहस्र-
चतुष्टयं लेभे ।

३५ तथा सूरीणां दर्शनप्रतिलभनावसरे केनापि दुर्गतद्विजातिना
याचनया तज्जियुक्तेभ्यः कृपया पटीमुषलभ्य मन्त्रिणं प्रति समयोचितमूचे ।

क्वचित्कलं क्वचित्सूत्रं कार्पासास्थि क्वचित्कचित् ।

देव त्वदरिनारीणां कुटीतुल्या पटी गम ॥

तत्पारितोषिके मन्त्रिणा दत्तानि पञ्चदशशतानि ।

३६ तथा बालचन्द्रनाम्ना पण्डितेन श्रीमन्त्रिणं प्रति—

४७) गौरी रागवती त्वयि, स्वयि वृषो बद्धादरस्त्वं युतो

भूत्या, त्वं च लसद्गुणः शुभगणः किं वा बहु ब्रूमहे ।

श्रीमन्त्रीश्वर नूतमीश्वरबलायुक्तस्य ते युज्यते

बालेन्दुधिरदुर्गकै रचयितुं त्वजोऽपरः कः प्रभुः ॥

इत्युक्ते तस्याचार्यपदस्थापनायां द्रम्मसहस्रं व्ययीकृतं ॥

३७ कदाचिन्म्लेच्छरतेः सुरत्राणस्य गुरुमालिभं मखंतीर्थयात्राकृते
इह समागतमवगम्य तज्जिह्वुभ्यां श्रीलवणप्रसादवीरधवलान्यां श्रीते-
जःपालमन्त्री मन्त्रं शृष्ट एवमारुह्यातवान् ।

४८) धर्मोत्तमप्रयोगेण या सिद्धिर्विमुषामुजाम् ।

स्वमावृदेहपण्येन तदिदं द्रविणार्जनम् ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशेन वृक्योरिव तयोः छागसुन्मोच्य पापेयादिना
सत्कृत्य तं तीर्थं प्रति महितवान् । स च कियन्निर्वर्षः" पश्चाद्ब्यावृत्तः
श्रीमन्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स स्वस्थानं प्राप्तस्तीर्थगुणानां
विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरतः धीवस्तुपालमेव वर्णयामास । स सुरत्राणस्त-
दनन्तरमस्माकं देशे भवानेवाप्यक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत् तत्त्वयाहं
यत्कृत्यादेशेनैव सर्वेदानुभ्रात इति प्रतिवर्षं तत्प्रदितयमलकपत्रेणोपरुष्यमान
श्रीमन्त्रीशः श्रीशत्रुजयगुमिगृह्योऽयं श्रीगुणादिजिनविन्दं धन्यं मन्य-

मानस्य सुरवाणस्यानुज्ञया तद्देशवर्तिन्या मुम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्न-
शतैरानीतवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षात्पर्वते विद्यु-
त्पातः समजनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपादै-
र्दर्शनं न ददे ।

६८ कस्मिंश्चित्पर्वणि धीमदनुपमया निरूपणे मुनीनामलदाने यद्व-
च्छया दीयमाने कार्योत्सुक्याद्यदागतः श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्श-
निनं^१ द्वारप्रदेशे षाण्णधममालोक्य विस्मयस्मेरमानसो मन्त्रिणमभीहित-
वान् । हे मन्त्रिण ! इत्थं सदैवामिमत्तदैवतवत् किममी न सत्क्रियन्ते ।
तव चेदशक्तिस्तदर्पभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः
कारणाच्चोच्यते तथा कृते भवतो वृथायास एव स्यादिति तन्मुसचन्द्र-
विनिर्गतैर्गोभिर्निर्वाणोपतापः स्वामिनः कियानर्धविभागः सर्वमेव
भवदीयमेवेत्युक्त्वा पटीं न्युञ्जनीचक्रे ।

६९ अन्यथा यतिदानावसरे मिथो मुनिजनसंमदात् धीमदनुपमायाः
प्रणमत्याः प्राज्याज्यसंपूर्णं घृतपात्रं शृष्टे पतितमालोक्य कुपितं तेजः-
पालगन्त्रिणमिति सान्त्वितवती, यत्तव स्वामिनः प्रसादात्मुनिजनपुण्यपात्र-
पतितैराज्यैरङ्गाम्यङ्गो भवतीति सत्पूणदानविधिचमत्कृतो मन्त्री पञ्चाङ्गम-
सादपूर्व—

४९) *दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ।

त्यागसहितं च विचं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥

इति युक्तोक्तिपूर्वं च तां मन्त्री प्रशशंस । इत्यनेकथा दानावदातनि-
कपरेखां प्राप्ता ।

५०) लक्ष्मीश्वला शिवा चण्डी शची सापत्न्यदूषिता ।

गङ्गा न्यग्गामिनी वाणी वाक्साराऽनुपमा ततः ॥

१ उम्माणी P २ दर्शनेन B K * कौटिलेन विमलाकार्येण कृतोऽर्थे श्लोकः
प्रशोत्तररत्नमालार्या कृति तस्मात्प्रायनेन गृहीत्वा स्वपत्न्ये द्वितोपदेशे स्थापितः,
तस्माद्दनेनेति पूर्वसंज्ञादृष्टः

इत्यादिभिः स्तुतिभिर्जेनाचार्यैः स्तूयते स्म ॥

७० अथान्यदा पञ्चग्रामसङ्घामाधिरूढयोः श्रीवीरधवलवृषणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीशोभनदेवमुपागता । किं वैधव्याद्गीरुः सन्धिवन्धं कारयसीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति मुभयो यस्तत्सन्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्षेव प्रतरथे । अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्याख्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

५१) यः पञ्चग्रामसङ्घामभूमौ भीमपराक्रमः ।

घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥

इति किञ्चिदन्तर्भगे समरमुमटवर्गे एक एवायं पतिः पतित इति सकलं निजमलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लील्यैव समूलकापं फणितवान् । इत्यमेकविंशतिकृतवः सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥

७१ अथ वीरधवलस्यायु पर्यन्ते, प्रति तीर्थं प्रस्थितेन दत्तमेकवा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति ह्येतेः धीतेजःपालेन जन्ममुद्धतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सैवकानां विंशत्यधिकशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु धीतेजःपालेन प्रेतवने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्बन्धो निविद्धः ।

५२) जायान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्लेण

संजातमेतद्वतुयुग्ममगत्वरं तु ।

वीरेण वीरधवलेन विना जनानां

यथा विलोचनयुगे हृदये निदायः ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरघवलस्य मुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः ।

७२ श्रीअनुपमादेव्या विपत्तौ तेजःपालारूढशोकग्रन्थावनिघर्तमानायां तत्रागतैः श्रीविजयसेनसुरिभिर्बलवत्सुरैरुपशमितायां विपदि किञ्चि-
 श्वेतनया सापन्नपः श्रीतेजःपालः सुरिणोचे । वयमस्मिन्नप्यवसरे भवतः
 कैतवमालोकिंतुमुपेताः । श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्ठा गुरवः प्राहुः ।
 यदस्माभिः शिशोस्तेजःपालस्योपथामाय धरणिगपार्धादिनुपमा कन्या
 याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां
 निशम्य तत्संबन्धमद्भाय चन्द्रप्रभजिनप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ द्रम्माणां
 भोगमुपायनीचक्रे । इदानीं तद्वियोगग्रन्थेरामनस्यमित्युभयोर्दृत्तान्तयोः
 कस्तथ्य इति तन्मूलसंकेताच्छ्रीतेजःपालः स्वहृदयं हृदीचक्रे ॥

७३ अथान्यदावसरे मन्त्री वस्तुपालः पूर्णायुः श्रीशत्रुजयं पियासु-
 रिति भत्वा पुरोधाः सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्घ्येष्वप्यासनेषु मुच्यमा-
 नेष्वऽनुपविशन् हेतुं पृष्ट इत्याह—

११) अन्नदानैः पयःपानैर्धर्मस्थानैर्धरातेलम् ।

यज्ञसा वस्तुपालेन रुद्धमाकाशमण्डलम् ॥

इति स्थानाभावान्नोपविश्यते इति तदुक्तेरुचितपारितोषिकदानपूर्वं
 तमापृच्छ मन्त्री पथि प्रस्थितः ।

७४ आकेवालीयामामे देशकुट्यां दर्भसंस्तरगारूढो गुरुभिराराधनां
 कार्यमाण आहारपरिहारपूर्वं पर्यन्ताराधनया मध्वंसितकलिगलो युगा-
 दिदेवमेवं जपन् ।

१२) मुकृतं न कृतं किञ्चित्सतां संस्मरणोचितम् ।

मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ॥

१ ग्रन्थेऽनिघर्तमाने c D H २ आलोकयितुं D ३ रियरपरदानादनु C H
 ४ चन्द्रप्रमण्डि n K H M ५ भागमपि याचिनीचक्रे ऽ'L' ६ ७ मूल ऽ

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्द्धद्वय इत्यक्षरैः समं परिहृत्यं सप्तधातुबद्धं
घृरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लोकमलं चकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजक्षी-
तेजःपालसुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवद्रीक्षावस्थामूर्तिनालङ्कृतस्वर्गारो-
हणमासादोष्कारि ।

५५) अथ मे फलवती पितुराशा

मातुराशिपशिखाङ्कुरिताद्य ।

यद्युगादिजिनयानिकलोकं

प्रीणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥

५६) नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न येः ।

तान्भूलिषावकेभ्योऽपि मन्येऽधमतरान्नरान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यमूनि ॥

५७) पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवल्लो निर्गानं भूव प्रभु-

र्विद्वद्भिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः ।

तेजःपाल इति प्रधाननिबन्धेऽप्येकश्च मन्त्रीश्वर—

स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरमूत् ॥

इति श्रीमेरुगुप्ताचार्याविकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपालमन्त्री-

श्वरवस्तुपालतेजःपालपर्यन्तमहापुरुष्यशोवर्णनो

नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः

पञ्चमः प्रकाशः

प्रकीर्णकप्रबन्धाः ।

अथ पूर्वोक्तेभ्यो महापुरुषचरितेभ्यो यान्यवशिष्टानि तानि तद्वित-
राणि चेह प्रकीर्णकप्रबन्धे प्रारभ्यन्ते । तद्यथा—

१ समीपस्फुरच्छिप्राश्ववन्त्यामवन्त्यां पुरि पुरा श्रीविक्रमार्कनृप,
सत्रागारे वैदेशिकं लोकं भोजनानन्तरं निद्रापरं संपन्नदीर्घनिद्रमाकर्ण्य
विस्मयस्मेरमानसस्तद्दृष्टान्तं जिज्ञासुस्तान् सर्वानपि वसनपिहितान्विधाप्य
सद्गतौ चापन्हुतां निजाज्ञया विधाय पुनरुपागतानध्वगांस्तथैव भोज-
यित्वा प्रदोषे चोष्णोदकं तैलं च तेषां चरणपरिचरणनिमित्तमुपनीय तेषु
तेषु प्रलुप्तेषु महानिशायां कृपाणपाणिर्नृपतिर्निभृतीभूय स्वयं यावत्तस्यौ
तावदकस्मात्तत्र कोपैकदेशे प्रथमं तावद्भूमोद्गमं तदनु शिक्षारोषामथ
दीप्तफणारत्नप्रभालङ्कृतं सहस्रफणं नागं निर्गतमवलोक्य तच्चित्रचमल्लतो
रात्वा यावत्सावृत्तं पश्यति तावत्स फणीन्द्रः किं पात्रमिति तद्दिनमुत्तान्
पान्थान् प्रत्येकं प्रपच्छ । अथ ते धर्मपात्रं गुणपात्रं तपःपात्रं रूपपात्रं
कामपात्रं कीर्तिपात्रमित्यादीनि वदन्तोऽज्ञानतया यदृच्छ्या तस्य शापा-
नृत्युमश्नुवन्तीति विलोक्याथ श्रीविक्रम एव तत्पुरोभूय येन्निताञ्जलिः—

१) भोगीन्द्र बहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेद्भुवि ।
मन पात्रं तु परमं शुद्धं श्रद्धार्पेविविधम् ॥

१ धीवत्यां ० २ रत्नफणा P ३ सहस्रफणल्लव इत्यत्र P ४ शुद्धम्

अथ निजाशयमेवं भाषमाणं धीविक्रमं परितोषात्तरं पूर्णाश्रितिं प्राद ।
अथ श्रीरिक्तमोऽमून् पथिकानुर्जीवयेति तेन परं याचितं शेषं विद्वेषाल-
रिहोपयामाग । इति श्रीविक्रमार्कस्य पात्रपरीक्षाप्रपञ्चः ॥

२ अथ वृद्धावित्पाटलीपुरपंचनेऽवस्मादनन्दानन्दे नन्दे राशि
पद्यत्तमागते कश्चिद्विमत्तत्प्राणं तदागतः परपुरप्रवेशविषया नृपदेशम-
भित्तस्यो । तत्संकेततो द्वितीयो द्विजो नृपद्वाराद्युत्सय पेशोद्धारमुदाहरत्य
मत्सुर्जीवितो स नृपः कोशाध्यक्षस्त्रस्यै स्वर्णलक्ष्मदापयन् । अथ वृद्धान्तं
विज्ञाम महामात्यो, नन्दः पुरा वदयोंऽभूत् मान्प्रतं गु वदोदायैनिधि वदत्तं
विमं विपुस्य परकायप्रवेशकारिणं पेशेक्षितं सर्वत्र शोधयन्षापि शृतकं
केनापि रक्ष्यमाणमाकर्ष्य चित्तप्रवेशाद्गस्तीरुत्य पूर्वमिव तं नन्दं निरु-
पममतिंमवाभिजेमाग्ये साम्राज्ये निर्वाहयामास । इति नन्दनपञ्चः ॥*

३ अथ रेडंमहास्थाने देवादित्यविप्रपुत्री बालकाले रिपवा निरु-
पमरूपपात्रं सुभगाभिधाना प्रातः सूर्यं प्रत्यर्पाञ्जलिं क्षिपन्ती अज्ञाततद्दो-
गादाधानममूत्कथंचित्तदसमञ्जसं विवृम्यामरबुध्य मन्दाक्षमुद्रमिति तां
प्रति तद्व्याहृत्य स्वपुरुषैर्वलम्या नगर्यां अम्यामे मुमुचे । तथा तत्र
प्रगृतः सन्तुः क्रमेण वर्षमानः सवयोभिः शिशुभिः निःपितुक इति निर्मे-
त्स्यमानो मातुः सर्मापि पितरं पृच्छन् तथा न जाने इत्यभिहितस्तज्जन्म-
यैराम्यान्मुपूर्वाः प्रत्यक्षीम्य सविठा सान्तनापूर्वं करे कर्करान्सर्गप्ये
भवन्मातुः सम्पर्ककारिणमकं स्वं ज्ञापयन् भवतः परामवकारिणं प्रत्ययं
क्षिप्तः शिलारूपो भविष्यतीत्यादिश्य निरपरापस्य कस्यापि क्षिप्तो यदि
तवैवाऽनर्थेनिबन्धनं ज्ञापयंस्तिरोपच । अधेत्यमभिमवकारिणः कांश्चिद्-
व्यापादयन् शिलादित्य इति सान्वयनात्मा प्रतीतः । तत्रगरराजा तत्सती-
क्षायैव तथाकृते समिलापालं शिलया तथा कालधर्ममवापत्य स्वयमेव

१ लक्ष्मकेतान् द्वितीयदिने ० M * वृषावदित्यागरे नृपूर्णा वृषानि
२ तदा H ० M ३ मूर्णो दुसुः H ० v तत्करं करं ० लकरे D

भूषतिरभूत् । तथा स सवितृप्रसादीकृतहृयेऽधिकृतो नमश्चर इव स्वैरविहारी
पराक्रमाक्रान्तदिग्बलवधिरं राज्ञं कुर्वन् जैनमुनिसंसर्गात्मादुर्भूतसम्भवत्त-
रलः श्रीशत्रुञ्जयस्य महातीर्थस्थानानमहिमानमवगम्य जीर्णोद्धारं चकार ।

४ कदाचिच्छिलादित्यं समापतीकृत्य चतुरङ्गसभायां पराजितेन
देवस्थागिनां भाव्यमिति पणवन्धपूर्वं सिताम्बरसौगतयोर्वादे संजायमाने
पराजितान् सिताम्बरान्स्वविषयात्सर्वान्निर्वास्य श्रीशिलादित्यजामेयममे-
यगुणं महानामानं ब्रुह्मकं तत्र स्थितं समुपेक्ष्य स्वयं जितकाशिनः श्रीवि-
मलगिरौ श्रीमूलनायकं श्रीयुगादिदेवं बुद्धरूपेण पूजयन्तो बौद्धा यावद्वि-
जयिनस्तिष्ठन्ति तावत्स महः क्षत्रकुलोद्भवत्वात्तस्य वैरस्यापिस्मरन्
कृतप्रचिर्शुर्जैनदर्शनाभावात्तेषामेव सविधावर्थायनुरात्रिन्दिनं तस्मि-
नचित्तः कदाचिर्दृष्टीज्जवासरेषु निशीथकाले निद्राशुद्रितलोचने सम-
स्तनागरिकलोके दिवाभ्यस्तं शास्त्रं महताभियोगेनानुस्मरन् तत्कालं
गगने संचरत्वा श्रीभारत्या के मिष्टा इति शब्दं पृष्ठः स परितो
वक्कारमनवलोक्य बला इति तां प्रति प्रतिवचनं प्रतिपाद्य पुनः पश्चात्तान्दे
तस्मिन्नेवाधत्तरे प्रत्यावृत्तया देव्या केन सहेति भूयोऽभिहितस्तदा त्वगुत्सु-
तपूर्ववाक् गुह्यतेनेति प्रत्युत्तरं ददानस्तदवधानचमत्कृतयाभिर्मेतं वरं
वृष्णीष्वेत्यादिष्टः सौगतपराजयाय कमापि प्रमाणमन्धं प्रसादोक्तु इत्यर्थ-
मभ्यर्थयन् नयन्वक्रमन्थार्पणेनानुजग्रहे । अथ देविप्रसादादवगततत्त्वेः
श्रीशिलादित्यमनुज्ञान्य सौगतमठेषु वृणोदकप्रक्षेपपूर्वं नृपतिसभायां
पूर्वोदितपणवन्धपूर्वकं कण्ठपीठादतीर्णश्रीवाग्देवताथलेन श्रीमल्लस्तांस्तर-
सैव निरुत्तरीचकार । अथ राजाज्ञया सौगतेषु देशाद्गतेषु जैनाचार्यैव्या-
हतेषु स महो बौद्धेषु जितेषु तेषु वादीति । तदनु भूषाम्यर्थितैरुमि-
स्तस्मै पारितोषिके स्वरिपदं देवे । स श्रीमल्लवादिस्त्रिनामा गणभृत्वभा-

१ देवतापितृत्वेन a c २ यामेयं भाविनेय c d ३ जितकारितः a ४ भोष्म-
श्रीम् K ५ अतिमितं d ६ प्रसादात्सौगातवगतत्वः c ७ देशोद्गतेषु cD वादिषु c

वकतया नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअमयदेवसूरिभिः प्रकटीकृतश्रीस्तम्भनकार्य
तीर्थस्य विशेषोद्यत्तै श्रीसङ्घेन चिन्ताधिकृतै नियोजितः । इति महत्वा-
दिप्रबन्धः*

७ अथ मरुमण्डले पञ्जीग्रामे काकूपाताकौ भ्रातरौ निवसतस्तयोः
कनीयान्धनवान् ज्यायांस्तु तद्गृहभृत्यवृत्त्या वर्तते । कस्मिंश्चिन्निशीथ-
समये दिवसकर्मवृत्तिश्रान्तः प्रावृट्काले काकूः प्रमुत्तः कनीयसामिदधे ।
भ्रातः स्वकीयकेदारः पयःपूरैः स्फुटितसेतवस्तव तु निश्चिन्ततेत्युपा-
लब्धः स तदा त्यक्तशस्त्रः स्वं निन्दन् कुदालं रकन्धे निवेश्य यावत्तत्र
याति, तावत्कर्मकरान् स्फुटितसेतुबन्धरचनापरान्समालोक्य के यूयमिति
पृष्ट्वा भवद्भ्रातुः कामुका इत्यभिहितै, कापि मदीयाः कामुकाः सन्तीति
पृष्टे बलम्यां सन्तीति ते प्राहुः । अथ सोऽप्यवसरे सर्वस्वं पिठरे आरोप्य
तं मूर्ध्नि दधानःश्रीवलभीमवाप्य गोपुरसमीपवर्तिनामार्भाराणां समीपेऽ-
वसानं । अत्यन्तरुशतया तै रङ्ग इति दद्यामिधानस्तार्णिमुटजं विधाय
तदबध्न्नेन यावत्स्थौ, तावत्कश्चित्कार्पटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवत-
कशैलादलादुना सिद्धरसमादाय भार्गमतिक्रामन् काकूयतुम्बंडीत्यशरीरिणीं
वाणीमाकर्ष्य विसृज्यस्मैरमना जातभीर्वलभीपरिसरे तस्य छदनो वणिजः
सन्ननि रङ्ग इति तन्नामतो निःशङ्कतया तत्सरसमलानु तत्रोपनिधीचक्रे ।
स स्वयं श्रीसोमेधरयात्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय
जुल्हीनियोजितायां तापिकायामलाबुरन्ध्राद्गलितरसविन्दुना हिरण्मयीं तां
निभाल्य स वणिग् तं सिद्धरसं चेतसा निर्णयि तदलाबुसहितगृहसर्व-
स्यमन्यत्र नियोज्य स्वगृहं प्रदीपकेन भस्मीकृत्य परस्मिन् गोपुरे सौधं
निर्माप्य तत्र निवसन्, कदाचित्प्राज्यान्यविक्रयकारिष्योः स स्वयं घृतं

१ नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअमयः देवसूरिभिः प्रकटीकृतः श्री ०

* महत्वादिप्रबन्धः प्रभावचरिते चतुर्विंशति प्रबन्धे न वर्तते ।

० काकूपाताः ० १) ३ अथ तापि सर्वस्वमारोपितं H ४ सकिञ्चो निवसन् ०

५ शालुम्बडीति सिद्धरसान् ० ६ कारिणा ०

तोलयंस्तदक्षयं निरीक्ष्य घृतपात्राघः कृष्णचित्रककुण्डलिकां विमृश्य
 केनापि कैतवेन तद्व्यत्ययादपत्तत्य चित्रकसिद्धिं स्वीचकार । कदाचि-
 त्तस्यागण्यपुण्यैर्भवशात्सुवर्णपुरुषसिद्धिरजायत । इत्थं त्रिविधसिद्धया
 कोटिसंख्याभिधानानि धनानि संगृहापि कदर्थवर्षतया कापि सत्पात्रे तीर्थे
 वानुकम्पया वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु भृत्युत सकललोकसं-
 जिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्य विश्वस्य कालरात्रिरूपामदर्शयन् । अथ
 स्वसुताया रत्नखचितकङ्कतिकायां, राज्ञा स्वसुतायाः कृते प्रसभमपहृता-
 यां तद्विरोधानुरोधात्स्वयं म्लेच्छमण्डले गत्वा बलभीभङ्गाय तयाचितका-
 धनकोटीरस्मै समर्प्य प्रयाणमर्चाकरत् । तदनुपकृतस्तु, एकैः छत्रधरः
 निशाशोषे सुप्तजामददयस्थेऽवर्णापितौ पूर्वसंकेतितेन केनापि पुंसा समभि-
 त्यालापमकरोत् । अस्मत्स्वामिनां मन्त्रेऽमूर्तः कोऽपि नैरि यदयमधपति-
 महीमहेन्द्रः केनाप्यज्ञातकुलशालिनासाधुना साधुना वापि वणिजा
 नामकर्मभ्यां रङ्गेन प्रेरितः सूर्यपुत्रं शिलादित्यं प्रति यश्चालेति पथ्यां
 तथ्यां सद्वाचमाकर्ष्य किञ्चिद्येतसि विचिन्तयन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रया-
 णविलम्बमकरोत् । अथ रङ्गः साशङ्कस्तदृचान्तं निगुणवृत्त्यावगम्य
 काधनदानेन तस्य काधनगृप्तिमागम्य पुनः परस्मिन्मत्सूपे यिचार्यावि-
 चार्य वा कृतप्रयाणोऽयं महानरेन्द्रश्चालितः । सिद्धस्यैकपदं यथेति न्यायाश-
 लित एव राजते । यतः—

१) मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा हरिं व्याहरतां जनैः ।

तस्य चोभयथा मोडा लीलादलितदन्निनः ॥

इत्यस्य स्वामिनो निःसीमपराक्रमस्य सम्पुणे कः स्यात्स्वीति
 तद्विरा मोत्साहवान् म्लेच्छपतिर्मैरानिनाश्चधिरितरोदःकन्दरं प्रयान-

१ असीमं २ क इतिहासा ३ मृगाः ४ वे ५ प्रमदुरा ६ ७ ८ ९ कल्पिता कावच-
 कोटी १० ११ कृशकोटीर १२ H १३ ए १४ एतत्तां १५ अ १६ निगमो १७ मृगयाम्परास्ते
 वृषिर्जनै १८ १९ पुनरोपि नदि २० H २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

मकरोन् । इत्यथ तस्मिन्वागरे पलभ्यां धीचन्द्रमनदिव्यमम्याक्षेत्रपालाम्यां
सदितमपिष्टानुवलादगनमार्गेण शिष्यरघनमुनि भूपतीबभूव । रथाधिपञ्च
श्रीवर्धमानपतिमा पाहृष्टवृत्त्याधिष्टानुवलेन गंचरन्ती आधिगूर्जिमायां
श्रीमातपुरमहंनकार । अन्या अपि मातिगया देवमूर्ती यथोचितं मूर्त्ता-
मगलं वसुः । तत्तुदं वतथा च धीवर्धमानगूर्जिजां धोत्ताउष्ठापलायसरे—

२) का त्वं मुन्दारि नल देविगदं किं कारणं रोडिपि
मद्रं श्रीवलमीपुरम्भ भगवन् पाः पाप्यहं पलभ्यम् ।
भिहायां रधिरे मविप्यति पयो लठपे मयमापुभिः
म्याठत्र्यं मुभिभिल्लदेव रधिरे यस्मिन्मयो जायन् ॥

एवमुत्त्वानेषु संवायमानेषु, पुरीपरिगरमान्तेषु म्बेच्छमंन्येषु, देशमद्रम-
मासादितपद्मेन रद्वेन पद्यशब्दवादकान् कमचवितरणवेत्तुया विभेचं तस्य
दम्यमारोहणकाल एव ते क्रियमाणे मनिशब्दगारादिणे, तादृश्यंरदु-
ञ्जीय तस्मिन्साध्यं दिवमुत्पत्ति किं कतेत्यनामूदः स शिल्पादित्यमं-
निजमे । तदनुत्तैर्मात्रैरे वलभीमद्रः सुधिन ॥

३) मणसवरीत्वासां सिद्धिमयादं अहमे उण ।
विशमकालाद तउ वरदमिद्रो नमुप्यजो ॥

इति श्रीतिरादित्यरात्र उल्लिखितया रद्वीत्यधिस्तत्त्वो वन्मीमद्र-
येति प्रकल्पप्रथमं ।

४ अथ श्रीरत्नमालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा स कदाचिदि-

१ देवदरो ० D २ मयव ३ विषेज्य D * विनयनगुरि
इतीपंचरुपे मयपुररुपे व. ३० तु । तेन श्रमेण विरमार्गे अर्द्धे एष्टे
कयमालेहिं वरिषाण कर्षिं मभिज्जल सो राजा मारिर्त्त । तउं एगणे हन्मीरो । तउं
वप्रो गवणवर्षी गुरुर् मधिगा रापो कल्लो एषो सुपउर । तेन ऐन्देन विरमार्
कडधि एते पद्यामद्रि कर्षणा गो [वलभी] मद्र्या स राजा मारिः ग
कल्लवन् हन्मीरो । ततोऽन्य कयवपनिः एवरे मद्र्या एतो वल्ल प्राप्त्त एवमुरे)
४ नाप्यमं २ ५ व्यवहारिकाहृत्पति ६ १ समामिमक्योरे ०

ग्यात्रायाः प्रत्यावृत्तः पुरप्रवेशमहोत्सवे विपणिश्रेणिं शृङ्गारितां मृगव-
माणः कस्मिन्नपि हृष्टे काष्ठपात्रीयुतं कुद्दालमालोक्य सौधप्रवेशानन्तरं
प्राभृतपाणौ महाजनेन समायाते, सुखिनो यूयमिति नृपालापानन्तरं तेन
मुखिनो वयमिति विज्ञप्ते विभ्रमभ्रान्तस्तान्विंसृज्य कस्मिन्नपि निर्जनोवसरे
पुरप्रधानानाह्वय किं न सुखिनो यूयमिति शृष्टे अपि च काष्ठपात्री
युतकुद्दालस्योर्ध्वाकरणकारणमनुयुक्तास्ते इति विज्ञपयामासुः ।

यत्र स्वामिना काष्ठपात्र्यामेकमेवमवधारितं, स विप्रेश्वरः स्ववित्त-
संख्यामजानन् काष्ठपात्रिकैः स्ववित्तसंकलनां ज्ञापयितुं संकेतशक्ये ।
तथा च न सुखिनो वयमिति स्वामिनः संतानाभावात् । फोटीध्वजकु-
लाकुलं नगरमिदं स्वामिना निरकाललालितमन्वपाभावात्केन पराकोटी-
नीयत इति पुरातनस्यान्तःपुरस्य यन्ध्यत्वं बुद्ध्या निर्ध्याय नृपवंशवृ-
द्धये नौतनमन्तःपुरं चिकीर्षवः स्वामिनोऽनुमत्या पुष्यार्कदिने केनापि
प्रधानशाकुनिकेन समं शकुनागारं प्राप्ताः । कामपि दुर्गतनितम्बिनीमा-
सन्नप्रसवां काष्ठभारवाहनैकवृत्तिं शिरोधिरूढदुर्गामालोक्य शकुनविषाम-
क्षतादिभिः पुनरभ्यर्चयन्, तैः किमेतदिति शृष्टे प्राह । यः कश्चिदापाने
पुत्रः स एवात्र नृपो भावी चेद्दृहस्पतिमतं प्रमाणमित्यसंभ्रान्तं वृत्तान्तमनु-
मन्यमानाः मानोन्नतार्थं नृपाय व्यापुटय मथावस्थितं तत्स्वरूपं निवेदित-
वन्तः । अथ खेदमेदुरगता नृप आसुररूपेस्तां गर्ताप्रीकर्तुं प्रारभ्यमा-
णामिष्टं देवतं स्मरेत्यभिहिते सा मरणमयव्याकुला प्रदोषकाले यावदान-
नुज्ञाप्य शङ्काभङ्गं कुर्वते तावत्ता प्रासूत पुत्रं । तं तत्र परित्यज्य पुनरुपा-
गतां गर्ताप्रीकृत्य पुनरपि रात्रे विज्ञपयांचक्रुः । अथ काचिन्मृगी
संख्याद्वयेऽपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिनं वृद्धिमन्तं कारयामास ।
तस्मिन्नवसरे देव्या महालक्ष्म्याः पुरतः दृढशार्ङ्ग्यां हरिण्याश्चतुर्णां

१ तावद्विज्य P २ अन्वजनावतावे n ३ पाश्यारिर्क H D b K v निपाय
P ५ नौतनं पुं a ६ अभ्यर्चयन् a c ७ मानोन्नतये P c दृढशार्ङ्ग्याः c

पादानामथ शिशुरूप नाणक नृतन सजायमानमाकर्ष्य वचिन्नवीनो नृप
 उत्पन्न इति प्रसूतवार्तया श्रीरत्नशेखर सैन्यानि प्रतिदिश त शिशु
 विशसितुं प्राट्णोत् । तेनैत्र तत्रावलोक्य रब्धोऽपि बालटत्याभीतै स
 साय पुरगोपुरे गोकुलजुररवैर्यथाय बालो विपन्न सन्स्वयमपवादाय न
 भवतीति दूरस्थैस्तेर्यावन्मुक्तस्तापत्त्रायात् गोकुल त मूर्तिमन्त पुण्य-
 पुडामिव बालमालोक्य तैरेव पदं स्तम्भितमिव तस्थौ । अथ पाश्चात्य-
 पक्षात्पुरोग्म्य वृषभो वृषभासुर त शिशु पदानामन्तराले निधाय गोधन
 सकलमपि प्रेरयामास । अथ त वृत्तान्त त्रयोऽवधार्य तै सामन्तनगरं
 लोकैर्विज्ञप्तश्च त बालमानीय प्रतीयमाण श्रीपुञ्ज इति वृत्ताभिधान
 प्रवर्षयामास ।

७ अथ श्रीरत्नशेखरे राशि दिव गते तस्य राज्ञ कृताभिषेकस्य
 साम्राज्य पालयत पुरी समनानि सा च सपूर्णसर्वाज्ञावयवचन्द्ररापि
 कपिमुहूर्त्वा, तेन वैसायेण विषयविमुक्तता विभाषा श्रीमातेति नामधेय
 मभार । सा कदाचिन्नातन्नातिस्फुलि दितुरग्रे स्व पूर्वभय निवेदितवती,
 यद्दहमर्जुदादौ पुरा कपिपत्नीत्यमनुभवन्ती कस्यापि शास्त्रिन एकस्या
 ज्ञायाया शास्त्रान्तर राचरन्ती केनापि तदतुल्येन शिस्तेन विद्वतामुः
 पद्मत्वमासदम् । तदधोर्षातनि कामिततीर्थकुण्डे यावद्भूलित वपु पपात
 तारतीर्थातिरायान्नामक वपुर्मानुपाकारमभवत् यन्मस्तक तु तत्तथैवास्ते
 तेनाह कपिवदता । अथ श्रीपुञ्जवृषस्तस्यास्तन्मस्तक कुण्डे क्षेपयितु
 निना पुरपान्तमादिदेश । तैस्तु मुगिरावचदवस्थ बिलोक्य तथाकृते
 सा श्रीमाता मानवानना समजनि । तत प्रभृति सा मातरपितृगवनुज्ञाप्या-
 उर्बुदसाम्यमुपा तम्भिनैवाऽर्बुदे तपस्यन्ती, कदाचिद्भगनगामिता योगिना
 ददौ । स च तर्त्यान्दर्ग्यपटत्तदयो गगनादुर्धर्म प्रेमाहापपूर्वक स्व

१ तत्रे ७५३७७ D २ तत्रे ७५३७७ H ३ एतादृशस्य कथाकोपसि
 कर्ममादि ४ एतादृश ५ एतादृशमादि ६ H K ७ तत्र १ तदत्र ८

गां कथं न वृणोधीति पप्रच्छ । सेत्यवादीत् । सान्प्रतं तावत्क्षणदायाः
 प्रथमयामो व्यतीतस्तूर्ययामस्य ताम्रचूडेपु रत्नमकुर्वणिषु यद्यस्मिन्नो
 कथाचिद्विद्यया द्वादश पद्याः कारयसि ततो भवन्तममीष्टं करोमीति
 तदुक्तिसमनन्तरमेव तत्र कर्मणि चेटकपेटकं नियोज्य यागद्वयेन निर्मा-
 पिते सर्वपद्यानिवहे श्रीमाता स्वशक्तिवैभवेन कृतकं ताम्रचूडारवं कारयन्ती
 तेनागत्य विवाहाय सजीभवेत्यभिदधे । तत्र पद्याया निष्पाद्यमा-
 नायाः कुक्कुटरवः समजनिष्टेति तयोक्ते भवन्मायया कृतकं कृकवाकुरवं
 को न वेत्तीत्युत्तरं ददानः सरित्तरे तज्जाम्योपदौकितविवाहोपहारः
 श्रीमात्रा समस्तविद्यामूलं त्रिशूलमिदं विहाय पाणिपीडनाय सखि-
 हितो भवेत्याह्वय, प्रेमापटवचित्तया तत्तथा कृत्वा सामीप्यमुपागतः
 तत्पदयोः कृतकान् शुनो नियोज्य रद्दये तेन त्रिशूलेनाहत्य मारितः ।
 इत्थं निःसीमशीललीलापितेन स्वजन्मातिवाहितवती । तस्यामखण्डशी-
 लायां व्यतीतायां श्रीपुञ्जराजा तत्र शिखरबन्धरहितं प्रासादमकारयत् ।
 यतः पण्मासान्ते तस्य गिरेरधोभागवती अर्बुदनामा नागो यदा चलति
 तदा पर्वतकम्पो भवति । अतः शिखररहितास्तत्र सर्वेऽपि प्रासादाः ।
 इति श्रीपुञ्जराजा तत्पुत्रीश्रीमाता तत्प्रबन्धः ।

८ कदाचिच्चौहदेशे गोवर्धनो नाम राजामूल तदायःस्तम्भे
 निबद्धां सभामण्डपपुरतो न्यायिना हन्यमाना न्यायघण्टा निनदति ।
 अन्यदा तस्यैकसूनोः कुमारेण रथारूढेन पथि संवरताज्ञानवृत्त्या कश्चि-
 द्दत्तसरो व्यापादितस्तन्माता सौरभेयी नयनाभ्यामजसमश्रुणि वर्षन्ती
 स्वपरामभवप्रतीकाराय शृङ्गाणेण न्यायघण्टामवीवदत्तघण्टाटङ्कारं नृपो
 निस्त्रम्यार्जुनकीर्तिस्तमर्जुनौवृत्तान्तं मूलतोऽवगम्य निजं न्यायं परां को-
 टिमारोपयितुं प्रातःस्वयं स्यन्दने निविश्य प्रियपुत्रोऽपि तमेकमेव पुत्रं
 पथि नियोन्य तदुपरि तां धेनुं साक्षात्कृत्य रथं आमयामास । तस्य भ्रूजः

सत्त्वेन तस्य सुतस्य भूयसा भाग्यवैभवेन रथस्य रथाङ्गे समुद्धृते स
कुमारो न विपलः । इति गोवर्धननृपप्रबन्धः* ॥

९ अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिश्चिरं राज्यं निर्गवः कुर्वन्
कदाचिन्मत्तिसागराभिधानेन धियमुह्यदा महामात्येनाऽनुगम्यमानो राज-
पाटिकायां ब्रजन् विपर्यस्ताभ्यस्तेन तुरङ्गेण नृपेऽपन्हियमाणे, चतुरङ्गचक्र-
चक्रे क्रमेण दवीयसि संजायमानेऽप्यतिजवे जवनेऽधिरूढः तदानुपदिकः
कियत्यपि भूभागे उल्लाङ्घिते सति मार्गोल्लङ्घनपरिश्रमादत्यन्तसुकुमारतया
रुधिरपूरितत्वाद्धिपन्ने नृपतौ, कृतानन्तरकृत्यस्तुरङ्गमं तद्वेपं च सहादाय
प्रदोषसमये पुरं प्रविशन् राज्यस्यानुसन्धानचिकीः श्रीमालभूपालभयात्क-
मपि नृपतेः सवयसं सरूपं च कुलालमालोक्य तं तद्वेपार्पणपूर्वकं तुरगे-
ऽधिरोप्य सौधप्रवेशानन्तरं देव्यै तं व्यतिकरं निवेद्य सचिवेन पुण्यसार
इति नाम विधाय स एव नृपतीचक्रे । इत्थं कियत्यपि गते काले स
सचिवश्चमूसमूहदृष्टः प्रतिनृपतिं प्रति प्रतिष्ठामुः स्वप्रतिहस्तकप्रायं
कमपि प्रधानपुरुषं नृपतिसेवाकृते निवेद्य स्वयं देशान्तरविहारमकरोत् ।
अथ स पृथिवीपतिर्निरङ्कुशो वश्यापतिरिव स्वैराविहारी तदनन्तरं पुरकु-
म्भकारान्समस्तानाह्वय मृन्मयान् हयान् करिकलभकरभार्दींश्च निर्माय
तैःसमं चिरं विक्रीड । एवं स्थिते समस्तराजलोकस्यावहेलनां नृपते-
र्निशम्य ततःस्कन्धावारात् सचिवोऽल्पपरिच्छदो नृपभुपेत्येत्यवादीत् ।
यस्त्वमिदानीमेव विस्मृतकारुणावः स्वभावचलाचलतर्यो यदि कामपि
मर्यादां न मन्यसे तदा त्यां निर्विपथीकृत्य कमप्यपरं कुलालबालं भूपालं
कारिष्यामीति तद्भुक्तिमुद्भः स नृपः समायामुपांशुमूमौ कोऽत्र भोः, इति
व्याहृतिसमनन्तरमेव सजीवमृतैश्चित्रपदातिभिः स सचिवः सन्दानितः ।

* अयं गोवर्धननृपप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना
स्वपुस्तके लिखितम् १ विपर्यस्ताभ्यस्तेन a P विपर्यस्ताभ्यस्तेन b c २ सीमाल L
३ वश्यापतिरिव H b वेश्यापतिरिव P v यलावल्ताया a

तदसंभाव्यं महदाश्चर्यं विमृश्य तत्प्रभुप्रभावाविर्भावचमत्कृताचिरस्तत्पदयो-
र्निपत्य स्वं मोचयितुमत्यर्थं समभ्यर्थयन् नृपेण तथा कारिते स सम-
वित्तकं विज्ञापयामास । भवतः साम्राज्यदाने निमित्तमात्रोऽहं तव प्रभावा-
दालेख्यरूपाणि सचेतनीभूयेत्यं निदेशवशंवदानि भवन्ति तत्र प्राक्कृता-
न्येव कर्माणि कारणगत एव भवान्पुण्यसार इति सान्वयनामा ॥ इति
पुण्यसारप्रबन्धः* ।

१० अथ पुरा कुसुमपुरे नन्दिवर्धननामा राजकुमारः छत्रधरेण समं
देशान्तरविलोकनकुतकी पितरावनापृच्छय यदृच्छया गच्छन् प्रत्यूषकाले
कापि पुरे प्रातस्तत्राऽपुत्रिणि नृपतौ पञ्चत्वमुपागते सति सचिवैरभिपिक्तः
पट्टहस्तां निखिलेऽपि नगरे यदृच्छया बभ्राग । तत्रागतनृपकुमारमास-
न्नमपि दुःस्वप्नमिव विस्मृत्य परं छत्रधरगभ्यपिञ्चत् । स च तत्प्रघा-
नैर्महता महोत्सवेन पुरं प्रवेद्यमानो राजा कुमारमपि तथैव महत्या
प्रतिपत्त्या सह गृहीत्वा सौधं गतः । अहं राजलोकस्वामी त्वं तु ममे-
त्युचितैरुपचारवचनैस्तमन्नरितमेवमाररार्थं । स तु राजा राजगुणानाम-
नहो निर्बन्धितुर्मेधा वर्णाश्रमपालनानभिज्ञो यथायथा प्रजापीडनपरः
साम्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिमूर्ध्ना विघ्नतराजैव स कुमारः प्रतिदिनं
हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे तं तथास्थितं कुमारं स नृपतिस्तचनुताहेतुं
पृच्छन् दुर्भयतया प्रजाः पीडयति तेनात्यन्तमनौचित्येन कृदातामावहामि ।

४) श्वासो जडाण मज्जे दोजीहा सामिसवणपँडिलग्गा ।

जीविज्जइ तं लाहो शीणित्ते विम्हट्टं कीस ॥

१ प्राप्नानि c * पुण्यसारप्रबन्धोयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति वा.
भाउदाजीना लिखितम् २ एव रतोप c ३ पालनपरिधमानमिह b

× नासो जडानां मध्ये द्विविद्धाः स्वामिधव्यप्रतिग्रहाः ।

जीव्यते यस्तु तायाः शीण्यते विम्वयः कीर्षाः ॥

४ भवण a ५ जीव्यद जद c ६ हाण्यते विदिड c

इति मया गाथार्थः सत्यापितोऽस्तीति तद्वचनानन्तरं यदस्याः प्रजायाः
पापनिरताया अपुण्योदयेनावश्यं भाविर्पीडनावसरेऽहं नृपतीकृतः । यदि
प्रजायाः परिपालनां लोकेशोऽभ्यलिखिष्यत्तदा भवत एव पट्टहस्ती
पट्टाभिषेकमकारिष्यदिति तदुक्तियुक्तिभ्यां भेषजाभ्यागिव निगृहीतस्व्
स कुमारो वपुःपीवतां वभार । इति कर्मसारप्रबन्धः* ।

११ अथ गौडदेशे लक्षणावस्थां नगर्यां श्रीलक्ष्मणसेनो नाम नृप-
तिरुमापतिधरसचिवेन सर्वबुद्धिनिधिना चिन्त्यमानराज्यधिरं 'राज्यं
चकार । स त्वनेकमत्तमातङ्गसैन्यसङ्गादिच मदान्धतां दधानो मातङ्गी-
सङ्गपङ्ककलङ्कभाजनमजनि । उमापतिधरस्तु तद्व्यतिकरमवगम्य प्रकृति-
कूरतया च स्वामिनोऽनालोकनीयेतां च विचिन्त्य प्रकारान्तरेण तं बोध-
यितुं रामामण्डपस्य नारपट्टे गुह्यवृत्त्यामृनि काव्यानि लिखेत् ॥

५) शैत्यं नाम गुणस्त्वैव, तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचितां नृजन्त्यशुचयःस्पर्शात्तवेवापरे ।
किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां
त्वं चेन्नीचपयेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः* ॥ १ ॥

६) त्वं चेत्संचरसे घृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः फङ्गणमूपणानि तनुपे हानिर्न हेमामपि ।
सूर्येभ्यः कुरुषे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी—
दीपस्थाम्बुजबान्धवस्य, जगतामीशोऽसि किं ब्रूमहे* ॥ २ ॥

७) छिन्नं ब्रह्मशिरो यदि प्रथयति प्रेतेषु सख्यं यदि
क्षीवः क्रीडति मालुभिर्यदि रतिं धत्ते श्मशाने यदि ।

* कर्मसारप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भावशर्माणा लिखितम्
१ अनाकृतनोयतां ॥ २ भवन्ति ० ३ प्रभोत्तरमालायाः पद्यमिदम् ४ पुष्यक्या-
मन्दे तथा शोभाकरस्यालंकाररत्नाकरेऽपि पद्यमिदम्

सृष्ट्वा संहरति प्रजां यदि तथाप्याधायै भक्त्या मन-
स्तं सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या स एवेश्वरः ॥ ३ ॥^१

८) एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमेकस्ततो
लक्ष्मीमन्बुरुहां पिपाय कुमुदे किं नो तनोपि श्रियः ।
यद्वाङ्गी स्थितिरत्र यच्च सुमनःश्रेणीषु संभावना
त्वं तावत्कतमोऽसि तत्तिरयितुं घातापि नैव क्षमः ॥ ४ ॥

९) सदृत्तसद्गुणमहोर्दमनर्थमूल्य-
कान्ताघनस्तनतटोचितचारुमूर्ते ।
आः पामरीकठिनकण्ठविलम्बभ्र
हा हार हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥ ५ ॥

कस्मिन्नप्यवसरप्रस्तावे^१ तानि वीक्ष्य तदर्शमवगम्य तस्मिन्नन्तर्द्वेषं
दधौ । यतः—

१०) प्रायः संप्रति^२ कोपाय सन्मार्गस्योपदेशनम् ।
विब्रजनासिकस्येव यद्ददादर्शदर्शनम् ॥

इति न्यायास्तामर्पतया तं पदग्रष्टं चकार । अथ स नृपतिः कदा-
चिद्राजपाटिकार्याः प्रत्याश्रितो दुरवस्थमेकाकिनमुपायविधुरं तं वीक्ष्य
क्रोधाद्दधाय हस्तिपकेन हस्तिनं मेरयागास । स तु निषादिनं प्रति
प्राह । यावदहं राशोऽग्रे किञ्चिद्दक्षिणं तावज्जवानिवाप्यतां गजः । तद्-
चनत्तेन तथा कृते, उमापतिधरः प्राह—

११) नमस्तिष्ठति धूलिधूसरवपुर्गोष्ठिमारोहति
व्यालैः क्रीडति, नृत्यति, सयदसृग्चमोर्द्वहर्नन्दन्तिनः ।

१ प्रजा B २ आराय C ३ तथैव D ४ चोर्याहनमिति शाङ्करप्रज्ञान्या
मुद्भनमिदं पद्यम् ५ महापथं H ६ सर्वावसरप्रस्तावे a H C ७ सन्ति प्रको-
पाय P ८ सन्त्यजयपाटिकायाः C ९ उद्दहन्तिनाम् a

पुरो होममारमत ॥ अथ निरवद्याष्टविधया होमकुण्डज्वालामालान्तरिता प्रत्येक्षीमूय श्रीपद्मावती तुरप्कागमनिषेधमुक्तवती ॥ अथ सप्तमर्षः क्षीर्णकर्स्तां कर्णयोर्धृत्वा प्रोषानुग्रन्धात्तेषु सन्निहितेषु किं भवत्यपि वितथं धृते, इति तेनोपालम्बिता सति सैवमयादीत् । एवं यां पद्मावतीमतीव भवत्या पृच्छसि साम्प्रतापबलात्पलायांचके । अहं तु म्लेच्छगोत्रजं देवतं मिथ्यामापणेन लोकं विश्वास्य म्लेच्छैर्विश्वासं कारयामीत्युदीर्य तस्यां तिरोहितायां, म्लेच्छसैन्येन प्रातर्वाराणसी वेष्टितां चेष्टया जानन् तदनुध्वानैश्चतुर्दशशतीमितानि स्वानयुग्मनिःस्वनेऽपद्रुते सति प्रवलम्लेच्छकुल्याकुलीकृतमनास्तं सूहृद्वेद्या अङ्गं निजे गजे नियोज्य जान्हवीजले सगजो ममज्ज । इति जयचन्द्रप्रबन्धः* ॥

१४ अथ जगद्देवनामा क्षत्रियः त्रिविधामपि वीरकोटिरतां विभ्रत्, श्रीसिद्धचक्रवर्तिनां सन्मान्योऽपि तद्गुणमन्त्रवशीकृतेन नृपतिना परमर्दि-श्रीपरमर्दिनाहृतः सोपरोधं पृथ्वीपुरन्धीकुन्तलकलापकल्पं कुन्तलमण्डल-मवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमर्दिने द्वास्थो निवेदयति तावत्तत्संदेसि काचिद्विद्वन्निता विवसना पुष्पचलनकां नृत्यन्ती तत्कालमेघोत्तरीयक-मादाय सापन्नया सा तत्रैव निपसाद ॥ अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय श्रीजगद्देवाय सप्रियालापप्रभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानं दुकूलं लक्षमूल्यातुल्योद्भटपटयुगं प्रसादीकृत्य तस्मिन् महार्हासननिविष्टे समा-सम्भ्रमे सभ्रे सति, नृपस्तामेघ विटनटीं नृत्यायादिदेश । अथ सा औचित्यप्रपञ्चचञ्चुचातुर्यधुर्या श्रीजगद्देवनामा जगदेकपुरुषः साम्प्रतं समाज-गाम तत्तत्र विवसनाहं जिह्मि । स्त्रिय स्त्रीप्वेव यथेष्टं चेष्टन्ते इति तस्या लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं नृपप्रसादीकृतं वसनयुगं तस्यै वितीर्णवान् ॥ अथ श्रीपरमर्दिप्रसादतो देशाधिपत्ये संजाते सति

* अथद्रुते बले ।* अथ जयचन्द्रप्रबन्ध. पुस्तकान्तरे कोपलम्बते इति वा. भाउदासीना लिखितम् १ चक्रचक्रका H c D

तदुपाध्यायः श्रीजगद्देवस्य गिलनाय रागागतः काव्यमिदं प्राभृती-
चकार । तद्यथा—

१२) चक्रः पप्रच्छ पत्रं कथय मम सखे कारित किं स प्रदेशो “
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि निरायेति स प्रत्युवाच ।
नीते मेरी समाप्तिं कगकचितरणैः श्रीजगद्देवनाम्ना
सूर्येऽनन्तहितेऽस्मिन्कतिपयदिवसेर्वासरार्हृतसृष्टिः ॥

अस्य काव्यस्य पारितोषिके तस्मै स स्थूललक्ष्यो लक्षार्धं विततार ॥

१३) क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणमुजे दाक्षिण्यदीक्षागुरौ
श्रेयः सन्ननि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्दातरि ।
यतेन्ते विदुषां गृहाः प्रतिदिनं गन्धेभगन्धर्वयो—
रालानद्रुमरज्जुदामघटनाव्यग्रीमवस्किकराः ॥ १ ॥

१४) त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदधीचय ।
दारिद्र्यं तु जगद्देव मयि जीवति जीवति ॥ २ ॥

१५) दरिद्रान् सजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
जगद्देव न जानीमः कस्य हस्तो विरंस्यति ॥ ३ ॥

१६) जगद्देव जगद्देव मासादगभितिष्ठतः ।
स्वयज्ञः शिवलिङ्गस्य नक्षत्रैरक्षतायितम् ॥ ४ ॥

१७) अगाधः पाशोधिः पृथु धरणिपार्श्वं विभु नमः
समुत्तुङ्गो मेरुः प्रथितमहिमा कैटमरिपुः ।

१ श्लेषस्तदुपाध्यायः a D जगत्प्रस्तस्तदुपाध्यायः H

२ अक्षयक्षतपालिनो भगवतः वक्ष्यामि संगीतक-

व्यासचक्रस्य च तस्य पुन्तलपतेः पुण्यानि मन्वामहे

एवः कागदुषामदुग्ध मरुतः सुनोः सुवाहुद्वयी

प्रयक्षप्रतिपक्षभार्गव भवानन्यस्य चिन्तामणिः ॥ १ ॥ चक्रः ०

a b H आदर्शोत्तरेद्वयिर्क पद्ये २ पार्श्वं a ३ प्रवृत्तनिपात्रं a H

जगद्देवो वीरः सुरतरुन्दारः सुरसरित्
पवित्रा पीयूषशुतिरमृतवर्षीति न नवम् ॥ ९ ॥

न नवमिति जगद्देवेनार्पिता समस्या पण्डितेन पूरितेत्यादीनि बहूनि
काव्यानि यथाश्रुतं ज्ञातव्यानि ।

१५ अथ श्रीपरमर्दिमेदिनीपतेः पद्महादेवी श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्न-
जामिः । कदाचिन् राज्ञा श्रीमालभूपालपराजयाय प्रहितः श्रीजगद्देवः
श्रीदेवार्चनं कुर्वन् छलघातिना परबलेन सैन्यं निजमुपद्रुतं शृण्वन्
तमेव देवतावसरं न मुमोच । तस्मिन्नवसरे प्रणिधिपुरुषपुराज्जगद्देवपरा-
जयमश्रुतपूर्वमवधार्य महिषीं श्रीपरमर्दां प्राह । भवद्भ्राता संग्रामवीरना-
थतां विभ्राणोऽपि रिपुगिराक्रान्तः पलायितुगपि न प्रभूष्णुरननि । इति
नृपतेर्मर्माभिघातनमोक्तिमाकर्ण्य प्रत्यूपसंध्याकाले सा राज्ञी प्रतीचीदिश-
मालोकितवती । राज्ञा किमालोकसे इत्यादिष्टे सूर्योदयमिति, ' मुग्धे किं
सूर्योदयोऽपरस्यां दिशि जापटीति, ' सा तु ' विरश्चिप्रपञ्चः प्रतीपः
प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो दुर्घटोऽपि घटते, परं क्षत्रियदेवजगद्देवस्य
भङ्गस्तु मेति' दम्पत्योः प्रियालापः ॥ देवार्चनानन्तरं जगद्देवः पद्मशस्या
सुभटेः समं सशुत्थितश्चण्डांशुरिव तमस्काण्डं, केसरिकिशोर इव गज-
यूथं, वात्यावर्त इव घनमण्डलं हेलयैव तद्दलं दलयामास ।

१६ अथ परमर्दिनामा नृपो जगत्सुदाहरणीभूतं परमैश्वर्यमनुभवन्
निद्रावसरवर्जं रात्रिदिवं निजौजसा विच्छुरितं दुरिकाभ्यासं विदधानो-
ऽशनावसरे परिवेषणाकुलं प्रतिदिनमेकैकं सूपकारमरूपः कृपाणिकया
निम्नं पष्टयधिकशतत्रयेण भक्तकाराणां वर्षे निषेव्यमाणः कोपकाला-
नल इति विरुदं बभार ।

१८) आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्वं पृथिवी पृथ्वी भव
प्रत्यक्षीकृतमादिराजयशसां सुप्तामिरुज्जृम्भितम् ।

भेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकाशोदया—

ह्रीजोच्छ्वासविदीर्णदाडिगदशां ब्रह्माण्डमारोहति ॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिःस्तूयमानध्विरं राज्यसुखमनुभवूव ।

१७ स च सपादलक्षक्षितिपतिना श्रीपृथ्वीराजेन सह संजातविग्रहः समराजिरमधिरूढः स्वसैन्ये पराजिते कान्दिदशीकः कामपि दिशं गृहीत्वा पलायनपरः स्वराजधानीमाजगाम । अथ तस्य पार्थिवस्यापमानितपूर्वसेवको निर्विपयीकृतः पृथ्वीराजराजसभामुपेतः प्रणामान्ते किं दैवतं पूज्यते परमर्दिपुरे विशेषात्सुकृतिभिरिति स्वामिनादिष्टस्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत् ।

१९) मन्दध्वन्त्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णाचने

स्तब्धः शम्भुनितम्बिनीप्रणतिषु व्यग्रो विधातुग्रहः ।

नाथो नः परगर्धनेन वदनन्यस्तेन संरक्षितः

पृथ्वीराजनराधिपादिति तृणं तत्पचने पूज्यते ॥

इति स्तुतिपरितोपितेनानुग्रहात् । स तत्र त्रिःसप्तकृत्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपोऽपि द्वाविंशतितमवेलायां स एव म्लेच्छाधिपतिः पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य निजदुर्धरस्कन्धावारेण समवात्सीत् । त्रासितमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपेतीति निजंनृपतेररतिं मनोगतागवगम्य प्रगोर्निःसीमप्रसादपात्रं द्वितीयमिषममात्रं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन्मुभटकोटीरः स्वप्रतिबिम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेच्छाधिपतेरनीकं प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरूदरात्परितः खदिराङ्गारधगधगायमानां परिखां निरीक्ष्याङ्गजे जगात् । अस्यां मनप्रविष्टस्य पृष्ठे पदं ददानो म्लेच्छपतिं निगृह्णाणेति पितुरादेशान्ते कार्यमेतन्ममासाध्यतमं, किं च जीवितकाङ्क्षया वसुर्विपत्तिदर्शनं, तदहमस्यां विशागि भयन्त एव तमन्तं नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा वृत्ते, स्वामि-

१ अपमानितसर्वे P अपमानितपूर्वः कोऽपि तत्पूर्वसेवको ॥ २ स्तब्धः ६

३ प्रगाधपात्राद्वितीयमिवामात्रं P ४ वसुः n

कार्यं पर्याप्तमायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमाजगाम ।
 विभातमूविष्टायां निशि विपन्नं स्वामिनं निरीक्ष्य परसैन्यं पलायांचक्रे ।
 स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरे
 राजमान्यतयां नितान्तपरिचितां तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवलयामालोक्य
 संप्रमात् पतिना पृच्छयमानोऽपि पयोधिरिव गम्भीरतया मौनमर्यादया
 किमप्यविज्ञपयन् निजशपथदानपूर्वं पृष्टो निजगुणपातकं दुष्करमिति
 तथापि प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्यभिधाय सद्रूतान्तं प्रत्युपकार-
 भीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

२०) इयमुच्चधियामलौकिकी

महती कापि कठोरचित्ता ।

उपकृत्य भवन्ति निःस्पृहाः

परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥

इति तुङ्गसुभटप्रबन्धः ।

१८ अथ कदाचित्तस्य म्लेच्छपतेः सूनुरूपतिः पितुर्वरस्य स्मरन्,
 सपादलक्षक्षितिपतिविग्रहकाम्यया सर्वसामग्र्या समुपेतः पृथ्वीनाथस्य
 नासीरवीरधनुर्धरशरैः प्रावृषेण्यधाराभरधारासारैरिव तस्मिन्ससैन्ये त्रासिते
 पृथ्वीराजस्तदा तदानुपदिकीभावं भजन्, महानसाधिकृतपञ्चकुलेन
 विज्ञपितं करमीणां सप्तशत्यापि महानसपरिच्छदः सुखेन नोद्यते ततः
 कियतीभिः करमीभिः प्रभुः प्रसीदत्विति विज्ञप्तो नृपतिर्म्लेच्छपतिमुच्छेद्य
 भवदभ्यर्थिताः करमीः प्रसादीकरिष्यामीति तत्संबोधय पुनः प्रयाणं
 कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्रधानेन भूयो भूयो निषिध्यमानः, तत्पशपातभ्रा-
 न्त्या नृपतिना निगृहीतकर्णः, तदत्यन्तपरामवात् तस्मिन् प्रभौ सामर्थो-
 म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिभवप्रादुर्करणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धा-
 वारसन्धिषु समानीय पृथ्वीराजराजस्यैकादशुपवासकृतपारणादिषु सुप्तस्य

तत्रासीरवीरैः सह समरसंरम्भे म्लेच्छानां जायमाने निर्भरनिद्रायमाणस्तुरु-
 ष्कैर्नृपतिर्निवध्यं स्वसौधं नीतः । पुनरप्येकादशपुत्रवासपारणके नृपतेर्दे-
 वार्चनावसरे म्लेच्छराजेन प्रहितं तत्र पात्रीकृतमांस्पाकं गुरुदरान्तर्नियुज्य
 तदैव देवताराधनवैयम्भे सति, शुनापह्नियमाणे तस्मिन् भिशिते, किं न
 रक्षसि यामिकैरित्यभिहितः करभीणां सप्तशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महान-
 नसं तस्मात्प्रतं दुर्देवयोगादीदृशी दुर्दशां प्राप्तमिति कौतुकाकुलितमानसो
 विलोक्यन्नस्मीति तेनोक्ते, किं काचिदथापि स्वयुत्साहश्चिरवशिष्यत
 इति तैर्विश्लेषे, यदि स्वस्थाने गन्तुं लभे तदा दर्शयामि वपुःपौरुषमिति
 यामिकैर्विश्लेषो म्लेच्छभूपतिस्तत्साहसंदिद्वस्तुस्तदीयां राजधानीमानीय
 पृथ्वीराजं तत्र राजसौधे यावदभिपेक्ष्यति तावत्तत्र चित्रशाल्यायां शूकर-
 निवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छानालोक्यामुना गर्गाभिघातेनात्यन्तपीडितस्तुरु-
 ष्कपार्थिवः पृथ्वीराजं कुठारशिरःछेदपूर्वं संजहार । इति नृपतिपरमर्दि-
 जगद्देवपृथ्वीपतीनां प्रथमः ॥

१९ अथ शतानन्दपुरे परिखीभूतजलधौ श्रीनहानन्दो नाम राजा
 मदनरेखेति तस्य राज्ञी, अन्तःपुरप्राचुर्यात्, पतिसंवननकर्मनिर्माणव्या-
 प्त्या, तां प्रति विरक्तचेता नृपतिरिति नानाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च
 पृच्छन्ती कस्यापि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्ययस्य कर्मणकर्मणे किञ्चित्ति-
 द्द्ययोगमासाद्य तत्प्रयोगार्थसरे ।

मन्त्रमूलनलात्प्रीतिः पतिद्रोहोऽभिधीयते ।

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगचूर्णं जलधौ न्यधत् । अचि-
 न्त्यो हि मणिमन्त्रौपधीनां प्रभाव इति तद्वैपजमाहात्म्यादृशीकृतो धारि-
 धिरेव 'मूर्तिमान् निशि तामुपेत्य रेमे । इत्थमकस्माद्वाधानवती पतीकै-
 स्तद्विधैर्निर्णय सक्रोपो मूषो यावत्तस्याः प्रवासादिदण्डं कमपि विमृशति

१ म्लेच्छाधिपतीनां P २ लभेत् P ३ प्राचुर्यात्पतिसंवननकर्मनिर्माण
 व्याप्ररया P ४ प्रयोगनावसरे D

तावत्तस्याः सञ्जिहिते निधननिर्वन्धे प्रत्यक्षीभूय जलधिरधिष्ठातृदैवतमह-
मिति स्वं ज्ञापयन् मा भैपीरिति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह ।

२१) विवाहयित्वा यः कन्यां कुलजां शीलमण्डिताम् ।

समदृष्ट्या न पश्येत स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥

इति त्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुत्तमर्यादया सान्तःपुरपरीवारं
मज्जयिष्यामीति भयभ्रान्ताया अनुनयपराया अयं मदीय एव सूनुस्तदस्मै
साम्राज्योचितां नख्यां भूमिमहं दास्यामीत्यभिधाय क्वचित् क्वचित् पयां-
स्यपहृत्यान्तर्रीयान् प्रादुक्षकार । तानि सर्वाण्यपि लोकेषु कौङ्कणानीति
प्रसिद्धानि । इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः* ।

२० अथ पाटलीपुत्रपत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणाङ्गभूः आजन्म-
निमिचज्ञानश्रद्धालुर्दुर्गतत्वादसूनुरक्षितुं पशन् चारयन् क्वपि शिलातले
लग्नमालिख्याकृततद्विसर्जनः प्रदोषकाले गृहमुपेतः । कृतसमयोचितकृत्यो
निष्ठीथकाले भोजनायोपविष्टो लग्नविसर्जनमनुस्मृत्य निरातङ्कवृत्त्या तत्र
याति, तावच्चदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तद्दुदराधोभागे पाणिं
प्रक्षिप्य लग्नं विमृजन् सिंहरूपमपह्राय प्रत्यक्षीभूय रविरेव वरं वृणु इत्यु-
वाच । अथ समस्तनक्षत्रग्रहमण्डलं दर्शयेति वरं प्रार्थयमानः स्वविमाने-
ऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्ते यावद्ग्रहाणां वक्रातिचारोदयास्तमनादीन्
भावान् प्रत्यक्षरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रसादाद्बाराहमिहिर इति
प्रसिद्धाख्यः श्रीनन्दनृपतेः परमां गान्यतां दधानो बाराहीसंहितेति नवं
ज्योतिःशास्त्रं रचयांचकार । अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मायसरे निजग्रहे
घटिकां निवेश्य तया शुद्धं जन्मकाललग्नं निर्णीय जातकग्रन्थप्रमाणेन
ज्योतिश्चक्रे । स्वयं प्रत्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनुः संवत्सरश्चत-
प्रमाणमायुर्निर्णीतवान् । जन्ममहोत्सवे चैकं श्रीभद्रबाहुनामार्गं जैना-

१ भयभ्रान्तायाश्चचारय्य दास्यामीत्यन्त वाक्यं सु पुस्तके नास्ति * कौङ्क-
णोत्पत्तिप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते ३) डा. भाउदाजीना िरिसतम् ।

चार्य कर्त्तव्यासं सोदरं विहाय नृपप्रभृतिः स कोऽपि नास्ति य उपायन-
पाणिर्न जगाम । स निमित्तविज्जिनमक्ताय शकटालमन्त्रिणे तेषां सूरी-
णामनागमनकारणमुपालम्भमभितं जगौ । तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः
संपूर्णश्रुतज्ञानकरतलकलितामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य शिशोर्विशतितमे
दिने विडालान्मृत्युमुपदिशन्तो वयं नागता इति तेषामुपदेशे बराहमि-
हिराय निवेदिते ततःप्रभृति निजकुटुम्बं तस्य शावस्यावश्यकीं तां
विषदं निरोद्धुं विडालरक्षायै शतश उपायान्कुर्यन्नमि निर्णयति दिने निशी-
थेऽकस्माद्बालमूर्ध्नि पतितयार्गल्या स बालः परलोकमवाप । ततस्तच्छो-
कशङ्कुमुद्दिधीर्षवः श्रीभद्रबाहुगुरवो यावत्तद्देहमायान्ति तावत्तद्देहाक्षणे
समस्तनिमित्तशास्त्रपुस्तकान्येकत्र पिण्डीकृतानि सन्निहितदहनान्यालोक्य
किमेतदिति पृष्टः सांवत्सरः समत्सरस्तान् जैनमुनीनुपालम्भयन् एतानि
संदेहकारीणि धक्ष्याम्येष वैरहमपि विप्रलब्धस्तेनेति सनिवेदमुदिते तैः
श्रुतज्ञानबलात्तज्जन्मलग्नं सम्यक् तस्मै निवेद्य सूक्ष्मेक्षिक्या तद्द्रव्यले
ज्ञापिते विंशतिदिनान्येष भवन्ति । इत्थं विरक्तावपनीतायां स ज्योति-
पिक इति जगौ । यद्भवद्भिर्विडालान्मृत्युरुपदिष्टस्तदेव व्यभिचारीति तेना-
भिहिते तत्रार्गलां तामानाय्य तत्रोत्कीर्णं विडालं दर्शयन्तो भवितव्यता-
व्यत्ययः किं कदापि भवतीति महर्षिभिरभिदधे । कस्मात् रुचते, गतः कः,
परमार्थवोऽनपायाः, संस्थानविशेषनाशजन्मा शोकश्चेन्न कदापि मोहि-
तव्यम् ।

२२) अभावप्रमवैर्भावैर्मायाविभवगावितैः ।

अभावनिष्ठपर्यन्तैः सतां न कियते भ्रमेः ॥

१ उपदेशमूर्तां वाचं बराहमिहिराय निवेदितायां P २ एतानि रोद्धुमोद्ध-
दोहकारीणि H ३ कस्यात्र च B ४ काचोऽयं परमाणवः B ५ अभावनिष्ठ
पर्यन्ते P ६ भ्रमः P

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोधय ते महर्षयः स्वं पदं भेगुः । इत्थं बोधि-
तस्यापि तस्य मिथ्यात्वध्वान्तान्तरितस्य केनकभ्रान्तिरिव तथात्राप्युन्म-
त्सरोच्छेकात्तद्भक्तानभिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन् कांश्चन व्यापादयन्
तद्भूतान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवधार्योपसर्गहरं पातमिति नूतनं स्तोत्रं
रचयांचक्रुः । इति वराहमिहिरप्रबन्धः ॥

२१ अथ दृक्कामिधानभूभृति रणसिंहनामा राजपुत्रस्तद्वन्दनां भूपल-
नाम्नी सौन्दर्यनिर्जितनागलोकबालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमा-
नस्य तस्य वासुकेः सुतो नागार्जुननामा समजनि । तेन पातालंपालेन
सुतस्नेहमोहितमनसा तर्वासामप्यौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च
मोजितस्तत्प्रभावान्महासिद्धिमिरलंकृतः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं विगाहमानः
शातवाहननृपतेः कलागुरुर्गरीयसीं प्रतिप्रामुपागतोऽपि गगनगामिनीं विद्या-
मध्येतुं श्रीपादलिप्तपुरे पादलिप्ताचार्यान् सेवमानो मानोच्छ्रितमंतिभौ-
जनावसरे पदे लेपप्रमाणेन गगनोत्पतितान् श्रीअष्टापदप्रभृतीनि तीर्थानि
नमस्कृत्य तेषां स्वस्थानमुपेयुषां पादौ प्रक्षाल्य शातसप्तोत्तरशतसंख्यम-
हौषधीनामास्वादवर्णघ्राणादिमिनिर्णीय च गुरून्वगणय्य कृतपदलेपः
कृकवाकुक्कलापिवदुत्पत्यावटतटे निपतंश्च तद्गूणश्रेणिजर्जरिताहो गुरुभिः
किमेतदित्यनुयुक्तो यथावद्भ्रूचान्तं निवेदयन् तच्चातुर्यचमत्कृतचेतोमिस्त-
च्छिरसि पद्महस्तदानपूर्वकं पाटीकतन्दुलोदकेन तानि भेषजान्यभ्यञ्ज्य
तत्पादलेपाद्गगनगामी भूया इति तदनुग्रहादेकां सिद्धिमासाद्य, श्रीपार्श्व-
नाथपुरतः साध्यमानो रसः समस्तलैणलक्षणोपलक्षितपतिव्रतवनितामर्थ-
मानः कोटिवेधी भवतीति तन्मुखादाकर्ण्य च यत्पुरा समुद्रविजयदाशा-
हेंण त्रिकालवेदिनः श्रीनेमिनाथस्य मुखान्महातिशायि श्रुत्वा श्रीपार्श्वना-

१ धत्तुरित्ययं मनकभ्रान्तिरिव तेषु गत्सरोच्छेकात्तद्भक्तान् H * अयं
वराहमिहिरप्रबन्धः सुहृत्कालसरे नोपलभ्यते इति हा, भाउदाजीना लिखितम् ।
१ पातालंपालेन H १ मतमसि P

थचिम्बं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारवस्यां प्रासादे न्यस्तं, द्वारवतीदाहान-
न्तरं समुद्रेण घ्रावितायां तस्यां पुरि तत्र समुद्रे तस्मिन्विम्बे तथैव
विद्यमाने, कान्तीयसांयाधिकस्य धनपतिनाम्नो यानपात्रे देवतातिशयात्
स्खलिते, इह जिनविम्बमस्तीति दिव्यवाचा निर्णाय, नाविकांस्तत्र प्रक्षिप्य
सप्तसंख्यैरामतन्तुभिः सन्दानितमुद्धृत्य निजायां पुरि चिन्तातीतलाभात्
स्वयंकृतप्रासादे न्यस्तवान् । तत्सर्वाविश्यादि विम्बं नागार्जुनः स्वसिद्धरस-
सिद्धयेऽपहृत्य, सेडीतटिन्यास्तटे तदेव विन्यस्य, तत्पुरतो रससाधनाय
श्रीसातवाहनस्यैकपत्नी चन्द्रलेखाभिधानां प्रतिनिशं सिद्धव्यन्तरसाक्षिष्या-
चत्रानीय रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं भूयो भूयस्तत्र यातायाते सति,
बन्धुबुद्ध्या सा नागार्जुनपार्श्वे तदौपधीनां मर्दनहेतुं पृच्छति, सोऽपि
स्वकरूपनया कोटीविधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयन्, तस्याश्च
वचनगोचरातीतं सत्कारं कुर्वाणोऽनन्यसामान्यसौजन्यं प्रवर्धयामास ।
अथ कदाचित्तया निजाङ्गयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तौ तद्बुद्ध्यौ
राज्यं परित्यज्य नागार्जुनसमलंकृतां भुवमागतौ, कैतवेन तस्य रसस्य
जिघृक्षया गुप्तवेपौ यत्र नागार्जुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्धदानेन परितोप्य
रसवार्तां पृच्छतः । सा च तज्जिज्ञासया तदर्थं सलवणां रसवतीं कुर्वन्ती
षण्मास्यां व्यतीतायां तस्मिन् क्षारामिति रसवतीं दूषयति सति, इन्द्रितैः
सिद्धं रसमिति ताभ्यां निवेदितवती । अथ प्रतिपन्नमागिनियाभ्यां रसप्र-
सनलालसाभ्यां वासुकिना निर्णतदर्नाङ्कुरमृत्युरिति परम्परया श्राततत्त्वा-
भ्यां तेनैव शस्त्रेण तथैव स निजो ।

स रसः संप्रतिष्ठितत्वाद्देवताधिष्ठानाद्य तिरोहितो बभूव । यत्र
स रसःस्तम्भितस्तत्र स्तम्भनकामिधानं श्रीशार्धनाथतीर्थं रसादप्यतिशयायि
सकललोकाभिलषितफलमर्दं । ततः कियता कालेन तद्विम्बं बदनमात्र-

वर्जं भूम्यन्तरितं वभूव । अथ श्रीशासनदेवतादेशात् पण्मासीं यावदान्वा-
म्लानि निर्माय काठिनीप्रयोगेण नवाङ्गवृत्तौ निवृत्तायां श्रीअभयदेवसू-
रीणां वपुषि प्रादुर्भूते प्रभूतरोगे पातालपालः श्रीधरणेन्द्रनामा सितसर्प-
रूपमास्थाय तद्वपुर्जिह्वया विलिखं प्रसह्य निरामयीकृत्य तर्त्तार्थे श्रीम-
दभयदेवसूरीणामुपदिदेश । श्रीसंधेन सह समागतास्तत्र ते सूरयः प्रस-
वन्तीं सुराभिं विलोक्य गोपालबालैर्निवेदितायां भुवि नवं द्वात्रिंशतिका-
स्तवं कुर्वन्तस्त्रिंशत्तमवृत्तेन तत्र श्रीपार्श्वनाथमिन्वं प्रादुक्ष्मः । देवतादे-
शेन तद्दृत्तं गोप्यमेव निर्ममे ॥

२३) यन्मार्गेऽपि चतुःसहस्रशरदो देवालये योऽर्चितः

स्वामी वासववासुदेवरूपैः स्वावास्रभध्ये ततः ।

कान्त्यामिम्यधनेधरेण गहता नागार्जुनेनार्चितः

पायात्स्तम्भनके पुरे स भवतः श्रीपार्श्वनाथो जिनः ॥

इति नागार्जुनोत्पत्तिस्तम्भनकतीर्थावतारप्रबन्धौ* ॥

२२ अथावन्त्यां पुरि कश्चिद्विप्रः पाणिनिव्याकरणोपाध्यायतां कुर्वाणः
सिमासरित्प्रान्तवर्तिचिन्तामणिगणेशप्रणामगृहीताभिग्रहः छात्रैः फक्किका-
व्याख्यानप्रश्नादिभिरुद्वेजितः कदाचित् प्रावृषि तस्याः सरितःपूरे प्रसर्पति
कृतज्ञम्पापातो देवात् संघटितवृक्षस्तन्मूले करावलम्बनस्तरीमासाद्य प्रत्यक्षं
परशुपाणिं प्रणमन् तेन तत्साहसेतुष्टेन वरं वृणीष्वेत्यादिष्टः पाणिनिव्या-
करणस्योपदेशं प्रार्थयमानस्तेन तथेति प्रतिपद्य स्वादिकार्षणपूर्वं प्रतिदिनं
व्याकरणे व्याख्यायमाने पण्मासपर्यन्ते व्याकरणे समर्धिते सति लम्बो-
दरं निर्विलम्बमनुज्ञाप्य प्रथमादर्शं सहादाय तौ पुरीं प्रविश्य स्थण्डिले
कस्यापि पुरस्य निषण्ण एव मुष्वाप । ततः प्रत्युषे भेष्याभिस्तं तथाव-

१ लेखिण्ये ॐ २ जन्मापि ॐ H ३ यो वद्विमध्ये H ४ अश्रितः C

५ तत्साहसादुत्तानेन P ६ पश्चिकार्षणपूर्वं ॐ ७ सहादीयतां ॐ * नागार्जुनोत्पत्ति-
स्तम्भनकतीर्थावतारप्रबन्धौ पुस्तकान्तरे नोपलभ्येते इति वा.भाट्टयाजोना लिखितम्

स्थितं प्राप्य विपणिरमणी तद्रूचान्तं ज्ञापितां सती ताभिरेव समानीय
प्रेङ्खोलपल्यङ्गे मुक्तः । अहोरात्रत्रयान्ते किञ्चित्पुत्रनिद्रश्चित्रशाला-
दिचित्रं चित्रकारि पश्यन् स्वलोकसमुत्पन्नमालानं मन्यमानस्तया पण-
हरिणीदृशा ज्ञापितवृचान्तः स्नानपानभोजनादिभिर्भक्तिभिः परितोषितो
नृपसभायां समुपेतः पाणिनिव्याकरणं यथावस्थितं व्याचक्षाणो नृपप्रभृ-
तिपण्डितैरशेषैः सत्क्रियमाणस्तदुपात्तं सर्वस्वं तस्यै समर्पयामास ।

अथ तस्य क्रमेण चतुर्णां वर्णानां स्त्रियश्चतस्रः प्रिया अभवन् ।
तथा क्षत्रियाद्भजः श्रीविक्रमार्कः, शूद्रीसुतो भर्तृहरिः स हीनजातित्वात्
भूमिगृहस्थो गुप्तवृत्त्याध्याप्यते । अपरे त्रयः प्रत्यक्षाः पाठयन्ते एवं
भर्तृहरिसंकेतेन तेषामध्याप्यमानानां—

२४) दानं भोगो नाशस्तित्तो गतयो भवन्ति वित्तस्यै ।

इति पाठ्यमाने भर्तृहरिरंजुसंकेतेऽसंजायमाने प्रत्यक्षच्छात्रैस्त्रिभिरु-
त्तरार्धे पृच्छ्यमाने कुपितं उपाध्याय (स्तेन)रे वेद्यास्तुत अद्यापि रंजुसं-
केतं न कुरुषे इत्याकुर्षः प्रत्यक्षीभूय शास्त्रकारं निन्दन् ।

२५) आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयतः ।

गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥

इति पाठाद्वित्तस्यैकमेव गतिं मेने । तेन भर्तृहरिणा वैराग्यशतका-
दिप्रबन्धा भूयांसश्चकिरे । इति भर्तृहर्युत्पत्तिप्रबन्धः* ।

२३ अथ श्रीधारायां नालवमण्डनस्य श्रीभोजराजस्यायुर्वेदवेदी कश्चित्
धाममटन्यामायुर्वेदोदितानि कुपथ्यानि विधाय तत्प्रभावात् रोगान् प्राहुः-

* १ प्रेक्ष्य D २ तं वृत्तान्तं ज्ञापिता a c ३ भर्तृहरिः नृहरः d ४ यो न ददाति
न शुकते तस्य कृतीयागतिर्भवति ॥ इत्युत्तरार्धोपेतः श्लोकोऽयं भर्तृहरिखतके दृश्यते
५ भर्तृहरी रंजु P ६ कुपितः उपाध्यायं P ७ आवुपन् P ८ भर्तृहरिरंजु-
संकेतं न कुरुषे इत्यादिष्टः स प्रत्यक्षीभूय धाराकारं a * अयं भर्तृहर्युत्पत्तिप्रबन्धः
पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भावदाजीना लिखितम् ।

कृत्यं पुनस्तन्निग्रहाय सुश्रुतविश्रुतैर्भेषजैः पच्यैश्च तान्निगृह्य नीरमन्तरेणं
 फ्लियत्कालं जीव्यत इति परीक्षार्थं तत्सारिहृत्य दिनत्रयान्ते पिपासापीडि-
 तताह्वोष्ठपुट इत्यपाठीत्—

२६) कचिदुष्णं कचिच्छीतं कचित्कथितशीतलग् ।

कचिद्वैषजसंयुक्तं वारि कापि न वारितम् ॥

इति वारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् । तेन निजानुभूतो वाग्म-
 टनामा प्रवक्ष्यश्चक्रे । तस्य जामातापि लघुबाह्वः श्वसुरेण बृहद्बाह्वेन
 सह राजमन्दिरे प्रयात, प्रत्यूपकाले श्रीभोजस्य शरीरचैष्टितं^१ विलोक्य
 बृहद्बाह्वेनाथ नीरुजो यूयमित्युक्तेः लघोर्मुखमङ्गं विलोक्य श्रीभोजेन
 कारणं षष्ठ. स स्वामिनः शरीरेऽथ निशाशेषे कृष्णच्छायाप्रवेशसूचितो
 राजयक्ष्मणः प्रवेशोऽभूदिति देवतादेशेनातीन्द्रियं भावं विज्ञपयन्, तत्क-
 लाकलापचमत्कृतेन राज्ञा तस्य व्याधेः प्रतीकारतयानुयुक्तः लक्षत्रयमूल्यं
 रसायनं निवेदयन्, पद्मभिर्मासैस्तावता द्रव्यव्ययेन परमादरेण च तस्मिन्
 रसायने सिद्धे, प्रदोषसमये तद्रसायनं काचमये कुम्पके न्यस्य नरेन्द्रप-
 ल्यङ्के निघाय प्रत्यूपे देवतार्चनानन्तरं तद्रसायनमधुमिच्छुः रसायनपू-
 जोवर्षापवादनु सञ्जीकृतायां समग्रसामग्र्यां स लघुरगदंकारी केनापि
 कारणेन तं काचकुम्पकं भूमावास्फाल्य वभञ्ज । आः किमेतदिति राज्ञोक्ते
 रसायनपरिमलोदेव पलायिते^२ व्याधौ व्याधेरभावाद्वास्तुक्षयकारिणानेन
 वृथा स्थापितेनालं, यद्य शर्वरीविरामे सति सा पूर्वोक्ता कृष्णा छाया
 प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतैव ददृशे इत्यर्थं देव. प्रमाणमिति तदीयसत्त्वप्र-
 त्ययेन परितोषितो राजा दारिद्र्यद्रोहि पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥

१ निजानुभूते २ शरीरेष्टित ३ देवतादेशयेन ४ आत्मीयभावे b

अथ ते सर्वव्यापयस्तेन चिकिरसंकेन भूतलादुच्छेदिताः स्वर्लोकेऽधि-
नीकुमारवैद्ययोः स्वपराभवं निजगद्दुः । अथ सौ तथा प्रवृत्त्या चित्री-
यमाणमानसौ नीलवर्णविहङ्गमगुग्गीभुय व्याधिप्रतिभटस्य वाम्भटस्य
धवलगृहवातायनतले वलभ्यां निविष्टौ कोऽरक् शब्दं चक्रतुः ।
ततः स आयुर्वेदवेदी नेदीयांतं तदीयशब्दं सामिमायं चेतासि चिरं
विचिन्त्य ।

२७) अशाकमौजी घृतमचि योन्धसा

पयोरसान् शीलति भाचि योऽम्भसा ।

अमुक् विभुक् नापकृतां विदाहिनां

चलत्प्रभुक् जीर्णमुगल्पसारमुक् ॥

इत्यथाणि । मणितानन्तरं चगच्छतचिचौ सौ प्रयातौ । पुनर्द्विती-
यदिने द्वितीयवेलायां ताडकप्रक्षिरूपं विषाय प्राक्तगद्यब्दरूपं कुर्वाणौ
समायातौ वैद्यगृहे पुनस्तयोर्वचः प्रतिवचः ।

२८) यपोसु यस्तिष्ठति, शरदि पिबति, हेमन्तशिशिरयोरचि ।

भायति मधुनि, श्रीप्ये स्वपिति, भवति चखग सोऽरक् ॥

इति मणितानन्तरं पुनरेव गतौ । तृतीयदिने योगीन्द्ररूपं कृत्वा
तद्गृहे समागतौ तयोर्वचः ।

२९) अमूमिजमनाकाशमहन्तव्यमवारिजम् ।

सम्मतं सर्वशास्त्राणां यद् वैद्य किमौपधम् ॥

पुनर्वैद्यवचः

३०) अमूमिजमनाकाशं पथ्यं रसविवर्जितम् ।

पूर्वाचार्यैः समाख्यातं लङ्घनं परमौपधम् ॥

१ विभित्तितेन P २ अमुक् विभुक् नापकृतां ३ अमुक् विभुक् नापकृतां H

तेन चमत्कृतचित्तौ वैद्यौ प्रत्यक्षीभूय यथाभिमतं वरं वितीर्य स्वस्थानं
भेजतुः । इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः* ।

२४ अथ धामण्डलिग्रामवास्तव्यो धाराभिधानः कोपि नैयमः श्रिया
वैश्रमण्यस्पर्धिष्णुः संधाधिपत्यमासाद्य भास्वद्द्रविणव्ययव्यतिकरजीवित-
जीवलोकः पद्मभिरङ्गजैः क्षमं शौरैवताचलोपत्यकायां विहितावासःदिग्-
म्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराजेन सिताम्बरभक्त इति स स्वल्पमान-
स्तद्द्वयोः सैन्ययोः समरसंरम्भे प्रवर्तमाने सति, अमानेन रणरसेन युध्य-
माना देवभक्त्या बलभतया प्रोत्साहितसाटसा विपद्य ते पद्मपुत्राः पद्यापि-
क्षेत्रपतयो बभूवुः । तेषां क्रमेण नामानि । १ कालमेघः २ मेघनादः
३ भैरवः ४ एकपदः ५ त्रैलोक्यपादः इति बभूवुः । तीर्थपत्यनीकं
पद्यतां नयन्तस्ते पद्यापि गिरेः परितो विजयन्ते स्म । अथ तत्पिता
धाराभिधान एक एवावशिष्टः कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीवैष्णवटिसूरीणां
व्याख्याक्षणप्रभवे श्रीसंपस्याज्ञां दत्त्वा न् यद्वैवतकतीर्थे दिगम्बराः कृत-
वसतयः सिताम्बरान् पाराण्डिरूपान् पारिवल्लभ्य पर्यताधिरुद्धात्तेच्छेन्ति अत्र
स्तान् निर्जित्य तीर्थोद्धारं कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्व्याख्याक्षणे विधेय
इति तद्वचनेनधनभोज्ज्वलितप्रतीपम्बलनां नृपात् सरादाय तेन समं तां
भूधरधरागवाप्य गताभिर्दिर्नैर्वाद्दम्भलेन दिगम्बरान् पराजित्य श्रीसंपस-
मक्षं श्रीजम्बिकां प्रत्यक्षीकृत्य एकोपि नमुषारो उज्जन्तसेलसिहरे इत्या-
दित्तुक्तां गायामाकर्ष्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति पराभूता दिग्भसना
धरानबमण्डपात् क्षमपापात् वितेनुरिति धेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः*॥

२५ अथ कदाचिद्भवान्या भव इति पृष्टः, यत्त्वं कियतां कार्पटिकायां राज्यं ददासीति तद्वाक्यादनु यो लक्षसंख्यानामपि एक एव वासना-परस्तस्य वै राज्यमहं वितरामीति प्रत्ययदर्शनाय गौरीं पद्ममां जरद्वर्षी विधाय स्वयं नररूपेण तदस्थः पान्थांस्तामुद्धर्तुं गाकारयन् तैरासन्नसो-मेश्वरदर्शनोत्कैरुपहस्यमानः केनापि कृपावता पथिकवृन्देन तस्यामुद्धर्तु-नारब्धायां सिंहरूपेण शिव एव तान् शतयन् कश्चिदेक एव पथिको मृत्युमप्याहृत्य तस्या गोः समीपं नौञ्जीत् स एव राग्याहं इति शयक् गौर्यां दर्शित इति वासनाप्रबन्धः* ।

२६ अथ कश्चित्कार्पटिकः सोमेश्वरयात्रायां व्रजन् पथि लोहकारौ-कसि प्रसुप्तः । तस्य लोहकारस्य भार्या पतिं निहत्य कृपाणिकां कार्प-टिकशीर्षं निदधती सुम्भारवमकरोत् । आरक्षकेण तत्रागस्य तस्यापरा-धिनः करौ छिन्नौ स देवस्योपालम्भनपरः निशि प्रत्यक्षीमूयेत्युक्तः । शृणु स्वं प्राग्भवे कदाचिदजा केनापि एकेन सौदेरेण पाणिभ्यां श्रवण-योर्धृता तदपरेण मारिता, ततः सा अजा मृत्वा इयं योषिद्वजनि येन व्यापादिता स साम्प्रतं पतिरभूत् यत्त्वया तदा कर्णां विभृतौ तदा तव समागमे जति सति करौ छिन्नौ तदा कथं ममोपालम्भ इति कृपाणिकाप्रबन्धः* ।

२७ पुंसां शङ्खपुरनगरे श्रीशङ्खो नाम नृपतिस्तत्र नामकर्मभ्यां घनदः श्रेष्ठी स कदाचित्करिकर्णतालतरलां कमलां विभृशयोपायनपाणिर्नृपोपान्त मुपेत्य सं परितोन्य च तत्प्रसादीकृतायां मुचि चतुर्भिर्नेन्दनैः सह समा-लोच्य मुल्लो जैनप्रासादमची करत् । तत्र प्रतिष्ठितविन्वानां स्थापनां विधाय

* एव वासनाप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति वा. भाउ दानोत्तमभि-दिगितम् १ त्वया प्राग्भवे ।^१

* अयं कृपाणिकाप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते २ कदाचिदेद्रीदं कथा वर्तते

तस्य प्रासादस्य समारचनाय बहून्यायद्वाराणि रचयन् तत्सपर्याकुलतया
 नानाविधकुसुमवृक्षावलीसमलंकृतमभिराममारामं च निर्माप्य तच्चिन्तकेषु
 निष्पत्तेषु उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् संहियमाणसंपदधर्मणतया
 तत्र मानम्लानिमाकलय्यानतिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नग-
 रयातायातेन सुतोपाचर्जीविकः कियन्तमपि फालभतिवाहितवान् ।
 अथान्यस्मिन्नवसरे सन्निहिते चातुर्मासिकपर्वाणि तत्र यायिभिः
 सुतैः समं स धनदः शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन्
 निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतुःसरिकः परमानन्दनिर्भरस्ता-
 मिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य निशि गुरूणां पुरः स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन् तैः
 प्रदत्तकर्पद्वियक्षाकृष्टिमन्त्रोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमारा-
 धयन् प्रत्यक्षीकृतात् कर्पद्वियक्षात् गुरुपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुः
 सरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन् एकस्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं
 सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभूष्युरिति किंतु कर्पद्वियक्षस्तस्य साधर्मि-
 कस्यातुल्यवात्सल्यसम्बन्धे तद्वाञ्छितं चतुर्षु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः
 कलशान् निर्धाकृत्य तिरोदधे । स प्रातः स्वस्त्रानि समागतः धर्मदान-
 पराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्थयामास । तेऽपि निर्वन्धात् पितुः पार्श्वे
 तद्वैभवलाभहेतुं पृच्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय जिनपूजाप्रभा-
 वतः परितुष्टेन कर्पद्वियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास । तेऽपि
 संपन्नसंपत्तयस्तदेव जन्मनगरं समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमारचनपराः
 जिनशासनप्रभावतां विविधां कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्सु जिनधर्म
 निश्चलीचकुरिति श्रीवीतरागपूजायां धनदप्रबन्धः+ ।

इत्याचार्यश्रीभेरुतुङ्गाविःकृते प्रबन्धचिन्तामणीं विक्रमादित्याद्युदित-
 पात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णने नाम प्रकीर्णकामि-
 धानः पञ्चमः प्रकाशः समर्थितः ॥ ग्रन्थामं ३०००.

१ उद्वाग्मिधतुः D) २ धर्मनिन्दापराणां H

+ अर्थं धनदप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीशर्मभिर्लिखितम्

३१) दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवदृष्टेषु च प्रायशः
शिव्याणां प्रतिभामियोगविगमादुच्चैःश्रुते सीदति ।
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाच्चक्रे सुधासत्रवत् ॥ १ ॥

३२) प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपासः करतले
स्यमन्तस्य आन्ति रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तः दास्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद्ग्रन्थाद्भवति विशुषः श्रीपतिरिव ॥ २ ॥

३३) यथा श्रुतं संकलितः प्रबन्धै—
र्मन्थो मया मन्दधियापि यत्नात् ।
मात्सर्यमुत्सार्य तुर्धीभिरेव
प्रज्ञोद्भूरीरुपतिमेव नेयः— ॥ ३ ॥
यावद्विचि कितवाविव रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकर्पदः ।
ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिभिरुपदिश्यमानोऽयम् ॥ ४ ॥

नृपश्रीविक्रमकालातीतसंबत् १३६१ वर्षे फाल्गुनसुदि १५ रवावधेह
श्रीवर्धमानपुरे चिन्तामणिग्रन्थः समाप्तः ॥

१ प्रयोदशस्वन्दरतेषु चैह—
पट्याधिकेषु क्षमते गतेषु ।
वेसाद्यमासस्य च पृथिमायां
ग्रन्थः समाप्तिं गमितो मितोऽयम् ॥ ५

प्रबन्धचिन्तामणिस्थश्लोकानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
अकरात्कुवते ...	१६१	अलं फलङ्क ...	६८
टि. अक्षयक्षत. ...	१८९	अलंकारः शङ्का. ...	३६
अगाधः पाथोधिः ...	१८९	अशाकमोजी ...	२०१
अश मे फलवती ...	१७२	अष्टमो मरुदेव्या ...	१००
अधाम धामधामार्क ...	१३३	अष्टौ हाटकफोटयः	१२,४१
अधिकारात्रिभिर्मासैः ...	२७	टि. अस्तरयु ...	६२
अन्त्योऽप्याद्यः ...	२	असेव्या मातङ्गा ...	२३
अन्धयसुचाण ...	४४	असौ गुणी नमतु ..	७५
अन्नदानैः पयः ...	१७१	अदिसालक्षणो ...	६६
अन्नदिणे शिव. ...	६१	टि. अहो लोमस्य ...	७४
अपुत्राणां धनं ...	१४०	आकाश प्रसर ...	१९०
अपूर्वेयं ...	१२	आद्याभङ्गो नरेन्द्राणां ...	२२
अभावप्रभ्रैः ...	१९५	आज्ञावर्तिपु मण्डलेषु ...	१५५
अमुक् ...	२०१	आतङ्ककारणं ...	१५०
अभूमिजं ...	२०१	आदौ मयैवायं ...	१२७
अभ्युद्धता वसु ...	६१	आपण पई प्रमु. ...	१३२
अमुष्मै चौराय ...	४१	आपदर्थे धनं ...	३८
अमेध्यमभ्राति ...	६२	आपद्रतं हससि ...	३६
अम्वयफलं सु ...	७९	आप्ते दर्शनमागते ...	१०
अम्वा तुप्यति न ...	४४	आशल्याधिगमान् ...	६३
अम्मीणभो संदेस ...	१२	आदासशत ...	१९९
टि. अम्हइ ...	१०४	आयान्ति यान्ति च ...	१७०
अयमवसरः सरः ...	३९	आयुक्तः प्राणदी ...	१०३
अयि खलु विषमः ...	६३	आरनालगत. ...	६५
अर्था न सन्ति ...	५४	आहते तव ...	१२
अर्थिभ्यः कनकस्य ...	१५८	इफइ मुद्ध ...	१५२

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
इदमन्तरमुप	३९	का स्वं सुन्दरि जल्प ...	१७८
इयमाकृतिरयं	५१	कानीनस्य मुनेः ...	६५
इयमुचधिषां	१९२	किं कारणं तु धन ...	५८
वज्रवलयगुणमभ्युदितं ...	१३७	किं कृतेन न	१४३
सत्यायौत्थाय	७२	किश्चिन्नागा	२९
उद्धूमकैशं पद	२९	टि. किं नन्दी	६०
उत्ताहत्रियुक्तावधिः ...	६७	कियन्मात्रं जलं ...	४०
वपतिष्ठ	२६	किं वर्णयति कुच ...	६७
वमया सहितो	६	टि. सुक्षेः कोटर एव ...	८०
क्या ताविकु जदि न ...	२८	कुमुदवनमप	५४
एक जम्बु नरगुहं	५०	केवलितुङ्कं नि	१०९
एकं मित्रं भूपतिः	१३२	केवलितुङ्कं वि	१०९
एकत्वं भुवनो	१६७	को जाणइ तुह	९३
एतस्मिन्महति	१८५	कोणे कोइ रुणकः ...	४८
टि. एतस्यास्य पुरस्य ...	१०२	कोशेनादि युतं	१०२
टि. एषा तटाक	६०	कचित्तुलं कचित् ...	१६८
कः कण्ठीरवकण्ठ	१०८	कचिदुष्णं	२००
कच्छपल्लवं	२८	क्षुत्क्षामः पथिको ...	५५
कट्टं काकं मुकं	१५	क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः ...	८५
कलिपयविबध	३९	क्षोणीरक्षण.	१८९
कलिपयपुर.	५६	खगोलश्रुतिमा	१०९
कथाशेषः कर्जो	१४६	गतप्राया रात्रिः	६८
टि. कन्ये कासि न	८०	गयगयरह	३५
कमु करुरे	७९	गुम्फान्विधूय	१
टि. कबलितरु विञ्च ...	१७	गुर्जराणामिदं	२१
कविपु बादिपु	८१	गोपीपीनपयोधरा ...	७७
टि. कसिणुज्जलो	१७	गौरी रागवती	१६८
काणवि विरह	४३		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
टि. प्रासादार्थ ...	३९	वाहुनार्विसमो ...	९३
चक्रः पप्रच्छ ...	१८९	दानं प्रियवाक् ...	१६९
चतुर्मासी यावत् ...	१४९	दानं भोगो ...	१९९
चिन्तागम्भीरकृपात् ...	६३	दानं विष्ठादृतं ...	४२
टि. चोम्मागप. ...	१४	दारिद्र्यान्तल ...	५५
चोलः क्रोडं पयोधैः ...	४७	दिदृशुर्भिक्षुरायातः ...	११
छिन्नं ब्रह्मशिरो ...	१८४	दिग्वासा यदि सन् ...	६१
जगदेव जगत् ...	१८९	दीयन्तां दशलक्षणि ...	११
जइयइ ...	४३	दुःभापेषु वट्ट ...	३०५
टि. जइ सरणोत्तइ ...	१७	दंघ त्वत्करनीरंदं ...	८२
जा मति पच्छइ ...	३६	देव क्षीपोत्सवे ...	५०
जेसलमोडि मवाइ ...	१०४	टि. देव श्रीगिरिदुर्ग. ...	१०२
ओ करिवराण ...	१५८	देवादेनय कि ...	१०७
ओ जेण मुद्धभम्मम्मि.	९२	देवे दिग्बिजय ...	६३
होली तुट्टी कि न ...	३५	देशाधीशो माम ...	५७
सत्तुनं यन्न केन ...	४१	दोमुह्य निम्बय्य ...	६४
सव प्रतापज्वलनात् ...	४२	द्राम्यां यत्र हरिः ...	६०
टि. ताण पुरोयं ...	१७	धर्मण्ण चप्रयोगेण ...	१६८
सित्थयरण्णा ...	१६५	धर्मलाभ इति ...	११
त्यागेः कल्पद्रुम ...	८४	धारयिन्ना स्वया ...	४५
प्रयोदशेष्वब्द ...	२०५	घागधीज भग्ना ...	६५, ८१
प्रिभिर्भैरिभिः ...	१५९	त्रिगुणेहनं ...	३
स्वधं कर्मः शिवि ...	१६७	नमस्त्रिहृदि ...	१८५
स्वं घेतंघेरत्ते ...	१८४	नमो यत्प्रतिभा ...	११२
टि. स्वत्साहसेन ...	३१	नमैर्निदजा सुवशी ...	१०८
स्वपि जीवति ...	१८९	नगृणारेऽप्य ...	१५७
टि. दशा पोट्टी ...	८०	न मिथा दुर्मिती ...	५५
द्विद्वान्मृतनः ...	१८५	टि. न मानेन म पति ...	१०२

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
न यन्मुक्ता पूर्वः ...	१४०	पाणिमहे पुलकितं ...	६१
टि. नवमल ...	५०	पातु घो हेमगोपाल ...	१४५
न सा सभा यत्र ...	८६	पिवेदुटसद्व्रं ...	११७
टि. नविमारीयए ...	१०	पुत्रे वाससहस्रे ...	१३, १२६
नाभेः सुतः स ...	१००	पूर्णः स्वामिशुणैः ...	१७२
नारीणां विद्धाति ...	११०	टि. पीतानेतात्रय ...	४६
नाहं स्वर्गकलोष ...	५९	प्रतापो राजमासंष्ट ...	१५९
निजङ्गरनिफर ...	३९	प्रतिमाधारिणो ...	१६५
नियऊयगपूरणमि ...	४५	प्रबन्धानां ...	२०५
टि. निर्वाता न कुटी ...	४६	प्रदत्त मुरजमन्त्र ...	६७
नृणासुपल ...	१	प्रायः संप्रति ...	१८५
टि. नागहृद ...	३१	प्रीणित्वादेपविश्वामु. ...	७३
नृपव्यापार ...	१७२	यापोविद्वान् ...	४२
नैवाकृतिः फलति ...	१२२	धिन्दव श्रीपशो ...	१६६
पद्मगर्भा ...	१०४	दुषैः प्रबन्धाः ..	१
टि. प्रशान्तं... ...	१०	भजेन्माद्युक्ती ...	५६
पद्मली साव न ...	१०३	भववीजाङ्कुर... ..	१२८
पञ्चाशत्पञ्च ...	३२	सुखीमहि वयं ...	१३२
पञ्चाशद्भूत. ...	७९	भूयःमाहरिके ...	९
पञ्चाशदादौ किल ...	१००	भूमि कामगवि... ..	९५
टि. पढमो नेहाहारो ...	१७	भैकैः कोटर. ...	४६
पणसवरी वासाई ...	१७८	भेजेवकीर्णितां ...	११२
पयःप्रदानसामर्थ्यान् ...	६२	भोगीन्द्र बहुधा ...	१७३
परपत्थणापत्रां ...	४५	टि. भोजराजमम ...	४७
टि. परिओसमुन्दराई ...	१७	भोजराज मया ...	४९
टि. परोक्षे कार्यहन्तारं ...	१०१	भोजे राक्षि दिवं ...	८०
पर्जन्य इव मूतानां ...	१४४	भोय ए हु गलि ...	७१

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
भोलि मुन्धि म गव्यु ...	३५	यः पञ्चग्राम ...	१७०
मृशंश्रुत ...	२	यत्र तत्र समये ...	१३८
भ्रातः संवृणु पाणिनि ...	९८	यथाश्रुतं ...	२०५
टि. मगां चिय अलहन्तो ...	१७	टि. यदाजीवश्च ...	१४
टि. मा भांक्षी ...	६९	यदि नाम कुमुद ...	१११
मन्दश्चन्द्रकिरीट ...	१९१	यदि नास्त्रमिते ...	३९
मस्तकस्थायिनं ...	७२	यदेतच्चन्द्रान्तर्गल ...	४०
टि. महालयो महा ...	१०२, १२२	यन्मार्गेवि चतुः ...	१९८
महिषीढह ...	१५८	यशः पुञ्जो मुञ्जः ...	३६
मनुकारसमा ...	५६	यशोवीर ...	१६६
टि. मा जाण कीर ...	१७	टि. यस्यान्तर्गिरीश ...	१०२
गाणुसटा दह ...	७३	यांङ्गिङ्गिनो ...	१६५
मात्रयाप्यधिकं ...	१२२	यावद्विद्वि कितवौ ...	२०५
मानं मुञ्च सरस्वति ...	१२३	टि. यासौदक्षिण ...	१४
मान्धाता स मही ...	३३	शूकालक्ष्मतापली ...	१५०
टि. मणतंभोलि ...	१०४	शूपं कृत्वा पशून् ...	५९
मा मङ्गल कुरु ...	३६	येषां वह्नभया ...	५२
मा स्म संधि ...	९७	यौष्माकाधिप ...	४७
मीनानने प्रहसिते ...	१७	टि. रजकवधू ...	१४
टि. मुखं पद्मदल ...	१०१	रत्नाकर इव ...	१६५
मुखे हारावाप्तिः ...	७७	रत्नाकरात्सट्टक ...	१
गुग्गमासाइ ...	५७	रसातलं यातु तत्र ...	५८
टि. मुञ्च पंडिता ...	३१	राजन्भोज कुल ...	४३
मुञ्च भणइ ...	३४	राजप्रतिग्रह ...	१३४
मृणेन्द्रं वा मृगारि ...	१७७	राज्यं यातु त्रियो ...	१२०
मृवो मृत्युनेरा ...	७२	राणा सन्धे वाणिया ...	१०४
मेदिन्यां लब्धजन्मा ...	२८	रात्रौ जातुर्दिवा ...	४५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
टि. कृपेन मुख	... ३१	वैरिणोऽपि हि	... ५८
रे रे चित्त कथं	... ९१	प्रजत प्रजत प्राणा	... ५५
रे रे यन्त्रक	... ३६	व्यापिद्धा नयने	... १४५
लक्षं २ पुनलक्षं	... ४०	शीतेनोद्धुपितस्य	... ४४
लक्ष्मीर्यास्पति	... ३७	शैत्यं नाम गुणः	... १८४
लक्ष्मीशला शिवा	... १६९	शैलैर्वन्वयति	... ६५
लच्छि वाणि मुद्	... १५१	शौर्यं शत्रुकुल	... ६७
टि. लब्धलक्ष	... १०२	श्रीगुणचन्द्र	... १
लिङ्गं जिणपन्नचं	... १६५	श्रीनाभिमूः	... १
लिङ्गोपजीवितां	... १६५	श्रीमन्मैत्रमृगारि	... १२३
लोकः पृच्छति मे	... ७२	श्री भोजे	... ८३
वक्त्राम्भोजे सर	१२, ४१	श्रीनव्यः सौमतो	... ६६
वचनं धनपाल	... ६६	श्वः कार्यमद्य	... ७२
वन्यो हरती	... ४	पष्टिलक्ष	... १४२
वर्गं भट्टैर्मान्यं	... १५९	संपदैकपरःप्राप	... ९२
वर्षासु यः	... २०१	संपत्तो नियमः	... ९३
टि. वशोधर्मो	... ६२	संसारमृगगृष्णा	... ९१
वस्त्रप्रतिष्ठाचार्य	... १११	संसारार्णवसैतव	... १४४
वाडीतो वडवाण	.. १०५	सइल नही स	... १०४
वाग्बिद्यावतो	... ११२	सउचित्तद्	... ३५
वासो जडाण	... १८३	स एव भुवन	... ६१
टि. वली गरुडा	... १०४	टि. सत्यं त्वं भोज	... ४७
वल्लीउग्र	... ११३	सत्यं यूपं तपो	... ५५
विद्धा विद्धा शिलेथ	... ७६	टि. सत्यं चोपेपु	... ६०
विवाहदित्वा यः	... १९४	सत्रागारमशेष	... ११२
विश्वामित्रपराशर	... १३३	सत्ति ही गिहिमित्ते	... १३४
वेलामदल	... ७३	सद्गुणसद्गुण	... १८५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
सपादलक्षः	... १२३	सौहार्गीव सहि	... १४६
टि. सयलभषाणन्द	... १७	ज्ञाताः प्राशुपि	... २९
सरस्वती स्थिता	... १२	टि. स्पर्शोऽमैद्य	... ६२
सर्वदा सर्वदो	... ११	टि. स्वच्छंसजान	... १४
सव्यस्य .	... ५७	स्वप्रतापानले येन	... २८
सायस्वाहं लंघ	... ३७	स्वापदि तथा महान्तो	८७
सिंहो बली द्विरद्	... १३३	हंसैर्लक्ष्यप्रशसै	... १६७
विद्धेः स्तनशैल	... ९५	शंभो श्वेतपटा	... १०७
सुकर्मं न कृतं	... १७१	ह्रस्वा नृपं पतिं	... ७६
सुरताय नमः	... ६८	हरिखिब बलि	... ९८
सुहृदेवेन्द्रस्य	... ३६	टि. हारो वेणीदण्ड	... १७
सेनाङ्गपरिवार	... ९२	हेम तुहाळा कर	... १५१
सो जयड कूट	... १२२	हेला निदलिय	... ४३

॥ प्राकृतशब्दानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ.
अक्षमे-अतिक्रमे	... १७८
अक्षभूज-अत्यद्भुत.	... ४३
अक्षभू-आश्चर्यभूत.	... १५१
अच्छकार-आश्चर्यकार.	१३८
अच्छीणि-अक्षीणि	... १५१
अजस्र-अज्यात्म	... १६५
अङ्ग-अष्टौ	... २८
अणिस्त्रिया-अनिश्रिताः	५६
अणु-अनु	... ७३
अणुदिगं-अनुदिगम्	१७८टि. ७
अणुहर-अनुसरति	... १०३
असणो-आरमनः	१७८टि. ३
अस्यमणु-अस्तमन.	... १५८
अस्त्य-अस्ति	५७, १३२
अदिद्वी-अदृष्टा	... १०३
अंशय-अन्धक.	... ४४
अज-अन्य	१७८टि. ८
अजदिगे-अन्यदिगे	... ६१
अन्पाणं आरमानम्	४९
अशारि-अधुना	३१ टि.
अंशय-आप्त	... ७९
अम्मीणओ-अस्मदीयः	१२
अम्मीणा-अरमाकीनः	१०४-२
अयं-इदम्.	१५८टि. ६
अरीलं-अनवराणना	१७८टि. ६

	पृष्ठ.
अलंभमाणानं-अलभमानानां	५७
अलहंता-अलभमानः	१७८टि. २
अवरि-अपरर	... ७३
असमत्था-असुमथाः	... ४५
असाहि-आपादीय.	३१ टि.
अहवा-अयथा	... २८
अहिष्-अधिके	... १३
आदयो-आगच्छसिः	... ७९
आई-अम्बा	... ४२
आउरार्ण-आतुराणाम्	५७
आणंदयरो-आनन्दकर	१७८टि. ९
आपण-आत्मा	... १३२
आधर-आयति	१०४-४
आविसिद्ध-आगभिष्यसि	५०टि. ३
आहार-आधार.	१७८टि. ८
इक-एक.	१२२
इकस-एक एव	... ७३
इकस्त-एकरय	... ४४
इककह-एकस्य	... १५२
इककु-एके	... ४३
इच्छम्-इच्छति	... १३४
इत्थंतरि-इत्थन्तरे	५०टि. ३
इथो-इथो.	... १०९
इम-एवम्	१० टि.
इस-एषा	... १४
ई-इति	... १०९

	पृष्ठ		पृष्ठ.
कद्वि-कथमपि	१७टि. ८	खीर क्षीरम्	... ४३
कद्विज्ज-कथय	... १२	गइंद-गजेन्द्र.	... ४३
केहउ-कीदृशम्	... ७१	गवधि-गतोसि	... ६४
काइ-किम्	... ७१	गएहि-गतैः	१७८टि.
काडं-कृत्वा (कस्य)	१५, ४३	गओ-गतः	१७८टि.
काणवि-कापि	... ४३	गञ्जीइ-गर्जति	... ३१टि.
कालाउ-कालात्	... १७८	गड-दुर्गाः	३७, १०४-२
काहू-कथम्	१०४-३	गढपइ-दुर्गपतिः	... ३७
किउ-कृतः	... २८	गणियं-गणितम्	... ४४
किदि-किमपि	... ४५	गणिया-गणिताः	... २८
कीजइ-किचते	... १३२	गम्मरि-जालम	... ३१टि.
कीरंति-कीर्यन्ते (कृष्णन्ति)	१७टि. ४	गय-गज (गत)	... ३५
कीस-बीदृशः	... १८३	गयणि-गगने	५०टि ३
कुमर-कुमारपाल.	... १३	गयइ-गजानाम्	... ३५
कुलाइउ-कुलान्येव	१०४-१	गयाइ-गतानि	... ३५
कूडरउरहो-बूटाक्षरदः		गयुं-गतम्	... ३४
कुटोच्छेदको वा	... १२२	गरूयाआ-गुरवः	१७टि. ७ १०४-३
के-किंवा	... २८	गलि-गळे	७१, ५०
केहीसाटी-किमर्थम्	... १५२	गव्यु-गवैम्.	... ३५
कोडि-कोटि.	१७टि. १, १०	गहणु-ग्रहणम्	... १४६
खउ-क्षयः	... १५२	गहिऊ-गृहीत्वा	१७टि. १
खगु-खड्ग	... ५०	गदियाइ-गृहीताः	१७टि. ८
खंगार-खेद्गारे	१०४, ३	गहीयाओ-गृहीताः	१७टि. १०
खंगारिदि-खेद्गारे	१०४-१	गिउ-गतम्	... ५०
खट्टगलियाइ-भुक्तो-		गिदिणा-गृदिणा	... ९२
द्रीणीनि	१७टि. १, ४	गिदिमत्ते-गृदिमात्रे	... १३४
खड्गदा-स्खलिता	३१टि. ४	गुंजादि-गञ्जाभिः	... ६४
खाइ-परिता	३७	गोरी-गौरी	५०, १०३

	पृष्ठ.
घण-घनः	३१ टि.
घवदसइ-चतुर्दश	३५
चककवइ-चक्रवर्ती.	९३
चंदण-चन्दन.	१७टि. ९
चंदस्स-चन्द्रस्य	१०३
चिक्खिळि-पिच्छिळा	३१ टि.
चितंति-चिन्तयति	१७टि. ६
चितवइ-चिन्तयति	४३
चिय-एव	१७टि. २
चीत-चित्तम्	९३
चुरि-चूर्णिता	३४
चेव-एव	९२
चोरीवइ-चोर्यम्	१० टि.
छंति-स्यजन्ति	१७टि. ७
छत्तं-छत्रं	१२२
छहूचरइ-पहुत्तराणि	३५
छार-भस्म.	३५
छित्तुण-छित्त्वा	१२२
जं-यत्	१७टि. ८
जइ-यदि	३४, ४३, ७३
जइति-यद्यपि	१६५
जउणानइ-यमुनानदी	१७टि. २
जग-जगत्	१२
जडाण-जडानाम्	१८३
जण-जन.	१७टि. ८
जणणि-जननी	४३, ४५
जणमु-जनय	४५

	पृष्ठ.
जंबूय-जम्बुक.	१५८
जम्मु-जन्मा	५०
जम्मो-जन्म	१५
जयव-जयतु	१२२
जरठत्तण-जरठत्वेन	१७टि. ५
जरि-यदि	५०टि. ३
जसु-यस्य	१४६
जस्त-यस्य	१७टि. ९
जह-यथा	१७टि. ५, ७
जहि-यैः	२८
जाइ-यत्र	१५१
जा-यावम् (या)	५७
जाइ-यानि	१७४
जाइवो-यामः	७९
जाइयउ-जातः	४३
जाण-जानातु	१७टि. ५
जाणइ-जानाति	५३
जाणीसीइ-ज्ञायते	५०टि. ३
जायइ-जायते	९२
जायंति-जायते	१७टि. ४
जिण-जिन.	१५२, १५८
जिम-यथा	३५, १०४
जीविजइ-जीव्यते	१८३
जाइयए-येयम्	१०टि.
जाएहि-जातैः	४५
जलनिहि-जलनिधि	९३ टि.
जीवा-विजिताः	९३
जीनुप्पत्ती-जीवोत्पत्ति	५७

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
जुत्त-युत्तम्	... १४६	ताण-तेपां	१७टि. ५
जुञ्चण-यौवन.	... ३४	तारय-तारक	... १२२
जे-ये १७टि. ६, ३५, ५६, १५१		तालाहलं-हालाहलम्	१७टि. ५
जेण-येन	४४, ५२, १२२	ताव-तावत्	१०३
जेवं-यदेवं	... १५१	ताविड-तापितः	... २८
जेसल-जयसिंह.	... १२२	तिक्खां-वीक्षणाः	... ५०
जेसलु-जयसिंह.	१०४-२	तिणिसिङ्-तन्निधया	... १५२
जेहिं-यैः	... ४५	तित्थयर-तीर्थकर.	१६५
जो-यः	९२, १५८	तिदिण-त्रिदिन.	... ५७
झाडी-घर्वित्वा	... ७९	तिन्नि-त्रीणि	... १७८
झोली-	.. २५	तिम-तथा	... ३५
झीणित्ते-क्षीणत्वे	... १८३	तिसिएहिं-ताभिः	१७टि. ८
झूरि-तिघस्व	... ३४	तिहुयण-त्रिभुवन	... १२२
ठगुमगु	१०टि.	तुज्झ-तत्र	४४, ६४
ठाविड-स्थापितः	... ९२	तुटी-त्रुटित्वा	... ३५
ढीहियांह-दाक्षिण्या	... ३५	तुम्ह-तव	... ५७
डुड्विड-यूडितं	... १०२	तुरय-तुरग.	... ३५
ढालिडं-ढौकितम्	१०४-३	तुरियां-स्त्रीकटाक्षाः	... ५०
णह-नच्च	... १२	तुह-तत्र	१३, ९३, १२६
तव-तवः	५०टि. ३	तुहाला-तावकीनः	... १५१
तस-प्रस	... ५७	तेण-तेन	... ५६
तसु-तरय	... १५८	तोहिं-तेः	१७टि. ८
तारस-तस्य	१७टि. ९, ९२	तो-उदपि	३४, १५९
तह-तया	१७टि. १	तोळंतु-तोलयन्	... ६४
तहय-तथात्र	१७टि. ३, ७, ८	थणयाण-स्तनयोः	१७टि. २
तांह-तत्र	... १५१	थंभाण-स्तम्भनाम्	१७टि. ६
ता-तस्मात् । तदा	... ३५, ५७		
ताई-तानि	१७टि ४		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
थिय-थियत् (जाता)	३४	दुवार-द्वार.	... ६१
थियां-थियाम्	... ३५	देवइ-देवति	... १५२
थोवाचि-स्तोकेपि	१० टि.	दोजीहा-द्विजिताः	... १८३
थोवं-स्तोकं	१० टि.	दोमुहय-द्विमुखक.	... ६४
थईयप-थेयं	१० टि.	दोरीवन्धीयड-द्वारकवद्धः	३५
ददृ-ददम्	३५	धलपइ-धर्मति	५० टि. ३
दन्ता-दान्ताः	... ५६	धम्मगुरू-धर्मगुरुः	... ९२
दलइ-दलति	... १५८	धम्मग्मि-धर्मः	... ९२
दसखिर-दशशिराः	... ३७	धम्मो-धर्मः	... ९२
दसा-दशा	... ७३	धरइ-धरति	१७ टि. ७
दह-ददा	१७, टि. १	धरिठ-धृतः	= १०४-३
दहक-दशक.	... २८	धरिञ्जसु-धारय	... ४६
दहिम-दग्नि	... ५७	धी-धी	... ७०
दाऊण-दरवा	... १५८	धुमा-धुनी	... ४२
दाणार्ड-दानात्	... ९२	नई-नदी	७३, १०-४-४
वाल्लिहिहि-दामिणेण	... १२	नपुलाइ-नपुलानि	१०४-१.
दिट्ट-दृष्टम्	... ४३	घाई-घारति	... ९३
दिणेसरह-दिनेश्वरस्य	१५८	घोय-प्रञ्जालति	... ९३
दिण्हा-दत्ता	... १५८	नग-नमः	... ५०
दिता-ददन्तः	१७ टि. ६	नरिय-नारित	१००, १६५
दीहटा-दिनानि	... २८	नरिहो-नरेन्द्रः	१३, १२२, १२६
दुपर-दुःखम्	... १५२	नवनपद-नवनरति.	... १३
दुस्यलो-दुर्बलः	... ६१	नवरि-नवरम्	१७ टि. १, १०
दुमस्स-द्रुत्स्व	१७ टि. ५	नवोरदि-भनपरा	... ७३
दुमो-दृमः	१७ टि. १०	नापा-नापा	... ५६
दुड्डियं-दुर्लभित्तम्	१७ टि. ५	नाराय-नाराण	... ६४

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
नाह-नाथ	... ९३	पहिमासु-प्रतिमासु	... १६९
निएषि-निजेपि	... ६१	पहिलगा-प्रतिलगाः	१८३
निर्गुणंपि-निर्गुणमपि	१७टि. ७	पहिहाइ-प्रतिभाति	... ७१
निघट्ट-निकृष्ट.	... २८	पहुगु-लघुपिठम्	... ३९
निज्जरं-निर्जरं	... १६९	पढमो-प्रथमः	१७टि. ८
निहलिय-निर्वलित.	... ४३	पणसयरी-पञ्चमसति.	१७८
निबद्धि-निर्वद्धम्	... ७१	पण्डिया-पण्डिताः	... १९१
निभिच-निर्भृत्यः	... ३९	पत्तं-प्राप्तम्	१९, ७३
निर्मिमओ-निर्मितः	... ४४	पक्कं-पक्कं	१७टि. ९
निय-निज	... ४९	पत्थण-प्रार्थना.	... ४९
निरक्खर-निक्खर.	... ६४	पन्नत्तं-प्रत्तम्.	... १६९
निष-नृप.	... ६१	पमुहं-प्रमुखम्	... ९७
नियम्भविम्भन्मि-निस-		पय-पदम्	... ९७
म्भविम्भे	१७टि ३	पयडिय-प्रकटित.	... ४३
नधि-नहि	१०टि.	पयाव-प्रताप.	... ४३
नियारियए-नियारणीयस्	१०टि.	परदारागमणं-परदारागमत्तं	१०टि.
निष्वाणं-निर्वाणम्	... १०९	परोवयारिणो-परोपकारिणो	४९
निहाण-निधान..	१७टि. ३	पराण-प्राणाः	१०५-९
निहालइ-पश्यति	... ९३	परिओस-परितोष.	१७टि. ४
नेय-नैव	... ४३	पहिट्टं-पर्यस्तम्	... ७३
नेह-स्नेह	१७टि ८	पलोइय-प्रलोकयते	... ६१
नेहु-स्नेह	९० टि.	पवणो-पवनः	... ५९
पद-पतिः [अपि]	४३, १०४-३	पवत्तं-प्रवृत्तम्	... ४९
	१३२	पसरस्स-प्रसरस्य	... ४३
पइली-प्रकृतिः	... १०३	पसिद्ध-प्रसिद्ध	... ७३
पच्छइ-पञ्चात्	३६, १४६	पह-पइ.	... १९१
पडइ-पतति	१७टि. ९, ९७		
पडिपइली-प्रतिप्रकृति	१०३		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
पहिली-प्रथमा	... ३६	फेणपुञ्जुञ्ज-फेणपुंज इव	१७टि. २
पहीणं-प्रहीणम्	... १६५	वत्तीस-वार्तायाम्	... ३५
पाइं-पाणिम्	... ३५	बलिवन्ध-बलिवन्धः	... १२
पाय-पादम्	९३टि. १५८	बापो-पिता	... ४५
पाय-प्रायः	... १२८	विटं-वृन्तम्	... ७५
पायक्कडा-पादगाः	... ३५	बीजत्र-द्वितीयः	... १३२
पायवे-पादवे	१७टि. ७	वे-त्री	... ७५
पायाळ-पाताळम्	... ६४	भगरस्त्वय भगरस्त्वये	... ३७
पावइ-प्राप्नोति	... १६५	भग्नु-भसः	... ५०
पिक्खि-प्रेक्ष्य	... ३५	भंति-भृद्धि	... ६१
पिच्छदि-पश्यति	१७टि. ८	भज्जितय-भग्नम्	... ३७
पियसहि-प्रियसखि	१७टि. ४	भंजिऊण-भइत्वा	१७८टि.
पियावउ पावयामि	४३	भंजिता-भइत्वा	१७८टि.
पिहणं-पीडनम्	... १५८	भउसिरि-नष्टथी.	... ५०
पुट्टिहि-पुष्टैः	... १४६	भणइ-भणति	२८, ३४, ३६, ६१
पीणुन्नयाण-पीनोन्नवयोः	१७टि. २	भणिमो-भणामः	... ६४
पुट्टो-प्रष्टः	... ६१	भमइ-भ्रमति	१७टि. २
पुत्तं-पुत्रम्	... ४५	भरव मृतः	... १५१
पुणो-पुनः	... ७३	भरीया-भृताः	... ५०टि. ३
पुत्ते-पूणै	... १३	भवणे-भवने	... ६१
पुरिस्ताण-पुरुपाणाम्	१७टि. ६	मुंजइ-मुद्धे	... १०५
पुइवी-शुचवी	४४, ८५	मुयग-मुजंग.	१७टि. ३
पुरणम्मि-पूरणं	... ४५	भागी भाग्यैः	... १५१
वेक्खिसि-प्रेक्षसि	३१टि.	मावम्मि-भावे	१७टि. ५
प्राणकइ-प्राणान्	१०४-१	भावीयइ भाव्यते	१०४-४
पुइइ पुप्पस्य	... १५२	भोगवीट-भुक्ताः	१०० ०
फलाइ-फलानि	१७टि. ६	भोगावइ-भोगावसेन	१०५-५

	प्रष्ट.		प्रष्ट.
भोय-भोज.	... ७१	माणुसह-मानुस्य	... १३२
भोलि-हेमज्ञे	... ३५	मांडीठ-मण्डितम्	१०४-२
भोलिम-मुग्ध.	... १५२	मारिओ-मारितः	... १७८
मइलिभं-मलिनितः	... १५	मारीतां भूते	१०४-३
मई-माया	... ४३	मारीयण	१०टि. ५४
मएण मृगेण	... ४३	मासाइ-मापादि.	... ५७
मफरि-मा कुरु	... ३७	मिलहण-म्लान.	... ७९
मगग-मार्गी	१७टि. २, ७३	मीट्टि-मृष्टा	... ३४
मगगडा-मार्गी.	९०टि. ३	मुइज्ज-मोचितः	... १२
मग्गु-मार्गम्	... ९३	मुक्कं-मुक्कम्	... १५
मंकट-मकैट.	... ३५	मुठ-मुतः	... ३५
मज्जहिम मध्ये	... १२२	मेलिइसु-मुक्त्वा	... ९३
मज्जे-मध्ये	... १८३	मुग्गा-मुद्ग	... ५७
मणि-भनसि	१०४, ३	मुज्झारा-ऊर्ध्वतिर्यग्बद्ध- काष्ठसदृशाः	... १७
मल्लरु-मत्सरः	१०४-३	मुंजइ-मुञ्जस्य	... ३५
मंवण-आमन्त्रण.	... ३५	मुणालवई-मुणालवती	३४, ३६
मम्मणह-मन्मथ.	... ३५	मुणियं-ज्ञातम्	... ५७
मयं-मतम्	... १०९.	मुत्तिय-मौक्तिकानि	... १५८
मवाह-मद्दास.	१०४-४	मुग्घि हेमुग्घे	... ३५
मह-मम	... ७३	मुइ-मुत् ४३, ७९, १०३, १५१	
महल-महान्	.. ७३	मुहक्काणि प्रगुखाणि	... १५१
महुकर-मधुकर	... २६	मेहु-मेघः	५०टि ३
माइंई-माकन्दम्	१७टि ५	मोडि-संमर्ग (मुक्त्वा)	१०४-४
माणु-मार्गः	... १३२	य-घ	१७टि. ३, १०, १३२
मादि-निमित्तम्	... १५२	यणु-जनः	... १४६
माणियं-अनुभूताः	... ५०	याणिमो-जानीमः	... ७९
माणुसदा-अनुष्याः	... ७३	रक्खा-रक्षा	१७टि. ३

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
रयणं-रत्नम्	... ७३	वंसे-वंशम्	... १२२
रयणायरे-रत्नाकरे	... ७३	वई-पतिः	१७८ टि.
रया-रताः-	... ५६	वट्टियं-वर्तितम्	१७ टि. ७
रह-रथ	... ३५	वडुड-वरिष्ठः	१०४-२
राड-राजा	... ३७	वटवाण-वर्धमान.	१०४-५
राणइ-राणकः	१०४-१	वणिज्जहु-वाणिज्यं	१०४-२
राणा-राजानः	१०४-२	वन्दइ-वन्दते	... १६५
राय-राज	१३, ९३, १२२	वराड-वराकः	... ४३
रायपिण्डे-राजपिण्डे	१३४	वराण-वराणाम्	... १५८
राया-राआ	१७८ टि.	वरिसण-वराणाम्	... १३
रावणू-रावणः	... ४३	वलतो-वलन	१७८ टि.
रिद्धि-रुद्धिः	... १५१	वलही-वलभी	... १७८
रुदाइन-रुद्रादित्यः	... ३५	वलिबलि-पुनः	१०४-४
रेहइ-राजते	१७ टि. ३	वसओ-वशात	... १५८
रुव-रुवुम्	... ९३	वाडी-वाटी	... ७५
रुक्खच-रुक्षः	... २८	वाटी-वृश्चितः	१०४-५
रुगं-रुगम्	... ७३	वाणिया-वाणिजः	१०४-२
रुग्गु-रुगः	... ५०	वास-वर्ष.	... १३
रुंफ-रुंफा	... ३७	वासाई-वर्षाणि	... १७८
रुच्छि-रुक्ष्मीः	... १५१	वि-अपि	१७ टि. ७, ९, ३५.
रुच्छिदि-रुक्ष्म्याः	... ७१	विउपी-विदुपी	... ४२
रुभइ-रुभ्यते	... २८	विठल-विपुल.	... १६५
रुळियं-रुळितम्.	१७ टि. ५	विककम-विकम.	१५, १७८
रुओ-रुभः	... १८३	विगहो-विगहः	... ४३
रुद्ध-रुद्धा	... ७३	विधन-विज्ञ.	... ३६
रुय-रुय	... ७३	विज्जपुंज-विद्यापु ज्ज	४२
रुहमइ-रुभमतिः	... ६४		

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
विद्म-विन्ध्य. १७टि.७, १७टि.१०		सउ-सर्व.	३४, १०४-१
विणु-विना	१०४-४	सक्कर-शर्करा	... ३४
विदलं-द्विदलम्	... ५७	सगाठिय-स्वारिधत	... ३५
विहव-विस्मयः	... १८३	सग्गि-स्वो	१० टि.
वियंभी-विजृम्भिणी	... ४३	सठाणं-स्वस्थानम्	१७८ टि.
वियाणंतो-विज्ञानन्तः	१६५	सत्ति-सत्ते	... १३२
विंहाओ-विहात्	१७ टि. ४	सन्धाणं-संधानं	... ४३
विलुह-विलुहति	... ४३	सत्रेण-सैन्येन	... १७८
विण्टं-वृन्तं	... ७५	समुप्पजो-समुत्पजः	... १७८
विणासं-विनासं	१७टि. ६	समुब्भडो-समुद्भट.	... ७९
विसाल-विपादं	... ३७	सप-शत.	... ३४
विसारवां-विस्मारितम्	१०४-५	सपग्गि-शतमपि	... ४४
विहि-विधि	... १५८	सपम्मि-शते	... १२
विहिण-विधिना	... ४४	सयल-सकळ.	... १७टि. ८
वीससइ-विधसिति	... ३५	सयाइ-शतानि	... १७८
वीढह-पीठस्य	... १५८	सराओ	... १७टि. ७
वीसरइ-विरमयते	१०४-५	सरइ-सरति	... ७३
वुधंति उच्यन्ते	... ५६	सरसति-सरस्वत्याः	... ७१
वेढइ-सहते	... ३६	सरिस-सहसा.	१७टि. ६
वैसानरि-वैधानरे	१०४-१	सरीरु-दारीरे	... ४३
संजयेण-संयतेन	... ९२	सवण-श्रवण	... १८३
संदेसडओ-संदेशकः	... १२	सव्य-सवं	... ९३
संपज्जइ-संपद्यते	... ३६	सव्वत्थ-सर्वत्र	... ५७
सइ-शतानि	... ३५	ससिय-स्वसित.	... ५७
सइ-सत्यः	१०४-१	सइइ-सहते	... १५८
सइरु-सलयः	१०४-१	सइस्से-सहसे	... १३
		सहि-सति	४३, १४६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
सद्विजस्त-सहितस्य ..	१०९	सेट्टि-थ्रेपिः	१०४-२
सामि-स्वामी	१५२, १८३	सेल-शैलः	... २०२
सायर-सागर.	... ३७	सौ-सः	३७, ९२, १५८
सारित्थो-सदृशः	... १३	सोनासमा-सुर्वणसमाः	१०५-५
सलाहण-शालिवाहन	१७-२,	सोहगोव-सौभाग्यवः	१४६
	१८टि.१०	हरडइ-हरीतकी	... १४६
सासणं-शासनम्	... ५७	हरिसट्टी-हर्षार्थि	... ३५
साहा-शाखा	... ७९	हाथ-हस्त.	... ७९
साहुणो साभवः	... ५६	हाथि-हस्तै	... १३२
सिद्धइ-सिध्यति	... १०९	हारिओ-हारितः	... १५
सिद्धिलं-शिथिलम्	... ७९	हालेइ-जङ्घालति	... ९३
सिरि-श्रीः	५०, १५८	हिट्टा-अधः	... १५१
सिद्ध-शिखरम्	१०४-३	हिडइ-हिण्डति	... ३५
सिद्धरे-शिखरे	... २०३	हु-अपि	१०टि. ४५
सीज्जे-सिद्यते	... ३५	हुज्ज-भयेत्	१७टि. ९
सीहो-सिहो	... १५८	हुवं-भूताः	... १०९
सुक्कस्त-शुकस्य	१०टि. ९	हुडवि-भूतोऽपि	... १०९
सुक्के-शुकं	१७टि. ७	ह्यठ-भवेयम् भूतः	... ३५
सुक्खाइ-सौख्यानि	१७टि. ४	ह्या-भूता	... १०९
सुणिषइ-भूयते	... ७३	ह्यावि-भूतापि	... १०९
सुदीप-शुच्या	... १६५	हेठि-अधः	१०४-२
सुंदराइ-सुन्दराणि	१७टि. ४	होइ-भयेत्	... ३६
सुपणं-सुपकम्	... ७९	होइ-भवति	... १५८
सुयाण-सुतानाम्	... ४४	होईअं-भवेयम्	... १३२
सुरय-सुरत.	१७टि. ३	होउत-भवितव्यम्	... १५८
सुसमत्था-सुसमर्थाः	... ४५	होमीइ-जुहमः	१०४-१
सुव-सुवम्	... १५२	होसे-भविष्यति	३१ टि.
		होदी-भविष्यति	... १३

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
सञ्जयन्त	१०५।१५२।१६४	कद्रमहाकाल	... १८
सं क्षामाम	... ११६	कन्थाडि	... २६
उत्तराध्ययनमूत्र	... १०७	कन्थादुर्ग	... २४
उद्यन (उदा)	९०।१२५।	कन्यकुञ्ज	१८।२०।४७।२०२
	१२७।१२८।१३२	कपर्दिमन्त्री	१४१।१४४।१४६
	१३४।१३५।१३६		१४७।१५७।१५८
	१४०।१४१।१५९	कपर्दियक्ष	... २०४
उद्यचन्द्र	... १४७	कपिलकोट	... २८
उद्यनचैत्य	... १४४	करम्बविहार	... १४८
,, विहार	... ९१	दि. कर्कश	... २२
उद्यप्रभदेव	... ११२	कर्ण	८६।८७।८८।८९
उद्यमती	८६।८७।८९	कर्ण-डाहलदेशीय	७७।७८
उपसर्गहरस्त्रोत्र	... १९६		७९।८०।१४६
उपासकदशा	... १६२	कर्णमैरुमासाद्	८९।११४
उमापतिधर	१८६।१८५।१८६	कर्णसागर	... ८८
उर्वशी	... १४६	कर्णाट.	४७।८७।१०६
कपभः	... १००		१२०।१५५
,, देवमासाद्	... ९९	कर्णावती	८८।९०।९१
कपभषशाशिका	... ६०		१०६।१३५
एकपद्	... २०२	कर्णेश्वर	... ८८
कङ्करील	... २७	दि. कर्पूरकविः	... ८०
कञ्ज(प)देश	२८।१५५।टि	कलविनि	... १३०
कण्ठाभरण	... ९८	कलहपञ्चानन	१२८।१२९
दि. कण्ठेश्वरी	... २२	कलिङ्गा	... ४८
दि. कथाकोष	... १८०	कल्याणकटक	... १८
दि. कदारुनाकर	... ४१	काकरमाम	... १९
दि. कथासरित्सागर	... १७१	काकल	... १११
		काशू	... १७६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
रोडमहास्थान	... १७४	चाङ्गदेव	१३५, १३६
गङ्गा	१२०।१६९।१८६	चाविग	१३५, १३६
गाडरारयट्ट	... १५९	चाविणेश्वर	२९६।४
गाथाकोश	... १७	चाणाक्य	... ६७
टि. गागिळ	... १०७	चान्द्र	... ९८
शुणचन्द्र	... १	चापोत्कटवंश	... १८, २२
गूर्जरधरिणी-देश	१८	चामुण्डा	... १३५
२१।२४।३।१४।७।५०।८।५।९९		चामुण्डराज	२९६।, ३०, १६०
१०६।११७।११९।१५९		चामिन्नगुन्दरगणि टि.	८८, १४२
गोदावरी	१४६।, ३३		१४५, १५६
गोनश	... १३५	चाहड	९१, १२८।, १५३,
गोवर्धनराजा	१८१।१८२		१५४
टि. गोवर्धनसप्तशती	... ६१	चित्ररूढ	... १२९
गोविन्दाचार्य	... ४४	चिन्तामणिगणेश	७९, १९८
गौडदेश	५०।१८४	चेदिः	... ४७
गौरी	... २०३	चौल-(ड)देश	४७, १८१
चउलादेवी	... १२४	चौलुक्यवंश-चालुक्य	३८।९७
चउलिङ्गनामा	... १२८		११९
चण्डीशतक	... ६९	जगज्जम्पणविरुद्ध	२९६।, ४, ३०
टि. चतुर्विंशतिग्रन्थ	११३, १५३	जगदेव	१८८, १८९, १९०, १९३
चन्दनाथदेव	२९६।, ४	जम्भ-जाम्ब	... १९, २०, १०५
चन्दनाचार्य	... ७६	जम्भूतीप	... १०७
चन्द्र (नगर)	३४ टि. १	जम्भेशीराज	८७, १२०
चन्द्र (राजा)	३४ टि. १	जयचन्द्र	१२०।१८६।१८८
चन्द्रपत्र	१, १६४, १७८	जयन्तदेवी	१६१, १७०
चन्द्रलेखा	... १९७	जयदेव पं०	... १६७
चन्द्रावती	... १६५	जयन्तीदेवी	... ८८

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
जयमङ्गलसूत्रि	१०२टि.	त्रिभुवनपाल	... १२४
जयसिंहदेव	८८, ११६, १२३	त्रिभुवनपालविहार	... १४२
जावालपुर	... १६५	त्रिपुरकपथर्मस्थान.	२६, २७, १३२
जिनदत्तसूरिवार्यटीयः...	१६४	त्रिपुरकपथासद्व	... २६
जिनप्रभसूत्रि कृततीर्थकल्प-	टि.	त्रिपट्टिशलाकापुरकचरित.	-
	१४४, १७८		१४०
जीमूतवाहनः	... १६७	त्रैलोक्यवाद	... २०२
जेसलु	१०४, १२२	थाहड	... १११
जैत्रसिंह	... १७२	दक्षिणापथ	... ५०
जैनव्याकरण	... ९६	दण्डक	... २३
जैनेन्द्रव्याकरण टि.	... ९६	दधीचि	१६७, १८९
ज्ञानसागर	... १६	दशरथ	... ३६
शालासावीय	... ११६	दशवैकालिक	... ५६
शोलिकाविहारे	... १५२	दससिरु	... ३७
डामर	४६, ४७, टि. ४८, ५१	दान्त	... ७
	५२, ७९, ८०	दीप	टि. १५५
डाहलदेशीय	७६, ७७, १०३,	दुर्लभराज	२९, टि. ४, ३०
	१५१	दुर्लभसरः	२९ टि. ४, ३०
दङ्कशाला	... १७९	देमतीराक्षी	... ७६
दङ्कामिथान	... १९६	देवचन्द्र	९६ टि. ११५
दिलकमञ्जरी	... ६४	देवराज	... १६०
दिलङ्गदेश	२५, ३३, ३४ टि. १	देवल (राजा)	३४ टि. १
	४८	द्वयाश्रय	... ९८
दुङ्गनामा	१९१, १९२	देवसूत्रि	१०६, १०७, १०८
तेजःपाल	१६०, १६१, १६२		१०९, ११०, ११२
	१६९, १७०, १७१, १७२	देवाचार्य	११०, १११
देलप (दैटिप)	२५, ३३, ४८	देवारित्य	... १४४

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
द्वारवती	... १९७	नागाञ्जुन	२९, १९६
घनदः	२०३, २०४	नाचिराज	१९७, १९८
धनपति	... १९७	नाभाग	८० टि.
घनपाल	५५, ५६, ५७, ५८, ५९ ६०, ६१, ६३, ६५, ६६	नाभि	... १४०
धनेश्वर	... १९८	नीलकण्ठेश्वर	... १००
धरणिग	... १७१	नेमीश्वर	... १०९
धरणेन्द्र	... १९८	पञ्चाक्ष(स)राम	१८, २०
धर्मदेव	... १	पञ्चाक्षरचैत्य	... २०
धामणउलिया	... २०२	षट्पाकर	९६ टि.
धारा	२९ टि. ४९, ५०, ५४ ७५, ८०, ९४, १९९	पञ्चावती	१८७, १८८
धुन्धुफनगर	१३५, १५२	पम्पा	... १०१ टि.
नगरपुराणे	... १००	परमर्दी	१५९, १८८, १९० १९१, १९३
नडोलाग्राम	९६ टि.	परमारवंश	२५, ३०
नन्द	१७४, १९४	परशर	... १३३
नन्दिवर्धन	... १८३	पल्लीग्राम	... १७६
नन्दीश्वरकर्मस्थाय	... १६३	पाटलीपुत्रनगर	१०४, १९४
नन्दीश्वरावतार	... १६३	पाणिनि	९८, १९८
नवचक्रग्रन्थ	... १७५	पाताक	... १७६
नर्मदा	... १४२	पादलिप्तपुर	१६३, १९६
नवपनागिध	... १०४	पादलिप्ताचार्य	... १९६
नवाङ्गसृष्टि	... १९८	पार्श्वनाथ	१४२, १९६
नव्यभोजस्वामिप्रासाद	५३	पालिवाणके	... १६४
नहुण	... १४०	पादिणिनाम्नी	१३१, १३५
नाइकिदेवी	... १५९	पीपलुडाग्राम	... २०
नागाहृद्	३१ टि. ५	पुण्यसार	१८२, १८३
		पृथ्वीराज	१९१, १९२, १९३
		टि. प्रविष्टानपुर	... २, १६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
प्रद्युम्नाचार्य	... १११	प्रज्ञाप्रसाद	... ९९
प्रबन्धचिन्तामणि	... १	प्रस्तावस्तोत्र	... ७०
टि. प्रभावकचरित	११, १८, ५९	मट्टमात्र	... २, ३
६१, १०५, ११२, १३२		भट्टारिकाभिरुजाणी	... ८६
१३३, १३८, १४०		भट्टारिकाधीयोगिश्चरी	२२
१४४, १४३, १७६		भद्रबाहु	१९४, १९५
प्रभासक्षेत्र	... १४६	भरत	१००, १४०, १४२
प्रवर नगर	... २	भरतखण्ड	... १००
टि. प्रभोत्तररत्नमालिका	१६३, १८४	भर्तृहरि	... १९९
टि. प्राकृत प्रकाश	... ७१	भर्तृहरिकृत नीतिशतक	टि. १२२
प्रियङ्गुमञ्जरी	... ५		१३२, १३३
फुलडाभिधान	... २७	भागवतपुराण	टि. १००
घडलादेवीवा वकुलादेवी	१२४ टि	भारत	... १
वम्बेरानगर	... १५४	टि. भोजप्रबन्ध बल्लालक-	
घण्टमट्टिसूरि	... २०३	विकृत	११, ३८, ४०
घर्बर	... ११९		४१, ४३, ४४, ४६
घटानकमण्डप	... २०३		५४, ५५, ६१, ६३, ६४,
घडि	१६७, १८९		६५, ६६, ६८, ८०, ८१
दाचलामाम	... १६२	भिलमाल	... ५५
दाणकवि	६८, ६९	भौम	२९ टि. ४, ३०
धारप	२४, २५		३८, ४४, ४६, ४८, ५०
बालचन्द्र	... १६८		५१, ५२, ७०, ७३, ७८
बालमूलराज	... १५९		७९, ८०, ८६, १२४
बाहुलोड	८७, ९२, ९३	टि. भीमहीयाक	... ४७
बीज	... २३	भीमदेव (द्वितीय)	१५९, १६०
बृहस्पतिगण्ड.	१३८, १४९	भीमेश्वरदेव	... ८६
बौद्धमत	... ११२	भूपलनाम्नी	... १९६

विशेषनाम्नामलुक्कमः ।

२७

पृष्ठ.

	पृष्ठ.
भूयगडदेव	२२, २३
भूयराज	... १८
भूयगडेश्वर	... २२
सृगुपुर	१४२, १६६
भैरवः	... २०२
भैरवानन्दयोगी	... ९
भोगपुर	... ४८
भोज	३२, ३७, ३८, ४३ ४६, ४७, ४८, ४९ ५०, ५१, ५२, ५४ ५५, ५६, ६५, ६७ ६८, ७१, ७३, ७६ ७७, ७८, ७९, ८० ८१, ८३, ८४, १९९, २०० ... १६८ ... २६ ... १८२ ... ८९, ९० ... १६० ... १९३ ... ८७, ८८, ९२ १०८, १२०, १२१ ... ६८, ६९ ... १०० ... ९०, १७६ ... ९१

	पृष्ठ.
मल्लनामा	१७५
मल्लिकार्जुन	१३०, १३१
महणिका	... २०
महाकालदेव	९८, ९९
महानन्द	... १९३
महाभारत	६५, ७२ टि., ८६ टि.
महाराष्ट्रदेश	... ११६
महालक्ष्मी	११९, १७९
महावीर	... ९६
महीनदी	... ७६
माङ्गू	११६, ११७
माङ्गूस्थण्डिल	... ११७
माघपण्डित	५२, ५३, ५४, ५५
माणिक्यपण्डित	... १०७
मानतुङ्गाचार्य	... ७०
मानस	... १०१
मान्धाता	... ३३
मारव	टि. १५५
मालव-मालवक	१८, ९४, ९८, ९९, ११५, ११६ ११९, १२३, १२४ १२६, १३२, १५९
मालवकमण्डलं	३०, ३२, ३७ ५०, २३, ७८, १२१
मालदेव	... १६३
मादेश्व	... २८

	पृष्ठ		पृष्ठ.
बालाकदेश	... ११५	वीरमती	... १९
वासुकि	... ११६	वीसलदेव	... १७१
वाहल ९१, १०७ टि १२७, १२८		वृद्धवादिसूरी	१० टि.
विक्रमराय	१३, १५, १२६	वृद्धवाहल	... २००
विक्रम	२, ३, ४, ५, ७, ८, ९, ११, १४, १५, १६, ३७ टि	वैराग्यशतक	... १९९
विक्रमार्क	२, १६, ४१ १३४, १७३ १७४, १९९	शकटालमन्त्री	... १९५
विप्रहराज	.. १४७	शकुनिकाविहार	१४९, १४२, १४४, १६३
विक्रमचरित	टि ८५	शक्रायतार	... ६४
विचारचतुर्मुख	... १४५	शङ्खनामा	१६६, २०३
विजया	६७, ६८	शङ्खपुर	... २०३
विजयसेनसूरी	१६२, १७१	शवानन्दपुर	... १९३
विद्याधर	१८६, १८७	शत्रुंजय ९१, १००, १०५, १४१ १४२, १५२, १६६ १६८, १७१, १७५	
विद्यापति	... ७७	शाकभरी	... २४
विशाला	... ५५	शाकटायन	९८, १११
विनता	.. ६४	शाङ्गभरपद्धति टि ११, ३९, ४१ ४६, ५१, ५४, ६८, ७७, ८५, ८६, १४४	
विभीषण	... ११८	शातवाहन	१६, १९६
विमलगिरि	१४०।१७५	शान्तिसूरी	... १०७
विमलयसहिष्का	.. १६५	शान्तिनाथ चरित्र	११२ टि
विरहकवृक्ष	... १३०	शालिवाहन	१६, १७
विश्वल	... १४७	शिमा	... १७३
विश्वामित्र	.. १३३	शिवि	... १६७
विश्वेश्वरकवि	... १४५	शिलादित्य १७४, १७५, १७७ १७८	
वीतरागस्तुति	... १४०		
वीरधवल १६०, १६१, १६३ १६९, १७०, १७१, १७२			

	पृष्ठ.
शिवपत्तन	... १७८
शिवपुराण	२६, १३८
शिशुपालवधः	... ५४
शीताभिधाना	६६, ६८
शीलगुणसूरि	१८, २०
शुभकेशी	... ८७
शैवेय	... १६४
शोभन	५५, ५६, ५७, ६६, १६६, १७०
श्रीगुणचन्द्र	... १
श्रीदेवी	... १९
श्रीनगरमहास्थान	... ९९
श्रीपत्तन	२६, २९, ४, ३० ५०, ८६, ८९, ९५, १०१ १०५, १०६, ११२, ११७ १३४, १३५, १३७, १३८ १४२, १४५, १४८, १५४ १६०, १६१, १६४
श्रीपालकवि	... १०१
श्रीपुष्कराज	१८०, १८१
श्रीमाता	१८०, १८१
श्रीमालनगर	५२, ५५
श्रीमालपुर	... १७८
श्रीमालभूपाल	१८२, १९०
श्रीमालर्षेय	... ९०
श्रीदर्पनामा	३०, ४
संमहगाथाकोश	... १७
शरद	१६६, १६७

	पृष्ठ.
सज्जनदण्डाधिप	... १०५
सत्यपुरावतार	... १६३
सदुक्तिकर्णामृत	दि. ११, ६५
सपादलक्ष	१२३, १९१, १९२
सपादलक्षश्रित्तिपति	२४, २५, २६, १०३, १२८, १२९
सपादलक्षदेश	१४८, १५३
सपादलक्षीवराज	... १४७
समुद्रविजय	... १९६
सरस्वतीसरित्	२६, २७, १४६
सर्गदेश	... ५५
सहस्रलिङ्गपरमत्याय	... ९९
सहस्रलिङ्गसरः	८६, ९४, ९८ ९९, १०१, १२०
शाख	... २०
शाङ्गण	... १६०
शातवाहन	१७, १९७
शान्तुमन्त्री	९०, ९१, ९२ ९४, १११, १२२
शान्तुवसहिष्ठा	... ९१
शाभ्रमती	... ११५
शामल	९४, १२८
शामन्तसिद्ध	... २३
शांतिवसहिष्ठाशाखाद	१४५
साहसाई	५, २९
साहित्यदर्पण	... ४२
सिंहदन्तमठ	... ३०

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
विहपुर	११५	सुभाषितावलि	टि. ११, ३९, ४०, ४४, ४६, ५४, ६१, ६५, ६८, ७२, ८५, ११२
सिद्धचक्रवर्ती	... १८८	सुभाषितार्णव	टि. ४२, ९२, १३७
सिद्धनृप	... १४९	सुरत्राण	... १६८
सिद्धपुर	... ९८	सुव्रतप्रासाद	१४३, १४४
सिद्धराज	८८, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८ ९९, १०३, १०४ १०५, १०६, १०९, ११०, ११३, ११४, ११६, ११८, ११९, १२१, १२३, १२४ १२६, १२८, १५०	सुव्रतस्वामी	१४३, १४४
सिद्धसेनाचार्य	... १०, ११	सूर्यशतक	... ६९
सिद्धहेमामिधान	... ९७	सूहवनाग्नी	... १८६ १८७, १८८
सिद्धहेमप्रशस्ति	टि. ९५, १२२	सेडीतटिनी	... १९७
सिद्धिभर्ता	... १०१	सैन्धवीदेवी	... १४३
सिन्धुदेश	... ५०	सैन्धव	... १५५
सिन्धुल-सिन्धुराज	३१ टि.	सोमनाथ	२३, ९२, १३६
सिप्रासरित्	... १९८	सोमेश्वर.	२६, २८, ८७, ९२, ९३, ९४, १०५, ११६, १३४, १३७, १३८, १३९, १६४, १७६, २०३
विहार्सनद्वारात्रिशिका	टि. ११	सोमेश्वरकवि	१६७, १७१
सीन्धुल	३१, ३२	सोमेश्वरप्रधान	... १९२
सीलनामिधान	... ११९	सोमेश्वरपत्तन	२१, १२१, १४९
सीलनामा कौतुकी	... १५७	सोलाकनामा	९१, १२९, १३०, १५४
सुंवर	... १४०	सोहडनामा	... १५९
सुधर्मा	... ११८	सौराष्ट्र-सराष्ट्र-देश	१०५, १४०, १५०, १५१, १५५
सुभगा	... १७४	स्तम्भनक	१९७, १९८
		स्तम्भवीर्य	... १२५, १६६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
हनुमन्नाटक टि.	... ६३		१०८, १०९, ११०,
हम्मीर	... १४६		११३, ११४, १२५,
हरिपाल	... १२४		१३०, १३१, १३३.
हरिभद्र	... १६१		१३४, १३६, १३७,
द्वितीयदेश	टि ७२, ८६		१३८, १३९, १४३.
	१४४, १६९		१४५, १५१, १५२,
हेमखण्ड	... १५६		१५३, १५८, १६४
हेमचन्द्र, हेमसूरि, हेमाचार्य ११,		हेमदत्तसेवक	... १५०
९५, ९६, ९७, ९८, १०२		हेमनिष्पत्तिविद्या	... १५३
१०३, १०६, १०७			

श्री कृष्णस गुणराती संदीप्ती

१-२ रासभाषा (सचित्र) तृतीय आवृत्ति, भाग १ लेा, तथा
पीन्ने; रचना र. व. श्री. ओषेकअ-३२ क्रिन्ोः कृष्णस भाषा-तरकार दि. प.
रक्षुछोऽभाळ विद्वशम एव इरेकनुं मूढ्य ३. ५-८-०.

४ मार्क्स ओरेदीअस ओन्टानीनसना सुवियारे—भाषान्तरकार,
ईअनरेख स्व सर केशरीसिद्ध, रा रा नभीनदास पु संवधीअ संअ-
हेतां संरकृत सुभाषित अने तत्त्वदाननां वयने साथे. मूढ्य ३.२-०-०.

५-६ श्री कृष्णस गुणराती सभांनां हस्तलिखित पुस्तकेनी
सविस्तर नामावलि. भाग १ लेा, तथा भाग २ लेा; तीपार
करार रा. रा. अभावाल छु. ज्ञानी, पी. ओ, इरेकनुं मूढ्य
३. २-०-०.

७ गुणरातनां ऐतिहासिक साधनेा भाग १-२ (साथे लेा)
तीपार करार रा रा नभेदासंकर पट्टलभछ द्विवेदी; मूढ्य ३. १-०-०

८ रसकलेालः भागओअे गावनां श्रीशुवननां गीतेा संपादक
रा. रा. छगनवान वि. रावण, रा. ०-१-०-०

९ प्रयोधमन्दीशी (कवि श्री मांडलपुत) अने रायछुभंटादरीसंवाळ
(कवि श्रीनरकृत) टीकासाथे सशोधक र. रा. भजिवाल अ. व्यास, मूढ्य
३ ०-१२-०

१० प्राचीन काव्यविनाड भाग १ लेा—प्राचीन आभ्यानेा अने पद
संपादक रा. रा. छगनवाल वि. रावण, मूढ्य ३.१-०-०.

११ अहुनवर-पारसी धर्म तरतुं पैदिक दृष्टिअे अवलोडन रा रा
भानथकर पीताभरदास महेता. ३. ०-८-०.

१२ चतुर्विंशतिप्रबन्धः— परिचितेन समल्लूत. प्रो. हांरासालेन । मूढ्य
३ २-८-०

१३ प्रबन्धचिन्तामणिः—शास्त्री दुर्गाशङ्करेण संशोधित । मूढ्य १-८-०

१४ शाकतसंप्रदाय— सिद्धान्तेा प्रचार अने गुणराती साहित्य उप
असर. कादि अने हादि मतनां अे श्रीयुक्ता साथे. वे. दि. अ. नभेदासं
३. महेता पी. ओ मूढ्य १-८-०.

मेसर्स ऐन. ऐम. त्रिपाठी ऐन्ड कुं.
पुकेसेदर्स ऐन्ड पण्डीशर्स, प्रीन्सेस स्ट्रीट, मुंबई नं १